

10

HISTÒRIA URBANA DEL MERCADAL DE GIRONA

DELS ORÍGENS
A LA FI DE L'EDAT MITJANA

Història urbana del Mercadal de Girona

Dels orígens a la fi de l'edat mitjana

Per Josep Canal, Eduard Canal, Josep M. Nolla, Jordi Sagrera

Índex

Presentació	p. 7
1. Dels orígens al segle X. Els inicis coneguts; horts i molins	p. 11
2. El Mercadal en els segles XI i XII	p. 21
3. La primera meitat del segle XIII	p. 31
4. La segona meitat del segle XIII	p. 41
5. La primera meitat del segle XIV	p. 59
6. La segona meitat del segle XIV	p. 87
7. La construcció de la muralla del Mercadal	p. 105
8. El segle XV. Una crisi estructural	p. 127
9. Bibliografia	p. 146

L'apèndix documental es pot consultar a:

www.girona.cat/historia_urbana/cat/col·leccio.php

En el text les referències documentals s'esmenten de la següent manera: (doc. núm. ...)

Presentació

En aquest volum que teniu a les mans volem mostrar l'evolució urbana del sector més nou del nucli antic de la ciutat de Girona, la que fou vil·la i després burg del Mercadal.

Nou i antic. No és, certament, un joc de paraules sinó la pura realitat. En efecte, la ciutat antiga de Girona, el barri antic, avui protegit per una normativa municipal especial, abraça tot allò que quedà dins de les muralles que va manar alçar el rei Pere III. Els antics burgs de Santa Eulàlia Sacosta, de Sant Pere i de Sant Feliu, al nord, de l'Areny, del Cap de l'Areny i de Vilanova, a migdia, i, finalment, a l'altre banda d'una frontera aparentment inexistent però simbòlicament molt feixuga que definia el riu Onyar, l'actual barri del Mercadal, un nom unitari només des d'inicis del segle XV quan les noves muralles el separaven del pla de Girona i dels conreus, i que fins llavors era constituït per una triple realitat que de nord a sud tenia noms propis: Mercadal, a redós del Rec Monar i cap a tramuntana, Fontanilles, en una posició intermèdia i amb una font important que es troba en l'origen del topònim, i Cuguçacs, més enllà de la galta meridional de l'actual avinguda de Pompeu Fabra, i que era definit pel rec del mateix nom que sortia de la Cadireta Inferior, prenent doncs aigua del Monar i, per tant, del Ter, i desguassava, si fa no fa, on comença l'actual carrer de la Rutlla. És un sector antic, com tindrem ocasió de comprovar, i que no s'incorporà realment a la ciutat pròpiament dita fins al segle XI, definit per l'aigua i els conreus i per l'activitat molinera que aprofità de manera creativa la força de l'aigua en el punt és pròxim a la desembocadura del rec a l'Onyar fins al punt d'acabar configurant un barri amb dotzenes d'establiments d'aquesta mena que van marcar amb força el punt central del barri.

Aquella vella zona de molins i hortes es va veure afectada per la instal·lació del convent de framenors que situant-se a migdia del rec, de l'àrea "industrial", acabà per canviar l'estructura urbana d'aquell sector amb una enorme força fins al punt de modificar el traçat d'alguns vells camins i deixant el pont en una posició aparentment incompreensible. I de cop, a la segona meitat/darrer terç del segle XIII, com una conseqüència més de l'enorme creixement demogràfic i urbà d'aquesta ciutat, començà amb força la conversió de les antigues hortes en solars per edificar-hi cases i obradors, una activitat urbanística que afectà, primerament Fontanilles i que sense solució de continuïtat s'estengué cap a Cuguçacs i cap al nucli central del barri, a redós de l'església de Santa Susanna, vers el nord, fent servir i consolidant l'actual carrer de Santa Clara que esdevingué el lligam entre el nord i el sud.

Més enllà, cap a migjorn, entre els camins barcelonès i de Caldes, a la segona dècada d'aquest mateix segle, va néixer en terra de Sant Martí Sacosta l'Hospital Nou que acabaria definint un raval propi i que hagué de quedar fora del recinte murat baixmedieval, tal com el convent de les clarisses, a l'occident del barri, una circumstància que, més endavant, exigí, per causes militars, que fos enderrocat i reconstruït en nous solars que se situaven dins dels murs urbans.

És, doncs, la barriada més moderna de la ciutat medieval i, en èpoques determinades, d'un gran dinamisme. Hi arribà a viure un terç del total dels habitants de Girona; però també, potser com cap altre barri, va patir les sotragades de la crisi de la baixa edat mitjana. A la documentació convencional hi podem afegir les importants dades arqueològiques aconseguïdes durant les grans excavacions preventives efectuades en l'avinguda de Pom-

peu Fabra on s'havia de construir un garatge subterrani. L'exploració que es dugué a terme entre l'abril de 2005 i febrer de 2006, va permetre reconèixer i estudiar tota una llenca d'illes de cases entre els antics carrer de Savaneres (o del Pago) i de Canaders, des de l'inici (mas del Pla) fins a l'actualitat (Nolla, Palahí i Vivó, 2006; Palahí i Nolla, coord., 2007). La suma de materials ofereix uns resultats extraordinaris.

L'estudi segueix un fil inicialment cronològic; a partir del segle XIII hem pensat que era molt adequat combinar-lo diacrònicament, tot analitzant en petites monografies els diferents sectors que configuren el Mercadal. Hauria estat molt difícil fer entendre, per exemple, l'evolució del convent dels Franciscans si no s'explicava des dels inicis i fins al final.

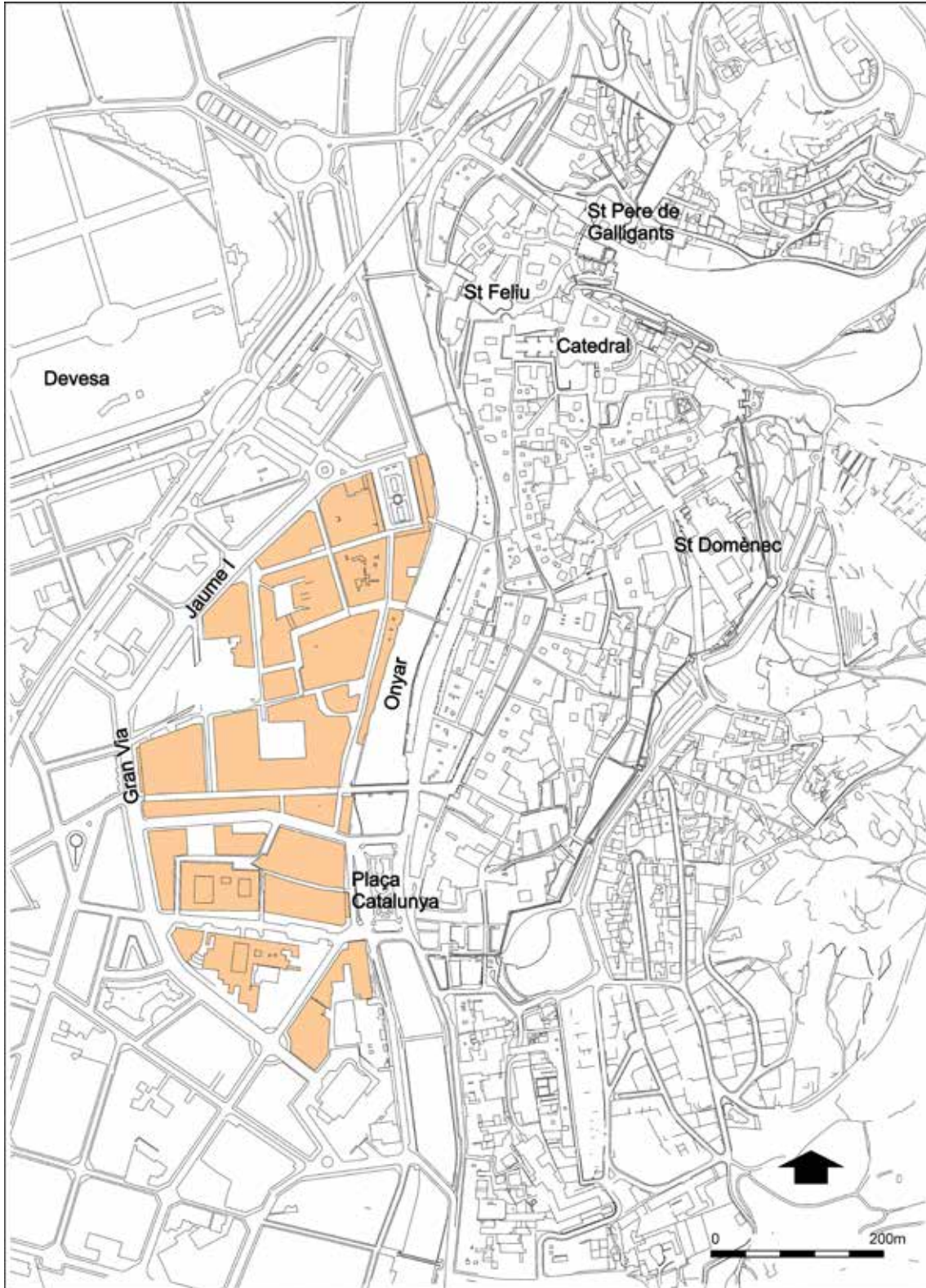

Fig. 1. Plànol del centre urbà de Girona on s'ha destacat amb trama grisa el barri del Mercadal.

1. Dels inicis al segle X

Qüestions de toponímia

Mercadal és un dels noms més antics documentats pel que fa a les rodalies immediates de la ciutat de Girona i quan el trobem per primer cop (1007), ho fa amb la mateixa sonoritat actual i, pràcticament, idèntica grafia, confirmant que, aleshores, l'evolució de l'epònim ja era finalitzada, ...*in ipso Merchadal* (Marquès, 1993, núm. 74, 167), i tal com ara, amb l'adjectiu determinatiu (*ipso* = son) que serà substituït més endavant per "el" i que continuem fent servir.

No sembla que hi hagi cap mena de dubte en refer l'etimologia del mot. En efecte, de sempre s'ha suposat que derivava de la paraula llatina *mercatum* amb l'afegitó del sufix *-al*, indicador de la col·lectivitat o de lloc on hi ha moltes coses. Així doncs, *mercadal* significaria plaça o lloc on se celebra (o se celebrava) mercat (Alcover i Moll, 1993, 388; Coromines, 1996, 256).

Aquest topònim sovinteja al Principat i, de fet, arreu del domini lingüístic català, relacionat la major part de les vegades en llocs on es té, encara, el mercat o on s'havia aplegat en temps més reculats. Tanmateix, en altres casos, aquesta relació o no és tan clara o s'ha perdut la memòria històrica i documental que pugui provar que aquell indret fou, en una època determinada, lloc de mercat.

Pel que fa al Mercadal de Girona s'ha suposat aquest origen i aquesta explicació i així s'ha escrit contínuament, esdevenint un lloc comú que no calia contrastar, sense, però, basar-se en altres dades que no fossin l'etimologia suposadament diàfana del mot, tot i que documentalment res sembla confirmar-ho ans al contrari. Efectivament, tal com veurem (*infra*), en les referències escrites més antigues que parlen d'aquesta zona, la imatge que se n'obté és la d'un espai dedicat als conreus, amb una certa activitat molinera, travessat per un seguit de recs, pràcticament deshabitat i molt lligat a Girona. Queda clar, també, a partir de les diverses referències textuais, que del 1000 ençà, al lloc del Mercadal no s'hi celebrà mai mercat fins a èpoques recentíssimes (Alberch, Freixas i Miró, 1983, 15-55, especialment).

Sabem per altres fonts que a Girona es tenia mercat i fira de gran volum i importància però que aquest s'aplegava a la riba dreta de l'Onyar, entre l'antic camí romà (actual carrer de Ciutadans) i el riu, a l'arenys, a migdia de la ciutat i a molt poca distància, en un espai adequadíssim. Aquest mercat periòdic se'ns fa present per primera vegada d'ençà l'any 1160 quan el comte Ramon Berenguer IV l'ordenà, definint i dibuixant les bases de l'enorme i ràpid creixement urbà d'aquest sector de la vila (Canal *et al.*, 1994, 13-21).

En aquesta primera menció se'ns parla del lloc que ocupava el mercat com d'un fet antic i consuetudinari que podríem fer retrocedir com a mínim fins al primer terç del segle XI quan s'esmenta la plaça del Mercadell *infra muros*. En efecte, d'ençà el 1035 quan és mencionada explícitament (Canal *et al.*, 2003, 164-176), era una placeta situada davant de les escales de la catedral, una mica més enllà, cap a migdia, de la porta septentrional de la ciutat (Sobreportes), que serviria, tal com recorda el nom, de petit mercat principalment de queviures i diari. No era lloc on aplegar activitats de més volada (Nolla *et al.*, 2008, 224-244). La pròpia menció d'aquest diminutiu i el paper que les ciutats representen des de l'antiguitat i al llarg de l'alta edat mitjana, com a punt central d'un territori amb, entre

altres coses, la celebració de fires i mercats de més abast, no fan forassenyat imaginar que, des de temps enrere, paral·lel al mercat diari de queviures celebrat a l'antic fòrum, més tard Mercadell (també anomenat Forell (Nolla *et al.*, 2008, 240-224), se celebrava a la ciutat, en dates determinades, fires i mercats, les antigues *nundinae*, preferentment de bestiar, que exigien unes condicions determinades. L'areny de l'Onyar, a migdia de les fortificacions urbanes, era el lloc més indicat.

Tot fa pensar que, com a mínim, des d'aquells anys es localitzaria en l'àrea que avui correspon al carrers de Ferreries Velles, Mercaders, plaça de les Castanyes i voltes de la Rambla, en oferir excel·lents condicions de comoditat, d'espai i de proximitat a camins i a la ciutat. El creixement urbà, sense aturador des dels segles XII, no expulsà el mercat del lloc sinó que l'ubicà entre els indrets construïts deixant pròpiament l'areny de l'Onyar pel mercat de bestiar on romangué fins fa relativament pocs anys (Canal *et al.*, 1994, 13-21.).

Per a èpoques més reculades ens manca informació si bé tot fa suposar que aquest mercat periòdic, aquella fira, existís i funcionés en aquell lloc com a mínim des d'època del domini carolingi sinó d'abans.

Com explicariem, doncs, que l'àrea del Mercadal fos, de molt antic, batejada amb aquest nom que, per altra banda, sembla tan clar? Podríem fer-ho, d'entrada, suposant un trasllat del topònim d'un lloc a un altre, fet que no és estrany i que tenim documentat moltes vegades -com passa, per exemple amb *Iuncaria*, el nom d'una *mansio* sobre la *Via Augusta* que caldria localitzar als entorns immediats de Figueres i que acabà desplaçant-se una vintena llarga de km cap al nord per esdevenir la Jonquera-, però que en aquest cas no és viable en tenir documentat el topònim fa ja un xic més de mil anys, molt abans de qualsevol menció ferma a una fira o mercat.

Segons opinem (Canal *et al.*, 1994, 13-21; Nolla i Sureda, 1999, 50), tot s'explicaria si la referència a un mercat fos molt anterior en el temps, en un moment que, versemblantment, podria situar-se durant l'antiguitat tardana i, fins i tot, abans, suposant-li una llarga existència i continuïtat fins al punt de fixar amb força el topònim que malgrat un petit canvi d'emplaçament (o d'una nova situació, com veurem tot seguit) continuà viu i en ús en la parla quotidiana per referir-se a un lloc molt concret, a l'esquerra de l'Onyar, a redós d'on es localitza actualment l'església de Santa Susanna.

L'existència d'una *nundina*, d'una fira en dates determinades, preferentment de bestiar, no solament seria possible sinó raonable i explicaria perfectament l'antiquíssim topònim. La situació excepcional de la ciutat, sobre una cruïlla d'importantíssims camins i centre d'un extens i ric territori, i l'existència ben provada d'un important mercat d'aquestes característiques d'ençà del segle XII, són elements complementaris a favor d'aquesta possibilitat. La proximitat física de la ciutat i les magnífiques condicions de l'areny de l'Onyar, feien del lloc un espai adequadíssim. En un moment determinat, abans del 1000, per raons que se'ns escapen, aquest *mercatum*, ubicat al Mercadal i que es perllongava cap a l'areny, s'hauria desplaçat a l'altra ribera, a un lloc encara més pròxim a la ciutat. Hauria estat un procés lent i a penes perceptible tot cercant més proximitat als murs de la ciutat? Hi tingué a veure, en un moment inconcret però anterior a la darrerria del segle IX, la construcció del rec Monar i la implantació de molins i d'una agricultura intensiva de regadiu al solar del Mercadal? No ho sabem, però, potser una i altra raó hi tingueren a veure i probablement també, altres que ens defugen.

Els primers indicis fermes sobre el lloc: les dades arqueològiques

Recordem que el 1890, davant mateix de l'actual façana de ponent del temple dedicat a Santa Susanna, fou descobert en el curs d'unes obres i parcialment explorat un cementiri tardoantic que constitueix una de les troballes arqueològiques més interessants efectuades mai a Girona.

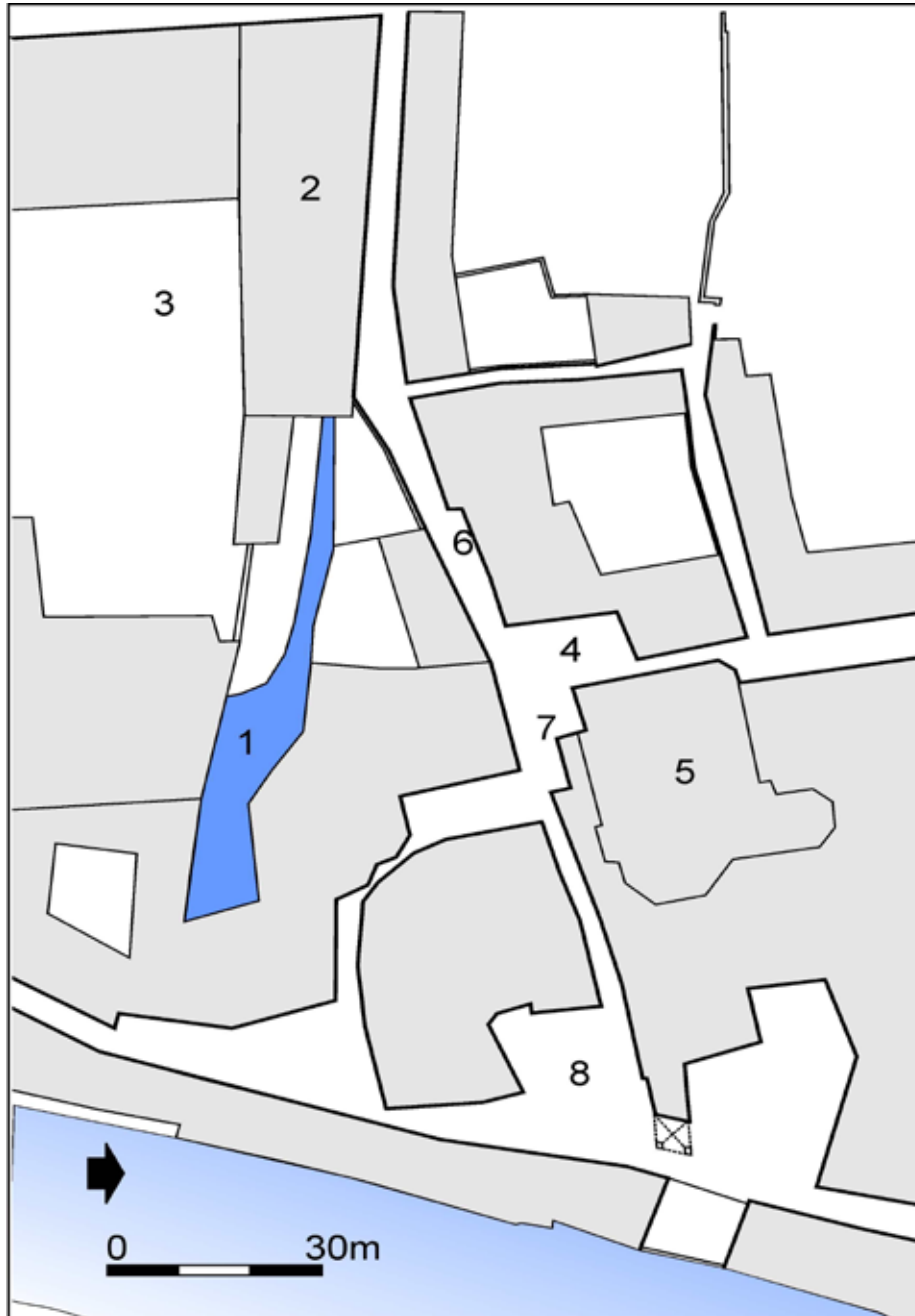

Fig. 2. Planta del sector de l'església de Santa Susanna vers 1890. 1) rec Monar, 2) fàbrica de paper "La Gerundense" on foren descobertes cinc o sis tombes de *tegulae* de secció triangular, 3) hort d'en Bertran on fou trobada una tomba de *tegulae* de secció triangular, 4) placeta davant l'església de Santa Susanna, explorada el 1890 on foren descobertes deu tombes, 5) església de Santa Susanna, 6 i 7) oest i est del carrer de la Sèquia on foren descobertes tombes el 1890 i 8) situació aproximada de la sepultura més oriental descoberta el 1890.

A una certa fondària es localitzaren, per sota d'un nivell d'enterraments més moderns, un conjunt de sepultures que foren objecte de treballs acurats sota el control de Joaquim Botet i Sisó que en publicà, més endavant, la notícia (Botet i Sisó, 1890, 266-269 i 289-295; també, Nolla i Sureda, 1999, 44-50). El sondeig obert davant la porta occidental de l'església ocupava un espai d'uns 10 metres quadrats. Per sota de les llambordes hi havia una capa de terra molt irregular, de color fosc, amb enterraments senzills i d'una potència aproximada d'uns 2'10 m i, més avall, un sòl d'*opus signinum* que cobria tot el quadre d'un gruix considerable -0'25 m- i de gran duresa. Fou, en destruir aquesta solera, que es descobriren unes antigues inhumacions disposades d'una manera determinada a l'interior d'una capa de terres llimoses amb còdols, d'origen al·luvial, que continuava, estèril, molt per sota del nivell ocupat per les sepultures. Es documentaren set tombes -cinc sarcòfags monolítics, una tomba d'obra i una caixa de *tegulae* de secció quadrangular amb coberta superior de plaques de terrissa-, disposades en bateria, una al costat de l'altra, arrencades de nord a sud, amb els caps dels difunts a occident i els peus a orient, i tres sepultures de *tegulae* de secció triangular, col·locades al seu davant. En total 10 inhumacions que podien agrupar-se en quatre models tipològics diversos:

Sarcòfags monolítics de pedra sorrenca de Domeny-Taialà, amb tapadora del mateix material i d'una sola peça, plana, a dos vessants o a quatre, i, de vegades, decorada amb una mena d'acroteris, quatre preferentment, situats en els angles, o sis, quatre a cada angle i dos en els costats llargs però no en posició central sinó lleugerament desplaçats cap a la capçalera. En total se'n trobaren cinc, majoritàriament de planta trapezoïdal. Un conservava, a l'interior, al lloc que correspondria a la capçalera, un enlairament que feia funció de coixí cervical.

Una caixa única de *tegulae* de secció quadrangular, coberta amb tres grans plaques de terrissa (*bipedales*) de 0'67 m de llarg per 0'69 m d'ample i 0'10 m de gruix, amb una gran creu de Sant Andreu marcada amb els dits, abans de la cuita, sobre una de les cares. Aquesta sepultura era feta amb cinc *tegulae* a cada costat, cinc fent de solera, una a la capçalera i una altra als peus -17 en total- de mides uniformes -0'55 m per 0'43 m- i posades en sentit de l'alçada, amb la qual cosa, la caixa resultant mesurava 2'15 m de llarg amb una amplada de 0'55 m. Les tres grans plaques de coberta no aconseguien cobrir completament el taüt.

Una tomba d'obra, feta de rajols llargs i estrets i morter de calç de 0'55 m d'amplada i 2'15 m de llarg i coberta amb 10 *tegulae* col·locades de dues en dues, una damunt l'altra i ben travades entre si i amb la caixa, amb morter de calç. Es trobà adossada a un dels sarcòfags de pedra.

Tres sepultures de *tegulae* de secció triangular. Totes amb tègules conformant la solera i una a cada extrem segellant el taüt, en aquest cas, enganxades fermament amb argamassa. L'ús de morter per lligar s'utilitzà, també, per unir la cresta que, en alguna ocasió, havia estat repicada per facilitar l'encaix d'unes peces amb les altres. Aquesta aresta solia anar protegida amb *imbrices*, sovint units amb morter. Botet ens recorda que els caps dels tres difunts era posat damunt d'un *imbrex* que feia de coixí (Botet i Sisó, 1890, 268; Nolla i Sureda, 1999, 45) . Eren disposades en fila índia, de nord a sud, davant -o darrera- les altres sepultures acabades de descriure, perpendicularment arrencades. El cap era a migdia i els peus a tramuntana.

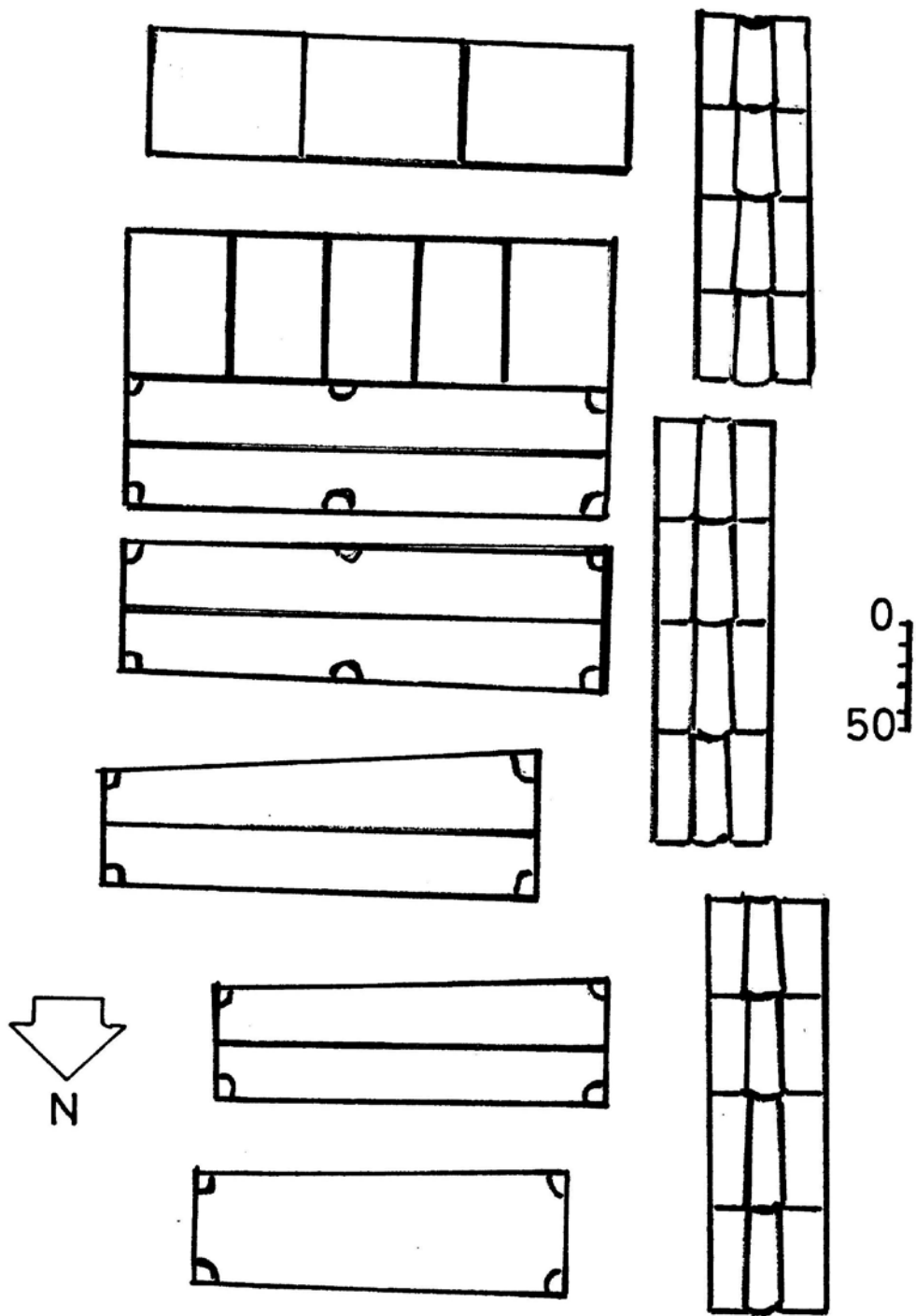

Fig. 3. Proposta de restitució de la disposició de les tombes trobades davant la porta de l'església de Santa Susanna del Mercadal el 1890. S'hi van documentar cinc sarcòfags monolítics de gres local, una tomba d'obra, una de *tegulae* de secció quadrada i tres tombes de *tegulae* de secció triangular disposades en bateria i arrencgerades en fila índia amb els difunts disposats de sud a nord.

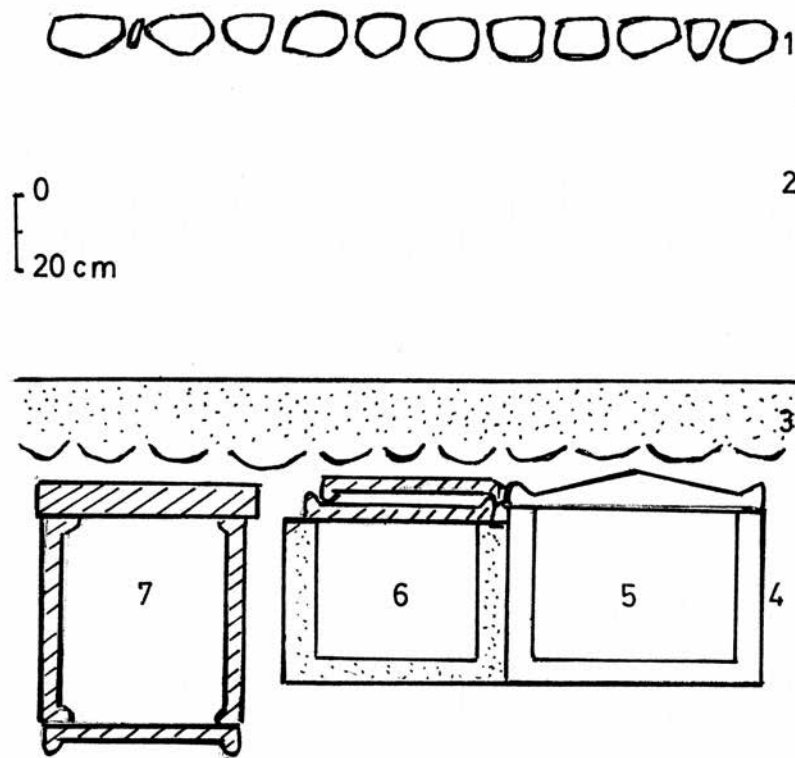

Fig. 4 . Secció estratigràfica de l'excavació arqueològica realitzada davant la porta de l'església de Santa Susanna del Mercadal el 1890. 1) paviment de llambordes, 2) capa de terra amb enterraments abundants, 3) paviment d'*opus signinum*, 4) nivell de terra estèril, 5) sarcòfag, 6) tomba d'obra i 7) tomba de *tegulae* de secció quadrangular.

Fig. 5. Vista d'un dels sarcòfags monolítics de gres conservats al museu arqueològic de Girona (Sant Pere de Galligants) i procedents de l'excavació realitzada davant la façana occidental de l'església de Santa Susanna.

D'aquest sondeig, possiblement de dins d'una sepultura però sense que sigui possible saber-ne el lloc exacte, procedien dues petxines, una de les quals presentava dos petits orificis per poder-la penjar. Llevat d'això, no s'assenyalava cap altra troballa.

Una gran rasa oberta més al sud, va permetre localitzar al costat de migdia de la plaça i en direcció a l'oest, en l'actual carrer de la Sèquia, unes quantes tombes del tipus 4 (*tegulae* de secció triangular) i una del tipus 2, orientades de ponent a llevant i, a l'altra banda de la plaça, cap a l'est, quatre grans sarcòfags monolítics (tipus 1), idèntics als ja descrits, tres dels quals es disposaven de nord cap a sud i l'altre de ponent a llevant i, més enllà, cap a l'Onyar, una altra sepultura de tipus 4, ben orientada.

El nombre global de les inhumacions identificades no pot ser definit amb seguretat. Es comptabilitzen nou sarcòfags (tombes de tipus 1), quatre dels quals ingressaren al museu, dues caixes de *tegulae* de secció quadrangular cobertes amb plaques de terrissa (tipus 2), una tomba d'obra (tipus 3) i unes quantes de *tegulae* (tipus 4), de les quals només se'n descrigueren quatre però que quedava clar que eren *las más pobres y las más numerosas* (Botet i Sisó, 1890, 268). En tot cas, eren més de nou, si tenim en compte que aquest és el nombre de sarcòfags, i que s'haurien de localitzar aquelles que no foren definides, en el punt de contacte entre la plaça i el carrer de la Sèquia i carrer amunt cap a l'oest.

En relació a aquests fets, interessa recordar que uns anys abans, quan fou bastida la fàbrica de paper "*La Gerundense*", el 1840/1841, foren identificades cinc o sis inhumacions que, segons les inscripcions més fiables, eren de *tegulae*, de secció triangular. Allí mateix, el 1856, se'n troba una altra d'idèntica (Blanch i Illa, 1862, 352). Recordem que aquestes se situarien al costat meridional de l'actual carrer de la Sèquia, no gaire lluny de la cantonada amb el carrer Gròber i sempre a la riba esquerra del rec Monar. Si ho tenim tot en compte, el nombre de sepultures de l'antiguitat tardana trobades a redós de l'actual església de Santa Susanna, seria d'una trentena; cinc sarcòfags, una tomba de secció quadrangular, una d'obra, i tres de *tegulae* de secció triangular, en el sondeig de davant la porta del temple, sota el sòl de *signinum* – deu en total –; quatre sarcòfags recuperats més al sud, cap al carrer de la Sèquia, i de *tegulae* de secció triangular, més cap al riu, una de *tegulae* de secció quadrangular – un total de sis -. Hauríem d'afegir a aquestes sepultures, «algunes altres» de *tegulae* de secció triangular que, recordem-ho (*supra*), era el grup més nombrós i que per aquesta raó serien set com a mínim per superar el nombre de sarcòfags. A aquestes vint-i-tres – número mínim - hi afegiríem les sis o set sortides anys abans en terrenys de *La Gerundense* amb la qual cosa ens situaríem entorn dels trenta enterraments ocupant una àrea ben definida i d'una certa extensió.

Pel que fa al ritual detectat, diríem que només hi havia un cadàver per tomba, sovint molt malmès a causa de la humitat, i que, acompanyant el difunt «titular», un dels sarcòfags, aquell que era més pròxim a la façana de l'església actual, conservava quatre cranis. No és un fet aïllat i podria ser interpretat com l'aprofitament continuat del sepulcre al llarg d'uns quants anys.

Les despulles eren sempre dipositades decúbit supí i amb un dels braços, indistintament dret o esquerre, plegat damunt del pit. Només en una ocasió els dos braços s'encreuaven. En quatre ocasions – un 13'33% aproximadament - el cap del difunt era enlairat, dipositat sobre una mena de coixí, cosa que no deixa de ser interessant en ser rarament representada en necròpolis d'aquestes èpoques en aquesta zona. Tot confirma la tradició local de se-

bollir el difunt embolcallat en una mortalla i sense cap ofrena o acompanyament. Només la presència de dues petxines trencaria aquest costum. Pel que fa a la col·locació del cos del difunt, queda ben clar que en tres tombes col·locades l'una darrera l'altra, el cap del mort era al costat sud – mirant, per tant, a nord –, tres més, en sarcòfags, amb la capçalera a tramuntana, i la resta, vint-i-dues com a mínim, ben orientades (80%). Malgrat tot els percentatges són similars als d'altres cementiris d'aquest territori amb una cronologia semblant (Nolla i Sagrera, 1995, 247-256; Burch *et al.*, 1999, 87-92).

Aquesta necròpoli situada a la riba esquerra de l'Onyar, no gaire lluny en metres de les muralles de la ciutat però mentalment a una enorme distància, ha de ser datada en un moment imprecís entre els segles IV/V i VI/VII. Els únics elements cronològics són massa imprecisos per poder filar més prim. Els sarcòfags monolítics plantegen problemes de precisió cronològica però defensen *grosso modo* una datació força segura dins dels segles cinquè i sisè. En aquesta ocasió es tracta de productes sortits d'un taller local que imità peces narboneses que foren utilitzades a bastament a Empúries (Nolla i Sagrera, 1995, 259-264). Aquest producte obrat a Girona serví el mercat immediat (Caldes de Malavella, Mas Castell de Porqueres i, potser, Figueres i Roses). Aquest taller depurà els prototips adaptant la forma trapezoïdal que podria ser un indicatiu de datació més avançada. Pel que fa a sepultures d'obra, en trobem al cementiri del carrer de Sant Esteve a Caldes de Malavella (Merino i Agustí, 1990, 229, fig. 15,5) al costat, novament de sarcòfags monolítics i amb una cronologia més laxa (Nolla i Sagrera, 1995, 275-278). Més restrictiva podria semblar la datació de les tombes de *tegulae* de secció quadrangular que, en general, semblen més antigues que els sepulcres de secció triangular i que semblarien recolzar una datació de segle IV o V (Nolla i Sagrera, 1995, 270). Tampoc ens ajuden les altres tombes de *tegulae*, molt més nombroses però amb un extens ventall cronològic, entre segle II/III i VII (Nolla i Sagrera, 1995, 266-269; Nolla *et al.*, 2005, 98-99). Tanmateix, queda clara l'adscripció de la necròpolis dins de l'antiguitat tardana i no en la fase carolíngia.

L'entitat del cementiri, amb sepultures d'un cert prestigi i distinció, sarcòfags, preferentment, tombes d'obra..., dins dels models que ofereixen aquests territoris, fa pensar en uns usuaris d'un poder adquisitiu divers, però on destacaria un grup capaç d'adquirir els sepulcres més luxosos del moment. Havíem pensat en explicar-lo a partir de l'existència d'una població dispersa que ocuparia el pla de Girona, concretament la zona del Mercadal, potser una vil·la suburbana o un conjunt de vil·les d'un mateix *fundus* que utilitzarien un cementiri comú situat a tocar un camí que del riu Onyar penetraria cap al pla en direcció a Santa Eugènia i Salt, que vorejaria, per l'esquerra, el rec Monar i que seria l'origen de la vil·la del mateix nom esmentada a les primeries del segle XI, i que a principis del XII el comte hauria cedit a la seu, conjuntament amb el forn de pa que hi havia (*infra*). Tanmateix, no deixava de ser una explicació massa teòrica que no es recolzava en cap indicatiu arqueològic. Hi ha una altra possibilitat que volem proposar i que, segons pensem, explicaria molt millor aquest peculiar cementiri amb una cronologia determinada, unes característiques especials, ocupant un lloc determinat clarament fora murs però a una curta distància de la ciutat i un indret on des del segle XI documentem l'existència d'un temple dedicat a Santa Susanna que sembla sorgir de cop en un sector encara molt poc poblat i que era subsidiària de Sant Feliu amb la qual continuà íntimament lligada fins i tot després d'esdevenir, en el segle XIII entrat, parroquial. No podria tractar-se d'un espai lligat al martiri de Feliu, potser l'indret on fou ajusticiat? És un model que es repeteix

arreu, com per exemple a Tarragona o València, on la tomba del sant, la presó i el lloc on morí, esdevingueren indrets lligats a la seva memòria i que sovint generaren esglésies, capelles i/o cementiris *ad sanctos*. Com en tants altres llocs s'hauria acabat perdent el record d'aquella unió de la qual no n'hi ha cap rastre si no fos una certa continuïtat assenyala per l'aparició sorprenent de l'església de Santa Susanna, com si d'alguna manera els senyals físics no haguessin desaparegut del tot.

Un altre indicatiu interessant i que no ha estat mai valorat, l'aporta el fet que davant la façana de l'actual església, les 10 tombes localitzades ho foren totes a la mateixa fondària i sota un sòl d'*opus signinum* de 0'25 m de gruix. Això no passava en les altres inhumacions descobertes més cap a migdia. Com cal valorar aquest fet? Pensem que es tracta d'una dada capital, vestigi de l'existència d'una *area* funerària perfectament definida, com les identificades al cementiri neapolità d'Empúries (Nolla i Sagrera, 1995, 106-108 i 255-256), a Mas Castell de Porqueres (Burch *et al.*, 1999, 100-104), al cementiri del carrer de Sant Esteve a Caldes de Malavella (Nolla i Sureda, 1999, 49, nota 105) o, fins i tot, al de Sant Feliu de Girona (Nolla i Sureda, 1999, 15-26), sempre molt pròximes a l'església quan aquesta ha pogut ser identificada i en llocs simbòlicament considerats. Una altra possibilitat seria que aquella capa de morter hidràulic fos el paviment d'un temple funerari a redós del qual s'hauria consolidat el cementiri, una possibilitat que convé considerar. En un cas o en l'altre, aquesta espai ocuparia o justament el lloc del martiri o s'hi trobaria al costat.

Les tombes descobertes sota l'antiga fàbrica de paper *la Gerundense*, però també les localitzades a redós de l'església de Santa Susanna, s'han trobat sempre al costat de tramuntana del rec disposades al costat d'un camí que era paral·lel al curs d'aigua, dins de la tradició clàssica que es perllongà durant l'antiguitat tardana. Aquest fet ens permet plantejar-nos una qüestió cabdal i de gran importància: resseguia el rec el camí o aquest s'adaptà al curs d'aigua? No ens sembla possible acceptar la primera solució perquè la construcció d'un canal que s'ha d'adaptar a un traçat predeterminat per aconseguir uns objectius fixats i per treure profit d'unes condicions topogràfiques favorables. Hauria estat miraculós que coincidissin amb el recorregut d'una via que existia d'abans. En canvi, l'aparició immediata d'un camí paral·lel al rec no només és raonable sinó necessària, en permetre accedir al nous conreus i facilitar les tasques imprescindibles de manteniment. Cal acceptar l'existència d'un canal que procediria de Salt i travessaria tot el Pla de Girona fins a desguassar a l'Onyar, ja des del segle V, un rec que, no cal dir-ho, s'anà perfeccionant, ampliant i millorant al llarg dels segles

Som de l'opinió que aquesta necròpolis s'ordenà a partir d'un camí i, potser, d'una esglésiola o capella amb funcions martirials i funeràries però que també hauria servit per estructurar la població suburbana de l'àrea del Mercadal i zones properes. L'entitat de les troballes, el luxe d'algunes sepultures i la constatació d'ençà de mitjan segle XI de l'existència de l'església de Santa Susanna, en aquell mateix lloc, semblen indicis suficients per, almenys, considerar aquesta possibilitat. Quedi clar que entre la hipotètica però versemblant *memoria* tardoantiga i el temple romànic caldria suposar un hiatus. Segur, però, que el nou temple va pretendre conscientment ser continuació de l'antic, les ruïnes del qual i la memòria continuaven presents en la comunitat.

2. El Mercadal en els segles XI-XII. Els inicis (coneguts); horts i molins

Introducció

La vil·la del Mercadal, malgrat la seva pregona antigor, com testimonien els indicis arqueològics apuntats, no surt documentada en les escriptures fins a començament del segle XI. És aleshores quan podem començar a reconstruir l'evolució d'algunes característiques del seu terme i del seu veí meridional de Cuguçacs, gràcies al procés d'acumulació d'alous per part del bisbe i la seu gironina, a partir de compres o donacions provinents de comtes i magnats laics, que va culminar amb la compra -parcial- de la jurisdicció comtal a començament del segle XII.

Des dels seus inicis, la realitat del Mercadal està marcada pel protagonisme hidràulic del rec Comtal i del seu impacte a l'entorn agrícola –les hortes- i industrial –els molins del Monar-. Aquesta constant, amb totes les seves transformacions, es mantindria al llarg de l'Edat Mitjana.

El primer esment del Mercadal el trobem en un document del 1007 on Iomarig –o Gomarig- va vendre al bisbe Odó un alou situat al Mercadal que afrontava amb altres alous de la mateixa seu, amb terres comtals i amb un rec al nord; un rec que no rep cap nom, i que no pot tractar-se del mateix rec Monar, sinó, probablement, d'altres recs paral·lels com el de Figueroles o la riera del Güell (doc. núm. 1). Segurament la mateixa terra venuda l'any 1007 –o bé una part de la mateixa-, es documentava en una data imprecisa –entre el 1025 i el 1031- quan el bisbe Pere –el senyor- i el sagristà Bonhom –el feudatari- van establir al clergue Guadamir una terra donada pel bisbe Odó «...que la va comprar al difunt Gomarig...» (doc. núm. 5). El document aclareix que la terra se situava «..sobre el Mercadal...» -es a dir a la part nord del seu terme- en els horts al nord del rec Monar, situació que concorda amb la proximitat del rec abans esmentat. El que ja no lliga prou bé són les seves afrontacions; el document esmenta els límits amb terres de Sant Feliu i dels comtes; en canvi hom no hi diu res del rec esmentat l'any 1007. L'única coincidència és l'afrontació a occident, cap a l'Onyar, amb terres comtals. Cal suposar que la terra donada seria només una part de l'alou inicial i, versemblantment, se situaria entre els recs comtal i de Figueroles, encara que no podem assegurar que aquest ja existís.

En relació amb els noms de les institucions propietàries dels alous citats; com ara Santa Maria –la seu- i Sant Feliu –l'antiga seu fins al segle X-, convé notar que desconeixem en quina data va tenir lloc la separació de l'antic patrimoni catedralici entre les dues institucions, tot i que sembla força significatiu que no trobem documents patrimonials exclusius de Sant Feliu fins mitjan segle XI. En aquest sentit pensem que aquest document podria ser una prova del procés de segregació progressiva de Sant Feliu respecte de la seu de Santa Maria, que podria haver tingut lloc al llarg de la 1ª meitat del segle XI, probablement a partir de l'any 1019, que va ser quan va tenir lloc la dotació de la canònica episcopal. Aleshores alguns alous foren atorgats a Sant Feliu, com aquest situat als horts, al nord del Mercadal, en el lloc que, des del segle XII, va ser conegut com l'hort d'Algivira, domini de Sant Feliu ben documentat des d'aleshores, situat entre l'actual carrer de Figueroles i la Devesa.

Les donacions comtals des de començament del segle XI, ben documentades en altres

termes de la rodalia de Girona, també foren importants al Mercadal. La primera data del 1015 i es va tractar d'una donació afegida al preu de la compra de l'església i alou de Sant Daniel, que els comtes Ramon Borrell i Ermessenda van fer al bisbe Pere, germà de la citada comtessa. Com que la quantitat acordada inicialment –cent unces d'or- va ser considerada insuficient, els comtes hi van afegir quatre mujades de terra -equivalents a prop de dues hectàrees- situades ...en el pla sobre el Mercadal, és a dir al nord del terme, una formula que hem vist més amunt i, d'altra banda, confirmada per les afrontacions; al sud un camí i el riu Güell, a orient i nord amb altres terres comtals i a occident amb un rec que, en direcció nord-sud, portava des del riu Güell cap al Ter (doc. núm. 2). Tot plegat fa pensar que es tractaria de terres de regadiu, situades entre la Devesa i l'antic llit del Güell, al nord de horta dita d'Algivira des del segle XII, i que formarien part de l'alou comtal citat a les afrontacions dels documents anteriors –del 1007 i de 1025-1031-. El document precisava que aquestes terres havien d'estar en possessió dels sagristans de la seu i al servei de la mateixa seu.

També eren comtals les possessions que l'any 1018 van donar els comtes per la dotació del cenobi femení de Sant Daniel, acabat de fundar. Entre altres aous figuraven dos molins del Mercadal, davant de Girona, a més d'aous –no situats- que foren del difunt Gomarig, abans citat, i que els comtes segurament havien comprat no feia gaire (doc. núm. 3). No tornarem a tenir notícies de molins del Mercadal pertanyents a Sant Daniel; però és significatiu el seu esment; es tracta de la primera vegada que podem documentar l'existència de molins en el mateix indret –a tocar l'església del Mercadal- on, fins el segle XIX s'hi localitzava un «barri» de molins, en la desembocadura del rec Monar al riu Onyar.

La seu també va rebre aous d'altres propietaris. L'any 1019 el document de dotació de la nova canònica esmenta els aous donats pel vescomte Guillem d'Empúries, situats a Pedret, el Mercadal i el Pla de Girona (doc. núm. 4). No es concreta la naturalesa d'aquests aous, però en el cas de Pedret i el Mercadal sospitem que es tractava de molins, car l'any 1071 el testament del sagristà Bonuç feia donació al seu nebot de dos molins, un situat a Pedret i un altre al Mercadal (doc. núm. 11); aquesta doble menció de Pedret i el Mercadal ens fa pensar en la condició monera dels aous donats pels comte d'Empúries el 1019. D'altra banda, l'any 1027, Otger de Monells i la seva muller Tresgòncia van donar a la seu un hort situat al Mercadal, que abans fou dels difunts Eldefred i Bonadona –els pares de Tresgòncia-, que limitava a occident i nord amb terres comtals, i a orient amb una terra de Santa Maria i de Sant Feliu (doc. núm. 6); això sembla indicar l'existència d'aous encara compartits entre ambdues institucions, o bé d'aous veïns.

Els noms dels donadors són coneguts; Otger i Tresgòncia eren senyors de Monells, membres d'un llinatge principal dels *comdors* del comtat de Girona, parents dels cabíscols –caps de les escoles- de la seu -Tresgòncia era neboda del cabíscol Ponç-. L'hort, segurament d'extensió considerable, l'havien rebut, per donació o testament, dels difunts Eldefred i Bonadona; el primer era un magnat, mort gairebé cinquanta anys abans, que l'any 978 havia fet la primera dotació als cabíscols de la seu, la qual cosa ens permet assegurar que la donació inicial havia estat feta entre parents, segurament per via testamentària. La mare, Bella o Bonadona, també surt repetidament esmentada als documents relacionats amb diversos llocs del pla de Girona; havia venut terres de l'areny de l'Onyar a clergues de la seu, el 987; una altra filla, Ermengarda, era també una gran propietària d'aous del pla davant Girona, a llocs com Santa Eugènia o l'Avellaneda, per exemple. Estem, per tant,

davant els membres d'una important nissaga nobiliària, documentada des del segle X, amb importants alous a la rodalia de Girona i gran benefactora d'institucions eclesiàstiques com la seu o Sant Pere de Galligants.

Al marge del procés de concentració patrimonial de la seu, la documentació del segle XI referida al Mercadal també explica el procés de donacions que va permetre la constitució d'un patrimoni canonical –o catedralici- diferenciat de l'episcopal. Els casos propers més significatius els trobem els anys 1056 (doc. núm. 8) i 1063 (doc. núm. 9), quan el bisbe va fer donació a la canònica d'un bon nombre d'alous situats a Salt, a Santa Eugènia i al lloc de Cuguçacs, en el pla de Girona. El Mercadal va ser afectat per aquest procés en una data imprecisa, una mica posterior a l'any 1068, quan el bisbe Berenguer va donar als canonges unes terres i molins amb la riba i l'aigua del Ter, des del terme de Salt fins al terme del Mercadal. El document n'informa de l'aprofitament industrial de la riba meridional del Ter i, a més, permet confirmar que el límit nord del terme del Mercadal arribava fins a la seva riba (doc. núm. 10). També podem confirmar que el terme del Mercadal gaudia de la condició de vil·la, car el document dóna el mateix tractament a Salt –esmentada com a vil·la moltes altres vegades- i al Mercadal, tots dos citats com a termes, sense més precisions.

Un altre dels topònims situats prop del Mercadal, al sud, és el de Cuguçacs, citat al llarg de tota l'edat mitjana. L'origen d'aquest topònim sembla clar, Coromines diu que seria una vulgarització del nom propi llatí de *Cucutianus*, que devia donar lloc a un indret anomenat *Cucutiacum* o *Cucutiac* (Coromines, 1995, 480); per tant, sembla possible que tingui un origen romà. Es documenta per primer cop l'any 1031 en la donació que Ermesind i Ígol van fer a *Deusdedit* –Déudonat-, clergue de la seu, d'una terra en el lloc dit *Cucucago*, que limitava a orient amb el riu Onyar, al sud amb el rec de Cuguçacs i a occident i nord amb altres alous laics, entre els quals es citava Gausfred Bernat, un gran magnat, germà de Ramon Oliba de Gironella i que aleshores era propietari d'un extens alou a Lloret (doc. núm. 7).

Per les afrontacions esmentades i la referència al rec en molts altres documents medievals, sabem que aquesta terra se situava en l'espai que va des d'on ara hi trobem l'antic hospital de Santa Caterina –avui seu principal de la Generalitat a Girona- fins l'Onyar. Com no s'esmenta cap terme al qual pertanyi dit lloc, ens fa sospitar que aquesta terra se situava fora del Mercadal, en un altre terme; fet confirmat per un altre document -de l'any 1063- on el bisbe donava a la canònica un mas situat al lloc de Cuguçacs, al pla de Girona, que tenia el ja citat Déudonat en feu del bisbe (doc. núm. 9). Que s'esmenti un mas l'any 1063, en el mateix lloc on el document del 1031 esmentava una terra, pot indicar que entre les dues dates s'hauria fet un establiment a un tinent –no en sabem el nom- sota el domini del clergue Déudonat, com a feudatari o beneficiari, i del bisbe com a senyor eminent, el qual després en va fer donació a la canònica. Un exemple de com es produïen els processos d'infeudació en el segle XI entre les institucions eclesiàstiques, i com aquests processos es relacionaven amb les noves formes d'explotació de la terra, i de les seves rendes, on els masos hi jugaven un paper central.

Si es tracta del mateix alou de l'any 1031 –i tot sembla indicar que ho és-, el document de l'any 1063 ens diu que el lloc de Cuguçacs pertanyia al Pla de Girona, encara que no sabem si el document es refereix al mateix terme que més endavant serà Gironella del Pla –o simplement el Pla-, o bé a una simple descripció geogràfica. El dubte augmenta quan llegim un document de l'any 1131 on s'esmenta un camp de (la coromina de) Lavadora,

situat en el terme de Girona (doc. núm. 17); quatre anys abans, la mateixa coromina se situava en el Pla de Girona. D'acord amb el que sabem d'aquesta coromina, en el segle XIII s'havia de situar prop de l'antic Hospital de Santa Caterina, al nord del terme del Pla, en un lloc que el 1131 ja formava part del terme de la ciutat. ¿Quin devia ser aquest terme incorporat a la ciutat abans de 1131? No podia ser el Mercadal, car aquest mai s'esmenta més avall del rec Monar –només cal veure els documents dels segles XII, XIII i 1ª meitat del XIV- i això deixa un espai buit entre el Mercadal i el terme del Pla de Girona (Gironella del Pla), més avall de l'actual carrer de la Creu. Possiblement aquest pugui ser un indicatiu d'un antic terme que inclouria, amb el nom de Cuguçacs, el lloc del mateix nom, travessat per un rec, a més de Fontanilles –topònim que ha perviscut fins als nostres dies- i, potser, la coromina de Lavadora, i que podria haver estat incorporat a Girona, a començament del segle XII, com va passar amb el veí terme del Mercadal.

Fig. 6 Aspecte actual de la font pública localitzada sota les voltes d'en Vila. Malgrat l'oblit del nom en la memòria popular, és la mateixa font de Fontanilles que, des de l'alta edat mitjana, s'emplaçava en aquest mateix punt.

La importància dels alous eclesiàstics en el terme del Mercadal no pot amagar el fet que també n'hi havia altres de laics no menys importants; l'anomenada coromina de Callerons n'és un bon exemple. El seu origen documentat cal cercar-lo abans de l'any 1056, quan la donació episcopal d'alous als termes de Santa Eugènia i Salt, feia afrontar el primer terme, cap a orient, amb l'alou del laic Bernat Olluí –*Bernardo Ulluvini*- i l'alou comtal –format pels termes del Mercadal i del Pla de Girona- (doc. núm. 8). El mateix alou es tornava a esmentar l'any 1076 quan Adelaida, vídua de Bernat Olluí, va deixar a la seva filla Gerberga i al seu gendre Pere Bonardell, la coromina dita dels Callerons, sobre el Mercadal, formada per horts, recs i els molins que hi havia sobre una illa del Ter. La coromina l'havia rebut per donació del seu difunt marit –Bernard Olluí- i afrontava a orient, cap al Mercadal, amb els alous de Sant Martí Sacosta, els del cabíscol de la seu i el ja citat de l'església de Sant Feliu, a occident limitava amb terres de Santa Maria –a Santa Eugènia-, a nord amb el riu Ter i a sud amb la via pública que anava per la vora del rec comtal fins al Mercadal (doc. núm. 12).

El document proporciona informació acurada sobre la coromina i els seus límits. Es tractava d'un alou extens –car Adelaida el donava a canvi de les 40 unces d'or que havia rebut de la filla i el gendre-, situat entre el riu Ter al nord, el rec Monar al sud i el límit amb Santa Eugènia a occident. Per la banda oriental els límits eren menys precisos; s'esmenten de nord a sud, en primer lloc l'alou de Sant Martí Sacosta, que en segles posteriors trobem en el racó format per la confluència dels rius Ter i Onyar; l'alou del cabíscol Joan –en feu de la seu-, i l'alou de Sant Feliu, probablement el mateix que, des del segle XII, portaria el nom d'horta d'Algivira –entre els recs de Figueroles i del Monar-, que surt esmentat a diversos documents del Mercadal en el segle XI, tot i que encara sense cap nom. Amb aquestes afrontacions sabem que aquesta coromina tindria una extensió de 40 o 50 hectàrees, i podem situar-la a la part occidental de l'actual Devesa i el sector del Güell fins al rec Monar, avui cobert.

La mateixa coromina tornava a ser esmentada l'any 1083, quan el citat Pere Bonardell va fer testament i va deixar als seus fills l'alou del Mercadal (Callerons), del qual fa una descripció detallada, car diu que comprenia aigües, recs, basses, molins, cases, el mas Valls, un colomer, i terres llaurades i ermes (doc. núm. 14). La coromina va continuar en mans de la mateixa família fins l'any 1137 quan Ramon Pere, fill del citat Pere Bonardell, va donar a la seu –de fet, als seus sagristans-, la seva meitat de l'alou de Callerons. Així fou com el dit alou va arribar a mans de la seu i la seva història, a través dels documents dipositats a l'arxiu de la Catedral, ha pogut arribar a nosaltres. Des de començament del segle XIII, els sagristans hi començaren a fer establiments d'horts a cens. El lloc més proper al Monar fou conegut, des d'aleshores i durant segles, com l'horta de la Pedrera, mentre que al nord cap a la riba del Ter s'hi desenvolupà l'horta de la Verneda, més propera al Ter.

És interessant reflexionar sobre el significat del topònim Kallerons/Callerons, sempre en una reduplicada, que molt probablement procedeix del mot llatí *callis*, *calles* en plural, camí o corriol que, tanmateix es fa servir juntament amb altres sinònims durant els segles IX i X per significar carrer i que, en català acabà desapareixent, quedant, en altres llengües romàniques, amb aquest significat (en castellà, per exemple). En aquesta ocasió, la terminació seria pròpia d'un diminutiu i respondria amb precisió a la complexa xarxa de caminets (callerons) i recs, paral·lels i perpendiculars els uns als altres que definirien, l'aspecte d'una zona d'horta intensiva.

Les vendes o donacions comtals al Mercadal van culminar a començament del segle XII; l'any 1106 el comte Ramon Berenguer III va donar al sagristà Ramon Guillem, el forn de pa i tota la vil·la del Mercadal (doc. núm. 15). Malauradament la notícia ens la dóna un breu regest o resum conservat en el Llibre Gran de la Sagristia Major de la seu, sense detalls; no obstant, pensem que això vol dir que aleshores van passar a la jurisdicció de la seu els drets comtals –el que devia quedar dels mateixos– sobre el terme de la vil·la del Mercadal, incloent-hi els drets sobre el forn de pa –un monopoli públic– i els darrers drets fiscals sobre el conjunt de la vil·la –sense incloure, però, els drets sobre els recs i els molins–. Fou aleshores quan la vil·la Mercadal va començar a perdre la seva individualitat, com podem veure per un document de l'any 1131, que parla d'una coromina al nord de pla de Girona, situada en el terme de la ciutat (doc. núm. 17). Una referència que indica com els límits de Girona havien ultrapassat l'Onyar i ja abastaven els límits del Mercadal i Cuguçacs, fins als marges del termes de Santa Eugènia i del Pla de Girona.

No podem oblidar la primera referència a l'església del Mercadal; l'any 1081 el testament del sagristà Bernat Guillem deixava a l'església de Santa Susanna (del Mercadal) 1 unça d'or (doc. núm. 13). L'aparició documental d'aquesta església coincideix amb la provera de Santa Eulàlia Sacosta (avui Santa Llúcia), esmentada per primer cop l'any 1078. Desconeixem si aleshores Santa Susanna ja era parroquial –com Santa Eulàlia–, car aquest fet només quedarà ben documentat des del segle XIII. D'altra banda el seu terme sempre apareixerà limitant al sud amb la parròquia de Sant Feliu, que s'escampava al sud pels termes de Cuguçacs i el Pla de Girona, des de Fontanilles fins a Palau Sacosta i també al nord del Mercadal, entre Figueroles i el Ter.

Això ens fa pensar que la parròquia del Mercadal, pot ser més tardana que la de Santa Eulàlia Sacosta –de fet, la primera referència no la trobem fins 1233–, totes dues probablement segregades de la primitiva parròquia de la catedral de Santa Maria i Sant Feliu de Girona, que també havia viscut un procés de segregació entre les dues cocatedrals, des de la primera meitat del segle XI.

En conjunt, podem veure que el segle XI dibuixa processos que es confirmaren en etapes posteriors i ens dibuixen una estructura del domini de la terra que es mantindria durant segles. Inicialment destacaven els alous laics pertanyents, generalment, als comtes o bé a personatges amb aspecte nobiliari, com els citats Gomarig el 1007, 1018 i 1025; els alous d'Otger i Tresgòntia, que abans foren d'Eldefred i Bonadona, tots ells amb importants possessions als voltants de Girona i al Baix Empordà (Monells i Sant Sadurní de l'Heura), o també Ermesind i la seva esposa Ígol, amb Gausfred Bernat, que gaudien de terres al sud del Mercadal, als voltants del rec Cuguçacs. Finalment, hem desmentar l'extens alou, la coromina de Callerons que Bernat Olluí i la seva esposa Adalets tenien el 1056 i el 1076. Totes aquestes possessions acabaren en mans dels clergues, per donació, venda o testament.

Les migrades notícies aplegades del segle XII ens permeten, no obstant, plantejar algunes línies de treball que podem seguir, amb més precisió, des del segle XIII. Sabem, per exemple, que al segle XII ja existien els sectors de Figueroles i d'Algivira, al nord del Mercadal. El primer ja és citat el 1110, en relació a un molins i un rec situats en la seva proximitat (doc. núm. 16), però no podem assegurar que es tracti del mateix rec de Figueroles, tantes vegades esmentat des del segle XIII. En tot cas, el document és significatiu perquè ens confirma l'existència de molins a la riba del Ter o en la seva proximitat; uns indicis que

ja s'apuntaven cap al 1068. D'altra banda, també s'apunten plets entre Sant Feliu i la seu, ja que un dels objectius del document era confirmar la pertinença del lloc –inclosos els drets parroquials– a la possessió de Sant Feliu, malgrat la insistència dels canonges de la seu en sentit contrari. Pel que sembla, la partició dels drets parroquials entre les dues seus episcopals –l'antiga i la nova–, era un fet aleshores no gaire llunyà.

Al nord de Figueroles, s'estenia un espai també regat i conegut amb el nom d'Algivira des de la segona meitat del XII. El topònim, d'origen indiscutiblement àrab –segurament una corrupció d'*al-jazira*, **P'illa** en àrab– ens permet plantejar la hipòtesi que aquests espais ja fossin conreus d'horts abans de l'època carolíngia (segle VIII). En aquest punt hem de recordar que hom va identificar a les hortes al nord i sud de Tortosa unes «algesires» lliurades pel comte de Barcelona als seus fidels després de la conquesta de Tortosa el 1148 (Bolòs, 2004, 376-377). L'esment més antic d'aquesta Al-jazira o Al-jafira gironina data el 1163, quan es produeix l'establiment emfitèutic al matrimoni Arnau Guifred i Raimunda, de la meitat de les «tasques» de tota l'horta d'Algivira (doc. núm. 24). L'establiment o donació de la «tasca» obligava al receptor a donar a l'abat de Sant Feliu un terç dels rendiments, a mans d'un cens fix considerable.

Cap a ponent, en direcció a Santa Eugènia, la propietat o coromina de «...*ipsos kallerons*», ben descrita i afrontada a diversos documents de la 2ª meitat del segle XI, era en possessió dels hereus i germans Ramon i Bernat Bonardell, els quals la van rebre en herència del seu pare, Pere Bonardell, el 1083. El 1137 Guillem Pere Bonardell, hereu d'algun dels citats, va donar la seva part (*medietatem*) de l'alou a la seu de Girona (doc. núm. 19). Des d'aleshores aquest alou, restà en mans de clergues beneficiaris, els sagristans segons de la seu –si més no la meitat de l'alou–, i visqué un interessant procés d'establiments i vendes, ja en el segle XIII, tot mantenint la seva condició d'espai intensament explotat en règim de regadiu.

Al sud dels horts de Callerons, Algivira i Figuerola s'escampaven les terres del Mercadal, en sentit estricte, amb hortes al nord i sud del rec Monar, com les que va comprar Arnau Estruc el 1162 i que tenien al sud el rec que va al Mercadal i se situaven a ponent de la cadireta del mateix rec (doc. núm. 22). La citada cadireta, esmentada aleshores per primer cop, era un dels desnivells per on queia sorollosament l'aigua del rec Monar i servia per superar els desnivells del terreny. La citada pel document del 1162 era la que fou coneguda des del segle XIII com a inferior, la més propera al desguàs del rec a l'Onyar.

El nucli estricte del Mercadal, a tocar de l'església actual, se significava per l'existència del rec i els molins, a més d'un petit nucli habitat al nord del temple i els horts immediats. Els molins del Mercadal ja s'esmentaven a principi del segle XI, ja que l'any 1018 la comtessa Ermessenda, acomplint la darrera voluntat del seu difunt marit, el comte Ramon Borrell, dotà el nou monestir de Sant Daniel amb «...*in ipso Merchadale ante Ierunda, molinos II...*». També el 1134 el testament de Guillem Ramon de Gironella, veguer de Girona, esmentava «...el meu molí del Mercadal...» que altres documents de segles posteriors anomenen el molí de Gironella (doc. núm. 18). Ara bé, del nucli moner en sabem ben poca cosa, però sembla clar que ja en el segle XII els molins constituïen un grup significat; és manifest quan, pels volts del 1165, el batlle reial de Girona, Bernat Bou es va sotmetre a la inspecció de la seva gestió per part de la Cúria Reial i defensava que ell donava uns ingressos al comte-rei Alfons I, superior als del seu predecessor sobre els seus molins (reials) del Mercadal (doc. núm. 25). Aquest mateix grup de molins es feien palesos el 1185 quan

el rei Alfons vengué per vida a Pere Mascaró i Estradera la seva *fabricam de Mercatallo* i els drets de la mateixa sobre, «...*omnium meorum molendinis Mercatallis et de illa riaria...*», és a dir els drets que la dita fàbrega o farga tenia sobre el conjunt dels molins i la riera del Mercadal (doc. núm. 29). El cens que haurien de pagar al rei, 20 porcs canònics, ens fa pensar, només hipotèticament, si eren també vint els molins que formaven el conjunt. Però, malgrat aquesta donació, el monarca no havia perdut tots els drets sobre els molins –de fet, no els va perdre al llarg de l'edat mitjana-, ja que el 1189 va donar anualment 8 «esquillats» de forment dels molins reials per al manteniment dels llebrósos i malalts de l'Hospital de Pedret (doc. núm. 30).

Immediat al nord d'aquest nucli moner se situava l'església de Santa Susanna i, una mica més a nord, un altre petit nucli amb cases i horts. En tenim constància des del 1162, quan el l'arquebisbe Bernat de Tarragona, que també era sagristà major de la seu de Girona, donà en establiment a Bernat Cerdà unes cases del Mercadal que eren de l'alou de l'esmentada sagristia. Les cases limitaven a est i oest amb altres cases, la qual cosa dibuixa una filera, mentre al nord hi havia horts i a migdia el Mercadal (doc. núm. 23). Aquesta referència al límit meridional no pot tractar, evidentment, del conjunt de terme, sinó d'un espai més concret, una plaça o solar públic, situada al nord i ponent del temple de Santa Susanna i que havia estat mercat (potser ho era encara). Sembla raonable proposar que aquest lloc –potser no gaire més que un solar extens-, l'origen del qual caldria remuntar a l'antiguitat tardana, hagi donat el nom a tot el terme més endavant.

Els espais situats al sud del Mercadal eren coneguts –com ja sabem- amb el topònim de Cuguçacs en el segle XI, que també servia per descriure un terme (*supra*). En el segle XII s'albira una fragmentació toponímica que fa pensar en la desaparició del terme i la seva integració en un altre de més gran, segurament Girona. Ho constatem el 1142, quan trobem el mateix mas que el 1063 era situat en el lloc dit de Cuguçacs, ara era situat sobre la riba de l'Onyar i la font de Fontanilles. El mas era domini dels clergues de la seu des de mitjan segle XI i a mitjan segle XII era un benefici d'Arnau Joan, el sagristà segon, atès que les seves rendes estaven assignades a la il·luminació de la seu. A l'any 1142 el sagristà donà o establí el mas a un cert Ramon –potser l'hereu del mas-, amb la condició que aquest el tingués *ad pagesiam et laborationem* (doc. núm. 21), tal vegada un contracte semblant al de masoveria. El mas només és descrit com «...*ipsum mansum cum terra in qua sedet...*», la qual cosa ens impedeix assegurar les seves formes d'explotació –els cens només esmenta una cuixa de porc i dues gallines- a banda d'altres rendes com els quarts i els braçatges, que només indiquen fraccions; per això, res no ens permet assegurar que en aquest mas hi haguessin horts, malgrat la seva proximitat al rec de Cuguçacs.

Més al sud trobem aleshores la primera referència a una de les vies meridionals d'entrada i sortida de la ciutat, la que pujava cap a Palau Sacosta. El 1165 es produí la permuta d'una petita vinya que limitava a orient amb l'Onyar i a occident amb la carretera que va a Palau (doc. núm. 26). El seu límit septentrional, amb l'alou de Sant Martí Sacosta fa pensar que el lloc se situava al sud de l'espai on mig segle després s'aixecà l'Hospital Nou (o de Santa Caterina). Pel que fa a l'altra via, la que venia de Barcelona, el camí barcelonès, encara caldrà esperar una mica.

Fig. 7. Plànol del Mercadal on s'ha restituint l'aspecte que tenia vers la segona meitat del segle XII. 1) riu Güell, 2) horta d'Algivira, 3) molins situats sobre el rec de Figueroles i esmentats el 1110, 4) rec de Figueroles, 5) cases, molí i hortes prop del rec de Figueroles que Bru Calvet deixava en herència testamentària l'any 1217, 6) hortes sota domini de la seu de Girona, 7) hortes sota domini de Sant Martí Sacosta, 8) cadireta inferior. Era un cadirat localitzat sobre el rec Comtal (Monar) on avui hi ha el carrer Tomàs Mieres. Aquest giny feia saltar l'aigua del rec per un desnivell canalitzat i eixir-ne per sota amb prou força per travessar la llera d'un altre rec i remuntar una part substancial del cabal a l'altra banda. En aquest cas, travessava el naixement de dos recs: el Figueroles que es dirigia cap al nord i el Cuguçacs que baixava cap a migdia. Ambdós rebien l'aigua del rec Comtal a través de la cadireta. 9) rec Comtal avui és la sèquia Monar, 10 i 11) respectivament: cases sota domini directe de Sant Martí i cases i masoveries de Sant Feliu. Unes i altres apareixen afrontades en un document de venda del 1225, la qual cosa fa que probablement ja fossin edificades a finals del segle XII. 12) Riu Onyar, 13) illa de cases sota domini de la Sagristia Major de la seu. A l'extrem de migdia hom hi trobava el forn de pa del Mercadal que el comte Ramon Berenguer donà al sagristà l'any 1106. 14) molins del Mercadal en el rec Comtal, 15) molí blader i draper. 16) és possible però no del tot segur que a finals del segle XII ja existís en aquest indret un molí i unes cases que en el segle següent es van anomenar com el "lloc del Portell". 17) mas de Fontanilles. 18) font de Fontanilles, surt esmentada per primera vegada al 1142. 19) rec de Cuguçacs.

3. La primera meitat del segle XIII.

El Mercadal, un lloc suburbà. L'Hospital Nou i Sant Francesc

Introducció

La primera meitat del segle XIII és, en molts aspectes, decisiva per a la consolidació econòmica, social i institucional del Mercadal i dels espais meridionals. Va ser en aquells anys quan s'aixecaren l'Hospital Nou –aviat dit de Santa Caterina– i el convent de Sant Francesc, mentre s'afermava la seva singularitat amb la creació de la Parròquia de Santa Susanna. Però tot això no ha de fer oblidar que, principalment, el burg i el seu entorn continuà jugant el paper especialitzat que ja tenia d'abans; nucli industrial –els molins– i productor primari –hortes– al servei de Girona i el seu entorn immediat. En definitiva, un espai suburbà, però cada vegada més integrat a la ciutat.

Les hortes al nord del Monar: Algivira, Figueroles, la Verneda, la Pedrera, Daroca...

Gairebé de cop, la documentació de començament del segle XIII ens descobreix, al voltant del Mercadal, un paisatge suburbà curull de topònims. Algivira (Vella i Nova), la Verneda, Figueroles, la Pedrera, Estrader i Daroca, a banda d'altres més imprecisos com horta Vella i horta Nova, horta de l'Almoina i horta de la Sagristia. Són els noms dels sectors d'hortes que dividien el territori al nord del rec Monar, i on els propietaris es llançaren a satisfer la demanda creixent de la ciutat propera, tot realitzant nous establiments que fraccionaren l'espai en unitats generalment regulars, les dites «morabatinades».

Alguns dels topònims ja estaven afermats de feia temps; la Verneda, Algivira i Figueroles eren els més septentrionals. El primer es referia als arbres de ribera que ocupaven les illes i ribes properes al Ter, se citava el 1207 (doc. núm. 38) i correspondria, en gran part, als espais ocupats per l'actual parc de la Devesa. Una part, la més occidental i propera a Santa Eugènia, havia estat comprada per Martí de Vic el 1207, però també era a la Verneda una taula d'hort més propera on Arnau Ermengol hi feia establiments el 1227 (doc. núm. 55), un espai aleshores també conegut com Algivira Nova i que significava una expansió dels horts cap a occident i el nord. Les antigues vernedes, eren cada cop més explotades per a usos hortícoles.

Els altres dos eren topònims ja esmentats en el segle XII; però definits amb molta més precisió; d'Algivira, un text del 1228 explicava que era un espai d'hortes que limitava amb l'Onyar a l'est, el rec de Figueroles al sud, i el rec que ve de les cadiretes (el Güell) al nord (doc. núm. 57). Tot aquell espai estava dividit en taules d'hortes de superfície, segons sembla, força homogènia (morabatinades), establertes per diversos propietaris que havien parcel·lat i en cobraven els censos; els Sunyer, els Santceloni i els Calvet en tenien la propietat al sector més oriental, mentre al sector més oriental Arnau Ermengol, Pere Oller o Pere Gerald –tots ells ciutadans prominents–, en tenien gran part. Per la seva banda, les hortes de Figueroles -topònim citat a començament del segle XII-, apareix en possessió de la família Calvet des d'abans del 1217 (doc. núm. 47), que també en tenia el domini de l'horta del mateix nom, situada al sud. Una bona part de l'horta fou venuda al canonge Bonardell (doc. núm. 56) i segurament aquí trobem l'origen de les possessions dels canonges de la seu al sector de Figueroles, mantingudes fins ben entrat el segle XIX.

Els topònims de Pedrera, Daroca, Estrader i Oller, ens remetent al procediment dels establiments emfitèutics d'horts, generalitzat cap al 1200. Fixem-nos com, el 1212, es reconeixia a Joan Pedrer la possessió d'uns horts que havia comprat a Arnau Estruc –citats en aquell lloc ja el 1162–, on Joan Pedrer hi podria realitzar parcel·lacions per establir-hi nous possessors (doc. núm. 45), en un espai que avui ocupa el sector més occidental de la Devesa i del barri del Güell, un lloc que havia estat la coromina de Callerons en el segle XI i part del XII; l'espai esdevingué l'horta de la Pedrera, on els propietaris efectuaren diversos establiments, especialment des de la 2ª meitat del segle XIII. Quelcom semblant va fer Arnau Estrader des de començament de segle (doc. núm. 38, 57) i Pere Oller als horts que va comprar el 1231 (doc. núm. 60, 61). Tots aquests espais corresponien a les zones de les Vernedes i els nous propietaris els compraren pels rendiments que en podien treure en parcel·lar-los i establir-los a nous tinents, en un procés de densificació i ampliació dels horts cap al nord i cap a l'oest. Un procés que també afectava als sectors d'horts meridionals, més propers al nucli del Mercadal.

El nucli del Mercadal. Cases i molins del Monar

El nucli històric del Mercadal es perfila amb més nitidesa en la 1ª meitat del segle XIII. Les dades sobre els seus habitatges (*domos*) ens permeten agrupar-les en dos nuclis principals; al voltant de l'església, on ja hi trobàvem cases el 1163, s'esmentaven el 1225 les cases (masoveries) de Pasqual del Mercadal que tenien altres cases i propietaris a est i oest i un carrer al sud (doc. núm. 54), coneixem les cases d'altres propietaris a la mateixa zona, les de Arnau Galceran (doc. núm. 36), Ramon de Rei (doc. núm. 49), Sibil·la Cerviana (doc. núm. 82), en Provençal sabater (doc. núm. 50), les cases de l'alou de Sant Martí Sacosta (doc. núm. 54) –a occident de l'església– o les cases i forn del Mercadal, possessió confirmada al sagristà major de la seu el 1243 (doc. núm. 76); totes aquestes cases apareixen a redós de l'església de Santa Susanna –però no immediates– i relacionades amb basses, patis i horts –alguns de jueus–, la qual cosa ens parla d'un nucli poc dens, però consolidat.

Més enllà de l'església, cap al sud, hi apareix un petit nucli al sud del rec Monar que sembla més dens i estretament barrejat amb els molins del Monar. El 1228 s'esmentava la casa de l'abat del monestir de Santa Maria d'Amer, que probablement tenia des de feia poc temps (doc. núm. 59). El 1233 l'abat l'amplià amb la compra de la casa veïna de Benet del Mercadal, situada al lloc dit Portell i que limitava a orient amb el carrer públic que passava sota (*infra*) les cases citades –es a dir, sota arcs o voltes–; a sud, ponent i nord limitava amb altres cases (doc. núm. 63) que ens dibuixen un nucli d'habitatges petit però significatiu, situat a ponent de un carrer que després esdevingué Santa Clara. Proper a aquest casal s'esmentava el 1243 la casa comprada per frares de l'orde de la Mercè –dits popularment els captius–, que s'instal·laren aleshores a Girona (doc. núm. 75). En el seu veïnatge ho trobem els casals de Ferrer del Portell, Guillem i Ramon de Vilobí, el citat Benet del Mercadal i altres desconeguts.

Aquestes cases formaven un conjunt indestriable amb els molins. D'aquests ja hem pogut veure com formaven un grup compacte i ben individualitzat per la documentació des de la 2ª meitat del segle XII; però ja s'endevina un nucli des del segle XI. Els braços del rec

dels molins o rec del Mercadal es perfilen amb més nitidesa des de començament del segle XIII; n'hi havia almenys dos el 1210, quan una casa propera a la riba de l'Onyar tenia dos molins situats, respectivament, a nord i a sud, la qual cosa implica, necessàriament, dos recs (doc. núm. 42). El domini dels molins i del rec –conjunt dit Molinar o Monar– sembla ser exclusivament reial i el monarca actuava amb domini ple, per exemple el 1209, quan el rei Pere confirmava al sagristà segon la dècima dels ingressos reials sobre les moltures dels seus molins de Girona (doc. núm. 41); de la confirmació en quedava exclòs el molí draper, dit també del Portell, un topònim nascut aleshores (doc. núm. 58) que identificava un dels recs que derivava del rec principal, segurament mitjançant una portella; on també hi tenia un molí el jueu Bonastruc Escapat el 1228; de fet, sabem que el rec del Portell contenia diversos molins, a banda del draper citat. L'esment del jueu Bonastruc i el molí dit de Figuera, propietat de Ponç Adalbert i els seus hereus el 1201 (doc. núm. 35), ens diuen que la gestió dels molins estava privatitzada o cedida en feu, com la del molí de Gironella (doc. núm. 42). Però més enllà d'alguns aspectes de la gestió fiscal dels molins, els documents ens en diuen ben poca cosa de la seva activitat; gairebé no en parlen, per exemple, dels moliners o moners que s'encarregaven del seu funcionament (doc. núm. 58).

La integració urbana al sud del Mercadal. L'Hospital Nou i el convent de Sant Francesc

Els primers decennis del segle XIII foren de gran dinamisme a la riba esquerra de l'Onyar i, més concretament, al sud del rec Monar. La formació d'institucions tan significatives com el convent de Sant Francesc, popularment conegut com dels framenors, i l'Hospital Nou o de *Passaturis*, finalment de Santa Caterina, crearen veritables àrees d'atracció al seu voltant; però el tret més significatiu seria la generalització de l'activitat hortícola, amb l'establiment de noves hortes a Fontanilles i a les ribes del Cuguçacs. Era un pas més en un procés d'expansió urbana que no es generalitzaria fins a la segona meitat del segle, amb el desenvolupament dels establiments de cases i el naixement dels primers carrers.

Per ordre cronològic, correspon el primer lloc a la fundació de l'Hospital Nou, obra d'una confraria de notables gironins relacionats amb Sant Martí Sacosta que el 1211 compraren una peça de terra –un camp– de la coromina que Sant Martí tenia al sud del Cuguçacs –prop de *Passaturis* afegia el text com a referència– i, amb consentiment del bisbe, la donaren per aixecar una institució caritativa i d'assistència als malats (doc. núm. 44), una fundació molt d'acord amb els gustos de la classe dirigent de l'època, car només cal recordar que pocs anys després, el 1228, Arnau d'Escala fundà la Pia Almoina per l'assistència als pobres de Girona (Marqués, 1993, doc. núm. 81 i 82).

Els límits descrits en el text fundacional expliquen que el nou Hospital, el tercer de la ciutat després de l'Hospital de Capellans i el de Pedret, se situaria entre el camí Barcelonès a l'oest i la riba de l'Onyar a l'est, per on passava el camí de Palau i de Caldes, mentre al nord limitava amb el la citat alou de la Sagristia Segona de la seu. Tots aquests llocs de referència ens permeten afirmar que l'Hospital s'aixecà entre els actuals carrers de la Rutlla, de Migdia i d'Ultònia, gairebé enfront de la plaça del Mercat i uns dos-cents metres al sud del rec de Cuguçacs, encara que no podem situar cap de les seves restes materials, perquè fou enderrocat a mitjan segle XVII i traslladat dins les muralles actual, la qual cosa fa que no en puguem donar la localització exacta. Durant els primers anys l'Hospital fou conegut

com l'Hospital Nou de *Passaturis*, tal com cita el permís episcopal per aixecar la capella de Santa Caterina, annexa a l'Hospital (doc. núm. 51. 52), que amb el temps acabaria donant-li el nom. Les donacions van fer que, entre els segles XIII i XIV adquirís un patrimoni envejable al seu voltant, de manera que, cap a final de segle XIV el seu alou s'escampava més enllà dels seus límits fundacionals, tal i com explica el capbreu de les seves propietats redactat el 1388 (doc. núm. 591).

Al sud del rec Monar, però encara dins els antics límits de la vil·la del Mercadal, es fundà el convent de Sant Francesc o dels franciscans, popularment coneguts com els frares menors o framenors. En aquest punt no podem deixar d'esmentar la tradició que parla de l'estada del sant a Girona en una data desconeguda, potser entre 1213 i 1215, quan visità Espanya, on hauria estat hostatjat per la família Guerau (Webster, 1985-1986, 162). La donació inicial fou del canonge i notari Bernat Esteve, que el 1232 deixà tota la seva mansió i horts que tenia en el Mercadal (doc. núm. 62), en un espai que corresponia a grans trets, amb l'actual plaça de Josep Pla fins al carrer Nou i que anteriorment estava ocupada per horts, descrits des de finals del segle XII (doc. núm. 33). Les successives compres dels framenors ampliaren els límits del convent cap a l'Onyar a l'est, on els frares pogueren obrir un camí fins al riu (doc. núm. 64) i cap a l'horta de Fontanilles al sud, on des de 1249 els franciscans urbanitzaren una plaça que esdevingué el tram de llevant de l'actual avinguda de Sant Francesc, la tradicional plaça del Gra (doc. núm. 83). La construcció del convent dotà a la riba esquerra de l'Onyar d'una de les institucions més prestigioses de la ciutat, i explica que, en els mateixos anys comencés la construcció del primer pont sobre l'Onyar, que ja se citava el 1237 com el pont del Mercadal (doc. núm. 70, 74). Però el creixement del nou convent també tingué efectes pertorbadors sobre el que, més endavant, fou conegut com el burg del Mercadal, car la seva proximitat a l'Onyar i al cap del citat pont significà el naixement d'un coll d'ampolla que dificultà les comunicacions entre les dues ribes del riu i, molt especialment, amb els sectors de Fontanilles i Cuguçacs, al sud del convent. Si bé aquesta documentació ens permet copsar la notable extensió del solar inicial i la seva ràpida expansió –que tanta incidència tindria en el posterior desenvolupament urbà de Girona–, no podem dir el mateix de les característiques inicials del recinte monàstic; no en podem dir gaire res –hipòtesis a banda– de la primera església conventual, o del claustre i dependències annexes.

Gràcies als documents que relaten la expansió dels framenors podem acostar-nos als primers establiments a l'horta de Fontanilles, en l'alou de la pabordia de Maig, que fins a mitjan segle XIII se situava des d'on avui hi trobem el carrer Nou, fins al carrer d'en Ginesta i l'avinguda de Jaume I. Els textos citats de 1249 i 1252 esmenten fins a tres propietaris situats entre l'actual carrer de Fontanilles i la riba de l'Onyar; Bernat Ramon de Déu, el jueu Salomó –segurament Salomó Asday– i Pere Oller (doc. núm. 83, 90), propietaris veïns que vengueren la part septentrional dels seus horts de Fontanilles als framenors entre 1249 i 1252. No sabem des de quan els citats propietaris –gent molt benestant– havien estat establerts en dits horts, ni tampoc si aquests formaven part d'un mas o explotació anterior, però si tenim en compte els establiments fets més al sud, al nord del rec Cuguçacs, a començament del segle XIII (*supra*), sembla probable que calgui remuntar-se aleshores, o una mica abans i tot, per trobar els primers establiments per fer horts a Fontanilles.

Els primers establiments al nord del Cuguçacs: els alous de la pabordia de Desembre i de la Sagristia Segona de la seu

Des de finals del segle XII, unes noves institucions s'afegiren a l'organització de la seu gironina; les pabordies. No és l'objectiu d'aquest treball explicar el seu origen i organització; diguem només que les trobem constituïdes a partir dels anys setanta del segle XII. Fins aleshores un únic canonge, el paborde de la seu, s'encarregava de la gestió de la despesa de la comunitat canonical, però des d'aleshores la funció quedà repartida entre nou canonges –entre els quals el mateix bisbe, l'abat de Sant Feliu i els quatre ardiaques- que s'encarregarien de la gestió mensual de les despeses comunes; per aquesta raó les pabordies foren conegudes amb els noms dels mesos; a Fontanilles i Cuguçacs les més actives foren la de Desembre, la de Setembre i Octubre (o de Cassà) i la de Maig. Això obligà a un procés de repartiment de les propietats canòniques que, en aquest cas obligà a la Sagristia Segona a cedir una part del seu patrimoni immobiliari a aquestes noves institucions, especialment la pabordia de Desembre se n'endugué un bon pessic; un procés probablement traumàtic –al sagristà no li degué ser gaire de gust-, tal vegada suavitzat per l'ambient general d'expansió econòmica, força evident en el sector immobiliari gironí del darrer terç del segle XII.

Per analitzar millor els canvis esdevinguts a l'esquerra de l'Onyar des de finals del segle XII, disposem de les dades referides al nord del rec Cuguçacs, en el mateix espai ja esmentat pels documents dels segles XI i XII on hem vist que s'havia constituït un mas, el mas Pla. Probablement des de finals del segle XII i, amb tota seguretat, des de començament del segle XIII, en les terres d'aquest mas es visqueren canvis significatius, molt lligats al procés general de l'expansió de Girona en el seu àmbit suburbà. Aquest procés afectava les terres que ara visqueren un procés d'intensificació dels rendiments agrícoles, amb noves parcel·lacions, sota el règim dels establiments que, en general, suposaven un augment de les hortes i la superfície regada; un procés ben conegut més al nord, al Mercadal, com ja hem vist, però aquest procés també afectà als sectors meridionals regats pel Cuguçacs.

Encara a mitjan segle XII moltes de les terres situades al nord del Cuguçacs eren de secà, per tant de rendiments inferiors a les terres irrigades. No ens pot sorprendre, per tant, que des de començament del segle XIII aquest espai visqués un procés de parcel·lació que augmentava el seu valor i rendiment. Sabem que gran part de l'espai situat entre el camí d'entrada a la ciutat des del sud-oest –esdevingut el carrer Savaneres, després del Pago- i el rec Cuguçacs, pertanyia al mas Pla, situat a la vora de la via, al sud i proper al gual de la Passadora. Ara aquest mas desapareixia –per voluntat dels mateixos propietaris- com a explotació unitària i les seves possessions començaven a ser establertes pels seus propietaris entre diversos tinentes. L'any 1208, en el sector més allunyat a la riba de l'Onyar, que ara era de domini de la pabordia de Desembre, Girona de Pla i el seu marit Jordà, propietaris del mas, amb el consentiment del seu senyor, el paborde, establiren porcions o «morabatinades» situades al nord del rec de Cuguçacs, a la seva riba; el censos es repartien en $\frac{1}{4}$ per la pabordia –senyora del lloc- i la resta pels propietaris, els Pla (doc. núm. 39) –unes proporcions força significatives-. Lluny d'haver estat els primers establiments, sabem que els propietaris ja n'havien fet d'altres, perquè les dues porcions establertes, veïnes una d'altra, limitaven amb altres tinences establertes anteriorment, potser ja en el segle XII (doc. núm. 40). No hem de pensar que aquests siguin els hortolans encarregats de l'explotació de les terres establertes; estem davant nous propietaris útils que feien una inversió i

que subestablirien o llogarien les terres en porcions més petites entre un nombre més gran de tinentes que, aquests sí, farien d'hortolans. La situació d'aquestes morabatinades establertes pels amos del mas Pla seria, aproximadament, la del solar que avui ocupa l'antiga delegació d'Hisenda i els seus voltants, incloent-hi la veïna Gran Vía, a ponent i al sud i les cases de l'altre costat del carrer.

Més cap a llevant, en direcció a l'Onyar, s'hi trobava la part del mas Pla que el sagristà segon de la seu havia retingut sota el seu domini. Es tractava d'un alou que ja havia estat descrit en els documents anteriors de la pabordia de Desembre, que citaven com a límit, cap a llevant, el domini de la Sagristia Segona que tenia Ponç Adalbert com a feudatari. Els establiments en aquest sector devien ser una mica més antics, perquè aquí ja no trobem actuant als citats propietaris del mas –Girona de Pla i el seu marit Jordà-, sinó a diversos jueus –Jucef Cordoví, Vidal fill de Salomó, Bonastruc Escapat i Jucef Sancto- (doc. núm. 43), que ja el 1210 limitaven al nord amb la *strata* o carretera, sens dubte el ja citat camí de Vic abans d'esdevenir, en aquest tram, el carrer de Savaneres. És interessant observar que en aquest sector de l'alou de la Sagristia Segona comprés entre la *strata* i el rec de Cuguçacs, hi havia diverses tinences de camps repartides entre jueus, com els citats Cordoví i Escapat, cognoms que tornarem a trobar un segle després, a més dels Asday, segurament hereus del citat Vidal, fill de Salomó. Pel que sembla, en algun moment de la 2ª meitat del segle XII, els avantpassats jueus havien començat a adquirir tinences de camps en aquest sector del mas Pla pertanyent a la Sagristia Segona, i també més amunt, a Fontanilles, la qual cosa confirma les expectatives de creixement econòmic que ja es produïen en els sectors suburbans de Girona des de finals del segle XII, ja que comprar i parcel·lar horts en un entorn suburbà era, evidentment una decisió relacionada amb les expectatives de guanys que produïa una agricultura intensiva propera a una ciutat en creixement.

La qüestió parroquial. Santa Susanna del Mercadal i Sant Feliu de Girona

L'organització parroquial del territori que s'urbanitzava a ponent de l'Onyar –el Mercadal, Fontanilles i Cuguçacs-, patí canvis significatius cap a mitjan segle XIII, uns canvis que semblen relacionats amb la creació del convent de Sant Francesc el 1232.

Fins aleshores, el marc parroquial a la riba esquerra de l'Onyar sembla clar. Diversos documents que citen possessions a diversos llocs del pla de Girona, sempre al sud del Mercadal, les situen en la parròquia de Sant Feliu de Girona; ho trobem a Palau Sacosta des del 1028 i al Pla de Girona i Gironella del Pla des de 1201 (doc. núm. 37). Molt a prop, quan el 1225 els confreres i autoritats de l'Hospital Nou *de Passaturis* decidiren aixecar una capella dedicada a Santa Caterina i un cementiri annex, necessitaren una llicència papal i el consentiment del bisbe, on es ratificaven la seva situació i subjecció a la parròquia de Sant Feliu de Girona (doc. núm. 51). Més al nord, Fontanilles també formava part de la mateixa parròquia; el 1249 el bisbe i els canonges ratificaven que els drets parroquials en l'hort que Ramon de Déu va vendre als franciscans, en l'hort de Fontanilles i al sud del convent, eren de la parròquia de Sant Feliu (doc. núm. 84).

Per tant, disposem de dades suficients per afirmar que la riba esquerra de l'Onyar, des del límit del Mercadal al nord –el riu Ter- fins al terme de Fornells al sud, formava part del terme parroquial de Sant Feliu de Girona, que havia mantingut gran part de l'antic i extens

terme parroquial de la seu de Girona, fins que en el segle XI aquest es dividí entre Santa Maria i Sant Feliu; aquest darrer es quedà amb tota la rodalia suburbana.

La qüestió que planteja una incògnita és saber si el terme de l'antiga vil·la del Mercadal, també formava part de la parròquia de Sant Feliu, ja que cap document ho afirma clarament. De fet, no tenim cap notícia de l'existència d'una parròquia pròpia a l'antiga vil·la del Mercadal abans de 1233, quan s'esmenta, per primer cop, la parròquia de Santa Susanna del Mercadal, en un document que explica la compra d'una casa que va fer l'abat del monestir de Santa Maria d'Amer, al lloc dit el Portell, un dels recs del Monar que se situava molt a prop de l'Onyar, entre l'esmentada església del Mercadal i el terreny on es començava a edificar el convent dels framenors (doc. núm. 63). Però l'església del Mercadal era més antiga, car se cita a la documentació escrita des de l'any 1081 i, des d'aleshores hom l'esmenta a diversos testaments, més aviat pocs, fins la seva definitiva erecció com temple parroquial, en una data, pensem, poc anterior a la citada de 1233. No sembla que hagi estat parroquial abans, atès que els límits de l'antiga parròquia episcopal, esdevinguda de Sant Feliu des de mitjan segle XI arribaven molt lluny de Girona; fins al Pont Major pel nord, el límit amb Fornells pel sud i fins la muntanya dels Àngels per l'est (Canal *et al.*, 2003, 395-396). Amb uns límits de la parròquia de Sant Feliu tan extensos, que arribaven fins a 5 o 6 km. de les muralles de la Força Vella, no sembla raonable pensar que hi hagués un altre temple parroquial a menys de tres-cents metres de la porta meridional de la ciutat, la porta de l'Onyar, on avui comença el carrer de la Força, i a poc més de mig quilòmetre de l'església de Sant Feliu. Si la parròquia del Mercadal hagués existit abans del segle XIII hauria tingut uns recursos ben migrats, ja que el seu terme era molt reduït –se situava, a grans trets, entre el Ter, l'Onyar, Santa Eugènia i el rec Monar- i el seu poblament era escàs. A més, ja hem vist com els altres termes i llocs del pla a l'esquerra de l'Onyar eren de la parròquia de Sant Feliu, una altra raó per proposar que, fins al primer terç del segle XIII, el Mercadal formava part de l'herència de l'antic terme episcopal atribuïda a Sant Feliu des del segle XI.

Aquesta situació sembla canviar els anys 1232 i 1233, quan s'esmenten, gairebé al mateix temps i per primera vegada, el convent de Sant Francesc i la parròquia de Santa Susanna (doc. núm. 62, 63). Pensem que la coincidència no ha de ser casual; el naixement d'una comunitat religiosa i un temple al bell mig d'una zona urbana que començava a créixer degueren preocupar a les autoritats eclesiàstiques; el bisbe i el clergat de Sant Feliu podien veure reduïts alguns dels seus ingressos parroquials –oblacions i enterraments, per exemple- a causa de la proximitat del nou temple i del seu cementiri, molt més propers que el temple i cementiri de Sant Feliu, a l'altra banda de l'Onyar.

No era la primera vegada que això passava a Girona. en el segle XI, el bisbe segurament havia promocionat el naixement de la parròquia de Santa Eulàlia Sacosta, que agafava gran part de la muntanya de Montjuïc i el terme de Campdorà, per impedir que els seus parroquians acudissin al monestir de Sant Pere de Galligants i, d'aquesta manera, retenir en mans del bisbe i el seu clergat una part dels guanys parroquials que es devien escapar cap als monjos de Sant Pere (Canal *et al.*, 2003, 238-239). Tenim altres exemples d'aquesta col·lisió entre el clergat regular i secular; per exemple, el 1295, els frares del nou convent del Carme i el sagristà i el capellà de Sant Feliu arribaren a un compromís sobre l'oratori i el cementiri que els carmelites acabaven d'aixecar, sense permís, al lloc dit el Bec Eixut, avui Vista Alegre, a la parròquia de Sant Feliu. El pacte acordà les proporcions entre el

Carme i Sant Feliu en el repartiment de les oblacions i els enterraments –drets parroquials- que des d'aleshores es fessin en el nou convent (ADG PSF, 411). Per tant, aquests litigis entre antigues demarcacions parroquials i nous monestirs no eren gens estranys i expliquen la creació de la parròquia del Mercadal al mateix temps que s'aixecava el nou convent de Sant Francesc.

Quins foren els límits d'aquesta nova parròquia? Sabem què al començament no anava més enllà del terme estricte del Mercadal i, per tant, no baixava més enllà del convent dels framenors. Ho sabem perquè el 1249 l'hort de Fontanilles que Bernat Ramon de Déu va vendre als frares perquè hi poguessin ampliar el convent i urbanitzar una plaça al davant –el tram de llevant de l'avinguda de Sant Francesc-, se situava en la parròquia de Sant Feliu (doc. núm. 83); per tant, el límit meridional de la parròquia de Santa Susanna no devia ultrapassar el límit del convent, on avui hi trobem el carrer Nou. Segurament això devia limitar els recursos de la nova parròquia perquè poc després, entre 1249 i 1274, el límit s'amplià cap al sud, en perjudici de Sant Feliu. Ho sabem perquè el 1274 el jueu Mossé Asday establí a Pere de Montmeló en una part del seu hort de l'horta de Fontanilles, a la riba de l'Onyar, en l'alou de la pabordia de Cassà i dins la parròquia de Santa Susanna del Mercadal (doc. núm. 137). això volia dir que el límit de la parròquia s'havien eixamplat cap al sud, fins incloure tot Fontanilles, els alous de les pabordies de Maig i de Cassà, fins el carrer de Savaneres, on s'establí el nou límit amb la parròquia de Sant Feliu.

Aquests límits no es modificaren durant molt de temps. No els afectà ni la construcció de la nova muralla del Mercadal a finals del segle XIV, que hagués pogut afavorir la concentració al voltant de Santa Susanna de tot el que hi havia dins el mur del raval. Un exemple, el 1631 s'esmentava una casa en «lo carrer de Canaders de la parròquia de Sant Feliu de Girona» (ACSG ASS III, 128 i 129), on avui hi trobem la façana de l'antic hospital de Santa Caterina, al sud del ja desaparegut carrer de Savaneres. Els límits parroquials establerts en el segle XIII no s'havien mogut.

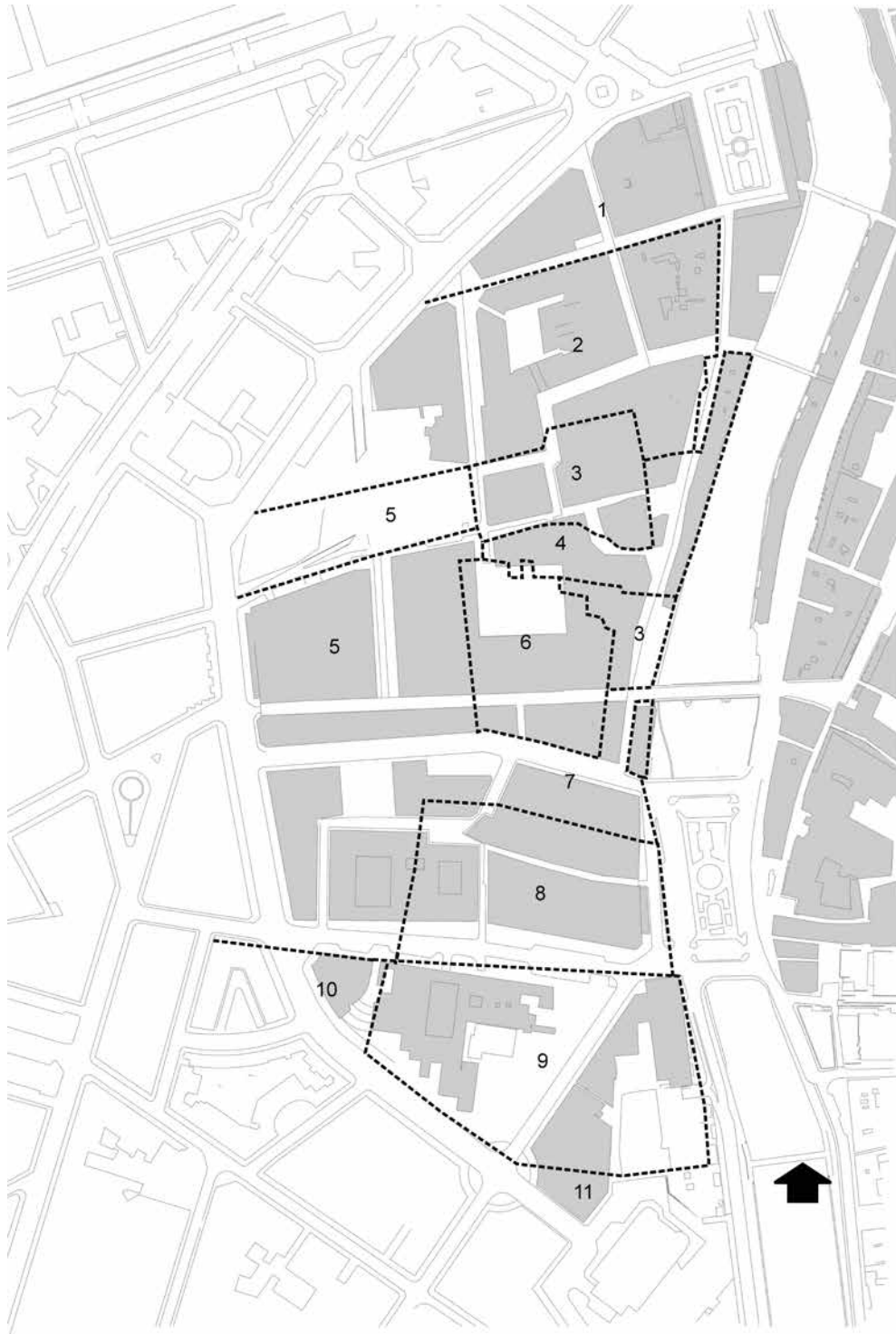

Fig. 8. Plànol actual del Mercadal on s'han marcat els principals dominis fiscals medievals. 1) alou de la pabordia del mes de Juny de Sant Feliu de Girona, 2) alou de la Sagristia Major de la seu), 3) pabordia de Juny de Sant Feliu , 4) alou reial, 5) Sant Martí Sacosta, 6) alou de Sant Francesc que es va originar i formar per mitjà de diverses compres realitzades en el segle XIII, 7) alou de la pabordia de Maig de la seu a Fontanilles, 8) alou de la pabordia de Cassà de la seu a Fontanilles/Savaneres 9) alou de la Sagristia Segona de la seu al Corral/Cuguçacs, 10) alou de la pabordia de Desembre de la seu a Cuguçacs/Savaneres i 11) alou de l'Hospital Nou.

4. La 2a. meitat del segle XIII: una explosió urbanitzadora

Introducció

Des de mitjan segle XIII, totes les línies de desenvolupament urbà la Mercadal s'acceleraren. Mots àmbits aleshores començaren la urbanització en sentit estricte. Si fins aleshores havia estat el nucli dominat pels molins i l'església allà on es concentrava l'activitat constructiva, no podem deixar d'observar com a redós del convent de Sant Francesc –els framenors-, es espacial a prop de la riba de l'Onyar i del pont nou, però també a migdia de la plaça del convent es desenvolupa un nou nucli, molt centrat en les activitats artesanals –els «tixadors»- amb els seis obradors, i basses. Però especialment més al sud, cap a Cuguçacs, on es travessa l'Onyar per una passera, és on hi trobem una activitat emprenedora més dinàmica a finals del segle. Si al començament només hi havia el carrer de les Savaneres com a única via edificada, els camins, horts i corrals més al sud viuran un creixement incomparable en la Girona de l'època; els nous carrers de Canaders, Flassaders i Corral en seran la millor mostra, a banda de la progressió, més al sud, d'un nucli incipient a redós de l'Hospital Nou i les vies que sortien de la ciutat cap al sud.

Però el Mercadal no deixà de ser fidel als seus orígens hidràulic: els recs principals –Güell, Figueroles, Comtal, Cuguçacs- continuen dibuixant la seva fesomia i ampliaren encara la seva activitat; el nucli moliner creixé, s'hi afegiren nous recs i els establiments de noves hortes continuen cal al nord, fins a les vernedes del Ter, i cap a l'oest, on les «cadiretes» marcaven el límit de la vila i la ciutat.

Les hortes

Tot l'àmbit d'Algivira, al nord de Figueroles, destaca per un gran nombre de vendes que mostren l'interès dels estaments benestants gironins per aquest tipus d'inversió immobiliària. Destaca especialment tot el sector més proper a l'Onyar i la ciutat, en possessió, des de finals del segle XII, de les famílies Sunyer i Santceloni, on hi han nombroses transaccions entre els propietaris útils (doc. núm. 113, 120, 133, 147, 179, 193...) però també dels Ermengol (doc. núm. 93), Escala (doc. núm. 89) i Renall (doc. núm. 211), tots ells sota domini de la pabordia de Juny de Sant Feliu. Podem destacar la venda dels horts que Pere Oller tenia en el sector més allunyat de l'Onyar, un conjunt de 14 hortes que pagaven 1 *auri* cadascuna i que foren venudes a Ramon Bussac per la considerable quantitat de 14.000 sous el 1251 (doc. núm. 87, 124); un conjunt que esdevindria sota domini de la Pia Almoïna, per testament el 1278 (doc. núm. 148, 161) . En contrast, no en tenim gaires notícies del sector d'hortes més meridional i proper al Mercadal –l'horta de Figueroles- (doc. núm. 213).

També destaca l'activitat a les hortes més occidentals i allunyades del nucli del Mercadal; les de Daroca, al sud del rec Monar, on el mateix Pere Daroca, propietari del mas del mateix nom a la vall de Sant Daniel (el mas de Roca) establia diverses «morabatinades»

el 1254 (doc. núm. 96, 97), mentre altres establerts realitzaven subestabliments el 1258 i el 1263 (doc. núm. 105, 110), en un procés de densificació i fragmentació ben conegut, en aquells anys a molts altres indrets urbans i suburbans. El 1267 fan presència en aquell indret els Bell-lloc, aleshores pellissers al Mercadal; aquell any Pere de Bell-lloc comprava un parell de morabatinades que pagaven dos *auris* de cens a l'horta de Daroca (doc. núm. 117) i el 1270 el mateix Pere alliberava un dels dos censos dels seus propietaris útils, els Daroca (doc. núm. 127). El 1277, els Bordils, ciutadans i juristes prominents, també compraven drets i censos sobre les hortes d'aquest lloc (doc. núm. 145).

Els sectors d'hortes més allunyats del Mercadal, ja en el límit amb Santa Eugènia, també registraven una remarcable activitat. Destaquen els conjunts d'hortes de la Pedrera i d'Estrader, hereves de l'antiga coromina de Callerons i situades al nord del Monar; sabem que aquestes hortes s'ampliaven perquè el 1262 s'esmentava l'horta Nova dins l'horta d'Estrader (doc. núm. 109), mentre el sector més antic encara era conegut com l'horta Vella el 1275 (doc. núm. 141): el 1268, Brunissenda, hereva de Ramon Estrader, va vendre tots els seus drets sobre l'horta, on hi havia 24 tinences d'hort, per 1250 sous (doc. núm. 173). Per la seva banda, a l'horta de la Pedrera era remarcable l'activitat compradora i venedora (doc. núm. 160, 207, 209). En tots els casos, el nombre d'operacions mercantils fetes en aquest entorn suburbà, i les elevats quantitats en alguns casos –milers de sous- testimonien la creixent importància d'aquests terrenys i les seves produccions, estretament relacionats amb la creixent demanda de la ciutat propera.

El cor del Mercadal; més cases i més molins

La consolidació urbana de tot el nucli central del Mercadal, al voltant de la seva església i dels molins, és palesa amb la munió del documents –prop de quaranta en la segona meitat del segle-. El sector més septentrional, al nord i ponent de Santa Susanna i de la plaça o Mercadal era compartit pels alous del sagristà major de la seu, del paborde de Juny de Sant Feliu i pel paborde de Sant Martí Sacosta, Aquí si trobava el forn de coure pa –o altres queviures- que abastia tot el burg, confirmat pel rei Jaume I al sagristà Guillem de Montgrí el 1252 (doc. núm. 93), en la seva proximitat s'hi trobaven les cases de Salendí de Forn, citades el mateix any (doc. núm. 89) i que apareixen també en possessió del que era el seu descendent, Jaume Salendí, el 1274 (doc. núm. 138) i 1299 (doc. núm. 214). Ens trobem al nord de la plaça del Mercadal, tot i que aquesta només sigui esmentada el 1293 (doc. núm. 189); més al nord de la qual s'hi troben els horts i cases d'Astruc Ravaia, el prominent jueu gironí era citat en aquest lloc en 1267 i 1274, en el primer cas en relació a una permuta d'horta (doc. núm. 119) i en el segon en relació a uns establiments –cases i cortals- rebuts anteriorment, en el veïnatge de les citades cases d'en Salendí (doc. núm. 138) i, per tant, també properes al forn. També eren veïnes les cases i horts de Bernat de Banyoles, on aquest hi va fer establiments a finals de segle (doc. núm. 187, 214).

Cap a ponent i nord de l'església del Mercadal i trobem, ben a prop, les cases i masoveries dels clergues de Santa Susanna. El seu origen cal cercar-lo el 1253 o una mica abans, quan el testament del clergue Pere Duran deixava a Berenguer al seu hereu i nebot, les cases i celler que tenia al Mercadal (doc. núm. 93). Les mateixes cases eren citades el 1292,

ara ben confrontades, amb el nom de masoveries i cases dels clergues del Mercadal (doc. núm. 184) i limitaven cap a l'oest amb els dominis de Sant Martí Sacosta, on altres cases i horts eren citats. Més al sud de l'església s'hi trobaven les cases de Provincial, un sabater citat el 1255 i pròxim als molins del Mercadal (doc. núm. 99). En conjunt, els testimonis documentals ens mostren un entorn de l'església parroquial molt més urbanitzat que mig segle abans, encara que no hi hagi gairebé referències a establiments *ad construendum domos*.

Però el veritable cor del Mercadal se situa immediatament al sud, on recs, molins i cases formen un conjunt en expansió, malgrat les limitacions de l'espai. El creixement comença amb el nombre de recs o braços del Monar que desguassen a l'Onyar, el 1268 s'esmenta el molinar nou del Mercadal, situat al nord del rec principal –el rec Comtal–, també conegut com el rec dels Molins (doc. núm. 123); a finals del segle aquest rec nou també era conegut com el rec Primer (doc. núm. 180), sens dubte per trobar-se en primer lloc en arribar des del nord. A l'extrem meridional, al sud del rec del Portell, s'esmenta el quart canal, dit rec Nou, on també hi havia, al menys, un molí (doc. núm. 198), Tot plegat ens diu que fins a quatre recs, dos dels quals edificats en el segle XIII, segurament en la segona meitat, omplien l'espai final del Monar del Mercadal, els darrers cent metres del rec dels Molins, on s'aplegaven un creixent nombre de molins, amb els seus casals, a més de cases particulars.

Molts d'aquests molins pertanyien a jueus, totalment o en part, perquè era habitual invertir en fraccions dels seus censos i altres rendiments –podem dir que els molins eren negocis comanditaris–; el 1255 s'esmentava Bonastruc Escapat com l'antic propietari del molí veí a la casa que els Captius –freres mercedaris– havien comprat al Mercadal (doc. núm. 98) i el 1267 i 1268 s'esmentaven els molins d'Astruc Ravaia, de Bellhom de Besalú i de Jucef Cordoví (doc. núm. 115,123). La participació dels jueus en aquest negoci va patir un greu cop després del setge francès de 1285; entre 1291 i 1295 el ciutadà Ramon Renall comprà als germans Enoc i Bonjuà Cordoví i als hereus d'Astruc Ravaia i a Mossé Abraham, diversos molins, alguns enderrocats (doc. núm. 180, 194, 198). Però Ramon Renall no era l'únic ciutadà interessat en el negoci moliner; sabem que ciutadans com Berenguer Durfort (doc. núm. 85), Ramon Vilobí (doc. núm. 103), Bernat de Camps (doc. núm. 123), Jaume d'Hospital, Ramon de Castelló (doc. núm. 134) o Bernat Vidal (doc. núm. 183) van invertir, a curt o llarg termini, en la participació dels rendiments dels molins, com ara els censos o les pagesies dels molins bladers (doc. núm. 123, 134). Els preus pagats eren, en alguns casos, força importants; el 1293 hom esmentava l'establiment fet pel batlle reial a Bernat Vidal d'un terç de molí per 4000 sous (doc. núm. 188), la qual cosa faria pujar el seu valor total a 12.000 sous.

Enmig d'aquest aparent garbuix de molins, ens apareix també un bon grapat de cases, com les que tenien els Vilobí, Ferrer i Pasqual, ben properes a les cases on s'havien establert els frares captius (doc. núm. 65, 103, 125, 129, 138) o les de Bernat Angelats en el veïnatge on els frares d'Amer tenien la seva casa d'estatge a Girona (doc. núm. 178). La densitat d'aquesta edificació explica algunes estretors –qualsevol ampliació era sempre problemàtica–; així, el 1267 els mercedaris hagueren de demanar autorització per ampliar la seva paret cap al sud, on havia de carregar a les parets dels molins veïns (doc. núm. 115), el 1269, quan Jucef Ravaia –aleshores batlle de Girona per l'infant Pere, el futur Pere el Gran– autoritzà la construcció d'arcs i pilars des de la citada casa sobre el carrer, però amb prohibició de fer-hi taules i pedrissos que haurien impedit el pas (doc. núm. 125), o el

1271, quan les hereus de Bernat Pasqual van prometre als citats frares que no farien portes, espitlleres ni aigüeres a la paret de ponent de casa seva en ser, aquesta, massa propera a la paret dels captius (doc. núm. 129). Però el principal problema per als citats frares no eren aquests sinó l'expansió del convent dels framenors en ser aquests veïns el 1272 per la banda de ponent (doc. núm.132) i això limitaria decisivament la consolidació de la comunitat mercedària al barri del Mercadal.

Sant Francesc i el seu entorn: la consolidació.

Tot l'àmbit situat entre el Mercadal i Fontanilles, on s'hi havia establert el convent de Sant Francesc el 1232, experimentà una gran transformació, especialment a causa de la gran expansió del complex conventual, que afectà tant espais d'hortes, al sud i l'oest del primer convent, com zones urbanitzades al nord i l'est, cap a l'Onyar.

Com ja hem vist en el capítol anterior, la primera gran expansió, cap a mitjan segle, havia estat cap al sud, on els franciscans pogueren crear una plaça, que esdevindria per sempre el límit meridional del convent. També cal suposar una important expansió cap a l'oest, en direcció a les grans hortes de la família Santceloni i Saguer d'Aro, esmentades des de finals del segle XIII (doc. núm. 168, 171), però el cert és que no en tenim dades concretes. En canvi, gaudim de més precisió pel que fa al nord i l'est, en direcció al rec dels molins i l'Onyar, com veurem tot seguit.

L'àmbit a ponent del convent, cap a l'areny de l'Onyar, havia estat revalorat amb l'aixecament del pont del Mercadal, citat per primera vegada el 1237 (doc. núm. 70), al qual els framenors hi tenien accés gràcies a la donació, uns anys abans, d'una *taula* de l'extens hort que aleshores tenia Arnau de Bescanó (doc. núm. 64). No ens pot sorprendre que aquest espai privilegiat fos objecte de parcel·lacions i establiments de cases; el 1252 ja s'esmentaven les d'Arnau de Bescanó, al costat del carrer i la plaça dels frares (doc. núm. 90) i el 1256, quan Arnau ja era mort, la seva vídua Oliva va vendre una part de les seves cases, que tenien l'Onyar a llevant, amb altres cases veïnes a sud i nord, totes properes al pont (doc. núm. 102), les altres cases les va vendre Pere, fill del difunt Arnau, el 1267 (doc. núm. 118). Totes aquestes cases passaren, més endavant, a domini del convent de Sant Francesc.

Després d'uns decennis de relativa tranquil·litat, els afanys expansius dels framenors recomençaren. El 1273 els franciscans van rebre de Sant Feliu, el domini sobre tot l'espai situat entre el rec i molins del Portell, al nord, i el pont a migdia, entre la paret de l'hort del convent i l'Onyar (doc. núm. 135). L'objectiu el deixa clar, un document una mica posterior, de 1282, quan s'esmenta una donació testamentària per a l'obra de l'església nova (doc. núm. 159), que els franciscans estaven aixecant en la immediatesa de l'areny de l'Onyar i del pont, la qual cosa explica el seguit de compres que els frares van fer. Durant el darrer quart del segle XIII trobem un grapat de compres en l'espai adquirit com alou el 1273 (doc. núm. 149, 156, 162, 181, 190); propietaris i hereus com Mascaró del Mercadal, Saurina –viuda de Ramon de Mercadal, Pere Guerau, Brunissenda, filla de Pere de Granollers i Pere de Montmeló hagueren de vendre -de grat o per força-, les cases i horts on els framenors anaven aixecant la seva església, la situació de la qual apareix ben representada a nombrosos plànols i gravats entre els segles XVII i XIX.

L'entorn de Sant Francesc també registra els primers esments de la família Bell-lloc a Girona. Sabem que el 1267 ja tenien interessos al Mercadal, car aquell any el pellisser Pere de Bell-lloc comprà un hort a l'horta de Daroca (doc. núm. 117). Coneixem la residència d'aquest personatge perquè el 1300 deixava en testament als seus fills la casa on vivia amb la seva dona, situada al cap del pont del Mercadal, a tocar de l'arenys de l'Onyar, prop de la porta dels framenors i de la plaça del Graner Reial, que s'esmenta ara per primera vegada (doc. núm. 215); un espai veí a la plaça de Sant Francesc, que mig segle abans havia estat les cases d'Arnau de Bescanó. Les cases veïnes, situades a migdia i també dels Bell-lloc, acabaren igualment en possessió dels franciscans (doc. núm. 217).

Entre els molins i Fontanilles

Plànol de la zona compresa entre els molins del Monar i Fontanilles durant la segona meitat del segle XIII. Avui és el sector central del Mercadal. Aleshores el rec dels Molins —el vell rec Comtal— era plenament ocupat per nombrosos molins, la majoria sota domini reial, que concentraven la principal força industrial de la ciutat. Per migdia limitava amb les terres del convent de Sant Francesc o de framenors. Els frares s'hi van

instal·lar al 1232 i, des de mitjan segle XIII, van anar ampliant el seu domini mitjançant la compra de patis, horts i cases fins assolir un predi notable. Més al sud s'estenia l'horta de Fontanilles que en aquest període es va urbanitzar amb nombrosos establiments per edificar cases.

1) el riu Onyar.

2) molins del rec Monar.

3) molí anomenat de «Cagafaves»

4) rec Monar o dels Molins.

5) molí de Jaume d'Hospital (1271) (doc. núm.130).

6) braç meridional del rec Monar anomenat «rec del molí de l'Hort» (1251) o més freqüentment «rec del Portell o del molí del Portell» (1273) (doc. núm. 86 i 135).

7) horts a tocar del rec Monar que els framenors van anar comprant. El darrer l'adquirien al 1271 (doc. núm. 130).

8) cases vora el rec Monar, entre les quals, hi havia la d'Arnau de Bosquerons (1251) (doc. núm. 86).

9 a 12) Alou dels framenors. El recinte era voltat per un mur de pedra que tancava un paisatge interior dominat per horts (9). Al 1244 es dedicava l'altar a l'església (Gironella, 2005, 47) però, tanmateix es desconeix la ubicació concreta d'aquest temple i, de fet, l'organització general del complex conventual per aquests primers temps. Al 1282, Guillema, filla de Pere Oller, feia deixes testamentàries a l'obra de l'església nova (doc. núm. 159). Aquesta es va erigir a l'extrem de llevant de la propietat ocupant un sector del cementiri (núm. 10) (doc. núm.181) i tots els solars de les cases que s'arregleraven sobre la galta de ponent de l'actual carrer de Santa Clara (núm. 24 a 35). Precisament les notícies d'arxiu sobre aquestes cases asseguren que encara restaven dempeus a principis de la dècada dels noranta del segle XIII, per tant, l'església nova no es va iniciar fins poc abans del 1300. De fet es consagrava el 1368 (Webster 1985-1986, 166). El testament del 1282 es referia probablement als treballs d'un bast programa constructiu que, a banda del temple, contemplava l'aixecament d'un claustre (núm. 11) —documentat al 1320 (doc. núm. 267)— i les dependències conventuals al seu voltant: la sala capitular, el dormitori, el refetor...

13 a 23) Petita illa urbana situada entre el rec Monar (núm. 4) i el rec del Portell (núm. 6) sota la senyoria de la pabordia de Juny de Sant Feliu. Les dades documentals per aquesta zona són abundantíssimes. Al nord, hi havia la casa que el monestir d'Amer tenia a Girona. En realitat n'eren dues, situades a banda i banda del carrer (avui de Santa Clara). L'any 1210 l'abadia comprava la de llevant (núm. 18) a Estefania, muller de Bernat Draper (doc. 42). Al 1233 adquiria la de ponent (núm. 15) a Benet de Mercadal (doc. núm. 63). Ambdues es connectaven mitjançant un tram construït sobre el carrer sustentat amb arcades (núm. 21). Per migdia limitava amb la casa (núm. 16) que Arnau Port venia a Ferrer Moner el 1228 (doc. núm. 58). Després passà a Joan de Santa Pau i als seus fills, Ferrer (Arnau Ferrer del Portell) i Beatriu, fins que els mercedaris la compraren l'any 1243 (doc. núm. 75). Al 1251 consta encara com a propietat del dit Arnau Ferrer. Probablement la notícia s'ha d'interpretar com una reminiscència del passat ja que la possessió pertanyia al mercedaris que, al 1258, construïen arcades sobre el carrer a mitges amb Tolosa Tomàs (núm. 19) per eixamplar les respectives cases (doc. núm. 104). Al 1269, l'obra era ja enllestida (doc. núm. 125). Els mercedaris també van ampliar la seva seu a Girona cap a ponent comprant

l'honor dels Vilobí (núm. 13 i 14). La propietat d'aquesta família remuntava al segle XII amb Estrader de Vilobí (1106) (doc. núm. 15). Al 1228 pertanyia a Guillem i a Ramon de Vilobí (doc. núm. 58). Al 1251 era la casa de Ramon de Vilobí que després heretà Guilleuma, germana seva i muller de Bernat de Llémena, que finalment traspasà als captius (1256) (doc. núm. 86 i 103). A migdia de la Mercè hi havia el molí del Portell (núm. 17). És esmentat un munt de vegades des del 1228 en endavant (doc. núm. 58). A l'angle sud-est hi havia el molí blader i draper (núm. 20). Apareix esmentat al 1166, 1196 i 1210 (doc. núm. 27, 33 i 42). Al 1295, el paborde de Juny de Sant Feliu el concedia, junt amb altres, a Ramon Renall (doc. núm. 194).

24 a 35) Cases de la galta de ponent de l'actual carrer de Santa Clara. Es van construir a partir de mitjan segle XIII. Des del 1273 els framenors les van anar comprant progressivament per a poder aixecar al seu lloc l'església conventual. La darrera compra registrada data del 1323 (doc. núm. 284). De nord a sud es documenten les finques següents: (núm. 24) l'hort de Berenguer de Vilobí que compraven els framenors el 1278 (doc. núm. 149), però del qual ja disposaven del domini directe mercès a una permuta pactada amb la pabordia de Juny de Sant Feliu el 1273 (doc. núm. 135), (núm. 25) casa i eixida de Berenguer Carrera (1278), al 1281 havia passat als franciscans (doc. núm. 149 i 155), (núm. 26) casa i trilla de Ramon Ferrer del Portell (1273), al 1281 la seva vídua, Saurina, les venia als framenors (doc. núm. 155), (núm. 27) la casa i tenedor de Margarida, muller de Pere de Granollers, (1281) l'heretà la seva filla, Brunissenda, que ho venia als franciscans al 1291 (doc. núm. 181), (núm. 28) casa de Ramon de Montmelò (1285/1291), el seu fill, Pere, la venia als framenors el 1293 (doc. núm. 190), (núm. 29) casa i horta que Pere Grau venia als framenors el 1285 (doc. núm. 162), (núm. 30) les cases i hort de Sanç Corretger (1285) passaren successivament a Ramon Font, a Pere Font i a Pere Ramon Martí que les venia als framenors el 1320 (doc. núm. 267), (núm. 31) cases i cortal de Benet Angelats el 1287 (doc. núm. 170), (núm. 32 i 34) casals i cortal sota domini del franciscans que Guillem Aulina, ferrer, i Alemanda, muller seva, venien a Bernat Carbonell i a Benet Angelats el 1287 (doc. núm. 170), (núm. 33) casa de la muller de Pere Camps el 1287 i (núm. 35) casa de Miquel Trullars (1287) que Estruc Trullars, clergue, prometia vendre als framenors el 1323 (doc. núm. 284).

36) Paret i porta d'entrada dels framenors el 1287 (doc. núm. 168).

37 a 40) Al 1273 eren uns horts dels que els franciscans obtenien drets mercès a una permuta amb la pabordia de Juny de Sant Feliu (doc. núm. 135). Al 1295, hi havia construïdes unes cases que el paborde de Juny donava a Ramon Renall per tal que hi pogués obrar molins (doc. núm. 194) (núm. 37 i 38). Així, al 1323 s'hi esmenta el molí jussà d'en Calvet (doc. núm. 268). Seguia cap a migdia una peça d'hort i una casa (núm. 39 i 40) que els hereus de Pere Bell-lloc van vendre a Pere Besalú però que tenia Ramon Flaçà, clergue de Sant Feliu, per herència del seu pare, Ramon d'Olivera quan se'ls venia als framenors al 1300 (doc. núm. 215).

41) Pont del Mercadal o dels framenors.

42 a 44) Cases sota domini de la pabordia del mes d'Agost de la seu. De nord a sud s'hi documenten la casa de Berenguer Cervera (1256) que tingué Rubèn, fill de Mossé (1267) (doc. núm. 102 i 118) i les cases d'Arnau Bescanó (1252) (doc. núm. 90). Oliva, la seva vídua, en venia una (núm. 43) al seu germà, Ramon Oliva (1256) (doc. núm. 102), les altres (núm. 44) les heretà Pere de Bescanó, llur fill, que en venia una a Arnau de Miniana i una

altra a Ramon Moner (1267) (doc. núm. 118).

45) Aquest tram de l'actual carrer de Santa Clara era conegut com el carrer del Pont.

46) El rec de Cagafaves era el braç més septentrional del tram final del rec Monar. Rebia aquest nom perquè neixia arran del molí homònim (núm. 3).

47) A mitjan segle XIII el límit meridional de les terres dels franciscans el marcava un carrer en direcció est-oest situat, si fa o no fa, on ara hi passa el carrer Nou. Entre els anys 1249 i 1252 els framenors ampliaven el seu alou cap a migdia mitjançant la compra d'una part dels horts de Bernat Ramon de Déu, de Salomó, fill de Vidal, i de Pere Oller (doc. 83, 84 i 90). L'operació va obligar a traslladar el vell vial cap al sud on s'obriria una plaça que es va conèixer com el pla o plaça de Framenors i avui és l'avinguda de Sant Francesc.

48) Consta que al 1287 en aquest indret hi havia l'hort i les cases de Jaume Saguer d'Aro que havia rebut en herència de la seva mare, Berenguera. Al mateix any ho venia a Pere Martí, hortolà (doc. núm. 168 i 171).

49) Al 1287 era l'honor de Bonanada de Sant Celoni (doc. núm. 168).

50) Carrer avui desaparegut. Apareix esmentat al 1287 i al 1296 (doc. núm. 168 i 208).

51) Horts i terres que Bernat de Tallada (1287/1296) tenia per la pabordia de Maig de la seu. La seva filla, Blanca Alomara, hi va realitzar nombrosos establiments per edificar cases a partir de 1318 (doc. núm. 255).

52) Carrer de Fontanilles. Era més llarg que l'actual ja que es projectava des de Canadlers fins al pla de Framenors.

53 a 63) Illa de cases que es va urbanitzar durant la segona meitat del segle XIII. La senyoria estava repartida entre la pabordia de Maig que ostentava els dos terços septentrionals i la pabordia de Cassà o de Setembre que tenia el terç restant. A mitjan segle XIII l'espai interior era dominat per horts. Bernat Ramon de Déu regentava els del sector de ponent (núm. 63). Ramon de Déu, fill de Bernat Ramon de Déu, va establir-hi a diversos teixidors en morabatinades d'horta i així ho llegà al seu germà, Pere, el 1260 (doc. núm. 107). Al 1289 hi consten les cases i l'hort de Ramon de Forn (doc. núm. 175). L'espai central (núm. 53) era ocupat pels horts de Salomó Asday que ja era difunt al 1274 moment en el qual ho tenia el seu fill, Mossé Asday (doc. núm. 137). Al 1289, Salomó Asday, fill de Mossé, venia la propietat a Jaume de Bell-lloc (doc. núm. 175). Finalment, Pere Ollers tenia els horts de l'angle nord-oriental al 1252 (doc. núm. 90). Al 1276 hi establí a Arnau Ferrer de Ruira de Bas (núm. 55) (doc. núm. 143). D'aquest passà a Pere Cufí que probablement hi va construir una casa abans del 1289 i després a Bernat Cufí i a la seva vídua, Maria (1296/1299) que la va vendre a Berenguer Martí (1299) (doc. núm. 175, 202 i 212). Els de Déu també van establir a Ramon Llonguet en una tinença (núm. 54) que passà a Bernat Llonguet (1296) i finalment a na Trullars (1299) que ja hi tenia una casa (doc. 202 i 212). Els de Déu també dirimien drets censals sobre una part important de les cases que es van construir a la banda de llevant de l'illa i que al 1296 adquiria Jaume de Bordils (doc. núm. 202). Els establiments inicials els va realitzar Mossé Asday al 1274 quant encara eren horts: Pere de Montmeló (núm. 56) i Ramon Font (núm. 57) (doc. núm. 137 i 143). Pere de Montmeló va aixecar una casa que va ampliar amb un «embà» o tribuna al 1281 (doc. núm. 156). Després la va tenir Pere Cufí (1289), Bernat Cufí (1296 i Maria Cufí (1296/1299) (doc. núm. 175, 202 i 212). L'hort de Ramon Font Passà a Pere Camps (1286/1289) que hi devia edificar una casa (doc. núm. 164 i 175). Al 1296 pertanyia als hereus de Pere Ros (doc. núm. 202). Cap a migdia s'ha documentat una segona casa de Pere

Camps, pare i fill, (1286/1289) (núm. 58), dues (núm. 59 i 60) de Pere Bas (1281/1295) i Arnau Bas (1295/1296) (doc. núm. 156, 164, 196 i 202) i finalment, probablement ja dins el domini de la pabordia de Setembre, la casa d'Arnau panyater (1295) que passà a Pere Camós (1296) (doc. núm. 196 i 202). La banda sud de l'illa urbana restava sota domini directe de la pabordia de Setembre de la seu (núm. 62). En aquest punt es registra la presència dels horts de Salomó Bonafè (1289) (doc. núm.175).

64) El carrer d'en Ginesta. La nomenclatura actual prové d'un antropònim: Bernat Ginesta, personatge que tenia cases en dit carrer a principis del segle XV (doc. núm. 631).

Al sud de Sant Francesc; Fontanilles, Savaneres, Canaders i el Corral.

Fou a la 2ª meitat del segle XIII quan s'accelerà el ritme dels establiments de terres a ponent de l'Onyar i, concretament, al sud del nou convent de Sant Francesc; però a mitjan segle molts establiments es feien encara per desenvolupar i densificar els horts ja existents, o bé per establir-hi basses o altres equipaments dedicats a activitats productives, com els tints o els assecadors (doc. núm. 107). Calgué esperar al darrer quart per assistir a un desenvolupament, que podem considerar espectacular, per realitzar establiments de cases; un procés que culminaria durant els primers decennis del segle següent i conduí a la veritable urbanització del sector i la seva articulació amb una xarxa urbana autònoma, però relacionada amb Girona.

Per entendre millor el procés, el desenvoluparem de nord o sud, des de Sant Francesc fins al Cuguçacs, tot respectant la divisió territorial que havien establert les diverses senyories eclesiàstiques –la Sagristia Segona i les pabordies de la seu– des de feia prop d'un segle.

L'horta de Fontanilles: les pabordies de Maig i de Cassà.

Al nord del carrer de Savaneres i fins al convent de Sant Francesc, es desenvolupaven dues franges o espais que s'allargaven fins a la riba de l'Onyar. Estaven ocupades principalment per horts, i pertanyien a les pabordies de Maig i de Cassà (de setembre i octubre). La galta sud de l'actual plaça de Pompeu Fabra en seria el seu límit, on poc després s'urbanitzà el carrer de Canaders.

El primer espai, de la pabordia de Maig, corresponia al sector més septentrional de l'horta de Fontanilles i s'estenia entre els actuals carrer Nou i el costat nord del carrer d'en Ginesta, amb el primitiu convent de franciscans com a límit nord. A mitjan segle, el seu sector de llevant, entre el carrer de Fontanilles i l'Onyar, els horts pertanyien a tres propietaris, Pere de Déu, el jueu Salomó Asday i Pere Oller. El primer vengué als franciscans una part del seu hort el 1249, per tal que aquests poguessin ampliar el convent i urbanitzar una plaça al davant (doc. núm. 83). La part venuda limitava al nord i ponent amb carrers, mentre al sud ho feia amb unes fites o termes que marcaven límits, potser -especulem- els que antigament havien fitat entre els termes del Mercadal i de Cuguçacs, abans que esdevinguessin part del terme de Girona. Tres anys després els framenors repetiren l'operació i compraren la part de l'hort pertanyent a Pere Oller, que limitava amb l'Onyar a llevant i

amb la citada plaça a ponent (doc. núm. 90), la qual cosa significa que entre 1249 i 1252 els franciscans també havien comprat la part dels horts que eren del jueu Salomó, que se situava entre els dos propietaris cristians. En conjunt, els franciscans havien eixamplat i dignificat considerablement el seu convent, que era arribava fins a la galta nord de l'actual avinguda de Sant Francesc i deixava una plaça prou espaiosa al seu davant, que els mateixos frares havien estat obligats a urbanitzar, segurament com una condició imposada a la seva expansió.

Sabem que les propietats dels venedors continuaven més al sud del límit establert a la citada plaça, arribaven fins al carrer d'en Ginesta i més enllà en algun cas. Fou en aquest espai restant on els fills de Bernat de Déu recordaven els establiments que el seu pare havia fet a l'horta de Fontanilles; havia estat Bernat qui havia parcel·lat l'hort en morabatinades i les havia establert a un nombre indeterminat de tixadors o teixidors (doc. núm. 107). Aquests de seguida donaren nom al lloc, car el carrer que allí es fundà, ja en el segle XIV, esdevingué el carrer dels Tixadors abans d'esdevenir, des del segle XV, el d'en Ginesta. Aquests tixadors i les seves activitats, entre les quals hi havia l'adobament de matèries primeres tèxtils com el lli, el cànem, la llana o tints fets de «pastell», donarien molts problemes als frares del convent proper, com veurem més endavant.

Cal arribar al darrer terç del segle XIII per començar a trobar les primeres notícies d'establiments de cases a la riba de l'Onyar, a Fontanilles. Disposem de fins a vuit documents que en parlen. El més antic és de 1270 i explica de la venda de dues cases –per tant, ja edificades– amb el seu pati i hort, que Pere Canader i la seva esposa Maria van fer a Vidal del Triador, que afrontava amb el llit de l'Onyar a l'orient i amb altres propietaris d'hortes, a ponent i al nord, mentre que al sud hi havia altres cases del jueu Perfecte Escapat, que també era el propietari de les cases edificades per Pere Canader (doc. núm. 126). Aquests edificis se situaven al sud del carrer de Savaneres, en el límit entre la pabordia de Cassà, i la Sagristia Segona. Encara que no s'esmenti en el text, el carrer de Savaneres ja s'estava edificant des d'abans, car a mitjan segle XIII ja s'aixecaven cases a la seva vora, com veurem.

Les construccions edificades per Pere Canader i les veïnes de Perfecte Escapat a la riba de l'Onyar, no estigueren soles gaire temps. Una mica més al nord, però encara al sud de l'actual carrer d'en Ginesta, fou Mossé Asday qui, el 1274, establí a Pere de Montmeló en una tinença o part del seu hort de Fontanilles; l'establiment donava permís per aixecar una casa amb «fàbrega», és a dir amb ferreria (doc. núm. 137). Sabem que, gairebé al mateix temps, Mossé també havia establert altres «fabres» o ferrers que també limitaven amb l'Onyar a llevant, mentre a ponent la tinença limitava amb part de la reguera i hort que restava a l'establidor –el jueu Mossé–, una mostra de com alternaven els usos agrícoles i industrials en aquell moment de transició i urbanització a l'horta de Fontanilles.

La presència de dos ferrers a la riba de l'Onyar, amb les seves ferreries, no era un fet exclusiu de la galta de l'Onyar entre els carrers de Savaneres i el futur carrer dels Tixadors, car, més al nord, fins a la cantonada de l'avinguda de Sant Francesc, fou Pere Oller, qui el 1276 establí en una part del seu hort que limitava amb l'areny a llevant i el carrer públic al nord, és a dir, a l'actual cantonada entre l'avinguda de Sant Francesc i la plaça de Catalunya. Oller també l'autoritzava a construir-hi cases i fer-hi una ferreria (doc. núm. 143), la qual cosa significa que en pocs anys s'establiren tres o quatre ferreries a la riba de l'Onyar que funcionaven pocs anys després. En efecte, el 1281, Pere de Bas, hereu de l'esmentat l'any 1276, va rebre autorització del batlle reial per edificar un embà –un cobert o tendal–

davant les seves cases cap a l'Onyar i, si volia, cobrir-lo amb teulada, de la mateixa manera que ja ho havia fet un veí, Pere de Montmeló (doc. núm. 156).

Els nous establerts no es limitaren a edificar les seves cases i obradors; com els espais que havien rebut eren relativament grans, ells també destinaren els solars restants a fer-hi nous establiments, més petits –en podem dir subestabliments-; és el cas de Pere de Camps que el 1286 ja posseïa una casa i hort al darrera a Fontanilles, que limitava amb la riba de l'Onyar, dins la tinença que Arnau de Bas havia rebut deu anys abans (doc. núm. 164). Els Bas encara realitzaren nous establiments en el que havia estat l'hort de Pere Oller a Fontanilles; el 1295 les cases les heretà un altre Bas, Arnau, fill de Pere, que tenia a nord i sud, arrengrerades davant l'Onyar, altres cases de la seva heretat, però els censos que abans pagaven al citat Oller, ara ho feien a Jaume de Bordils, un dels ciutadans més rics de Girona, que els havia comprat (doc. núm. 196). Un any després el mateix Bordils reconeixia a la pabordia de Maig la senyoria d'aquestes i altres cases i censos que havia comprat; eren concretament 5 tinents que formaven una filera seguida de cases a la riba de l'Onyar, entre els quals s'hi trobava el citat Arnau de Bas (doc. núm. 202).

A diferència del sector situat a llevant de Fontanilles, el més proper a l'Onyar; els sectors més aponentats de dit carrer i del convent de Sant Francesc, no indiquen cap urbanització en la segona meitat del segle XIII, però sí la continuació del paisatge d'hortes, també dites de Fontanilles; un nom que en els segles XIII i XIV sembla que s'estenia des del límit amb l'antic terme del Mercadal, al nord –on s'aixecà i cresqué el convent dels framenors-, fins més enllà del carrer Savaneres, al sud. De final del segle XIII disposem de diversos documents que ens informen de l'atapeïda xarxa de recs i hortes, també en aquest sector; és el que ens diuen, per exemple, tres documents de 1287 que parlen dels horts que tenien Berenguer Saguer d'Aro i Jaume de Bàscara a ponent del convent de Sant Francesc i del carrer de Fontanilles, que limitaven amb altres horts de Guillem de Tallada i Bonanada de Santceloni (doc. núm. 168, 171, 172). Més enllà encara, cap a ponent, es trobaven encara els horts de Bartomeu Torner, Guillem Rovira i el jueu Astruc Caravita (doc. núm. 208), que ja no devien estar gaire lluny del punt on el rec de Cuguçacs se separava del rec Monar, on ara hi trobem la plaça del Marquès de Camps i els seus voltants; més enllà, cap a ponent i migdia s'estenien les terres de secà de les antigues coromines senyoriales, cada vegada més repartides en masos.

És des de mitjan segle quan comencem a trobar dades més continuades en el sector més meridional de la pabordia de Cassà –que també pertanyien a l'horta de Fontanilles- i no ens pot sorprendre que se situïn a la vora de la carretera d'entrada a la ciutat des del Pla de Girona, la antiga *strata* que ara esdevingué, en el seu tram final, el carrer de Savaneres. El 1252 ja se citaven la casa i eixida o pati que un picapedrer havia fet aixecar i on ara establia –és a dir, donava a cens-, a la parella de Pere Miquel i Astorga: la casa era veïna d'una «cladissa» o petit solar no edificat del mateix establidor i també d'altres cases del mateix edificador, mentre a migdia hi havia una paret i a nord el citat carrer de Savaneres (doc. núm. 91).

És la primera vegada que trobem esmentat el nom d'aquest carrer, que segurament aleshores començava a deixar de semblar una carretera i adoptava una fesomia més urbana. L'origen del nom Savaneres (o Sabaneres) és incert, puix que és desconegut en els diccionaris catalans i no sembla relacionat amb cap activitat o element natural, si bé hem de recordar que el nom de Sabanera era el d'un llinatge procedent de Vilademuls (Alcover i Moll, 1969,

629). Hem d'afegir que el nom apareix citat a dotzenes de documents medievals gironins, generalment amb l'article femení ...carrer de les Savaneres o de les Sabaneres, sense que això ens ajudi gaire a aclarir el seu origen. Malgrat tot, hem de remarcar la seva antigor, car es tracta del primer carrer al sud de Sant Francesc; en aquells anys, de fet, l'únic que existia.

Canaders, el Corral i Cuguçacs. Els alous de la Sagristia Segona i la pabordia de Desembre.

Els espais meridionals, al sud de la via d'entrada a la ciutat des del pla, van viure una activitat tan dinàmica com els situats més al nord, ja des de mitjan segle XIII, però més especialment, en el seu darrer quart. Durant aquells anys el procés urbanitzador transformà aquest espai, especialment amb la definició de noves parcel·lacions i l'obertura de nous carrers, que en fixarien la fesomia durant el segle següent.

Ens centrarem en primer lloc en l'alou de la Sagristia Segona, tot el sector més proper a l'Onyar comprés més al sud del carrer de Savaneres -on poc després s'aixecaria el carrer de Canaders- i arribava fins més enllà del rec de Cuguçacs. Era un sector solcat per hortes regades pel rec Cuguçacs i les seves regueres, on jueus com Jucef Cordoví, Vidal Salomó (Asday), Bonastruc Escapat i Jucef Sancto hi tenien tinences establertes per Ponç Adalbert ja a principi del segle XIII –en el sector de l'antic mas Pla més proper a l'Onyar.

En el cap més oriental d'aquest alou, a prop de l'arenys del riu, s'hi trobaven encara horts fins els anys setanta del segle XIII, ja que el 1279 s'esmentaven els establiments que Arnau Canader havia fet a Grau Bas en el seu hort (doc. núm. 151), establiments que se situaven dins l'alou de la pabordia de Cassà i a la vora del carrer de Savaneres, tot i que no fos citat. Grau Bas començà a edificar ràpidament aquests horts que ja eren totalment urbanitzats el 1305, quan els posà en venda, en part, en el seu testament (doc. núm. 229).

Esdeveniments documentats durant l'any 1279 –en tenim dos- ens parlen dels diversos establiments fets per Ramon i Arnau Canader, pare i fill, segurament hereus de Pere Canader, citat el 1270 a la banda nord del carrer de les Savaneres. Ja hem vist com el primer establí aquell any a Grau Bas en una part del seu hort que tenia a la riba de l'Onyar; l'establiment era per fer-hi cases, que s'aixecaren ràpidament i se situava entre els caps de dos carrers, dels quals el text no n'esmenta el nom (doc. núm. 151); el primer i més meridional seria el carrer de Canaders, que naixia aleshores, tot i que no surt esmentat amb aquest nom fins 1286. Més al sud dels horts establerts a Grau Bas, i també davant l'Onyar s'hi trobaven les cases aixecades sobre els horts on Ramon Canader hi havia fet establiments feia molt poc temps i que se situaven a la sortida del «Corral», un espai esmentat en aquest document per primer vegada (doc. núm. 152). Aquests establiments fets pels Canader feien que els horts fins aleshores existents a la riba de l'Onyar, al sud del carrer Savaneres i fins al rec de Cuguçacs, es comencessin a edificar –especialment els horts establerts a Grau Bas-, de la mateixa manera que hom feia als horts situats al nord de les Savaneres.

El dinamisme constructor a l'alou de la Sagristia s'accelerà especialment a partir de 1286, l'any després del setge francès, i això no deu ser cap coincidència –el setge francès no sembla aturar el creixement, si més no a aquesta banda de l'Onyar. En aquell any, Astruc Salomó, que tenia horts pels Asday -tots ells jueus-, establí unes cases i horts que tenia en el carrer Canaders, que ara surt citat per primer cop. Les dites cases limitaven al nord amb el carrer –les façanes s'encaraven cap al nord-, mentre a llevant i ponent afrontaven amb

cases i horts d'altres propietaris arrengrerats en el dit carrer, i també establerts pels mateixos jueus. Al sud les cases limitaven amb les cases del Corral, diu el text, que a més afegeix «...que el comprador hi tingui entrada per la Porta que és en lo Corral per la part de migdia i que pugui regar la feixa...» (doc. núm. 165). Per poder entendre el significat d'aquesta informació hem de poder, en primer lloc, situar-nos en l'espai. El carrer Canaders, obert feia poc, segurament agafà el nom dels primers establidors en aquell lloc; els citats Pere, Ramon i Arnau Canader que realitzaren establiments en els anys setanta en el seu cap, prop de l'areny i, per tant, parcel·laren els horts i establiren els carrers, tal com pertocava als establidors-promotors. Com el carrer Canaders va sobreviure fins a començament dels anys seixanta del segle XX, resulta molt fàcil localitzar-lo; seguia el que avui és la galta meridional de la plaça de Pompeu Fabra, un espai ample que fins aleshores estigué ocupat per dos carrers –Savaneres-Pago al nord i Canaders al sud- separats per una illa de cases, les cases del carrer Savaneres, car totes tenien la façana afrontada cap al nord i la part posterior, ocupada aleshores per hortes o patis, donava a una paret que la separava del carrer meridional. És a dir, que el carrer només tenia una renglera de cases que hi tinguessin la façana i porta d'entrada, sempre mirant al nord; per tant no ens ha de sorprendre que, en aquest sector –de Savaneres en avall- la majoria dels carrers, que s'orientaven en sentit est-oest, cap a la riba de l'Onyar, tinguessin poca distància entre uns i altres, 21 o 22 metres entre Sabaneres i Canaders, car només estaven separats per una filera de cases amb una petita eixida posterior. Sens dubte, aquesta disposició no era cap resultat espontani, sinó producte de les primeres parcel·lacions i establiments realitzats des dels anys setanta del segle XIII per iniciativa dels promotors i establidors ja citats –els Canader cap a la riba del riu i els Asday més a l'interior-, però també sota el control de les institucions que mantenien la senyoria, la Sagristia Segona de la seu, en aquest cas.

Sobre els primers establiments d'iniciativa jueva en aquest sector en tenim un altra notícia una mica posterior, concretament de 1289, quan Salomó Asday posava com a garantia d'una operació de venda els censos i drets que tenia al carrer Savaneres -en l'alou de la pabordia de Cassà-, on hi havia els citats establiments, a més dels que encara restaven a Berenguer Canader, hereu de la citada família «fundadora» i urbanitzadora del sector més proper a l'Onyar (doc. núm. 175). Aquests alous jueus dels Asday no eren els únics que es trobaven en l'alou de la Sagristia Segona, a començament del segle XIV hi trobarem establiments fets per la família Cordoví, que ja se citaven com a veïns dels Asday un segle abans, concretament el 1210 (*supra*).

Acabem de veure que el 1286 se citaven les cases i el portal del Corral, situades al sud de Savaneres i Canaders. Tornem a trobar el Corral, com a topònim i ara també cognom, el 1296. quan es realitzà una donació entre parents; Marquès, fill de Bernat Corral, donà a Bernat, fill de Martí Corral i nebot seu, una casa que tenia «...envers lo Corral de Girona...», que limitava a orient amb les cases de Brunissenda, germana del donant i a nord amb el Carrer (doc. núm. 204), que poc després seria conegut com el carrer del Corral.

Però abans de ser un carrer, què era aquest lloc del Corral? El nom és sinònim d'un tancat per a animals i el seu sentit medieval era semblant. Era, efectivament, un tancat, però de bestiar mitjà i gros, tal com es pot veure a la Tarragona medieval, on l'espai que restava de l'antic circ romà era el Corral de la ciutat. No estem, per tant, davant d'un petit espai particular, sinó d'un espai més aviat gran i d'ús públic –el text de 1296 el defineix com lo Corral de Girona-, un tancat de bestiar amb un portal d'entrada que, fins a la darrereria del

segle XIII, se situava al costat del camí meridional d'entrada a Girona, molt a prop de la passadora, el gual principal per on es travessava i l'Onyar i s'accedia al mercat de bestiar, situat en el mateix lloc a una i altra riba fins a començament del segle XX, tal com podem veure a moltes imatges gràfiques. Desconeixem la seva extensió, però pot haver estat considerable, car els documents del segle XIV s'acostumaren a definir com el lloc del Corral tot l'àmbit comprès entre el carrer de Canaders al nord i el camí o rec de Cuguçacs al sud: un espai de setanta o vuitanta metres i, potser, tants altres d'amplada; sens dubte, un corral ben gran.

No sabem des de quan de temps existia aquest tancat, però no creiem que sigui anterior al segle XIII, puix que, en aquest cas, hauria deixar algun rastre toponímic en algun document de final del segle XII o principis del XIII, quan el sector encara no estava urbanitzat i els elements singulars identificaven el territori, com passava amb la propera *Passaturis* –la passadora- o l'Hospital Nou, per exemple. En tot cas, la seva aparició documental coincideix amb la seva desaparició física, car el document citava diverses cases propietat de la família Corral que, probablement estaven començant a parcel·lar i edificar una part de la seva extensa propietat. D'altra banda, el mateix text limitava dites cases, cap al riu, amb els horts de Pere Cabrerès, uns horts que entre finals del segle XIII i els primers decennis del XIV ocupaven gran part del que restava entre el Corral i el rec de Cuguçacs. Eren uns horts que tan aviat eren definits com a part de l'horta del Cuguçacs –el nom del rec que les regava-, com eren situats en el lloc del Corral, segurament en referència al nom antic de tot l'espai. En tot cas, el topònim Corral arrelà durant molt de temps, perquè al llarg del segle XIV i també en el XV, el trobem com a nom definidor de l'espai on se situaven les cases, hortes i moltes altres possessions al sud del carrer de Canaders.

En molts d'aquests documents que tracten de les possessions de la Sagristia Segona a final del segle XIII, hom diu que els establidors o promotors i després els habitants establerts, pagaven els censos a la Sagristia i a Guillem Sunyer. Per tant, els propietaris-establidors se situaven dos graons per sota en la seva relació amb la senyoria i, encarta més avall, els establerts. Immediatament per sota de la senyoria hi havia els vassalls o feudataris dels senyors, llur funció principal era cobrar els censos i repartir-los amb el seu senyor, el sagristà en aquest cas. En l'alou de la Sagristia Segona al sud del carrer de Canaders des de final del segle XIII aquesta funció la tenien els Sunyer, una família que mantingué durant segles els seus drets en aquesta part de l'alou. Els Sunyer foren una de les famílies més rellevants de la Girona medieval, propietaris de cases, masos, solars, molins i tota mena de drets senyorials, incloent-hi castells, a més ocuparen molts càrrecs públics, foren jutges, sotsbatlles i jurats de la ciutat, ocuparen aquest càrrec més vegades de cap altra família entre els segles XIV i XV, també foren canonges i ocuparen posicions importants en la Cúria episcopal (Canal *et al.*, 2000, 152-156).

L'alou de la pabordia de Desembre, al sud del carrer de Savaneres i a ponent de l'alou de la Sagristia Segona, cap al pla, presentava un aspecte menys urbà que aquest.

Des de mitjan segle XIII, els hereus del mas Pla s'hi mostraven especialment actius. El 1254, Maria de Pla venia una part de les «taules d'hort» que tenia en l'horta de Cuguçacs, taules que tenien al sud el rec de Cuguçacs (doc. núm. 94). Si observem la majoria dels cognoms del document, ja s'esmentaven mig segle abans, el 1208 quan Girona de Pla i el seu marit Jordà començaren a fer-hi establiments. Estem, per tant, en el mateix lloc, però sembla que hagi canviat de fesomia; els camps descrits el 1208 són horts el 1254, encara que la propietat dels Pla-Jordà es continua manifestant.

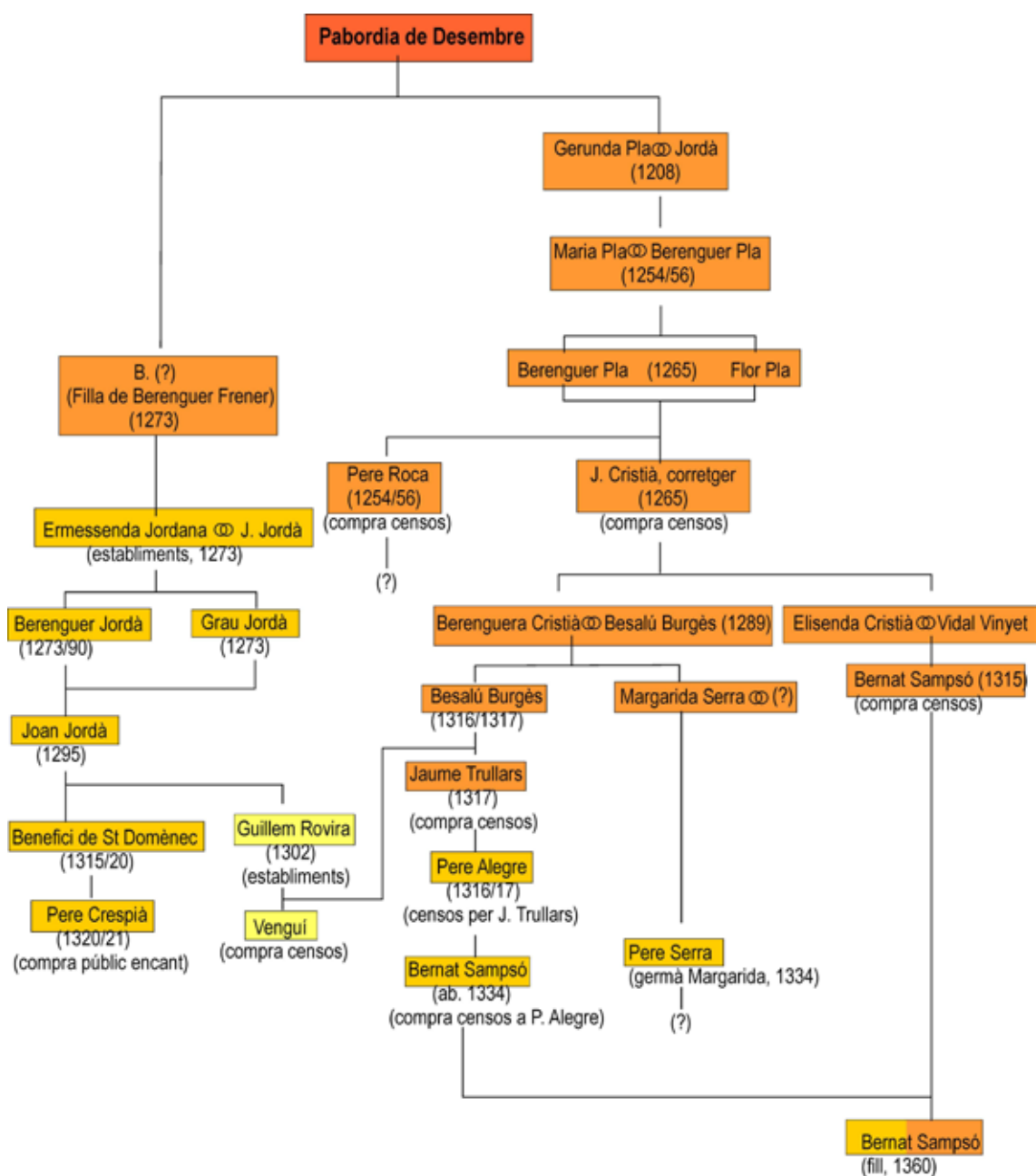

Fig. 9. Diagrama esquemàtic dels diferents estadis del domini eminent de la zona oest del carrer de les Savaneres. Resulta un excel·lent exemple per a copsar la complexitat a la que van arribar les relacions emfitèutiques existents entre la senyoria i la propietat útil sobre les finques urbanes. En aquest cas, la senyoria corresponia a la pabordia del mes de Desembre de la seu (color taronja fort). Per sota d'aquesta i per damunt de la propietat útil hi havia, a principis del segle XIII, un estadi intermedi de domini que es repartia en dues famílies (color taronja clar). En iniciar-se la urbanització del sector a partir del darrer terç del segle XIII, es va accelerar un procés natural d'atomització d'aquest domini —repartiment d'herències entre altres raons— però també es va estratificar en diferents nivells de drets a través de vendes i compres de censos, establiments i sots establiments fins a documentar-se tres nivells escalonats (colors taronja, groc fort i groc pàl·lid).

El 1273 Ermessenda Jordana –versemblantment filla del citat Jordà- reconeixia la senyoria de la pabordia de Desembre sobre les cases del carrer de les Savaneres on hi havia establert tinences de cases (doc. núm. 136). Sobre la probable situació de les cases i la filiació de Jordana, cal recordar que el 1210, els alous que jueus com els Asday, Escapat i Cordoví tenien entre els alous de la pabordia de Cassà i de la Sagristia Segona, també al sud del carrer de Savaneres, que aleshores només era la *strata*, confrontaven a ponent amb la tinença de Jordà de Pla, en una part de la qual, en mans d'aquesta Jordana, hereva seva, s'hi trobaven aquestes cases aixecades al voltant de 1273. L'edificació devia ser de poc abans perquè el reconeixement del senyoratge de la pabordia –la lloació- era un acte que acostumava a seguir una transacció nova, com ara un establiment, una transmissió o una venda. En aquest cas es tractava del reconeixement dels establiments fets per la citada Ermessenda, on s'aixecaren cases de seguida. Ens ho confirma un altre document, de l'any 1275 on la mateixa Ermessenda reconeixia al paborde de Desembre un augment de censos sobre els establiments de cases fets i reconeguts dos anys abans (doc. núm. 140); un augment resultat, segurament, de l'augment de valor d'uns terrenys edificats feia poc i on s'hi haurien aixecat noves cases. En resum, els pocs documents coneguts de l'alou de la pabordia de Desembre entre el carrer de Savaneres al nord, i el rec de Cuguçacs al sud, dibuixaven un paisatge que es consolidaria en el futur, una renglera de cases que es començaven a edificar al llarg del carrer, a la seva galta meridional, i una xarxa de recs i horts, i alguna plantació més singular, al darrera de les cases, fins al citat rec de Cuguçacs. Tots els establiments posteriors no farien res més que omplir aquesta fesomia cada cop més integrada a la ciutat, però ja en el seu límit extern.

Els textos de final del segle ens confirmen la importància dels Jordà. Berenguera Jordà, citada el 1254 i segurament parenta de l'Ermessenda citada el 1273, tingué dos fills que heretaren les seves possessions, Grau Jordà i Berenguer Jordà que s'esmentaven el 1295 quan el primer heretà els béns rebuts del seu difunt germà i de la seva mare, també difunta (doc. núm. 195); el 1295 el mateix Berenguer ho deixà en testament al seu fill, Joan Jordà (doc. núm. 200).

Però ben aviat els Jordà abandonaren el seu paper promotor, per adoptat un altre de rendista, més d'acord amb la seva posició benestant. Per això, al llarg dels anys vuitanta havien establert una part de les seves cases de Savaneres als Burgès, dels quals en tenim notícies. concretament, des de 1289 quan Berenguera, esposa de Besalú Burgès citava en el seu testament una de les cases que tenia al carrer de Savaneres (doc. núm. 174). Gràcies a un document posterior, de 1335, sabem que la dóna es deia Berenguera Cristiana, que després de la seva mort deixà dos morabatins de censos sobre cases i horts que «...antigament havien format part del mas Pla...», deia el document (doc. núm. 338). Els morabatins, com ja hem vist, representaven una unitat de mesura considerable i només apareixen en els establiments del segle XIII fins als anys setanta; per tant, cal pensar que Berenguera havia rebut o heretat una quantitat considerable de terres al sud del carrer de Savaneres, en la part de l'alou de la pabordia de Desembre més propera a l'alou de la Sagristia Segona, on s'ajuntaven els carrers de Savaneres i de Canaders i no gaire lluny del lloc on Ermessenda Jordana feia els seus establiments en els mateixos anys. De fet, Besalú Burgès i la seva esposa Berenguera també tenien cases en la mateixa galta però més a llevant i ja dins el carrer de Canaders i l'alou de la Sagristia Segona, tal com indicava un dels establiments fets per Astruc Salomó el 1286, que citava les cases d'en Besalu cap a ponent del carrer (doc. núm.

165). Aquest lloc on el carrer de Canaders se separava de Savaneres i es dirigia fins al riu també l'esmentava, mig segle després el reconeixement que l'advocat Pere Serra va fer de les cases i horts «...que antigament foren de Berenguera, esposa del difunt Besalú Burgès..., que afrontaven a nord amb ...el carrer públic anomenat de Savaneres o dels Canaders» (doc. núm. 338).

Potser en els mateixos anys, o poc després, Guillem Rovira fou establert per algun dels Jordà citats –no en sabem el nom-, i era citat el 1298 i, especialment el 1302, quan recongué al paborde de Desembre tota la tinença de cases que tenia per Joan Jordà i on havia establert a mitja dotzena d'emfiteutes, que havien aixecat cases en una data no gaire anterior (doc. núm. 211, 219). En definitiva, els establiments de cases i horts fets primerament pels Jordà –els hereus del mas Pla-, i després per establidors seus com Guillem Rovira, Besalú Burgès i la seva esposa Berenguera, ajudaren a iniciar la parcel·lació i urbanització del tram del carrer de Savaneres més allunyat de l'Onyar i sota domini de la pabordia de Desembre, segurament ben a prop d'on avui hi trobem la cruïlla de la plaça de l'Hospital amb la Gran Via de Jaume I i, al mateix temps, també consolidaven i densificaven l'horta de Cuguçacs, més meridional, però sense fer-hi edificacions.

Al sud del rec de Cuguçacs: l'Hospital Nou.

Són ben escasses les notícies sobre l'Hospital Nou i el seu incipient alou, situats més enllà del rec Cuguçacs. Però sembla clar que l'Hospital realitzava compres per eixamplar el seu, encara, modest domini. El 1267 compraven a Vidal, jueu i fill d'Isaac Tintorer –els jueus també professaven oficis mecànics-, un hort situat al sud del rec citat i el mateix any compraven una feixa propera a l'Onyar a Batet Provincial (doc. núm. 116, 121), però altres espais propers encara restaven fora del seu domini, com les feixes que Ramon Renall establí el 1296 al costat de l'Hospital (doc. núm. 206). L'alou, encara petit, es trobava envoltat d'hortes pertanyents a altres senyories; a mitjan segle s'esmentava la feixa de Prat, que el 1254 era domini dels Pla i de la sagristia segona de la seu (doc. núm. 95), però el 1267 fou comprada per l'Hospital Nou, si més no en part: el 1278 eren de la pabordia de Desembre dues feixes de l'extensa possessió que els Ermengol tenien al sud del rec de Cuguçacs (doc. núm. 150); aquestes se situaven a tocar del camí que va de l'Hospital a Gironella del Pla, un brançal que sortia del camí barcelonès, davant l'Hospital, i anava fins al petit nucli que centrava el terme del Pla o de Gironella del Pla, entre els límits de Girona i de Palau Sacosta.

Atesa la manca de documentació textual o arqueològica, és impossible saber quina era la disposició del conjunt hospitaler, més enllà de la capella de Santa Caterina –citada des de 1225-, de la cambra dels malats –segurament cambres-, de les dependències annexes i del cementiri i un hort, citat des de 1254 (doc. núm. 95) Tampoc sabem quan s'hi començaren a aixecar cases al seu voltant, però en el citat document de 1278 s'hi esmentaven les cases de l'Hospital Nou, on hi vivia Martí de l'Hort, potser no gaire més antigues. Aquesta manca de dades ens impedeix confirmar la indiscutible progressió d'aquesta institució en el seu entorn immediat, que podem comprovar per moltes altres dades com donacions testamentàries, dins i fora de Girona.

Fig. 10. Plànol del Mercadal cap a finals del segle XIII. 1) riu Onyar, 2) pont del Mercadal, 3) pont de framenors, 4) forn del Mercadal, 5) plaça del Mercadal, 6) església i cementiri de Santa Susanna, 7) molins del rec Monar, 8) cases sota domini de Sant Martí Sacosta, 9) cases de la pabordia de Juny de Sant Feliu, 10) molí del Portell i casa dels mercedaris, 11) alou i convent de framenors, 12) cases i patis que els franciscans van adquirir a partir del darrer quart del segle XIII, 13) pla de Framenors, 14) carrer de Fontanilles, 15) carrer de les Savaneres, 16) camí barcelonès, 17) hortes del Corral, 18) rec de Cuguçacs, 19) rec Monar i 20) les Passadores.

5. La 1a. meitat del segle XIV; un urbanisme pletòric. Establiments i ordenacions

Introducció

Si els darrers decennis del segle XIII van ser prolífics en quant als establiments i urbanitzacions dels espais més propers a la riba esquerra de l'Onyar, els primers decennis del segle XIV mostraren tanta o més intensitat. Es desenvoluparen grans i petits establiments de cases i horts -generalment associats- que eixamplaren l'urbanisme gironí, especialment a les vores dels principals eixos de comunicacions i les noves vies annexes. L'activitat dels seus habitants també es diversificà, els moliners i hortolans es completen amb pellers, teixidors, i artesans dels tints, que donarien una fesomia econòmica al burg que es mantindria durant segles.

Però el segle XIV és també l'època on es començà a manifestar una autoritat pública, reial primer -mitjançant veguers, batlles i jutges-, municipal de seguida -els jurats-, que tractà d'imposar el seu ordre sobre un espai que, fins aleshores, havia estat dominat per les institucions vassallàtiques, en el nostre cas, la seu de Girona, i les seves funcions i gratificacions, repartides entre els canonges principals.

Finalment, no deixarem d'observar com es desenvolupà la participació de la burgesia urbana en el negoci immobiliari. Mitjançant la compra del dret de fer establiments, però també dels censos i altres remuneracions emfitèutiques, els ciutadans s'emportaven un bon pessic del negoci, fins que la pesta i la crisi de mitjan segle imposaren una primera aturada a les tendències expansives.

Al nord del Mercadal; horts i cases

Els horts situats al nord i ponent del nucli del Mercadal, beneficiats pels nombrosos recs com el Monar i els dos de les cadiretes (Figueroles i el Güell), s'expandiren i intensificaren durant la primera meitat del segle. Destaca, com sempre, l'horta d'Algivira, objecte de compres i inversions per part de ciutadans acabalats com Berenguer Renall. Aquest comprà els drets i censos que en aquell lloc tenien velles famílies com els Santceloni el 1316 (doc. núm.245) i els Sunyer el 1319 (doc. núm. 264). Però els Renall també actuaven més -al nord i l'oest; el 1320 rebien l'autorització per establir horts al nord d'Algivira i fins a la riba del Ter (doc. núm. 270) i el 1324 el batlle reial concedia a Berenguer el dret a obrir un rec de tres pams d'amplada en l'indret on es trobaven el Monar i el Güell, en el cap de la cadireta Major, deia el text (doc. núm. 288). Com a fet anecdòtic, podem esmentar que l'any 1316 unes taules d'hort venudes per Gausfred Guerau afrontaven, a l'est, amb el camí que va a la barca (doc. núm. 249).

També disposem de notícies d'altres hortes, com la que l'Almoina de la seu tenia a ponent d'Algivira; entre els diversos reconeixements que els seus propietaris van fer a dita institució -compradora el 1278- destaca el capbreu o reconeixement general efectuat el 1319, on 13 propietaris confessaren que els horts els tenien per la dita Almoina (doc. núm. 263). Tampoc manquen notícies de les hortes de la Pedrera, de Daroca i d'Estrader; de la primera, situada sobre la «cadireta demont», en el límit amb Santa Eugènia, disposem d'importantes operacions de compra per part de famílies prominents com Margarida de

Trilla i l'esposa de Bernat de Vic actuant en indivís (doc. núm. 251) o les feixes que Berenguer Xammar tenia ben a prop (doc. núm. 279), també la feixa del jurista Alfons Cifred (doc. núm. 294). També cal esmentar establiments com els que va fer Ermessenda Pujol –on s'explicaven amb cert detall els drets de reg- (doc. núm. 277) i també els que va fer l'apotecari Pere Pelegrí (doc. núm. 410).

Pel que fa a les hortes d'Estrader i de Daroca; de la primera podem dir que gran part del domini útil de la mateixa fou venuda a Bernat d'Albis, prevere de la seu (doc. núm. 365), raó per la qual seria coneguda en temps posteriors com l'horta d'Albis. La segona surt esmentada el 1334 quan un privilegi reial adreçat als franciscans anomena *...regeriam vocatam Darocha*, el rec que en el seu tram inferior era conegut com el Cuguçacs (doc. núm. 334).

Però el que destaca del sector més septentrional del Mercadal, és l'expansió de la urbanització –cases i carrers- gairebé fins al rec de Figueroles. Com sempre el procediment era l'establiment *ad construendum domos*, pel qual els propietaris i ensem amb promotors establien als tinents que s'encarregarien de l'edificació. Els casos més coneguts són:

Establiments d'en Barrat. El ciutadà Tomàs Barrat és un dels primers en realitzar establiments per fer cases al nord del Mercadal. Ja era citat el 1339 com uns dels promotors de la reconstrucció del Pont que conduïa fins als seus establiments, descrits com la *populam novam* (doc. núm. 350), la qual cosa vol dir que era una obra recent. Avui la situaríem com un espai gran al voltant del Pont de les Peixateries.

Establiments d'en Preses. El mateix 1339 l'ardiaca de l'Empordà, senyor de l'alou de les hortes al sud del rec Figueroles, va donar la lloació a Joan Preses, del veïnat de Riard, pels establiments que començava a fer a dites hortes. Entre aquell any i 1341 hi va fer set establiments (doc. núm. 351, 352).

Establiments d'en Suibes. Poc coneguts, eren citats el 1346 al nord dels establiments d'en Barrat (doc. núm. 409).

Establiments d'en Terrades. Citats el 1346 com una nova parcel·lació dels establiments d'en Barrat (doc. núm. 408).

Establiments d'en Pelegrí, Esmentats el 1347, sense cap més precisió (doc. núm. 410). Però no cal oblidar que el pont més septentrional que travessava l'Onyar, on avui hi trobem el pont de Sant Agustí, era conegut a diversos documents com el pont d'en Pelegrí.

Establiments d'en Xammar. El 1348 –poc abans de la Pesta-, Dalmau Ramon de Xammar, senyor del castell de Medinyà, feia establiments de patis de terra, per fer-hi cases, en terres de l'alou de l'ardiaca de l'Empordà (doc. núm. 417), en l'espai que avui ocupa la plaça de la Independència.

El nucli del Mercadal; horts, cases i molins

Al nord del rec Monar, on hi trobem l'església de Santa Susanna, la plaça i el forn, havia estat sempre un espai no gaire edificat, on els horts convien amb cases més o menys disperses. Però durant la primera meitat del segle un bon grapat d'establiments d'horts i cases documentats, i altres desconeguts, van urbanitzar totalment els espais al voltant de l'església. Els més ben coneguts són:

Establiments d'en Banyoles. Continuant els establiments fets a finals del segle XIII (doc. núm. 187, 214), el 1303 Bernat de Banyoles establia a Guillem de Condamina un casal al

Mercadal (doc. núm. 222). El 1326 Aquest Bernat o el seu fill, donava a la seva mare 4 cases i els horts que tenia en aquell lloc (doc. núm. 289) i el 1329 l'hereu Andreu de Banyoles rebia el reconeixement pels establiments que Arnau de Collell havia fet (doc. núm. 301).

Establiments d'en Ruixol. El 1319 l'Almoina de Pa de la seu establia a Guillem Ruixol, amb permís per fer-hi cases, un hort situat al sud de l'església de Santa Susanna (doc. núm. 261); el seu avantpassat, Guillem Ruixol ja el tenia el 1257, al nord la citada església (doc. núm. 703). El 1347 el carrer obert al sud d'aquelles cases i patis era descrit com el carrer d'en Ruixol (doc. núm. 709), segurament perquè havia estat obert durant aquella parcel·lació.

Establiments del rector del Mercadal. L'any següent -1320- era el rector de la parròquia qui autoritzava els establiments als horts (doc. núm. 269) situats al costat de les seves masoveries, citades ja a mitjan segle XIII.

Establiments d'en Venguí. El 1326 Guillem Venguí, actiu ciutadà i promotor, reconeixia al seu senyor, el paborde de Juny de Sant Feliu, els censos deguts pels establiments fets a na Ginebreda, en Collell i Ramon Riba (doc. núm. 296).

Establiments d'en Collell. En el mateix lloc on havia estat establert per Ramon Venguí, Brunissenda, l'esposa d'Arnau Collell dita també na «Collella», establí un pati de terra el 1338 (doc. núm. 348). El 1350 i 1352 el lloc era descrit com els establiments d'en Collell, dels quals ja se'n parlava el 1329 (doc. núm. 301, 429 i 458).

Establiments d'en Provençal. Són els més coneguts gràcies al registre documental. El 1340 Ramon Provençal ve rebre autorització del paborde de l'Almoina per enderrocar la seva casa, situada a occident de les cases d'en Ruixol i propera al rec dels Molins. Era un solar allargassat d'est a oest, on Ramon hauria de parcel·lar i obrir carrer abans de fer els establiments, que ja començaven el mateix any (doc. núm. 354, 356, 361).

Establiments d'en Guerau. El 1341, Ramon Guerau donava *ad faciendum et construendum domos* un pati o solar de terra situat al Mercadal i proper a l'horta de l'Ardiaca (doc. núm. 362).

Establiments d'en Campaies. El 1343 s'esmentava el seu gran casal amb hort i altres cases veïnes, en el veïnatge amb l'alou de la Sagristia Segona de la seu (doc. núm. 381). El 1345 va rebre autorització per fer-hi establiments de tinences amb cases (doc. núm. 401, 708).

Establiments d'en Font. El 1343, Jaume de Font reconeixia en un capbreu el extens seu «hospici» veí al d'en Campaies a més de 5 masoveries on hi havia fet establiments, tot darrera l'església de Santa Susanna (doc. núm. 382 a 386).

Establiments d'en Pallol. Referències dels anys 50 ens fan saber que en el veïnatge d'en Campaies i en Font hi havia fet establiments en Bonanat Pallol –poc documentats, on també s'esmentava el *vico* -carrer- d'en Pallol, segurament obert en l'etapa de parcel·lació dels establiments (doc. núm. 458 i 466).

Establiments d'en Prat. Jaume de Prat era un apotecari que el 1343 va rebre en establiment un solar que Guillem Venguí havia comprat al rei un entre la plaça del Mercadal i la riba de l'Onyar (doc. núm. 380). L'any següent va parcel·lar l'espai en quatre solars i els va establir per fer-hi cases (doc. núm. 393), que ja eren edificades el 1347 (doc. núm. 414).

Establiments de Jaume Comte. El 1353 i 1358 s'esmentaven les vendes de cases situades en els establiments aixecats per Jaume Comte (doc. núm. 710 i 712), en els horts comprats el 1306 a Astruc Ravaia pels marmessors del testament d'Arnau de Planes, sagristà de Sant

Feliu de Girona (doc. núm. 713) i destinats al manteniment del benefici de la candela de Sant Feliu. Un espai d'horts situats al nord del rec Monar i a ponent del Mercadal, on Jaume Comte aixecà els citats establiments, en dates desconegudes, però semblen anteriors a 1348. El fogatge de 1360 descrivia un carrer que anava des de la plaça del Mercadal fins al cap del Monar, on hi havia 76 «focs» (doc. núm. 499), alguns dels quals viurien als citats establiments,

Pel que fa al nucli del Monar, la concentració d'habitatges, molins i magatzems sembla prou consolidada des de finals del segle XIII. De les cases particulars que s'hi barrejaven, hem de destacar el destí del casal que els frares mercedaris hi tenien des de 1243; la seva proximitat al convent del Sant Francesc no era un bon averany. Ja el 1306 els framenors havien protestat contra l'aixecament d'un oratori a la casa dels captius, a banda dels problemes causats per la proximitat dels recs i els molins (doc. núm.286); per això, des dels anys vint, els mercedaris comencen a vendre les seves propietats al Mercadal, en part per finançar l'obra del seu convent nou a l'altra banda del riu (doc. núm. 292, 307, 308, 309, 310, 313). Entre les cases dels captius al Mercadal, hi havia la casa dels tres arcs que fou capbrevada pels seus tinents el 1325 (doc. núm. 292); una casa del segle XIII, situada al nord dels molins i que limitava amb la plaça del Mercadal i amb un portal pel qual s'entra-va a dita plaça i, segurament, era tancat a la nit.

En contrast amb les vicissituds dels captius, va prosperar el veí casal dels frares d'Amer, dedicat a la seva estada quan visitaven Girona; el 1317 un document recordava la casa veïna que els d'Amer havien comprat per eixamplar el seu casal (doc. núm. 253).

En relació al nucli moliner, un document de 1346 ens diu que al Monar del Mercadal hi havia 27 molins (doc. núm. 407) i no devia ser gaire diferent la concentració existent mig segle abans. Els documents ens continuen parlant dels molins situats al rec del Portell (doc. núm. 268) o al rec dels Molins, també dit rec mitjà (doc. núm. 312); igualment parlen dels molins situats a rec superior, on hi ha els molins que els batlles reials del monar –la família Camps- tenien pel rei (doc. núm. 281, 282, 290). En aquesta època podem identificar el nom propi de molts molins –Saporta, Cumy, Cabirol, Colort, Cunill.- a banda d'altres ja coneguts –Portell, Cagafaves- o la dita «fàbrega» d'en Margarit (doc. núm. 407) que havia rebut el monopoli reial del «llòsol» de tots els molins del Monar del Mercadal. També es de notar la presència de jueus; Bondavid de Portell i el seu fill Isaac Bondavid, propietaris d'un dels molins del Portell (doc. núm. 236, 312), el molí reial que tenia Bonjuà Cresques el 1345 (doc. núm. 399) o el molí que la comunitat jueva -Aljama- tenia i els rèdits del qual va vendre a cristians el 1335 (doc. núm. 339). També hem d'esmentar un dels monopolis relacionats amb els molins del Mercadal; el recordatori que va fer Pere el Cerimoniós el 1342 sobre l'obligació que tenien els flequers i els jueus de Girona de moldre el seu blat als citats molins (doc. núm. 366): una obligació que formava part del dret consuetudinari gironí des de feia temps (doc. núm. 359)

Bé que molts molins eren privats, el domini reial sobre alguns –una quinzena aproximadament- i sobre la totalitat dels drets sobre l'aigua i els recs, donaven als monarques una font de finançament prou important. Ja el 1304 el rei Jaume havia venut un molí reial al seu cirurgià Berenguer de Riera –o Sarriera- (doc. núm. 226). Però va ser des dels anys vint, amb l'inici de les guerres de Sardenya, quan els molins i monar del Mercadal servien com a font de finançament –i d'endeutament- dels monarques. El 1325 el bisbe recordava el préstec de 50.000 sous en forma d'un censal –un dels primers documentats a Girona-

sobre la dècima que cobraven els sagristans de la seu sobre els molins reials (doc. núm. 295). Però moltes de les operacions consistien en la venda condicional, durant uns pocs anys, dels drets reials sobre els molins o una part dels seus rendiments; documents de la batllia reial sobre vendes de censos o rendiments -«explets»- (doc. núm.314, 367, 368, 376, 378, 397, 399) a banda d'altres de més importants, com la venda, també temporal, de tots els rèdits reials sobre els molins i Monar que el rei Jaume II havia atorgat a Ramon Sitjar i Ramon Andreu el 1315 (doc. núm. 241).

Entorns de Santa Susanna i plaça del Mercadal

Plànol dels entorns de Santa Susanna i la plaça del Mercadal durant la primera meitat del segle XIV. Al nord del rec Monar, la vida urbana va ser de les més primerenques del Mercadal. Aquesta es va generar al voltant dels molins, de la plaça del Mercadal i de l'església de Santa Susanna on l'activitat edilícia es constata i es palesa amb embranzida des de principis del segle XIII. En arribar el segle XIV, les institucions que dirimien la senyoria o drets emfitèutics a la zona: la pabòrdia de Juny de Sant Feliu, l'Almoina de la seu o la Sagristia Segona van empenyer diferents establiments amb la finalitat de construir cases.

Fins i tot el rei, a través d'establidors com Ramon Venguí i sota el control dels batlles reials van construir cases sobre la mateixa plaça del Mercadal. Les diverses vicissituds històriques d'aquest barri han anat esborrant bona part de les traces urbanes medievals fins al punt que avui es fa difícil reconèixer els punts de contacte que, malgrat tot, hi són ben presents.

1) L'actual carrer de les Hortes era definit en el fogatge del 1360 com «el carrer del pont d'en Cardonet a les hortes». Mercès a aquest document sabem que al nord del carrer hi havia unes quantes cases (doc. num. 499).

2) Illa urbana sota la senyoria de la Sagristia Primera de la seu. Les migrades dades documentals constaten que, ja abans del segle XIV, era plenament edificada.

3) Carrer avui desaparegut que al segle XIV era anomenat «carrer del forn del Mercadal» L'accés a la plaça era barrat per un portal de carrer (doc. núm. 292).

4) Renglera de cases sota domini de la Sagristia Segona de la seu. Al 1325 s'hi esmenta, entre altres, la casa de Bernat Besalú que era situada en el cap de migdia (doc. núm. 292).

5) Forn de pa del Mercadal. Pertanyia a la Sagristia Major des del 1106 quan el comte Ramon Berenguer III el vengué a la seu de Girona (doc. núm. 15). Els documents de la primera meitat del segle XIV permeten ubicar-lo amb molta precisió.

6) Accés al pont d'en Cardonet. És un precedent de l'actual pont de les Peixateries Velles. Al 1339 es va haver de refer després d'un fort aiguat (doc. núm. 351).

7) L'actual carrer de Santa Clara ja existia per bé que sense cap nom específic.

8) Font (Major) del Mercadal.

9 a 11) Illa de cases vora el riu Onyar de la que consten escasses dades documentals malgrat que cap a mitjan segle XIV era plenament construïda. Al 1351 s'hi estava construint al bell mig, l'escorxador reial «el degollador» (núm. 10) (doc. núm. 450).

12) La casa dels tres arcs era una casa sota domini reial edificada sobre el carrer mitjançant tres arcs de pedra. Al 1325 pertanyia a Jaume Masoliver i a na Bertrana, mentre que al 1350 hi figura únicament Jaume Masoliver com a propietari (doc. núm. 292 i 437).

13) Illa urbana sota domini de la sagristia segona. Al 1325 ja era edificada car consten perfectament ubicats els diferents propietaris útils: Bernat Besalú, na Bertrana (1325/1343) i Gràcia, filla de Bernat Fuià (doc. núm. 292). Al 1343 apareixen esmentats els propietaris de les cases de la galta de ponent: B. Gornall, Pere Canal, el hereus de Guillem Tió i «en Campaies» (doc. núm. 381, 382, 383, 384, 385, 386 i 387).

14) Carreró avui desaparegut.

15) Illa de cases a domini directe del rei. La senyoria reial venia pel fet que es va edificar sobre una part de la plaça del Mercadal. Els primers esments de cases en aquest indret remunten al 1325 (doc. núm. 292) per bé que es desconeix la cronologia dels primers establiments. Al 1350 l'illa contenia sis cases: les de Francesc Surell, na Torrona, dels hereus de Guillem Foixà, Ramon Sala, na Bertrana i Arnau Guifré (doc. núm. 431 a 444).

16) Illa urbana sota el domini directe de la pabordia de Juny de Sant Feliu. Les primeres notícies de cases ubicades en aquest punt reculen al segle XIII. Durant la primera meitat del segle XIV, els moviments immobiliaris van ser prou dinàmics. Alguns personatges com Guillem Venguí hi tenien drets censals derivats de diversos establiments urbans. De llevant a ponent hi documentem diverses propietats: la casa i el verger de Jaume Font que abans havia estat de Jaume Salandí (1343), la casa d'en Torrent (1343), les masoveries

de Jaume Font que abans eren de Martí Prat (1343), la casa de Pere Puig, fuster, i la de na Campina (1343), la casa de Guillem Riba (1324, 1329 i 1343) i la d'en Banyoles (1324) que passà successivament a Jaume Salandí (1326) i a Arnau Riba (1329/1343). Finalment per la banda de ponent hi havia quatre cases amb façana a un carreró (núm. 20) amb els següents propietaris (de nord a sud): en Pallol (1343/1345), Pere Carrer (1338), Francesc Campassol amb un pati de terra que va edificar Berenguer Puig (1338) i que tenia Puigbell al 1343 i la casa d'en Llop (1326, 1329 i 1338) (doc. núm. 289, 296, 301, 348 i 382 a 387).

17) Al 1350 aquest espai era una plaça, en realitat una part de la plaça del Mercadal que va quedar encotillada per la construcció de cases (veieu el núm. 15).

18) Espai d'horts sota el domini directe de la pabordia de Juny de Sant Feliu de Girona. Durant el segon quart del segle XIV es va intentar urbanitzar però va costar força empeny ja que, al 1340 només consten les cases de Pere Bisbe (1340) que després tingué Guillem Cort i Pere Aulina (1341) i la casa de Pere de Balma.

19 i 20) Carrerons avui desapareguts.

21) Illa de cases sota domini de la pabordia de Juny de Sant Feliu. A principis del segle XIV Bernat de Banyoles, ciutadà de Girona, hi havia fet establiments per bastir-hi cases però no es va urbanitzar plenament fins a mitjan segle. Formava dues rengleres de cases, unes amb façana a llevant i les altres amb façana a ponent. De les primeres s'han documentat els propietaris següents (de nord a sud): la casa de Guillem Collell (1324) i que després passà a Arnau Collell (1326) i a Arnau Sabater (1345), les tres cases de Ramon Riba (1324/1329) i el pati d'Arnau Collell (1326) (doc. núm. 289, 296, 301 i 401). De les segones i també de nord a sud s'han documentat els següents: la casa de Bernat de Banyoles (1324), la d'Arnau Pradella (1324/1329), la de na Rigaula (1329) i un pati d'hort d'Arnau Collell (1329) (doc. núm. 289 i 296).

22) Illa de cases sota domini de la pabordia de Juny de Sant Feliu. Es va començar a urbanitzar a principis del segon quart del segle XIV quan encara eren parcel·les d'horta. Al 1342 era edificada amb cinc cases arrenclerades per llevant i una per ponent. Són les següents (de nord a sud): la de Berenguer Puig, la de Berenguera, muller de B. Barceló, la de Bernat Arbonell i les dues cases i vergers d'Arnau Collell (doc. núm. 369).

23) L'església de Santa Susanna era al segle XIV el temple romànic documentat ja al 1081 (doc. núm. 13). Al segle XV va ser substituït per l'edifici actual.

24) Cementiri parroquial de Santa Susanna del mercadal.

25) Illa de cases que formava part dels establiments urbans que va realitzar Ramon Provençal amb llicència de l'Almoïna del Pa de la seu a partir del 1340 (doc. 354). Entre 1340 i 1341 hi havia (de llevant a ponent) les cases de Tarrats, Oliver de Vallnova, Pere de Bas i la de Bernat Puntí que després tingué Bernat Rossell (doc. núm. 354, 356 i 361).

26) Aquest espai era al 1319 un hort on l'Almoïna de la seu hi establia a Guillem Rui-xol. Al 1340 tot aquest sector es va urbanitzar quan Ramon Provençal era autoritzat a fer establiments urbans. Amb aquesta finalitat se li permetia enderrocar una casa i l'obertura de carrers nous per tal de facilitar l'accés a les cases que s'havien de construir (doc. núm. 354). Aquesta illa en concret es va organitzar en sis solars estrets i allargassats arrenclerats de llevant a ponent. Els primers propietaris (1340/1342) registrats són els següents (d'est a oest): el pati o verger de Ramon Guimerosa que després passà a Berenguer Dolmell, la casa de Ramon Puig, la casa que Simó Jordà vengué a Pere Morull, el pati d'Andreu Bosc i dues petites cases de Pere Abril i Pere Amalric.

27) Espai poc conegut documentalment. Fins a principis de la dècada dels anys 40 del segle XIV era format principalment per diverses feixes d'horta. Tanmateix el fogatge del 1360 mostra un carrer totalment urbà i majoritàriament edificat amb cases (doc. núm. 499).

28) Espai urbà sota la senyoria reial probablement per la raó que ocupava una part de la plaça del Mercadal. Un capbreu ens informa que contenia quatre cases; dues a llevant: la de Nicolau Fuster i la que havia estat de Nadal i dues a ponent de Romera, muller de Francesc Torroella (doc. núm. 441).

29) Plaça del Mercadal.

30) Font pública de la plaça del Mercadal. Al 1343 s'esmenta com la «font prop del riu» (doc. núm. 380).

31) Riu Onyar.

32) Pont del Mercadal. Amb aquesta nomenclatura es coneixia el vell pont de fusta que connectava la plaça del Mercadal amb el límit meridional del mercat de l'Areny a l'alçada de l'actual carrer Abeuradors (Canal *et al.*, 1998, 63).

33) Part dels establiments urbans que Guillem Venguí, ciutadà de Girona, va realitzar amb l'autorització del batlle reial. Al 1343 hi establia a Joan Prat, apotecari, en el que aleshores era un solar per a què hi aixequés una casa (doc. núm. 380).

34) Molí reial. Entre els anys 1343 i 1354 era el molí d'en Verdera (doc. núm. 380 i 472).

35) Molí reial. Al 1354 pertanyia a Bonjuhà de Cresques (doc. núm. 472).

36, 37, 40, 41 i 45) Molins del Mercadal. La majoria es tenien a domini reial.

38) Carrer. Avui és l'actual carrer Perill.

39) Carrer.

42) Illa urbana formada per cases dels mercedaris i el molí del Portell. Les cases s'eixamplaven sobre el carrer mitjançant arcades bastides al segle XIII. En aquest punt es documenta l'existència d'una font al 1334 (doc. núm. 336).

43) L'antic molí de Gironella.

44) Rec Monar o dels molins.

46) Cases sobre el riu Onyar entre les quals hi destacava la que tenia el monestir d'Amer a Girona.

47, 48 i 49) horts, cementiri i convent dels framenors.

50) Renglera de cases a domini de la pabordia de Juny de Sant Feliu de Girona.

51 i 52) Honors d'en Campaies i dels hereus d'en Collell (1343/1345) a domini de la pabordia de Juny de Sant Feliu (doc. núm. 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387 i 401). Més amunt, cap al nord, limitaven amb els dominis de la Tresoreria de la seu.

53) Carrer que es va obrir al 1340 en el context dels establiments urbans que va fer Ramon Provençal dins els dominis de l'Almoina de la seu (doc. núm. 356 I 357). Dels tres que es van obrir només se'n conserva un: l'actual carrer de l'Obra.

Sant Francesc i el seu entorn

Els framenors avançaren, no sense dificultats en la seva tasca d'eixamplar el recinte conventual i la construcció de la nova església. El 1320 i 1323 compraven les cases situades a la cantonada entre la plaça i el carrer –avui entre l'avinguda de Sant Francesc i el carrer de

Santa Clara- (doc. núm. 267 i 284). Els cognoms dels propietaris citats aleshores –Carbonell, Trullars, Angelats- ja eren coneguts el 1287 (doc. núm. 170), la qual cosa vol dir que aquell espai ja estava edificat i urbanitzat des de feia ben bé quaranta anys. Els documents citats també informen de l'existència del cementiri i el claustre, situats a l'oest i nord-oest de les cases citades, respectivament. Pel que fa a les obres en l'interior del nou temple, destaquem la important donació feta al testament de Guilleuma de Cervià, set mil sous per a la construcció del cor (doc. núm. 288).

Per als frares també era un problema la utilització de la plaça que hi havia al sud del convent per a activitats a l'aire lliure considerades perjudicials. Per això, el 1333 el batlle reial feia pregonar que ningú no pogués llençar escombraries, ni estendre pells ni assecar cànem a la plaça, sota pena de multa (doc. núm. 321); segurament perquè la ocupaven els tixadors i altres artesans propers, establerts al sud de la plaça des de 1260 (doc. núm. 107). Potser el pregó no tingué gaire ressò perquè el 1334 els frares obtingueren un privilegi de l'infant Pere –el futur Pere el Cerimoniós- que ordenava l'expulsió de totes les activitats de pelleteria i tèxtil (cànem i lli) fins més enllà dels recs de Figueroles i de Cuguçacs (doc. núm. 334). Pel que sembla, aquesta ordre fou més efectiva; mig segle després trobem les basses de tints, cànem i lli al sud del rec Cuguçacs: el camp dels Tixadors (doc. núm. 591).

Els ponts sobre l'Onyar

A començament del segle XIV, si deixem de banda la passera sobre l'Onyar, només el pont de framenors comunicava el Mercadal amb la ciutat. Aquest pont havia viscut diverses vegades les vicissituds del règim pluvial mediterrani; el 1311 el rei Jaume II ordenava que els jueus també contribuïssin a la seva reconstrucció –aleshores de fusta-, destruït per uns aiguats (doc. núm. 235); anys després, el 1330, pel pont hi passava la comitiva que dugué al veguer de Girona fins a la catedral, on havia de ser objecte de l'escarni públic, al qual havia estat condemnat pel rei a causa del seu enfrontament amb l'abat de Sant Feliu de Guíxols (doc. núm. 302). Sabem que el nou pont era de pedra; ens ho diu el testament de Brunissenda Mir el 1334 (doc. núm. 329).

L'expansió cap al nord de la urbanització del Mercadal va promoure la construcció de nous ponts. Sabem que el 1338 se n'aixecaren dos de nous, el pont de fusta que duia des de les Peixateries Noves –al capdamunt de la Rambla- a la Pobla nova edificada de bell nou, on hi havia un casal de Pere de Cardonet (doc. núm. 350) i el pont que des del Portal d'en Pelegrí anava a Figueroles, proper als establiments d'en Tomàs Barrat (doc. núm. 351). Tots dos ponts eren de fusta i foren destruïts per un aiguat l'any següent; per això el rei ordenà la seva reconstrucció l'any següent. Els ponts necessitaven sovint reparacions, per això el testament de Jaume de Bell-lloc de 1348 feia donacions per a, entre altres, els ponts d'en Cardonet i d'en Barrat. Els dos ponts, de vida molt inestable, s'aixecaren on avui hi trobem els ponts de les Peixateries Velles i el de Sant Agustí.

Menys conegut és el pont de fusta del Mercadal que anava des de la plaça del burg fins al capdamunt de la Rambla, on hi havia la casa d'en Massot; ens ho explica una provisió reial adreçada als jurats de Girona el 1345 (doc. núm. 400). En conjunt, fins a quatre ponts –un de pedra i tres de fusta-, relacionaven el Mercadal amb la Ciutat, a l'altra banda de l'Onyar, una situació que no es tornaria a repetir fins al segle XIX..

Al sud del Mercadal; entre Sant Francesc i l'Hospital Nou

Els establiments a Fontanilles

En la mesura que els sectors situats a l'est del carrer de Fontanilles, entre aquest i l'Onyar, ja es trobaven ocupats a principi del segle XIV –propietaris i establidors com els de Déu hi feien establiments des de mitjan segle XIII-, no ens pot sorprendre que la principal activitat promotora es dirigís aleshores cap a ponent del carrer. En setembre 1319, el marxant draper Bernat Vendrell va rebre l'autorització del paborde de Maig per repartir en emfitèusi la seva horta de Fontanilles; el promotor havia d'organitzar el parcel·lari i repartir-lo per fer-hi cases (doc. núm. 262). Gràcies a documents posteriors sabem que aquest hort no era d'en Vendrell des de feia molt de temps, car el 1296 s'esmentava el canvista –banquer- Bernat de Tallada com a propietari de les hortes, però des de 1319 es convertí en una urbanització que se situava a ponent del carrer de Fontanilles i al sud-oest del convent dels framenors, al capdamunt de la seva plaça; avui se situaria entre la Casa de Cultura, l'avinguda de Sant Francesc i el citat carrer de Fontanilles.

Sabem que aquesta parcel·lació tingué un èxit immediat; per exemple el 1321 Vendrell establí a Joan Ramonell en tres patis o solars contigus que limitaven a orient amb un altre pati o solar on ja havia estat establert Pere de Prat i també en sabem d'una dotzena d'altres establiments (doc. núm. 271, 276). No tenim altres notícies rellevants sobre aquesta urbanització, però les talles o censos fiscals de 1360 i 1379 descriuen la «...traversa que va damont els establiments den Vendrell...», amb 19 focs (doc. núm. 499) i «...lo carrer d'en Vendrell ab la traversa...», amb 18 (doc. núm. 570). Gràcies també als diversos mapes conservats d'aquesta zona de la ciutat abans que s'aixequés l'Hospici –avui Casa de Cultura- que en modificà la seva trama, sabem que el carrer principal dels establiments era lleugerament paral·lel al de Fontanilles i també hi havia una o dues travesses que hi menaven directament.

Un any abans que en Vendrell -1318-, Blanca Alomar, hereva de Bernat de Tallada va rebre autorització pels establiments que començava a fer a una part de l'horta del seu pare, situada al sud de l'horta d'en Vendrell, de la qual la separava un rec (doc. núm. 255). El 1340 Blanca va deixar els censos de totes les cases i horts d'aquells establiments al seu nebot, el draper Pere de Puig.

Els establiments al sud de Savaneres i l'alou de la Sagristia Segona; de Canaders a l'Onyar i Cuguçacs.

L'alou de la Sagristia Segona, al sud del carrer Canaders, també experimentà un important procés urbanitzador durant la 1ª meitat del segle XIV; però no va perdre completament les seves característiques d'espai suburbà; les edificacions s'adaptaren a la xarxa de vies existent i, en alguns casos, l'ampliaren, però deixant sempre un espai important als horts, al nord i al sud del rec de Cuguçacs.

Ja hem vist com els dos eixos principals d'aquest espai eren, més amunt, el carrer de Savaneres, l'antiga via d'entrada a la ciutat des del sud-oest, i els camins meridionals –el camí barcelonès i el de Palau-, que confluien cap al nord poc abans de travessar el rec de Cuguçacs i trobar-se amb Savaneres davant la Passadora i l'Onyar. Aquests dos eixos visquen els processos d'establiments i edificacions més intensos.

Sabem que el carrer de Savaneres, l'antiga *strata*, ja es començava a edificar des de mi-

tjan segle XIII, però de manera molt modesta. Gran part del que s'hi trobava al sud, en l'alou de la Sagristia, era de propietat jueva des de començament del segle XIII, o potser abans, car el 1210 ja s'esmentaven els Cordoví, els Escapat i els Asday (doc. núm. 43), tots els quals encara es documentaven a final del segle XIII i començament del XIV. Els primers signes ja els trobàvem el 1286 i 1289, quan s'assenyalaven els establiments que Salomó Asday i Astruc Salomó havien fet en els carrers de Savaneres i Canaders, paral·lels i separats per poc més de vint metres. Els establerts, establiren o aixecaren moltes de les primeres cases el llarg dels dos eixos. Els textos posteriors ens permeten fer un seguiment de les noves cases i els seus horts (doc. núm. 165, 175); totes se situaven a tocar el carrer de Canaders, al nord, i el Corral, al sud, on també s'hi havia desenvolupat un altre carrer.

Un altre jueu Isaac Cordoví, realitzava establiments –al sud de Canaders i prop del carrer del Flassaders-. Cal recordar que el 1210 ja se citava Jucef Cordoví en un camp que tenia a prop de la Passadora i a sud de la *strata*, és a dir, al sud del carrer Savaneres i no gaire lluny de l'Areny. Un segle després, un altre Cordoví hi realitzava establiments en aquell mateix lloc; concretament fou Isaac Cordoví qui establí el 1302 dues de les feixes d'hort que tenia al sud del carrer de Canaders (doc. núm. 220, 221). Es tractava de dues feixes no edificades on els establerts n'haurien de respectar la reguera que hi passava al sud, per tal que hi poguessin regar els hortolans que hi havia a migdia, en la següent renglera d'horts. Però els establerts no trigaren gaire a edificar les seves feixes, perquè el 1308 s'esmenta a Jucef Bedoç, un altre jueu, segurament hereu o comprador de l'alou dels Cordoví, establint unes cases i horts veïns (doc. núm. 232). Entre 1302 i 1308 les feixes d'hort havien esdevingut cases amb feixes d'hort al sud que tenien la façana al nord, en el carrer de Flassaders que aleshores se citava per primer cop.

On estava aquest carrer de Flassaders?. Els primers documents que el citen el 1302 i 1308 el situaven sempre en sentit est-oest, per tant en la mateixa orientació que els ja coneguts carrers de les Savaneres i dels Canaders; era, per tant el tercer carrer que s'arregljava en la mateixa direcció, al sud de Savaneres i Canaders i, segurament, guardava la mateixa distància d'uns vint o vint-i-dos metres, aproximadament. Totes aquestes dades les hem de situar de manera relativa, perquè tot el que hi havia al sud de Canaders ha desaparegut, fins i tot la trama urbana. El topònim Flassaders no era casual, era l'ofici dels primers compradors establerts i també de molts dels que s'hi establiren en els decennis següents. Era, en gran mesura, un petit nucli d'activitat especialitzada, com tants altres de la Girona medieval.

Però el principal problema del carrer de Flassaders és què aquest nom se sobreposa amb un altre ja citat també al sud de Canaders, el lloc i carrer del Corral, què ja s'esmentava el 1286 quan s'esmentaven unes cases establertes en el carrer de Canaders, en l'alou dels Asday, que tenien una entrada posterior «...en lo carrer del Corral del costat de migdia i també el 1296 quan s'esmentava un casal de la família Corral també ...envers lo Corral en Gerona, que tenia el carrer de Canaders al nord» (doc. núm. 204). Una mica més tard, el 1319, les cases que les germanes Bonanada i Beatriu tenien al carrer de Canaders, limitaven al darrera amb el Corral i un portal del mateix (doc. núm. 256).

Podien ser Flassaders i el Corral, el mateix carrer?. Ho eren si pensem què en aquella etapa formativa eren dos trams del mateix carrer; el sector de llevant i més proper a l'Onyar del carrer al sud de Canaders es deia el Corral, i el més allunyat els Flassaders. Ho

sabem perquè el primer limitava al sud amb una extensa zona d'horts que esdevingueren propietat de Bernat Bissanya –en tindrem ocasió de parlar-, mentre Flassaders tenia al sud l'horta de Bernat Net, situada a ponent de l'anterior. És un fet que té altres exemples a Girona; entre finals del segle XIII i la primera meitat del XIV, un tram del carrer de Ciutadans, abans d'agafar aquest nom, es deia la Draperia i un altre la Ferreria Nova; i també ho trobem amb la Peixateria i la Carnisseria, un mateix carrer darrera les voltes de la Rambla.

Però els problemes amb el carrer Flassaders no s'acaben aquí, més endavant veurem com el nom també s'aplica al carrer que des del camí barcelonès entrava a Girona des del sud. Tornarem a aquesta qüestió més endavant.

Cap a llevant, a la riba de l'Onyar, també es desenvolupava una creixent urbanització des de finals del segle XIII, en el sector de la Sagristia Segona limitat pel carrer dels Canaders i el rec de Cuguçacs. Hem vist que en els anys setanta ja s'havien fet els primers establiments impulsats per Ramon i Arnau Canader, cap a l'Onyar. El 1305 una part de les cases se situaven en el cantó del Corral, que limitaven a llevant amb l'areny de l'Onyar, i a migdia ponent i tramuntana amb altres cases dels mateixos establiments (doc. núm. 229). Cap dels documents citats definia carrers en els límits de les cases.

Una de les qüestions que presenten els escassos documents, referits al costat de l'Areny de l'Alou de la Sagristia Segona, és la manca de definició de la seva xarxa urbana que, tanmateix, coneixem amb relativa precisió pels «fogatges», «talles» i altres documents de la 2ª meitat del segle. Per exemple, sabem que aquest sector era creuat de sud a nord per un carrer que era el resultat de la confluència de les carreteres de Palau –avui el carrer de la Rutlla- i el camí barcelonès –avui el carrer Migdia-, però cap d'aquests carrers era citat o tenia nom en els textos fins a la darrerria del segle XIV, quan s'esmenten el camí de Caldes i el carrer de Flassaders, dos carrers paral·lels entre el rec de Cuguçacs al sud i el carrer dels Canaders al nord.

El principal problema rau en l'arregliment de les cases de l'areny d'aquest sector, al sud del carrer dels Canaders, en relació a la resta de l'areny de l'Onyar, més al nord. Les cases aixecades des de final del segle XIII, se situaven més enllà del carrer o camí que seguia paral·lel a l'Onyar, de fet entre el carrer i el riu. Per això, el 1332 el batlle de Girona, en nom del rei, hagué de reconèixer que aquelles cases i les voltes que avançaven cap al riu, no eren de domini reial, sinó de la Sagristia Segona, perquè les cases i voltes no s'aixecaven sobre l'areny reial ni per davant seu no hi passava cap camí públic, sinó que abans hi havia hagut camps i horts (doc. núm. 317), en el lloc on Ramon i Arnau Canader hi van fer els primers establiments en nom de la Sagristia Segona de la seu. Aquesta urbanització se situava entre l'areny de l'Onyar i el carrer que baixava des de Palau, tot i què aquest mai no sigui esmentat, només a la «talla» o cens fiscal de Girona de 1360 hi figura descrit com el carrer de l'areny que parteix del rec de Cugusacs (doc. núm. 499).

Però des de començament del segle XIV aquest no seria l'únic carrer d'entrada a Girona des del sud. Des de final del segle XIII, se senyala la presència dels horts d'en Pere Cabrerès en l'espai situat entre el carrer de Flassaders-Corral al nord, el rec i camí de Cuguçacs al sud i el citat carrer de l'Areny a llevant. A banda de ser propietari d'horts, Cabrerès, també actuava com a promotor i establidor i, per això, els seus horts descrits el 1300 limitaven a llevant amb les seves mateixes cases (doc. núm. 204, 216, 221). Si tenim en compte que aquest límit per la banda de llevant s'estenia cap a setanta o vuitanta metres, des del Corral al nord fins a Cuguçacs, al sud, podem tenir una idea de l'abast dels establiments de cases

promoguts per Pere Cabrerès des de final del segle XIII; uns establiments coneguts indirectament, que no deixaren cap registre conservat.

Però Cabrerès no es limità a fer aixecar cases amb eixides i horts al llarg de carrers ja existents, també creà un nou carrer dins d'aquesta urbanització. Ho sabem perquè el 1318 s'esmentava una casa situada ...en el Corral de Girona, prop los arcs, i dins l'alou de Guillem Cabrerès, fill i hereu del difunt Pere; el text no resulta gaire explícit en descriure les seves afrontacions, però deixa clar que la casa limitava a ponent amb un camí públic; és a dir, amb un carrer que anava en direcció nord sud (doc. núm. 254), la referència als arcs pot tractar de voltes sobre carrers o cap a l'areny de l'Onyar, però no sabem exactament a quin lloc.

Quin podia ser aquest carrer que anava de sud a nord i tenia a llevant i ponent cases de l'alou dels Cabrerès?. No podia tractar-se del citat carrer de l'Areny, ja que les cases d'en Cabrerès no arribaven fins al riu, on hi havien els establiments de Grau Bas; per tant, aquesta casa se situava en un renglera més allunyada, entre l'esmentat carrer de l'Areny i el camí públic que restava a ponent. Aquest carrer era nou i tenia cases dels Cabrerès a banda i banda, per tant podem afirmar, gairebé segur, que havia estat establert per iniciativa de Pere Cabrerès, o d'algun altre familiar, en una data anterior a 1318, però no gaire. Malgrat les dificultats d'identificació, aquest segon carrer paral·lel a l'Onyar es descrivia perfectament el 1336, amb els propietaris de la seva galta de ponent, quan Bernat Bissanya, que havia comprat els horts d'en Cabrerès el 1313, els parcel·là per fer-hi establiments. Els horts d'en Bissanya limitaven, a la banda de llevant, cap a l'Onyar, amb una filera de cases de set propietaris, alguns dels quals en tenien diverses; les cases quedaven separades dels horts mitjançant una paret descrita com la paret del fill d'en Cabrerès (doc. núm. 237). És evident que aquesta filera de cases que s'estenia al llarg de setanta o vuitanta metres i limitava a ponent amb els horts d'en Bissanya, havia de tenir, per força, un carrer a llevant, a on hi donaven les façanes.

Quin nom rebia aquest carrer? No en trobem cap, a banda del genèric camí o carrer públic, durant la primera meitat del segle XIV, fins 1360 quan la talla d'aquell any el nomena «...lo carrer dels flassaders» (doc. núm. 499). Això, evidentment, no fa res més que embolicar la troca, car ja hem vist que el nom de flassaders també es feia servir per a una secció del carrer del Corral, molt proper però orientat de manera totalment diferent, d'est a oest. Només podem afegir que aquesta confusió es mantindria al llarg del segle XIV i del XV, com tindrem ocasió de veure. Sens dubte el nom era més aviat descriptiu de l'ofici dels seus residents, i, per tant, s'aplicava a diversos trams de carrers, sempre propers. El nom no arrelà i des del segle XVI fou més comú el nom de «carrer de Cugusach», fins la seva desaparició en el segle XVII. Aquest carrer fou triat el 1332 quan el rei Alfons III autoritzà al jurista Bernat de Bordils la construcció d'un forn de coure pa a Cuguçacs (doc. núm. 318); sens dubte, un altre símptoma del intens creixement demogràfic i urbanístic a tot el carrer al sud del Mercadal i del convent de Sant Francesc.

Tot i la forta urbanització de l'alou de la Sagristia Segona al sud del carrer dels Canadars, quedava encara un gran espai ocupat per les hortes, al sud del Corral, a ponent del carrer nou dels Flassaders i al nord del rec de Cuguçacs. Es tractava d'una part d'un espai d'hortes molt més ampli, dit sovint l'horta de Cuguçacs i s'estenia a banda i banda del rec des del seu naixement, a la «Cadireta» del rec Monar, encara que no sempre rebia el mateix nom, la qual cosa fa que, de vegades, sigui difícil la seva recerca documental.

Aquest espai d'hortes de la Sagristia Segona era conegut amb noms diversos i això no ajuda gaire a desentrellar els seus orígens. Formava part, certament, de l'Horta de Cuguçacs, però aquesta era només una precisió topogràfica, feta servir només en alguns dels documents per descriure horts situats al nord i sud del rec en el seu recorregut inferior. Més escaient sembla el nom del Corral, aparegut a final del segle XIII, com ja hem vist, tot i què sembla descriure una situació anterior. Moltes de les cases aixecades des d'aleshores al sud de Canaders i a ponent de l'Areny eren descrites com: «...les cases del Corral» el 1286, «... envers lo Corral» el 1296, «...lloc anomenat Corral» el 1304, o «...en el cantó del Corral» el 1305 (doc. núm. 165, 204, 225, 229). Molt més explícita era la venda que va fer Jordana, vídua de Pere Cabrerès, què el 1313 va vendre a Bernat Bissanya –o Bianya- tot l'hort que el seu fill Guillem, menor d'edat, tenia a ...l'horta del Corral, amb uns límits compresos entre la paret posterior de les cases del carrer del Corral al nord, a llevant la paret posterior de les cases, ja citades, que els Cabrerès havien establert a la vora del carrer nou de Flassaders, a sud el rec de Cuguçacs, i a ponent, l'horta d'un altre propietari important, Bernat Net (doc. núm. 237); quan aquest descrigué el seu hort uns anys després, el 1336, també el situà en ...el lloc dit Corral i el situava entre els citats horts d'en Bissanya a llevant, les cases del carrer de Corral-Flassaders al nord, el rec de Cuguçacs al sud, i a ponent els horts d'altres propietaris ja dins l'alou veí de la pabordia de Desembre (doc. núm. 340). Amb aquests límits, l'espai que en la primera meitat del segle XIV era descrit com l'horta del Corral tenia unes dimensions força grans, uns setanta o vuitanta metres de nord a sud i potser més, cap a cent o cent vint metres, d'est a oest, ja que, al nord, els esmentats horts d'en Bissanya i d'en Net limitaven amb quinze propietaris, alguns dels quals hi tenien més d'una casa. Tot plegat podia incloure un espai d'uns 8.000 o 9.000 m², un espai mig envoltat per carrers i cases en dos dels seus costats, per tant molt apetitós, sens dubte, en una ciutat en plena expansió. No resulta gaire senzill explicar quina era la seva localització sobre el plànol actual de la ciutat, car el temps ha modificat totalment la fesomia urbana del sector; només podem dir que el tram superior del carrer Joan Maragall, de la Gran Via a la plaça de Catalunya, el travessaria en diagonal, de nord-est a sud-oest, i tindria com a límits, a llevant i ponent, la travessa de Canaders i, potser, fins més enllà de l'edifici central de l'antic Hospital de Santa Caterina.

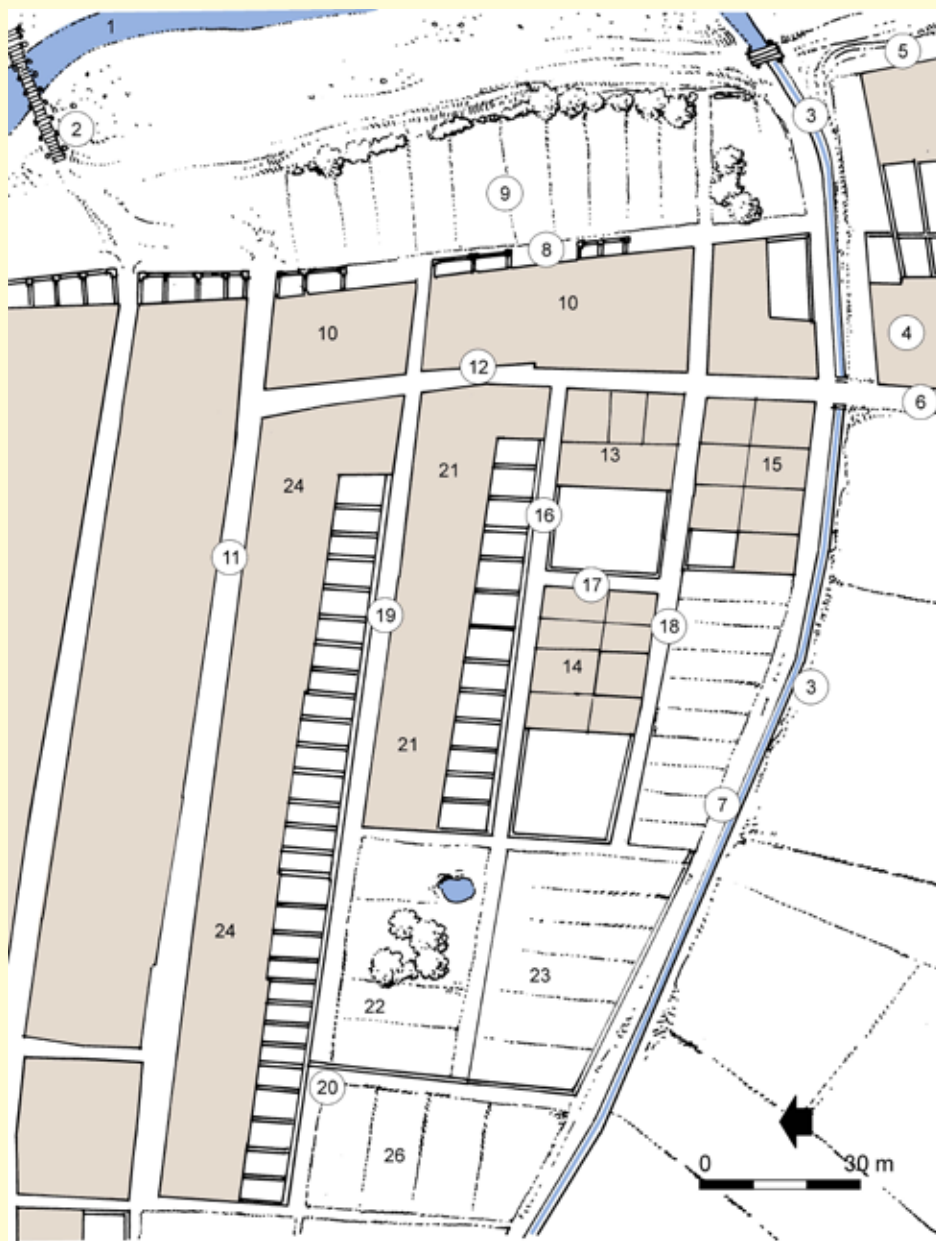
Si els precedents dels horts de Pere Cabrerès no són fàcils d'escatir, tampoc ho són els precedents dels horts que Bernat Net tenia més a ponent. Bernat apareix en aquest sector el 1313, com a veí dels Cabrerès, però no sabem des de quan hi era, ja que els veïns el 1296 eren els Corral, que haurien venut els seus horts i cases entre aquestes dues dates.

Sigui com sigui, sabem que en el primer terç del segle XIV l'horta del Corral estava repartida entre Bernat Bissanya –que l'havia comprat als Cabrerès- i Bernat Net, que ja la tenia des d'abans, comprada als Corral. Era una zona plenament hortícola, on ja a final del segle XIII s'esmentava que les feixes d'hort eren regades mitjançant aigua de regueres o recs petits que venien del rec principal del Cuguçacs «...que puga regar dita feixa de l'aygua que passa per la reguera que es allí y de la aygua del Cugusach», deia un document de 1286, transcrit en el segle XVIII (doc. núm. 165), o el 1302 quan se citava el dret que tenien els hortolans de l'hort d'en Pere Cabrerès «...que per la reguera allí passant pujan regar los horts aquells que sota dita feixa tenen horts» (doc. núm. 221); i també el 1313, quan la venda que Jordana Cabrerès va fer a Bernat Bisanya de tota la seva horta, reconeixia al comprador «...que puga regar del riu de la Cadireta com es fet acostumat» (doc. núm. 237), on el rec de la Cadireta era un altre nom donat al rec de Cuguçacs.

Tot aquest gran espai de les hortes d'en Bissanya i en Net en l'alou de la Sagristia Segona no podia restar al marge del procés urbanitzador que des de començament del segle XIV havia arribat als seus marges. El 1336, el sagristà segon i Guillem Sunyer autoritzaven a Bernat Net el gener, i a Bernat de Bissanya el febrer, a realitzar establiments en els seus horts; en definitiva a parcel·lar-los, ordenar-los fent-hi camins o vies i establir-hi tinents que els edificuessin (doc. núm. 340 i 341). Els límits definits en l'autorització resultaven molt precisos i confirmen tot el que ja hem dit sobre la situació dels horts; limitaven l'un amb l'altre, Bissanya a llevant i Net a ponent, i tenien al nord i l'est dues rengleres amb horts i eixides de les cases que donaven al Corral i a Flassaders, mentre al sud tenien el rec de Cuguçacs i a l'oest l'alou de la pabordia de Desembre, on hi havia altres horts que també rebien les aigües del rec Cuguçacs. Sabem que Bissanya i Net no trigaren gaire a començar els establiments; Entre 1336 i 1343 se'n citaven catorze en l'alou d'en Bissanya (doc. núm. 341, 373, 374), i el 1342 Bernat Net ja n'havia establert sis en el seu horts (doc. núm. 371). Aquests últims tenien la característica d'oferir detalls urbanitzadors que normalment eren absents dels documents destinats a ser registrats en els arxius dels senyors –el sagristà segon en aquest cas–; concretament, l'establidor, Bernat Net, havia de «...donar carrer de 14 pams en la part a ell restant de la part de tramontana, i reguera per on es puguin regar els patis, però que no s'enderroqui la paret que es en dits patis envers Cugusach» (doc. núm. 371). És a dir que l'establidor havia de deixar una part del nord de cada pati o solar, que esdevindria un carrer orientat d'est a oest i de tres metres d'amplada, aproximadament –suficient perquè hi passés un carro–; cap allà hi hauria la façana, si l'establert hi decidia edificar, en canvi al darrere calia deixar la paret, que separaria aquest pati del següent carrer, situat més al sud. Tenim raons per pensar que aquest procediment no era nou; tots els carrers situats al sud de Savaneres s'orientaven de la mateixa manera i les «illes o patis» estaven separats per distàncies semblants als vint i pocs metres que hi havia entre els carrers de Savaneres i de Canaders. La part superior es dedicava a construcció de la casa, sovint obrador i habitatge ensem, mentre la part del darrere es dedicava a horts o altres usos –en alguns casos es descriuen corrals o basses–, separats per una paret del carrer inferior. Aquesta no era cap característica especial d'aquest sector de la ciutat, en altres llocs els establiments s'havien fet de la mateixa manera, i era l'establidor o promotor qui s'encarregava de l'ordenació general de l'establiment, incloent-hi l'obertura de nous carrers. Per tant, hem de fugir de la imatge del urbanisme caòtic quan ens referim a l'urbanisme medieval; aquest estava planificat i controlat des de les instàncies o senyories feudals, des d'abans que s'organitzessin els règims municipals, el segle XIV a Girona.

Precisament fou a partir de mitjan segle XIV quan augmenta la importància dels propietaris rendistes, en perjudici dels promotors. Des de 1343 un bon nombre dels censos rebuts als establiments impulsats per Bissanya i Net foren comprats per Pere Cifred un cop ja estaven fets; el 1356 Cifred reconegué als seus senyors, el sagristà segon i Guillem Sunyer, tots aquests censos de cases i horts que havia comprat (doc. núm. 487). Un cicle emprenedor s'acabava i un altre començava, més rendista i conservador.

Corral i Cuguçacs

El Corral i Cuguçacs durant el segon terç del segle XIV. Cuguçacs era la zona d'horta sota domini directe de la Sagristia Segona que s'estenia entre l'actual avinguda Pompeu Fabra i el Mercat Municipal. Un sector considerable l'ocupava el Corral. Aquest era un espai delimitat i tancat amb parets destinat a guardar-hi bestiar. A principis del segle XIV ja se n'havia urbanitzat una part però, durant el segon quart del segle, es van intensificar les operacions per bastir cases. En aquest sentit van destacar els establiments de Bernat Net (doc. núm. 340) i especialment els de Bernat Bissanya (1336/1343) (doc. núm. 341, 373 i 374) que es van planificar amb l'obertura de carrers nous, entre els quals, l'actual travessera dels Canaders. El resultat final és prou documentat mercès a dos capbreus dels anys 1356 i 1369 (doc. núm. 487 i 532).

1. Riu Onyar.
2. Les Passadores, era una passera de fusta que travessava l'Onyar.
3. El rec de Cuguçacs. Captava l'aigua en el rec Monar i desguassava a l'Onyar.
4. Honor de l'Hospital Nou.
5. Camí de Caldes (actual carrer de la Rutlla).
6. El camí barcelonès.
7. Carrer de Cuguçacs. Resseguia paral·lel el rec homònim.
8. El tram final del camí barcelonès era a principis del segle XIV un carrer amb una renglera de cases sobre la galta de ponent
9. Aquest espai d'horts a llevant del carrer barcelonès originà un litigi que es va resoldre al 1332 quan Ferrer de Lillet, batlle general reial, reconeixia i aprovava les llicències atorgades per la Sagristia Segona per edificar tots els pilars i patis que eren sobre l'arenys de l'Onyar i davant de les cases des de Canaders fins a Cuguçacs (doc. núm. 317). A finals de segle XIV s'havia urbanitzat la part més septentrional.
10. Dues illes de urbanes que es van començar a urbanitzar a partir del darrer quart del segle XIII. A principis del segle XIV algunes cases es van ampliar amb voltes sobre el carrer. Per exemple, de l'any 1318 es documenta la referència als arcs de les voltes per assenyalar la ubicació d'un pati en una transacció immobiliària (doc. núm. 254). Al 1332, el batlle reial reconeixia la validesa d'aquestes obres i finalment al 1343, el procurador reial a Girona regulava els límits edificables i permetia, des del carrer barcelonès fins a les Savaneres, bastir pilars i arcs sobre el carrer com els que ja existien aleshores (doc. núm. 388).
11. Carrer de Canaders.
12. L'actual travessia Canaders es va fundar i obrir poc després del 1336, fruit de la urbanització del Corral que va realitzar Bernat Bissanya entre 1336 i 1343. En els documents d'aprovació dels establiments d'aquells anys es deixa constància que havia de tenir una amplada de 14 pams.
13. Illa de cases que a principis del segle XIV restava dins del Corral. La va formar i urbanitzar Bernat Bissanya entre 1336 i 1343. Per la banda de llevant i de nord a sud es van establir al 1338 Guillem Infant, Arnau Nadal i Bernat Tresserres. Entre 1341 i 1343 els dos darrers propietaris útils ja havien edificat llurs cases. En Guillem Infant, en canvi, havia traspasat el pati a Bernat Gombert que va edificar al 1341. Els patis que seguien a ponent es van establir a Bernat Coll (1341/1343) i Jaume Església (1339/1343). Al 1356 ja s'hi havien construït cases que aleshores pertanyien a Brunissenda, vídua d'en Coll, i Bengut Bruguerol respectivament. L'extrem de ponent restà com un hort de Bernat Bissanya (1356) que després passà a ser el verger de Fermí Nespler (1369).
14. Part del Corral que Bernat Bissanya transformà en una illa de patis on hi va establir a nous propietaris per edificar cases entre 1336 i 1343. A la galta de llevant hi havia, de nord a sud: Andreu Ferreres (1339/1346) que després heretà Bernat Ferreres (1356/1369), Estruc Campassol (1339) que passà a Arnau Vinyes (1356/1369) i Bernat Puig (1339) que passà a Joan Veuloví (1356) i més endavant a Arnau Veuloví (1369). Seguia cap a ponent el pati d'Andreu Ferreres (1346) que tingué Arnau Vinyes (1356). Seguïen cap a l'oest les cases de Bernat Vilar (1356/1369) i de Guillem Salvador (1346) que després tingué Guillem Fàbrega (1346/1356/1369). Finalment a l'extrem occidental hi havia l'hort de Bernat Bissanya (1356).
15. Renglera de cases de Cuguçacs que va urbanitzar Bernat Bissanya. Al 1343, Arnau

Cifred comprava a Bernat Bissanya els censos sobre les cases d'Arnau Flaça que estaven situades en aquest indret (doc. 373). Els Cifred varen adquirir mes censos urbans en el sector que va capbrevar a favor de la Sagristia Segona el 1356 (doc. núm. 487). Hi havia dues filades de cases. La del nord contenia tres cases i s'han documentat els tinents següents: (de llevant a ponent) Berenguer Egidi o Gil (1336/1356) que heretà Pere Gil (1369), Jaume Mata (1343) que passà a Guillem Puig (1356/1369) i Berenguer Mata (1343) que passà a Berenguer Alentorn (1369). La de migdia contenia quatre cases (de llevant a ponent), la d'Arnau de Plaça (1336/1343) i després Llorenç Sagraera (1369), la de Bernat Ros (1343) que passà a Joan Carrer (1356), la de Bernat Vilarromà (1343) que després tingué na Ruïra (1369) i la de Ferrer Vilar (1343) que passà a Arnau Vilallonga (1369).

16, 17 i 18. Carrers oberts per Bernat Bissanya durant el procés d'urbanització dels anys 1336 a 1343. Segons els documents havien de tenir una amplada de 14 pams. Al segle XVI ja havien desaparegut.

19. Carrer dels Flassaders També s'esmenta com el carrer del Corral. Avui ha desaparegut.

20. Era un portal que tancava el carrer del Corral i donava accés a tota l'horta del Corral de la Sagristia Segona. El 1322 s'esmenta com el portal del Corral (doc. núm. 280).

21. Cases del carrer dels Flassaders. Les primeres cases amb eixida a migdia es van construir a finals del segle XIII. A principis del segle XIV, els Sunyer que ostentaven el domini directe per sota de la Sagristia Segona hi van realitzar nombrosos establiments. Al 1336 se'n documenten les següents (de ponent a llevant): les de Bonanada Fouratera, Berenguer Torre, Berenguer Mont, Pere Ferreres, Jaume Vilar, Ramon d'Anglès, Bernat Net i Guillem Guic (doc. núm. 341). Es desconeix el nombre de cases que posseïen els diferents propietaris. De fet Bernat Net en tenien unes quantes (doc. núm. 340). La talla de 1360 puntualitza que el carrer Flassaders amb les travesseres comptava amb 27 cases (Guilleré, 1994, 113-114).

22. A principis del segle XIV, aquesta secció del corral estava dominada per horts, feixes i basses de Pere Net. El 1336 el sagristà segon i Guillem Sunyer lloaven a Bernat Net una propietat considerable que s'estenia des del carrer Canaders, al nord, fins al carrer Cuguçacs, al sud, i des de l'horta de Bernat Bissanya, a llevant, fins a altres hortes de Cuguçacs a ponent (doc. núm. 341).

23. La banda meridional del Corral era propietat de Bernat Net al 1322 (doc.280). Al 1342 Bernat Net començava a urbanitzar en el Corral tot obrint un carrer nou de 14 pams d'amplada al nord i realitzant els primers establiments on hi figuraven, Pere Bas, Guillem Marquès, Francesc Saclopera, Arnau Ermengol, Guillem Ferrer i Ramon Cabanes (doc. núm. 371). Al 1346, Bernat Net venia els censos a Bernat Cifred dels patis on havia fet establiments el 1342 (doc. núm. 404). Els Cifred van mantenir força temps drets emfiteùtics sobre el sector meridional dels antics establiments d'en Net i d'en Bissanya i, això, permet recollir-ne abundant informació fins el 1372, quan Pere Cifred se'ls venia a Ramon Albert, rector del Vestuari de la seu (doc. núm. 547).

24. Cases del carrer Canaders sota domini de la Sagristia Segona. Les primeres cases es van construir a partir del darrer quart del segle XIII en el cap de llevant, vora el carrer barcelonès. A començaments del segle XIV, la família dels Sunyer, en dirimien drets. Entre 1319 i 1322 hi apareixen documentades les cases de les germanes Sunyer: Bonanada, casada amb Bernat Madrenys, i Beatriu (doc. núm. 256 i 280). Bernat Besalú destacava com

propietari d'un honor que abastava una partió notable de la banda de llevant del sector, probablement des del segle XIII, però amb seguretat des d'abans de 1304 (doc. núm. 225). Al 1319 la finca de Bernat Besalú és definida com a casa i hort i, encara el 1333, posseïa censos sobre la casa que, en aquest lloc, comprava Guillem Ferrer. L'Hospital Nou també tenia drets censals en el sector ja des de mitjan segle XIII, fins al punt que, alguna vegada, es menciona l'indret com l'horta de l'Hospital. Així, al 1321, la meitat dels censos que generava una de les cases de Bonanada Sunyer s'havien de pagar precisament a l'hospital (doc. núm. 274). La talla de 1360 situa 94 cases en el carrer Canaders que obliga a creure que, el lloc, estava completament construït.

25. Horta de Cuguçacs a domini directe de la pabordia de Desembre.

26. Al 1336 hi havia els horts de Ramon Colomer, Bernat Fuià, Pere Saurí i Miquel Cerdà (doc. núm. 340).

Els establiments a l'alou de la pabordia de Desembre; de Savaneres i el Cuguçacs fins a Santa Clara

Més allunyat de la ciutat que l'alou de la Sagristia Segona, les terres de la pabordia de Desembre van viure un procés no menys intens d'establiments de cases, però més centrat a la vora del carrer de les Savaneres, mentre la zona meridional, els horts fins al rec de Cuguçacs, en restà al marge. El protagonisme en el "boom" immobiliari en aquest sector de ponent havia estat, al llarg del segle XIII, dels hereus del mas Pla, que mantingueren la propietat en les seves mans més temps que en altres llocs de les terres de l'antic mas, segurament perquè en aquest lloc, més suburbà, els processos urbanitzadors foren una mica més tardans.

Però, des de finals del segle XIII també comencem a trobar altres establidors que treballen en els alous dels Pla-Jordà; el més antic i menys conegut fou Joan Cristià, que deixà a les seves filles importants alous a tocar Savaneres; a Berenguera, casada amb Besalú Burgès, els sectors més orientals i propers a la ciutat i a Elisenda els més allunyats i propers al portal de les Savaneres, que ja se citava el 1305 com una porta d'accés al carrer i a la ciutat (doc. núm. 228), molt abans de la construcció de la muralla. El matrimoni de Berenguera amb Besalú Burgès va beneficiar molt al seu fill Pere Burgès, però mentre visqué la mare aquesta en fou la propietària i protagonista de les operacions; per exemple el 1289, quan Berenguera Cristiana ja era morta, va fer vendre en el seu testament una casa amb feixa i hort que tenia al carrer de Savaneres, on hi vivia –això diu el text- el jueu Vidal Suslany (doc. núm. 174) -una prova que no tots els jueus vivien encara dins el Call, si més no a final del segle XIII-. Cal esperar al segle XIV per trobar manifestacions més concloents de l'activitat dels Burgès en aquest alou; el 1316 i 1317 hi trobem a Pere Burgès, un cop el seu pare Besalú ja era mort, rebent la lloació del paborde per la tinença de cases i censos que tenien «envers Savaneres i en la horta de Cugusach», on hi estaven establerts fins a cinc tinentes que, al seu cop havien realitzat nous establiments –en podem dir subestabliments-, tot parcel·lant i creant noves cases i horts, com la feixa de terra que Pere Alegre, establert

en l'alou dels Burgès, va subestablir a Guillem Sabater, amb la condició que hi fes cases (doc. núm. 250, 252). El testament de Pere Burgès, que morí el 1321, deixà establert que tot aquest important alou fos venut a Jaume Trullars, un ciutadà i draper benestant; l'alou estava format per una renglera de cases a tocar del carrer Savaneres, al costat sud, on Pere Alegre i Bonanada Barnera hi havien fet establiments, però la venda també hi havien les feixes d'horts que Pere Millars, Ponç Pinya i Ramon Cases tenien al sud, a tocar del rec (doc. núm. 275). Aquest fou el cant del cigne dels Burgès en l'alou de la pabordia de Desembre; els Trullars, amb una vocació més rendista, n'esdevingueren els nous amos.

El problema més important que planteja aquest conjunt de documents és la localització, ni que sigui aproximada, d'aquest alou que fou del mas del Pla, després dels Jordà i, finalment, dels Burgès i dels Trullars. Per sort disposem d'un text aclaridor, de 1335, on l'advocat Pere Serra, reconeixia que tenia un alou important –dues morabatinades– que abans havien estat de l'hereu del mas Pla –no sabem quin–, què després havia tingut la difunta Berenguera Cristiana, esposa del també difunt Besalú Burgès, citada ja el 1289 (*supra*), la qual ho havia deixat a Margarida, filla d'Arnau Serra –no sabem per quina raó– i aquesta al seu germà Pere Serra (doc. núm. 338). Aquest llarg i un xic complex retorn als orígens ens permet recular fins a mitjan segle XIII, però el document també aclareix una mica la localització de l'alou, car el situa a tocar del carrer públic anomenat Savaneres o dels Canaders. És evident que eren dos carrers diferents, i propers, paral·lels en els trams finals del seu recorregut cap a l'Onyar, però inicialment units, ja que, després que Savaneres comencés a entrar a la ciutat des del sud-oest, s'acabaven bifurcant en algun punt de la part alta de l'actual plaça de l'Hospital. L'esment conjunt de Savaneres i Canaders com a límit septentrional de les cases i eixides de l'alou dels Burgès, significa que aquest es trobava al sud de la intersecció de tots dos en un espai ample que avui estaria ocupat per la part superior de la plaça de l'Hospital i el solar de la delegació d'Hisenda. Era també la part de l'alou de la pabordia de Desembre més oriental, car més enllà, cap al riu Onyar, ja començava l'alou de la Sagristia Segona.

Al sud de les cases i feixes del carrer de Savaneres que diversos establidors com Pere Alegre o Bonanada Barnera havien edificat en l'alou dels Burgès, se situaven altres propietats, feixes i horts –sense cases– orientats cap al rec de Cuguçacs, on hi havien estat establerts Pere Millars, Pons Pinya i Ramon Cases. Entre els dos grups hi havia una feixa allargassada, en direcció est-oest, ocupada per una plantació de «clops» (pollancre), una «clopera», citada el 1298, 1321 i 1325 (doc. núm. 211, 275, 293). A banda del seu paper de pantalla o separació entre les cases i patis que, al nord, miraven cap al carrer de Savaneres i els horts orientats cap al sud, on hi havia el rec Cuguçacs, el text també ens descobreix l'existència de plantacions d'arbres utilitzats, aleshores com ara, en la construcció i la fusteria.

Encara més cap a ponent, en direcció al pla, i al lloc on s'aixecà el convent de Santa Clara el 1319, es manifestava de manera gairebé absoluta la propietat dels Pla-Jordà, però també hi hagueren establiments primerencs, des de finals del segle XIII, car el 1296 i 1298 ja s'esmentaven les cases i horts de Guillem Rovira, el qual tenia horts al nord del carrer de Savaneres, en els dominis del castell de Sobreportes i cases i horts al sud, en l'alou dels Jordà i la pabordia de Desembre, entre Savaneres i el Cuguçacs (doc. núm. 208, 211). Algunes d'aquestes cases foren aixecades pel mateix Rovira, però moltes altres foren edificades per mitja dotzena de tinent establerts per ell i Guillem les reconegué al paborde el 1302, la

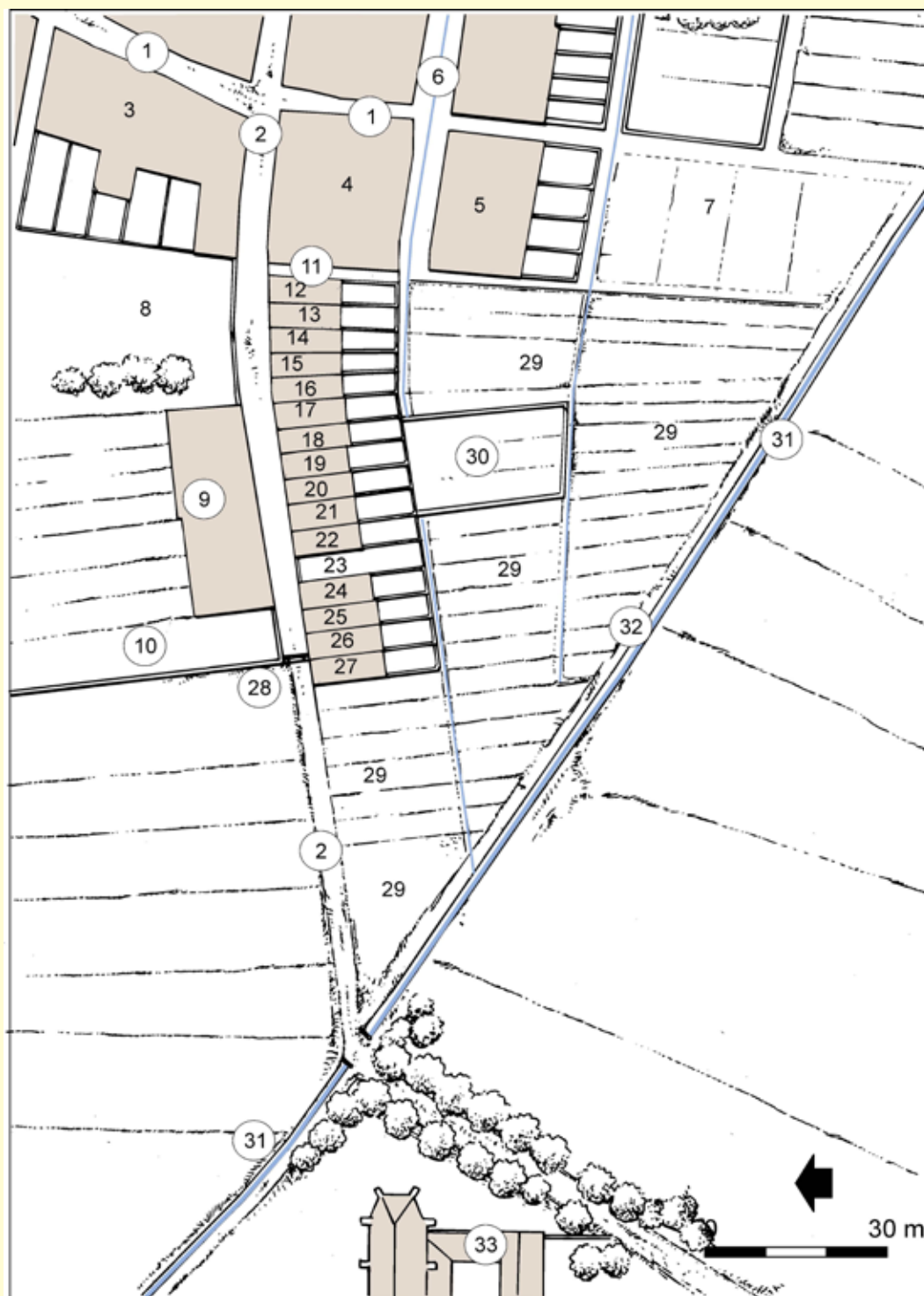
qual cosa significa que no eren gaire anteriors (doc. núm. 219). Un d'aquests edificadors, Ramon Costa, va vendre les seves cases el 1316, aclarint que afrontaven al nord amb les Savaneres i al sud amb altres horts de Guillem Rovira (doc. núm. 246) que devien arribar fins al rec Cuguçacs. Podem calcular, aproximadament, on es localitzaven aquests establiments de cases i horts de Guillem Rovira, car se situaven a ponent dels ja citats dels Burgès i per tant, els podem localitzar sobre la Gran Via de Jaume I i les cases que hi ha a l'altra banda, davant la delegació d'Hisenda.

Finalment, ens trobem en l'últim tram del carrer Savaneres, en el lloc on s'obria el seu portal i on s'aixecà Santa Clara. En aquest lloc els Jordà també havien començat els establiments en la segona meitat del segle XIII, però aquí també acabaren establint a Joan Cristià, recordat per les referències a les cases i feixes de la seva filla Elisenda, germana de la citada Berenguera Cristiana. Aquests primers establiments els coneixem molt malament i tampoc podem dir gaire res de la seva cronologia, només sabem que el 1315 Elisenda els va vendre a Bernat Sampsó (doc. núm. 243). Gràcies al capbreu o reconeixement de drets que Bernat Sampsó fill va fer al paborde de Desembre molts anys després, el 1360 (doc. núm. 500 a 506), sabem que els censos que el seu pare comprà el 1315 corresponien a un espai poc urbanitzat, ja que hom parla de moltes feixes –és a dir, d'hortos- i poques cases. L'espai se situava al sud del carrer Savaneres, just on aquest acabava davant el seu portal, i també a tocar del convent de Santa Clara, definia com a límit de la darrera feixa l'alou que Bernat Sampsó tenia cap a ponent.

Els processos d'establiments i compres en l'alou de la pabordia de Desembre tenen un indubtable interès en permetre'ns establir els mecanismes i les tendències de la inversió immobiliària en una època de puixança econòmica. Fixem-nos com, a finals del segle XIII i principis del XIV, les inversions tenien una immediatesa i un caire especulatiu evident; les podríem resumir com un procés fet de tres etapes; establir, edificar i vendre. Els protagonistes eren, en un primer moment els grans establidors, sovint també ja propietaris –els Jordà, per exemple- però aquests de seguida establien a grans promotors -Joan Cristià, els Burgès, Guillem Rovira...-, els quals subestablien als qui, veritablement, actuaren com a constructors o subestablidors; el 1302 Guillem Rovira n'ésmentava fins a sis en el seu alou i Pere Burgès cinc el 1317. Fins a 1315-1320 aquesta dinàmica i aquests interessos predominen, però des d'aleshores, un cop estabilitzat el procés constructiu, començà a imposar-se una altra dinàmica; el 1315 Bernat Sampsó comprà els censos de les cases i feixes establerts per Joan Cristià i el 1321 Jaume Trullars comprà els establiments de Pere Burgès. La inversió constructiva del primer moment donava pas a una de més rendística i conservadora; l'objectiu d'en Sampsó i d'en Trullars era ben senzill, adquirir aquella part dels censos que anualment pagaven els residents de les cases i els hortolans de les feixes després de restar la corresponent a la senyoria i, per tant, gaudir d'uns ingressos regulars i segurs. Però aquesta seguretat quedaria compromesa per les fortes sotragades demogràfiques de la segona meitat del segle XIV, que buidarien moltes parcel·les

I ens queda el convent de Santa Clara, el lloc més allunyat del carrer de Savaneres, pel que sabem, més enllà de l'avinguda Jaume I. Però no en podem dir gran cosa, la seva documentació ens resta desconeguda i la seva localització només la donem per aproximació; la seva fundació fou el 1319 (doc. núm. 265) i el seu entorn ja era suburbà, se situaria a prop de la cruïlla del rec de Cuguçacs, que girava en direcció sud-est, amb el carrer de Savaneres, un cop aquest ja havia esdevingut el camí de Vic i es dirigia cap al sud-est.

Entre Fontanilles i Santa Clara

Plànol del sector comprès entre el carrer Fontanilles i el convent de Santa Clara durant la primera meitat del segle XIV. Avui correspon a la zona que s'estén entre la Casa de Cultura a l'avinguda Pompeu Fabra i la cruïlla entre la carretera de Barcelona i la plaça Marquès de Camps.

1) Carrer de Fontanilles. Era més llarg que l'actual ja que arrencava del carrer de Canaders —la galta meridional de l'actual avinguda Pompeu Fabra— i arribava fins a la plaça de Framenors (avinguda de Sant Francesc).

2) Tram occidental del carrer de les Savaneres. En el segle XVI es va començar a anomenar del Pago, nom que va perdurar fins al segle XX.

3) Cases amb eixides i horts sota domini eminent de la pabordia de Cassà o del mes de Setembre de la seu de Girona. L'àmbit es va urbanitzar durant el primer terç del segle XIV.

4) Illa de cases a domini directe de la pabordia de Setembre de la seu de Girona.

5) Cases amb eixida a migdia de la Sagristia Segona de la seu.

6) Carrer de Canaders. Naixia vora la riba del riu Onyar i es dirigia cap a ponent fins arribar al carrer de Fontanilles. Pel bell mig hi passava un rec que derivava del rec de Cuguçacs.

7) Hortes de Cuguçacs sota el domini de la Sagristia Segona de la seu.

8) Espai poc conegut situat a la galta nord del carrer de les Savaneres. Es trobava sota la senyoria de la pabordia de Maig de la seu.

9) Cases i hortes del carrer de les Savaneres sota el domini del castell de Sobreportes. Al 1305 s'hi documenten les cases de Joan Solano que les venia a Arnau Costa i les de Berenguer Esteve.

10) A l'any 1305 era l'honor d'Astruc de Porta que tenia sota el domini del castell de Sobreportes.

11) Carreró avui desaparegut que marcava la partió entre els dominis de la Sagristia Segona (a llevant) i la pabordia del mes de Desembre de la seu.

12 a 27) Illa de cases amb eixida a migdia que restaven sota la senyoria de la pabordia del mes de Desembre de la seu. Mercès a l'arxiu d'aquesta institució sabem que havien format part de les antigues terres i camps del mas Pla. Durant el segle XIII, els Pla es vengueren bona part del seus drets que passaren a diferents mans mitjançant compres i herències teixint així un complex entramat de relacions emfitèutiques de la propietat.

En encetar el darrer terç del segle XIII es van construir les primeres cases a partir dels establiments fets per Ermessenda Jordana (1273) (doc. núm.136), i els que va realitzar —probablement pels Jordà— Guillem Rovira (1298/1302) (doc. 211 i 219). Conformaven un grup de vuit cases (núm. 12 a 19 del plànol) amb els propietaris següents: Pere Puig (1302) (núm. 12), Guillem Costa (1302) (núm. 13), Beatriu de *Clariano* (1302) (núm. 14), Bernat de Cura (1302) que després tingué Jaume Perpinyà (1320/1321) (núm. 15), Bernat Teixidor (1302), Guillem Puig (1316), Salvador Massaller (1320/1321), Pere Falló (1335) i Berenguer Ermengol d'Osor (1354) a la casa núm. 16, Ramon Costa (1302/1316), Salvador Massaller (1320/1321), Francesc Roure (1335), Ramon Colomers (abans del 1354) i Jaume Albert (1354) a la casa núm. 17, Bernat Plana que venia a Pere Susqueda (1298), Ermessenda Amadel (1316/1320), Pere de Santa Coloma (1335) Guillem Canet (1354) i Jaume Albert (1354) a la casa núm. 18 i, finalment, Bianya (1298/1321), Bernat Roder (1335), Bernat de Queixans (1353) i Berenguer Riquer (1353/1354) a la casa núm. 19 (doc. núm. 246, 266, 275, 338, 459 i 474).

A l'oest seguien les feixes sobre les quals Joan Cristià, corretger, havia comprat els drets als germans Berenguera de Pla i Flor Pla (1265) (doc. núm. 114). Els Burgès, una branca

descendent d'aquesta família, tenia drets sobre tres cases (núm. 20 a 22 del plànol). La urbanització però es va engegar a través d'intermediaris. És el cas de Pere Alegre (1316/1317) i Bonanada Barnera (1316/1321) que feren establiments en aquests anys. Després s'hi van anar succeint propietaris: Ermessenda Torra (1325) i Bonanat de Salt (1353/1354) a la casa núm. 20, Bernat Garlanda (1316), Viurevol Nicolau (1325) i Pere Salvador (1325) a la casa núm. 21 i Guillem Sabater (1316), Bernat Sabater (1321) i Pere del Molí (1325) a la casa núm. 22 (doc. núm. 250, 252, 275, 459, 473 i 474).

Cap a ponent seguien altres feixes dels hereus de Joan Cristià que al 1315 Bernat Sampsó va adquirir drets censals per compra (doc. núm. 243). La primera finca era un solar sense edificar que tenia Ramon Gassià (abans del 1316) (núm. 23). Després hi havia la casa de Bonanada Marsà (1319/1320) que al 1360 pertanyia als seus hereus (núm. 24), la casa de Bernat Perpinyà (1319) i Bernat Bous (1337/1360) (núm. 25), la casa de Francesc Puig Ferrer (1337) que al 1360 s'esmenta com la casa de Santa Clara (núm. 26) i finalment una feixa de terra amb un pou a migdia de Bernat Sampsó (1331) sobre la qual els germans Bernat i Jaume Corretger van edificar una casa abans del 1337 que tenia Guillema Corretger (1360) (doc. núm. 246, 257, 266, 305, 344 i 500).

28) Portal comú de les Savaneres. Era una porta que permetia tancar l'accés al carrer. D'aquesta mena de portals n'hi havia a totes les vies d'entrada a la ciutat allà on no hi havia muralla i també en barris especials com els que tancaven el call jueu dins la força. El de les Savaneres es documenta per primera vegada al 1305 i la darrera al 1360. Amb la construcció de la muralla del Mercadal i l'obertura del portal de Santa Clara va desaparèixer.

29) Horta de la pabordia de Desembre de la seu. En origen formaven part dels camps del mas Pla. En el segle XIII es va organitzar en feixes estretes i allargassades que limitaven al nord amb les cases del carrer de les Savaneres i al sud amb el camí i el rec de Cuguçacs. Cap a ponent s'escurçaven progressivament fins arribar a l'encreuament dels dos vials esmentats. És el que es desprèn de la venda al 1334 de la feixa de Gastó Riba, aleshores difunt, a Bernat Carbonell de la feixa que afrontava a ponent i a nord amb els carrers públics (doc. 332). Per al segle XIV s'han identificat un total de 23 feixes i generalment el nom dels propietaris coincideix amb el de les cases veïnes (doc. núm. 246, 252, 275, 293, 338, 473 i 474).

30) Voltat de feixes d'hort i al bell mig de l'alou de la pabordia de Desembre de la seu hi havia un espai clos i perfectament definit que, a les darreries del segle XIII i durant el primer quart del segle XIV, es coneixia com la «clopera» (1298/1325) i «lo cloper de Pedró» (1321) (doc. núm. 211, 275 i 293). Després del 1325 el topònim desapareix dels registres documentals.

31) Rec de Cuguçacs.

32) Camí de Cuguçacs.

33) Convent de Santa Clara. La primera referència documental data del 1319 (doc. núm. 265). Va perdurar en aquest indret fins al segle XVII quan la construcció del baluard anomenat de Santa Clara en va obligar el trasllat a l'interior del recinte emmurallat.

Al sud del Cuguçacs; l'eclosió de l'Hospital Nou

Diversos documents ens diuen que també a l'alou de l'Hospital Nou s'hi van fer establiments de cases, patis i horts des de bon començament del segle. El 1301, el comanador de l'Hospital, el seu gestor, feia establiments a Eimeric de la Via i a Alemany ... (?) d'unes peces de terres (doc. núm. 218 i 227). Mentre el primer tenia a ponent el camí barcelonès, amb cases i horts a migdia i orient, el segon tenia a llevant l'Onyar –i enmig el vell camí de Palau i de Caldes–, amb altres cases i horts a nord i sud. Anys més tard també s'esmentava el carrer de l'Hospital Nou en relació a d'altres establiments de cases i horts envoltats d'altres cases (doc. núm. 395, 403); aquest carrer sempre quedava al nord dels casals i horts descrits i ens permeten aclarir que era un carrer travesser, entre el camí barcelonès i el camí de Caldes; tot plegat començava a configurar un petit suburbi al sud de la ciutat centrat per l'Hospital, amb dos eixos en direcció nord-sud i un carrer travesser.

Alguns documents ens permeten millorar la descripció de l'edifici de l'Hospital. Coneixem l'existència de l'altar de Sant Mateu a la sala on jeien els malalts (doc. núm. 303, 405), a banda de la ja coneguda capella dedicada a Santa Caterina des de 1225 i d'un edifici dedicat a refectori on també hi havia cambres per als cuidadors. Aquesta dada la coneixem perquè el 1331, Bernarda, filla de Pere Duran de Baldac –«beguí» o heretge cremat a Girona el 1323–, va fer una important donació a canvi que li permetessin viure a la cambra on dormia la comanadora i menjar a la taula que tenia el comanador al refector (doc. núm. 304). Tot plegat; sala dels malats –de fet dues, perquè el 1339 s'esmenta la *domus mulierum* o casa de les dones (Guilleré, 1993, 166)–, capella, cementiri, refector, estable, cambres i magatzems, cuina i celler, amb –necessàriament– pati o patis de distribució –un d'ells amb un pou– (Gironella, 2002, 94-102), a banda del cementiri i l'hort annexos, ens parlen d'un complex hospitaler d'una certa complexitat, d'acord amb la importància d'una institució que havia guanyat pes i prestigi en la societat gironina del segle XIV.

Ordenacions urbanes

Més amunt, en relació al convent i plaça dels framenors, hem pogut veure com l'autoritat pública intervenia en els afers que tenien a veure amb els usos en els espais públics. Ara veurem com també tractava d'ordenar la urbanització.

El primer signe d'ocupació de l'espai públic de l'areny de l'Onyar és força modest i l'hem de cercar a final del segle XIII. El 1281 trobem les primeres cobertes o envans aixecats davant les cases de Pere de Bas, un ferrer que aquell any obtingué permís del lloctinent del batlle reial de Girona per aixecar un envà i cobrir-lo de teulada (doc. núm. 156). L'autorització aclaria que l'obra havia de ser semblant a la que ja havia aixecat Pere de Montmeló a la seva ferreria poc abans, una mica més al sud. Els límits definits en el text ens permet aclarir que aquest embà se situava en la façana de la plaça de Catalunya, a prop de la cantonada amb el carrer d'en Ginesta. La funció d'aquest embà sembla evident, actuava com avui ho fa un tendal, davant la façana d'una botiga i serviria per atendre clients i mostrar mercaderies fora de l'espai calorós i pudent de l'interior de la ferreria, al temps que cobria del sol del matí, que encara avui castiga les façanes de la plaça de Catalunya a la galta que mira a llevant.

La pressió edificatòria sobre l'arenys de l'Onyar, a les dues ribes, es va fer més persistent encara des de començament del segle XIV i conduí a l'aixecament de voltes al llarg de tota la façana oest de l'actual plaça de Catalunya i, més al sud, fins al rec Cuguçacs; però el procés no estigué exempt de conflictes.

El primer exemple el trobem el 1332, quan el batlle reial de Catalunya, Ferrer de Lillet, s'enfrontà en un plet amb la Sagristia Segona de la seu, sobre qui tenia dret sobre les cases aixecades en l'arenys de L'Onyar, entre el carrer de Canaders al nord i el rec de Cuguçacs al sud –on avui trobem els edificis situats entre la plaça de Catalunya i el pont de l'alferes Huarte-. El batlle al·legava que havia donat llicència als propietaris per edificar davant les seves cases, vers l'Onyar, i fer-hi pilars i arcs, i cobrir-los –és a dir, fer-hi voltes-, mentre el sagristà reclamava que aquests espais no eren públics, car abans d'estar edificats havien estat camps i horts que eren de domini de la Sagristia Segona de la seu. El batlle reial ho reconegué i hagué de renunciar als seus pretesos drets (doc. núm. 317). Com podem veure, el procés d'edificació vers el riu, un signe indiscutible de l'expansió urbana, donà lloc a una aferrissada competència entre les diverses autoritats que en reclamaven el domini, especialment quan els límits entre les diverses senyories podien ser discutits.

Si bé el 1332 els interessos reials van sortir perdedors, no sempre va ser així. Un any després, el 1333, el mateix batlle Ferrer de Lillet i el paborde de Maig, Bernat de Llac, s'enfrontaren i, finalment, arribaren a un acord sobre els pilars, arcs i edificis aixecats al damunt –és a dir, voltes-, edificats vers l'Onyar, sobre la via pública que anava des de la plaça que hi havia al costat dels framenors –avui l'avinguda de Sant Francesc-, fins als «honors» o dominis de la pabordia de Setembre i Octubre –o pabordia de Cassà-, que començaven on avui hi ha la cantonada del carrer d'en Ginesta. El paborde de Maig renuncià als seus drets i reconegué que els edificis aixecats sobre els pilars i els arcs eren fets amb llicència reial i eren de llur domini directe (doc. núm. 322). En aquest cas restà clar que l'espai sobre el qual s'havien aixecat les voltes i les ampliacions dels edificis al damunt, tot i trobar-se en el límit de l'alou de la pabordia de Maig, ja eren de domini reial, car se situaven sobre la via pública; per tant només el rei o els seus delegats –el batlle-, podien donar permisos per edificar-hi.

Però aquest tipus d'edificació privada havia de donar lloc a d'altres formes de conflictes, com els que suposaven l'intent de crear usos privats –posant-hi bancs o parades, per exemple- sota les voltes per part dels propietaris que tenien les seves portes davant d'aquelles. Aquest abús era una de les raons del document promulgat el 1345 pel procurador reial a Girona, Bernat Bertó; però el document era molt més ambiciós i significava un augment de l'autoritat dels jurats municipals, car el text afirmava la renúncia del domini reial sobre les dues ribes de l'Onyar en benefici dels jurats de la ciutat, tot i deixar clar i condicionant les possibilitats de construir-hi. El document també especificava que «...sota aquests arcs i pilars no s'hi poden fer taules o botigues que n'impedeixin el pas als vianants...»; és a dir, prohibia la instal·lació de qualsevol tipus d'obstacles o parades que en poguessin impedir el trànsit (doc. núm. 400).

Però més enllà d'aquesta normativa, el principal interès del document rau en la descripció força acurada que feia dels diversos trams de l'arenys afectats pel decret reial: pel que fa al sector afectat en aquest treball eren aquests:

«...de la font de l'Hospital fins al cap del camí o carrer barcelonès s'hi permet fer arcs i edificis sempre que no s'avancin vers l'areny més enllà dels arcs de l'edifici que construï el difunt Ramon Albert...». Aquest sector de l'areny anava des de la cantonada dels carrers de la Rutlla i d'Ultònia fins a la plaça de Salvador Espriu, tot seguint, aproximadament, el passeig del General Mendoza,

«...del camí o carrer barcelonès al quadre o carrer de Savaneres s'hi permet fer arcs o patis com els que ja hi ha...». El tram comprenia des de la citada plaça de Salvador Espriu fins a la cantonada de l'avinguda de Pompeu Fabra amb la plaça de Catalunya,

«...des de l'alberg de Guillem Guix fins a la font Major s'hi poden fer arcs tal com va ser concedit a l'esmentat Guillem...». És a dir, el tram o galta de la plaça de Catalunya compresa entre la cantonada de l'avinguda Pompeu Fabra fins a la cantonada del carrer d'en Ginesta, on encara hi podem identificar la font,

«...de la Font Major al pòrtic d'en Calvet s'hi poden fer arcs i pilars vers l'Onyar segons la manera i mesura dels arcs edificats en aquest lloc...». Era la descripció del tram de la plaça comprés actualment entre les cantonades dels carrers d'en Ginesta i de l'avinguda Sant Francesc. Es tractava, per tant, d'una descripció força acurada dels diversos trams de l'areny i ens mostra el seu aspecte ja força edificat aleshores, però també mostra com les voltes no es aixecaven al mateix temps, eren obres fetes pels mateixos veïns que hi vivien al davant i edificaven segons les seves necessitats o interessos. Per tant, les voltes no formaven encara un continu, hi havia trams amb i sense voltes.

Com podem veure, malgrat l'ampliació de les competències dels jurats en l'àmbit urbanístic, el precepte reial limitava força l'actuació dels jurats, car imposava unes normes força estrictes sobre el creixement urbà, tot i que era evident la generalització del dret a edificar en direcció al riu.

Fig. 11. Plànol del Mercadal vers 1360. 1) riu Onyar, 2) pont d'en Pelegrí, 3) pont d'en Barrat o d'en Cardonet, 4) pont del Mercadal, 5) pont de framenors, 6) les Passadores, 7 i 8) establiments de Suïves, de Barrat i de Xammar, 9) forn del Mercadal, 10) cementiri i església de Santa Susanna del Mercadal, 11) plaça del Mercadal, 12) molins del rec Monar, 13) rec Monar, 14) convent de Sant Francesc, 15) pla de Framenors, 16 i 17) establiments de Bernat Vendrell i de Blanca Alomara, 18) carrer de les Savaneres o de Santa Clara, 19) convent de Santa Clara, 20) carrer de Canaders, 21) establiments del Corral, 22) rec de Cuguçacs, 23) cap de tramuntana dels establiments de l'Hospital Nou i 24) camí barcelonès.

6. La 2a. meitat del segle XIV. La crisi; talles i capbreus

Introducció

Després de la primera escomesa de la pesta el 1348 –que va deixar una important petxada als testaments-, podem identificar canvis importants en el Mercadal. Deixant de banda la construcció de les muralles, que tractarem en el proper capítol, els problemes es fan evidents en diferents nivells. En primer lloc, en l'àmbit dels fogatges i les talles, els recomptes fiscals reials o municipals on es comptaven els «focs» parlen d'una reducció progressiva de la població, que pot haver estat de més d'un terç durant la segona meitat del segle XIV. De passada, aquests recomptes fan una descripció força precisa de la topografia del burg; això permet una restitució urbanística força precisa.

També sembla significatiu el gran nombre de recomptes de drets o capbreus fets per les autoritats eminentes, estimulades, sens dubte, per la desorganització causada per la mort o abandonament de moltes cases i activitats, però. Els capbreus permetien conèixer l'estat actualitzat dels drets i rendes d'una institució, religiosa o laica –pabordies, sagristies, patrimoni reial, castells, particulars... – en molts casos amb la finalitat de ser venudes per saldar deutes. Un altre símptoma indiscutible és el de la reducció de censos, que observem especialment en relació als horts i molins a partir de 1370, un mecanisme autoritzat per les senyories eminentes per mantenir, així ho sembla, la continuació d'activitats diverses.

Fogatges i Talles; descripció topogràfica i recessió demogràfica; 1360, 1370, 1379 i 1388

Girona presenta una remarcable munió de fogatges o talles aplegades bé per les autoritats centrals –el rei i la Generalitat-, o bé per les locals –les talles-, consistents en llistes, més o menys completes, dels caps de casa de cada poble i ciutat, amb la finalitat de repartir entre dits caps un impost extraordinari fixat, en principi, globalment. A Girona se'n conserven fins a nou recomptes establerts entre els anys 1360 i 1431 (AMG VIII, 1.1) –d'alguns només en resten fragments-, dels quals nosaltres n'hem pogut disposar de tres, un dels quals és inèdit i els altres dos foren publicats i comentats per C. Guilleré. A banda de la seva funció fiscal, aquestes talles i fogatges contenen valuoses descripcions, en català medieval i popular, dels carrers i llocs on vivien els citats focs, la qual cosa ens permet completar i matisar moltes de les afirmacions establertes fins ara.

D'altra banda, la informació aportada per les talles i els fogatges permet fer valoracions demogràfiques, encara que aquestes cal fer-les amb prudència, car sabem que no tota la població era comptada; una part restava al marge dels registres, com els clergues i els jueus, i la resta quedava subjecta a un control molt variable. Sabem, per exemple, que la talla gironina de 1379 registrava 1457 focs, mentre el fogatge general de 1378 només n'identificava 952 al mateix terme (Redondo, 2002). Una diferència de més de cinc-cents focs en un any sembla massa significativa, no pot ser producte de cap crisi demogràfica brutal

que hagués afectat a més d'un terç de la població. Ha de ser, necessàriament, producte de la metodologia i objectius de cada recompte –que no eren demogràfics, sinó fiscals- i ens obliguen a usar amb molta prudència les informacions.

Malgrat tot, l'anàlisi de les diverses descripcions gironines, produïdes per la mateixa institució municipal, semblen mantenir una relació coherent i, a més, ens permeten identificar i comparar àmbits específics de la ciutat. Per això veurem i explicarem tres del recomptes fiscals de la segona meitat del segle XIV, en la mesura que ens descriuen un paisatge urbà concret, especialment en relació als barris a ponent del riu Onyar, però també perquè ens ajuden a descriure l'evolució de la població en una època molt castigada per les fams i les pestes, com veurem tot seguit.

El primer recompte fiscal conservat és un fogatge ordenat el 1360 a partir dels acords presos a la Cort de Cervera per finançar la guerra contra Castella. La seva descripció és la més acurada de totes les que es van realitzar a Girona abans del segle XVI. Veurem el detall dels recorreguts descrits al sector del Mercadal i els seus apèndixs meridionals:

Fragment de la descripció i població (focs) de Girona segons la talla de 1360 transcrita per C. Guilleré (1994, 113-114):

«lo carrer que es dit de la creu del camí tro a la travesa del camí barcelones», 38 focs, (el carrer de la Rutlla i la plaça de Calvet i Rubalcaba),

«lo carrer que parteix del hospital nou e va al camí barcelones e l'areny», 43 focs (El carrer Migdia fins al tram superior de la travessa de Canaders),

«la frontera de l'areny prop lo camí barcelones ab les traverses de Cugusacs», 6 focs (la riba de l'Onyar entre la plaça de Salvador Espriu i la plaça de Catalunya),

«lo carrer del areny, del rec Cugusac tro al cantó del carrer dels tixadors», 14 focs,

«lo carrer dels flassaders ab les traverses», 27 focs (el tram superior de la Travessa de Canaders amb les traverses que tenia cap a ponent),

« lo carrer que parteix del cantó de l'areny e va a Santa Clara», 94 focs (els carrers de Canaders i de Savaneres),

«lo carrer del areny que parteix del cap del carrer dels canaders e va tro a la plaça dels frares menors», 24 focs (la galta de ponent de la plaça de Catalunya),

«traversa primera de fontanilles», 4 focs (una travessa desconeguda),

«lo carrer segon de fontanilles», 30 focs (el carrer d'en Ginesta),

«lo carrer que parteix del carrer canaders e va a la plaça de frares menors», 36 focs (el carrer de Fontanilles, aleshores més llarg),

«la primera travesa que parteix del carrer damont de fontanilles e va vers els establiments den Sant Celoni», 4 focs (part dels establiments d'en Vendrell, a ponent del carrer de Fontanilles i al sud de l'avinguda de Sant Francesc),

«traversa que va damont els establiments den Vendrell», 19 focs (gran part dels establiments d'en Vendrell).

«lo carrer que parteix del porxa den Calvet e va a la plaça dels frares menors tro a l'orta den Sant Celoni», 16 focs (les cases de les voltes de l'avinguda de Sant Francesc),

«lo carrer que parteix de la plaça dels frares menors e va tro a la plaça del Mercadal ab les traverses», 30 focs (el tram del carrer de Santa Clara des de l'avinguda de Sant Francesc fins la placeta del Mercadal),

«la plaça del Mercadal, el carrer ab les traverses qui va tro al cap del Monar», 76 focs (carrer que seguia la vora del Monar des de la placeta del Mercadal cap a Santa Eugènia),

«la plaça e carrera qui comença davant l'alberch den Vengui e va carrer amont darrera l'església del Mercadal tro a l'orta ab les traverses», 56 focs (carrer i traverses desaparegudes).

«les traverses darrera lo forn del Mercadal», 13 focs (carrerons desapareguts al nord de l'església del Mercadal),

«la travessa o carrer que parteix del hereu den Francesc Gornau e va vers l'orta den Provincial», 15 focs (desapareguda),
 «la travessa qui parteix de prop dels corxadors e va tro a la orta den Xammar ab les traver-ses», 15 focs (el tram superior del carrer de Santa Clara fins la plaça de Sant Agustí),
 «lo carrer que mon d'Onyar e va tro a l'altre carrer», 14 focs (desapareguda),
 «traversa o carrer prima que parteix del verger den Mitjavila e va tro al verger den Provin-cial», 10 focs (desapareguda),
 «carrer que parteix del pont den Cardonet e va tro a la orta», 6 focs (el carrer de les Hor-tes),
 «lo carrer del pont den Cardonet», 6 focs (les cases situades al peu del pont de les Peixa-teries),
 «traversa pus amont», 5 focs (no localitzada).

El «fogatge» i la «talla» o repartiment veïnal que se'n derivà, esmentava 610 focs entre el rec de Fontanilles fins el petit barri de l'Hospital Nou, que significaven un 33% de la pobla-ció censada gironina, d'uns 1850 focs –però no es compten els focs eclesiàstics i jueus, que farien pujar el total molt per damunt dels 2000 focs-. Tot i que estem davant la més detalla-da de les talles medievals gironines, la descripció dels camins i recorreguts descrits resulta, sovint, imprecisa. Per exemple, els dos camins d'entrada a la ciutat des del sud –coneguts en altres documents com el camí barcelonès i el camí de Caldes-, no s'identifiquen amb cap nom, sinó amb elements singulars del seu recorregut, com ara les creus de les principals cruïlles o edificis singulars com l'Hospital Nou; de la mateixa manera altres carreres eren identificats només com a travesses d'altres carrers, sense nom propi –tal com veiem en el cas de Savaneres o del Corral-, o per la descripció dels punts inicials i finals del seu reco-rregut i, en canvi, apareixen com a descriptors en els recorreguts d'altres carrers, com pas-sa, per exemple, amb Canaders, Fontanilles, Tixadors i la plaça de Framenors. La mateixa imprecisió trobem al nord del Mercadal; els carrers no tenen noms i són descrits pels llocs, casals, vergers i hortes que s'hi trobaven al seu inici i termini. Malgrat tot, aquesta talla és la més detallada i ens permet descobrir elements que altres de posteriors no fan, com les nombroses travesses o carrerons que tallaven els carrers principals o els noms dels edificis o propietaris de les cantonades descrites en alguns dels recorreguts.

Dues dècades després, els jurats de la ciutat ordenaren la recaptació d'una talla que descrivia el sectors a la riba esquerra de l'Onyar d'aquesta manera:

fragment de la descripció i població de Girona segons la talla de 1379 conservada en l'Arxiu Municipal de Girona:

«lo carrer que parteix de la creu de gornau a la creu del camí barcelones», 29 focs (el carrer de la Rutlla i la plaça de Calvet i Rubalcaba),

«lo carrer de prop la creu del camí barcelones tro al hospital nou» 15 focs (el carrer Migdia fins al començament de la travessia de Canaders),

«carrer que parteix del carrer barcelones tro al carrer dels canaders amb tot el es-tabliment den Bisanya», 31 focs (el tram inferior de la travessa de Canaders i tot el que restava a ponent),

«lo carrer dels canaders que parteix dels albergs den Boeta tro a Santa Clara», 44 focs (la galta de carrer de l'Hospital de Santa Caterina fins a la plaça de Catalunya),

«lo carrer de les sabaneras que parteix dels albergs den Esquirol tro a Santa Clara», 28 focs (la galta de carrer de la Casa de Cultura fins a la plaça de Catalunya),

«lo carrer de les fontanies que parteix del carrer de les sabaneras tro al plan dels framenors», 25 focs (el carrer de Fontanilles),

«lo carrer den Vendrell ab la traversa» 18 focs (Els establiments d'en Vendrell, entre el carrer de Sant Francesc i la Casa de Cultura),

«lo carrer que parteix del carrer de canaders tro al plan de frares menors», 24 focs (les façanes del costat de ponent de la plaça de Catalunya),

«lo carrer dels tixadors que parteix del alberg den Ramon Oliveres tro als albergs que foren del batlle de Sant Daniel», 29 focs (el carrer d'en Ginesta),

«lo plan dels frares menors», 20 focs (les cases de les voltes de l'avinguda de Sant Francesc),

«lo carrer que parteix del plan de fra menors entro a l'alberg de l'abat d'Amer», 16 focs (el tram meridional de carrer de Santa Clara, des de l'avinguda de Sant Francesc fins prop la placeta del Mercadal),

«lo carrer que parteix de l'abat d'Amer entro l'esgleya del Mercadal», 10 focs (carrer que anava des de la plaça del Mercadal fins la façana de l'església del Mercadal),

«lo carrer que parteix del moli de l'Hospital tro al cap del monar», 33 focs (carrer paral·lel al rec Monar),

«lo carrer que parteix de la font del Mercadal i sen va fins al verger den Guillem assaonador», 30 focs (carrer desaparegut darrera l'església del Mercadal),

«lo carrer que parteix dels albergs den Venguí entro al verger den Bonanat capeller», 28 focs (el tram nord de l'actual carrer de Santa Clara),

«lo carrer que parteix del forn del Mercadal entro lo verger den Provençal», (Guilleré, 1994, 113-114) 45 focs (travessa i carrerons darrera Santa Susanna).
(AMG, VIII, 1.1. lligall 1, reg.3).

La talla comptava 424 focs al burg del Mercadal, 29% de la població censada a Girona, que era de 1457 focs. La ciutat havia perdut, en vint anys, un 22% de la seva població, en gran mesura a causa de les dues grans epidèmies de 1362 i 1371 i també a la greu carestia i fam de 1474-1476; però el Mercadal havia perdut població en una proporció encara més gran, un 30%. Sembla clar que els sectors amb establiments de nova creació i, per tant, els menys consolidats, eren també els més sensibles a les grans convulsions demogràfiques. Segurament, per a molts nouvinguts. En la descripció de la talla de 1379 podem observar una més gran concisió i precisió en els recorreguts urbans que no pas a la de 1360. Hom cita, en molts casos, els carrers amb els seus noms i, si de cas, amb algun afegit o aclariment posterior, com ara els noms dels residents de les cases situades en l'inici o final dels recorreguts. Segurament és aquesta la talla que descriu més bé la topografia i toponímia d'aquells sectors abans que fossin tancats per l'aixecament de la muralla del Mercadal, que en aquells anys encara no era prou significativa.

També disposem d'una petita informació demogràfica sobre el Mercadal en una data intermèdia entre les dues talles anteriors. Es tracta de la Carta Reial de 23 de març de 1370 on el rei Pere III es queixava de la manca de continuació de les obres de les muralles del Mercadal a causa del greu perill que representava per als prop de cinc-cents focs del ralval (doc. núm. 537). Encara que la quantitat sembli arrodonida, sembla versemblant si la

comparem amb els 610 focs del Mercadal de la talla de 1360 o els 424 de la talla de 1379. Més enllà de les sotragades demogràfiques sobtades, en aquelles decennis la població sembla patir una tendència decreixent de llarga durada –estructural, en podem dir-. D'altra banda, cal remarcar el coneixement reial de les dificultats sobrevingudes des de 1360; el monarca, segurament gràcies als instruments fiscals procedents de la Tresoreria Reial o dels mateixos jurats, proposa un nombre de focs molt inferior al «tallat» deu anys abans.

De passada, això també ens permet calcular la població tallada de tota la ciutat el 1370, ja que el Mercadal manté una proporció al voltant del 30% a les altres talles conegudes de la 2ª meitat del segle XIV (1360, 1379 i 1388). Si aquesta proporció la mantenim, els 500 focs del Mercadal el 1370 donarien uns 1650 a tota la ciutat.

El 1388 els jurats de Girona ordenaren l'aixecament d'una nova talla, de la qual no en coneixem les causes:

fragment de la descripció i població de Girona segons la talla de 1388 transcrita per C. Guilleré (1979-1980, 341):

«la tayla del mercadal que parteix de la creu del Carmen fins a la creu del camí barcelones», 24 focs, (del carrer de la Rutlla a la plaça de Calvet i Rubalcaba),

«lo carrer que parteix de la creu fins al spital nou», 12 focs (del carrer Migdia al cap de la travessia de Canaders).

«lo carrer que parteix del camí barcelones entro al carrer de canaders ab lo establiment den Bisanya», 27 focs (la travessia de Canaders).

«lo carrer dels canaders fins a Santa Clara», 71 focs (el carrer dels Canaders),

«lo carrer de fontanilles que parteix del carrer de les savaneres fins al olm dels frares menors», 57 focs (els carrers de Fontanilles i de Savaneres).

-«lo carrer que parteix del carrer dels canaders fins al plan dels frares menors», 22 focs (les façanes de ponent de la plaça de Catalunya),

«lo carrer dels tixadors», 24 focs (el carrer d'en Ginesta),

«lo plan dels frares menors», 20 focs (les cases de les voltes de la plaça de Sant Francesc).

«lo carrer que parteix dels frares menors fins al alberch del abbat», 9 focs (el tram meridional del carrer de Santa Clara),

«lo carrer que parteix del alberch del abbat fins al mercadal», 21 focs (carrer des de la plaça del Mercadal fins a la seva església),

«lo carrer que parteix de la font del mercadal entro al cap del monar», 35 focs (tot el recorregut paral·lel al rec Monar),

«lo carrer que parteix de la font del mercadal fins al alberch den Guillem assaonador», 22 focs (desaparegut),

«lo carrer que parteix del alberch den Vauguin fins al verger des Capabre», 30 focs (desaparegut),

«lo carrer que parteix del forn del mercadal fins al rech de figueroles ab les traverses», 38 focs (el tram superior del carrer de Santa Clara).

«lo carrer que parteix del alberch den Vauguin fins al verger des Capabre», 30 focs (desaparegut),

«lo carrer que parteix del forn del mercadal fins al rech de figueroles ab les traverses», 38 focs (el tram superior del carrer de Santa Clara).

La talla comptava 412 focs al burg, un 30% de la població gironina censada aleshores el 1342 focs. Sembla que els efectes de l'epidèmia de 1385 no hagin estat massa dramàtics, perquè hi ha una estabilització i, fins i tot, un lleuger creixement –en alguns carrers- en relació a 1379, mentre el conjunt de la ciutat decreix un 7% aproximadament, la qual cosa explica que el sector torni a augmentar el seu pes urbà què, malgrat les crisis sembla mantenir-se al voltant del 30% de la ciutat durant la 2ª meitat del segle, amb petites oscil·lacions.

Entre 1360 i 1388 el Mercadal havia perdut prop del 33% del seu volum demogràfic – de 610 a 402 focs-, una pèrdua una mica superior al total de la ciutat, propera al 28% (de 1850 a 1347 focs). Cal remarcar que hi hagué una recuperació posterior, poc coneguda, car Guilleré esmenta la talla de 1399, però només cita el total de 1600 focs per a tota la ciutat, la qual cosa donaria un augment proper al 18% sobre la talla de 1388. No sabem en quina mesura aquest creixement afectà el nostre àmbit urbà, però sembla evident que també n'hi hagué.

Fig. 12. Recreació a vol d'ocell del Mercadal vers 1360 vista des de ponent. El barri havia assolit la màxima extensió construïda, malgrat que ja havien començat els temps de recessió.

Una crisi en progressió; establiments i vendes

Si les talles són eloqüents en parlar-nos de la crisi social en la segona meitat del segle XIV, els documents notarials no ho són pas menys. En aquest aspecte hi ha un contrast radical amb la 1ª meitat, manifestat amb dues evidències; no hi ha cap establiment ni cases ni horts- després de 1348, en contrast amb les dotzenes d'esdevinguts durant els vuitanta anys anteriors i, d'altra banda, sovintegen els capbreus o reconeixements dels drets sobre els béns immobiliaris aplegats pels senyors i els grans propietaris o rendistes. Tots dos fets manifestacions significatives dels canvis esdevinguts en la vida social, a tot arreu en general i, més concretament, en els alous eclesiàstics al sud del Mercadal. En aquest sentit, comprovem que els 188 documents aplegats sobre el Mercadal entre 1301 i 1348, han esdevingut 139 entre 1349 i 1400. Una reducció de més del 25% sembla prou significativa.

La manca d'establiments –concretament els que implicaven construccions- és la primera remarca, però no ens pot sorprendre. Els establiments eren operacions d'edificació o agençament de solars que significaven una extensió de la superfície urbanitzada i havien estat abundants durant el cicle expansiu que durà fins a mitjan segle XIV però, de la mateixa manera, desaparegueren quan el cicle s'esgotà. Les sovintejades recessions demogràfiques acabaren amb la gran demanda immobiliària de cases i d'hortos, les petites recuperacions que es produïen després de cada crisi; 1348, 1362, 1371, 1374-1375, 1384 i 1395, es podien satisfer amb vendes o establiments de cases, solars i hortes “buidades” per les crisis, però no hi calien nous establiments –noves expansions urbanitzadores-, especialment des de 1370. De fet, amb prou feines podem documentar un pocs establiments per aixecar cases, el més important el va fer el 1384 Ramon Xammar, senyor del castell de Medinyà, a prop del rec de Figueroles i que, tot seguit, va vendre a Bernat Guixar, prevere de Sant Gregori (doc. núm. 578 i 579).

Però si bé el mercat immobiliari s'havia reduït, això no vol dir que desaparegués; les vendes en son una prova. Els contractes de venda immobiliària podien ser de dos tipus; els de cases o terrenys, directament venuts entre propietaris establerts –en podem dir propietaris útils- i les vendes de censos, que implicaven el traspàs de drets eminents, situats immediatament per sota de la senyoria. L'evolució d'aquest tipus d'operacions registrats en els llibres de la seu al llarg del segle XIV, entre Savaneres i el Cuguçacs, és manifest; 23 contractes fins a 1348 i 11 entre aquesta data i final del segle, un signe més de la crisi econòmica i social. Moltes de les vendes tingueren lloc en l'alou de la pabordia de Desembre, i en el sector més a ponent del carrer de Savaneres, cap a Santa Clara. El 1360 Francesc Bous va vendre la seva casa que limitava a ponent amb la casa de Santa Clara –cal entendre el convent- (doc. núm. 510). Són especialment remarcables les vendes fets a final del segle, quan en aquest sector ja s'havia aixecat la muralla, esmentada, sempre a ponent, en la venda de l'hospici del panyater Antoni Masnou el 1387 (doc. núm. 588), també en la venda de l'hospici de Margarida Quintana el 1399 (doc. núm. 617), o en altre hospici de la seva veïna Guilleuma Bescanó en el mateix any (doc. núm. 618); en tots els casos les vendes eren situades en «...el carrer Sabaneres que va a Santa Clara».

També són significatives les vendes en l'alou de la Sagristia Segona, a la vora de l'Onyar. Remarquem les que tingueren lloc el 1372 i 1373 en el cap inferior del carrer dels Canaders a tocar de l'areny, on se citaven les cases de l'hostaler Bernat Vila que tenien al nord una plaça aleshores sense nom (doc. núm. 549, 551), que esdevindria la plaça d'en Vila des del

segle XV. El sector veí de l'areny de l'Onyar, rebia el nom del Born a finals del segle (doc. núm. 619), però aquest nom desaparegué, segurament, amb la construcció de la muralla en aquell sector.

Un nivell semblant de mancances d'establiments i vendes les trobem al nord del convent de Sant Francesc –del qual en tenim ben poques notícies-, deixant de banda el seu paper com a lloc de reunions ciutadanes. Fins cap a 1370, les institucions que en tenien el domini directe, com ara la pabordia de Juny de Sant Feliu, la Sagristia Segona de la seu o la batllia reial, s'encarregaren de dur un cert control de les transaccions, a banda dels capbreus. Les operacions immobiliàries –vendes, confessions, algun establiment ...- encara sovintegen durant els anys cinquanta (doc. núm. 421, 427, 429, 448, 449, 454, 456, 457, 458, 464, 465, 466, 476, 480, 489, 496), però cap d'elles es relaciona amb l'aixecament de noves cases. En la dècada dels anys seixanta les operacions es reduïren molt, fins a ¼ (doc. núm. 517, 536, 543, 546); amb prou feines podem relacionar algun d'aquests documents amb establiments *ad construendum domos*.

De tota manera, no tot eren males notícies al cor del burg del Mercadal, des de mitjan segle tenim dades, si bé molt escasses, de l'aixecament de nous temples com la nova església dedicada a Santa Susanna, l'església parroquial o el nou temple de Sant Francesc, consagrat el 1368 (doc. núm. 715). Les notícies sobre Santa Susanna són molt indirectes, com l'activitat dels obrers encarregats de la gestió de l'obra o les «quesitòries» (autoritzacions per demanar caritat) aprovades pels bisbes gironins per ajudar a la construcció del nou temple durant els anys cinquanta (doc. núm. 458, 478, 529) o alguna donació testamentària (doc. núm. 564). Podem esperar que futures prospeccions als arxius gironins il·luminin una mica més aquesta qüestió, però també hem de recordar que la destrucció de l'arxiu parroquial el 1936 se'n va endur molta documentació.

També cal localitzar al Mercadal el degollador o escorxador aprovat pel rei Pere el Cerimoniós el 1358 (doc. núm. 450): el text fixava amb força detall les seves condicions d'ús i el situava a la riba de l'Onyar, sense més precisions, però sabem, gràcies a documents posteriors –segle XVI- que l'escorxador gironí es trobava a la riba esquerra de l'Onyar, a mig camí de l'actual carrer de Santa Clara.

Les hortes del Mercadal viuen un procés semblant; en els anys cinquanta podem trobar fins a mitja dotzena de vendes en el sector més important de l'horta d'Algivira, la més propera a l'Onyar. Una d'elles ens informa de les feixes que l'Hospital Nou tenia a l'horta, rebudes en testament, 1349 els cònsols de l'Hospital les van vendre al jurista Guillem Domingo i se situaven al nord del Güell, entre aquest i el riu Ter (doc. núm. 424); la qual cosa ens confirma que gran part del sector oriental de l'actual Devesa estava ocupat per feixes i plantacions, en molts casos d'arbres. Ho confirma la demanda d'amonestació adreçada pel bisbe als clergues de la ciutat contra tots aquells que havien tallat arbres a l'horta d'«Aljafira» (doc. núm. 484); una transcripció que ens recorda, segurament, les arrels àrabs d'aquell espai.

Els horts, entre Figueroles i el rec Comtal o Monar, disposaven d'un grapat de topònims originats en segles anteriors –horta de l'Almoïna (doc. núm. 488, 495, 521, 556), de Daroca (doc. núm. 468, 469, 470, 490), d'Estrader (doc. núm. 452, 455), de la Pedrera...-, o també en el mateix XIV –horta d'en Pescador (doc. núm. 445, 447, 568), horta d'Anglada (doc. núm. 512)-, aquest darrers casos corresponien a nous propietaris d'hortes ja existents. D'altra banda disposem d'algunes notícies d'establiments d'hortes a nous tinents que, en

molts casos, substituïen als desapareguts per les mortalitats, especialment després de la gran mortalitat dde 1348 (doc. núm. 445, 447, 452, 455).

Els capbreus

En contrast amb l'absència d'establiments i la reducció de les vendes, des de mitjan segle sovintejaren els capbreus. Fins a començament del segle XIX, els capbreus foren una de les manifestacions més explícites dels drets dels senyors sobre les persones a ells subjectes –vassalls o simples emfiteutes- i llurs béns. Cal entendre com a senyors, a més dels pabor-des i sagristans, en el nostre cas, també els intermedis, és a dir, aquells que haurien rebut el dret a fer establiments o subestabliments, o senzillament els qui havien comprat un bon grapat de censos i, per tant, tenien dret a obligar als tinents a reconèixer o confessar els drets i pagaments deguts i els béns sobre els quals s'aplicaven. Per tant, existien diversos nivells, de la senyoria eminent en avall –fins a tres o quatre-, que tenien dret de capbrevar, si bé ells mateixos s'havien de pagar el cost de l'operació.

De capbreus se n'havien fet sempre, llur origen era fiscal i molt remot, però els sistema d'infeudacions els privatitzà. Abunden especialment des de mitjan segle XIV i aquesta coincidència amb el cicle de grans pertorbacions socials i econòmiques no és casual. Les grans epidèmies produïen canvis sobtats en l'estructura social, buidaven les cases i les propietats i generaven grans desplaçaments de població; a més la desorganització jurídica i administrativa podia fer que algunes operacions immobiliàries no quedessin registrades ens els arxius dels senyors, amb la consegüent pèrdua d'ingressos; per tant, sembla lògic que, en determinats moments, els grans propietaris volguessin aplegar la informació sobre l'estat de les seves fonts de rendes, molt minvades. Però, a banda del marc general, els objectius dels capbreus podien ser molts diversos, com els que veurem tot seguit:

Entre els anys 1350 i 1353, el batlle reial aplegà un recull dels censos i altres drets immobiliaris que el rei Pere el Cerimoniós tenia a Girona, entre els quals es van aplegar els del Mercadal. El document recull drets reials diversos, destinats a ser venuts –amb dret de recompra- sobre cases, i molins, tots ells situats en el cor del barri, al voltant del rec Monar i la plaça del Mercadal (doc. núm. 431 a 444).

El 1356, l'Almoina del Pa de la seu ordenà un capbreu de tots els censos que pagaven els propietaris establerts per Ramon Provençal al costat de l'església del Mercadal, al nord del rec dels Molins (doc. núm. 485). Era el lloc conegut com els establiments d'en Provençal, que aquest havia deixat en el seu testament a l'Almoina per al manteniment dels pobres i on hi havia catorze propietaris i propietàries, entre els quals mitja dotzena de moners; un fet gens estrany si pensem que l'espai descrit; una illa de cases allargassada i envoltada de carrers, se situava immediata al rec dels molins. De tota manera els hereus d'en Provençal es reservaren els seus dret d'una part d'aquell espai, perquè el 1372, Ramon Provençal encara hi feia algun nou establiment per edificar a solars buits (doc. núm. 546). El 1398, quan els Provençal van vendre definitivament els seus drets a l'Almoina (doc. núm. 612); als seus establiments amb prou feines s'hi esmentaven mitja dotzena de cases.

—El 1356 s'aplegà el capbreu dels censos de Pere Cifred en l'alou de la Sagristia Segona i de Guillem Sunyer, format per cases i horts del Corral (doc. núm. 487). Aplegava confessions de vuit emfiteutes establerts per Bernat Bissanya des de 1336 i venuts al pare de

Cifred en els anys quaranta; alguns dels horts afrontaven al sud amb el rec del Cuguçacs. Pere Cifred reconeixia en el capbreu el domini i els drets de llurs senyors, Guillem Sunyer i el sagristà segon.

El 1360 Bernat Sampsó fill aplegà un capbreu de les seves possessions al capdamunt de les Savaneres, en l'alou de la pabordia de Desembre (doc. núm. 500 a 506). El seu pare havia fet dues grans compres el 1315 i 1334 i el fill aplegà les confessions que havien els qui hi estaven establerts en temps del seu pare. Era un document creat per oferir una ullada retrospectiva, probablement fet per aclarir dubtes, qui sap si un plet, sobre l'origen i legitimitat de llurs possessions.

El 1363 el paborde de Juny de Sant Feliu ordenà un capbreu de censos i drets que tenia Girona, entre els quals s'esmentaven i confrontaven els cinc molins que Ramon Calvet tenia al rec del Portell i les cases que el clergue Bernat d'Ullà tenia a la zona més atapeïda del raval, a tocar de l'església de Santa Susanna (doc. núm. 519 i 520). De fet, no sembla un recull massa sistemàtic, sinó més aviat un aplec de diversos capbreus dels drets que diversos personatges tenien en feu per la pabordia de Juny. El primer recollia els censos pagats pel ciutadà Ramon Calvet pel cinc molins del rec Portell, la primera descripció sistemàtica d'aquest braç meridional de Monar. El segon tractava dels censos que el citat clergue tenia sobre quatre llocs diferents de l'extens alou que la pabordia tenia al voltant de Santa Susanna; moltes de les cases definides limitaven amb vergers, una altra forma de citar els horts urbans.

El 1369. Francesca Sunyer, vídua de Guillem Sunyer, que havia mort intestat, i com a tutora dels seus fills, encarregà al citat Pere Cifred el capbreu dels censos que dit Cifred tenia en l'alou de la Sagristia Segona, «en el lloc anomenat Cugusach, en els establiments del Corral» (doc. núm. 532). Aquest cop, a diferència del capbreu de 1356, el nombre de confessants era de disset, car s'inclouïen cases, patis i horts tant dels establiments de Bernat Bissanya com dels d'en Pere Net, les dues grans operacions iniciades el 1336 i on en Pere Cifred havia comprat els drets emfitèutics.

El 1370 s'aplegà el capbreu de Margarida, esposa de Pere Vidal, en el carrer Savaneres, en l'alou de la pabordia de Desembre, amb confessions de sis tinents propietaris d'una desena de cases i horts en el tram final del carrer, cap a Santa Clara (doc. núm. 540). El text presenta una singularitat interessant, el darrer dels «hospicis» descrits cap a ponent, una casa amb la seva feixa, tenia a migdia la «pedrera de Cugusac», el lloc on s'aplegaven, treballaven i entallaven les pedres destinades a la construcció del mur del Mercadal en aquest sector; unes obres ordenades pel rei des de finals de 1368.

El 1384 mitja dotzena de propietaris reconegueren a Bernat Guixar, prevere de Sant Gregori, els censos de prop d'una desena de cases i solars situats a l'horta de Figuerola, a tocar de l'Onyar (doc. núm. 580), en el mateix espai on Dalmau Ramon Xammar, senyor del castell de Medinyà, hi havia fet uns primers establiments gairebé quaranta anys abans –poc abans de la gran Pesta de 1348 (doc. núm. 417). Ramon Xammar, fill o hereu del Dalmau Ramon, reinicià els establiments la primavera de 1384, després d'haver obtingut una notable rebaixa en els drets que havia de pagar al senyor eminent, l'ardiaca de l'Empordà de la seu (doc. núm. 578), Poc després va vendre els censos de les cases, amb els seus patis i horts al prevere de Sant Gregori (doc. núm. 579). Els censos rebuts pel nou senyor útil -72 sous i 10 diners- i el preu de venda -145 lliures, 13 sous i 4 diners- ens diu que la inversió rebia una renda ben modesta, del 2'5%.

El 1388 el procurador i els còsols de l'Hospital Nou encarregaren un capbreu sobre totes les possessions del voltant de l'Hospital, entre el camí barcelonès (avui el carrer Migdia) i el camí de Caldes (el carrer de la Rutlla). Eren un total de 42 confessions (doc. núm. 591): 24 sobre cases i hospicis, 5 sobre vergers i horts i 13 sobre camps i patis del camp de Tiradors (o Tixadors) i permeten fer una reconstrucció gairebé total d'aquell sector del burg en el moment que quedava separat per la construcció de la muralla, tal i com el lector trobarà en aquest mateix treball.

Podem assegurar que aquests capbreus, a més d'altres de més petits i del que encara deuen guardar els arxius gironins, abasten gran part de l'espai urbà del burg; ens falten, segurament, els capbreus de les cases i possessions que Sant Martí Sacosta tenia al nord del rec Monar, o també els del sagristà major de la seu o l'ardiaca de l'Empordà de la mateixa institució. El conjunt ens il·lustra, sens dubte, sobre la necessitat de les grans institucions i persones aloeres de refer els seus registres censals i actualitzar els noms dels propietaris útils i les seves contribucions, molt desorganitzades a causa de les successives escomeses de la pesta i i els seus efectes sobre la dinàmica i distribució de la població.

L'alou de l'Hospital Nou

L'alou de l'Hospital Nou en el darrer quart del segle XIV. Era l'any 1211 quan un grup de confreres de Sant Martí Sacosta amb el consentiment del bisbe, Arnau de Creixell, compraven un camp en el pla de Girona, al sud del rec de Cuguçacs, per fundar-hi un hospital. Aviat començà a rebre donacions i llegats testamentaris que, amb el temps, van permetre disposar d'un important alou al seu voltant. Al segle XIV l'hospital va realitzar-hi nombrosos establiments fins a constituir un barri amb cases arrengrerades principalment a la vora del camí de Caldes —l'actual carrer de la Rutlla—. Malgrat que les referències sobre aquests edificis, hortes i camps apareixen de tant en tant a la documentació de la primera meitat del segle XIV només un complet capbreu realitzat al 1388 ens permet captar i reconstruir aquest sector de la ciutat amb precisió (doc. núm. 592). El document, verita-

blement sistemàtic, perfila un carrer perfectament consolidat que ja s'havia vist afectat per les obres de construcció de les muralles del Mercadal, aleshores en curs, i que obligà a expropiar i a enderrocar algunes cases i finques de l'extrem nord.

1. Riu Onyar.

2. Muralla del Mercadal. Al 1388 s'estava construint i no es va enllestir fins als primers anys del segle XV.

3, 4 i 5. L'hospital Nou es localitzava sobre la galta de llevant de l'actual carrer Ultònia. L'activitat assistencial va continuar ininterrompudament fins a mitjan segle XVII quan la construcció dels baluards defensius forçà el trasllat a una nova seu ubicada al carrer dels Canaders del Mercadal. Aquesta és la raó principal que no s'hagi conservat dempeus cap vestigi dels diferents cossos d'edifici que el conformaven. El capbreu del 1388 proporciona algunes referències en les afrontacions de les finques veïnes però resulten insuficients per entendre l'organització arquitectònica dels diferents àmbits. Per altres fonts sabem que s'orientava cap al camí barcelonès on hi tenia l'entrada (Gironella, 2002; Castells, Puigdevall i Reixach, 1989). El rebedor de l'entrada donava accés a l'arxiu i a la farmàcia i també al pati anomenat del pou que segons sembla era porticat. Totes les dependències s'articulaven al seu voltant: el dormitori o la sala dels homes, el de les dones, el dels acollits, el refector, l'estable, el celler, la cuina, el pastador, el graner, les latrines, les dependències del comanador, les habitacions del lector, del rector, del beneficiat de Santa Caterina i dues cambres per al servei (Gironella, 2002). Probablement l'anomenat «col·legi d'en Beuda» era un edifici adjunt situat a l'extrem nord-est del complex que el capbreu del 1388 esmenta com a «cases del l'hospital». Tot el recinte es tancava amb un mur (núm. 5 del plànol) esmentat ja en el capbreu de 1388. A l'interior i ocupant la banda nord hi havia el cementiri (núm. 4) que s'estenia al voltant de l'església. Aquesta va ser edificada a partir de l'any 1225 (Canal *et al.*, 1998, 59). Devia ser prou notable car consta que disposava d'un cor a l'interior. L'altar major era presidit per una imatge de la Verge Maria i n'hi havia un altre de petit dedicat a la Verge del Roser (Gironella, 2002). El temple també contenia la capella de Santa Caterina. Va assolir tanta rellevància que acabà donant nom a la institució com a l'hospital de Santa Caterina.

6. El rec Cuguçacs naixia de la «caderita Inferior» en el rec Monar que es localitzava on avui hi ha el carrer Tomàs Mieres, travessava l'horta de Daroca i passava pel sud del Corral fins a desguassar a l'Onyar. Durant els darrers anys del segle XIV o els primers del XV la seva llera es va reformar per convertir-la en el vall de la muralla del Mercadal.

7. El portal de Santa Caterina era una porta de la muralla que donava accés a la ciutat des del camí barcelonès. Els primers esments coneguts remunten només a principis del segle XVI, tanmateix, pensem que existia des de la construcció de la muralla (Canal *et al.*, 2008, 63).

8. El traçat del camí barcelonès coincidia amb el que avui és el carrer Migdia.

9. En el camí barcelonès i vora l'Hospital Nou naixia el camí de Santa Coloma (de Farners). En el segle XX, el tram més proper a Girona va desaparèixer engolit per l'eixample de la ciutat, però no del tot ja que el carrer Francesc Ciurana n'és una pervivència.

10. El camí de Caldes també conegut com el camí de Palau Sacosta era un tram de la vella via Augusta romana. Avui és el carrer de la Rutlla.

11. Al 1388 eren les terres i horts de l'hospital.

12 a 23. Illa de cases sota domini de l'hospital. Al 1388 hi havia de sud a nord la de Pere

Campllonc, la de Francesca, muller de Narcís Urrià, la de Francesc Adroher, una altra casa de Pere Campllonc, la de Pere Madrenys, la de Margarida, muller de Guillem de Tenes, dues cases seguides de Bernat Om, la de Jaume Baró, la de Brunissenda, muller de Bernat Camps de Gironella del Pla, la de Caterina, muller de Bernat Pasqual i la de Caterina, muller de Pere Fuster.

24. Verger de Bernat Om el 1388.

25. Camí públic que menava a l'hospital.

26 a 28. Al 1388 hi havia, de llevant a ponent, l'honor «d'en Ripoll» i les terres de Cristina, muller de Francesc Torrent.

29 a 37. Secció de cases arrenclerades del camí de Caldes. Al 1388 hi havia, de sud a nord, la de Francesc Crespià, la de Guillem de Palma, la de «na Ulzinelles», la de Pere llombard, la de Graïda, muller d'Arnau Grau, la de Ramon Riera, la de Francesc Taverner, la d'Arnau Benet, i la de Pere Gerald.

38. Camí d'entrada al camp dels Tixadors.

39 a 50. Secció de cases del camí de Caldes. Al 1388 hi havia les següents (de sud a nord): la de Pere Llobard, la de Bernat de Tallada, la de Narcís Brugada, dues cases seguides de Pere Llobard, la d'Anna, la dels hereus de Pere «Suernibus» la de Narcisa, muller d'Esteve Llorenç, la de Ramon Pujol, la de Guillem «Primari» teixidor, la d'Elisenda, filla de Pere Campassol i la d'Esclarmunda, muller de Pere Parer. Al 1388 seguien dues cases més cap al nord: la d'Antoni «Paladini» i la de Francesca, muller de Guillem Casanoves. Consta però en una anotació del mateix capbreu que, per ordre del rei, aquestes cases es van expropiar i enderrocar per les obres de la muralla.

51 a 53. A l'any 1388 hi havia davant el rec de Cuguçacs la casa i eixida de Bartomeu Vilar. Una part de la seva propietat es va expropiar per les obres de la muralla. Cap a migdia afrontava amb la casa i eixida de Francesc Taverner i, més al sud, començava el verger de Pere Llobard.

54 a 80. El camp dels Tixadors. Els tixadors o tiradors eren els artesans que es dedicaven a l'adobament de draps. La seva feina demanava espai i aigua a dojo fet que en condicionava la ubicació. A més, la seva activitat generava fortes pudors que resultaven molestes. Aquesta és la causa per la qual els van foragitar de Fontanilles —a migdia del convent de framenors— quan al 1334 els mateixos franciscans aconseguien un privilegi reial que prohibia la seva activitat entre els recs de Fontanilles i Cuguçacs. Així es van haver d'instal·lar més cap al sud, a la vora de l'Hospital Nou que és on apareixen en el capbreu de 1388. El gènere amb el que treballaven els obligava a procurar per la seguretat. Així, a les seves instal·lacions s'hi accedia per una única porta (núm. 55) oberta en un mur cec (núm. 54) que cloïa completament el recinte que era vigilat per un guarda.

L'espai interior estava distribuït en patis o parcel·les de terra propietat de cadascun dels tixadors dels que, a continuació, s'adjunta el llistat. Es veurà una coincidència amb molts dels personatges que figuraven com a propietaris de les cases veïnes del camí de Caldes. La dada assenyalava inequívocament que, deixant de banda l'hospital, el barri vivia estretament lligat a l'activitat dels tixadors: Simó Pou (núm. 56), una casa de Pere Llobard (núm. 57), mitja vessana de Pere llombard (núm. 58), Francesc Andreu (núm. 59), Pere Trilla (núm. 60), Guillem de Palma (núm. 61), Guillem Vila (núm. 62), Jaume «Veroni» (núm. 63), Cristina, muller de Francesc Torrent (núm. 64 i 71), Pere Ginesta (núm. 65), Pere Llobard (núm. 66 i 67), «na Berta» (núm. 68), Jaume Gomis (núm. 69 i 73), Cifred

(núm. 70 i 72), Pere Llombard (núm. 74), Joan Vilar (núm. 75), Francesc Taverner (núm. 76 i 77), Arnau Benet (núm. 78), feixa del guarda dels tixadors (núm. 79) i Pere Llombard (núm. 80).

80. Petites feixes d'hort encarades sobre el riu Onyar. El capbreu de 1388 les anomena «ribes» per la proximitat del riu. En tenien una Margarida, muller de Guillem Tenes, Pere Madrenys, Pere Campllonc, Francesc Adroher i Francesca, muller de Narcís Urrià.

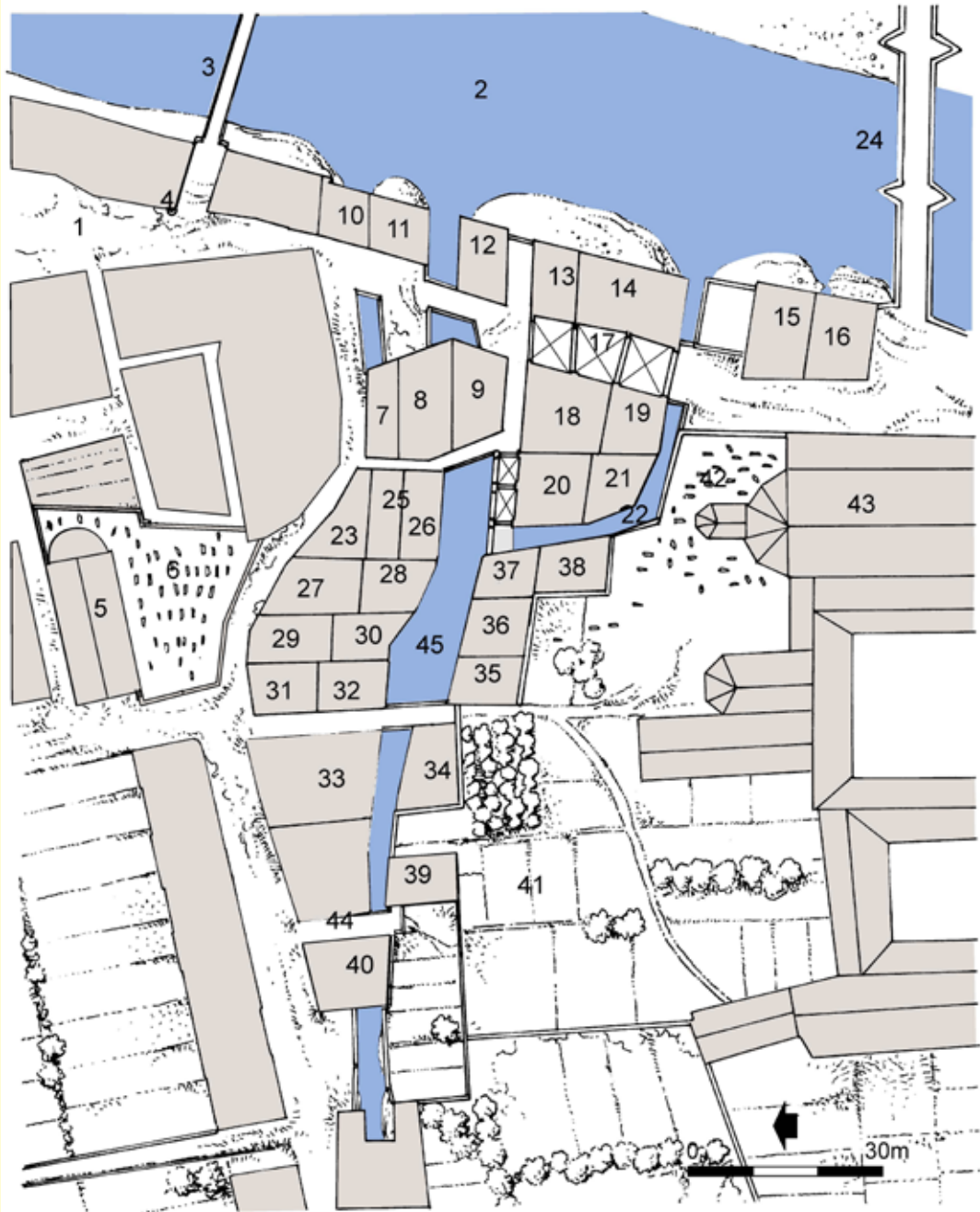
Els molins del Mercadal; els senyals de les dificultats

Els molins dels Mercadal també ofereixen indicis de les dificultats patides en aquells decennis al Mercadal i ajuden a precisar la cronologia dels problemes. En els anys cinquanta destaquen els capbreus rebuts per les institucions que s'endeutaven o finançaven a càrrec de les seves rendes. En aquest aspecte destaquem l'establiment fet el 1354 a Bonanat de Llémena de les dècimes que cobrava el sagristà segon de la seu sobre els molins reials del Mercadal (doc. núm. 472); la definició comptava fins a disset molins –dos dels quals eren de propietaris jueus- que no eren tots els vint-i-set que formaven el Monar del Mercadal, ja que faltaven els molins privats; però amb la afrontacions dels molins amb els seus veïns, el document ofereix una visió molt exacta del Monar.

El 1358 el procurador reial va fer l'establiment, a la societat formada per mitja dotzena de distingits ciutadans, del terç dels censos reials sobre els molins, els recs i les aigües del Monar del Mercadal, operació que suposava la confecció d'un capbreu (doc. núm. 493), tot plegat destinat a finançar les despeses reials. La coincidència d'aquest document –s'hi esmenten, potser, una vintena de molins-, és molt gran –si bé no absoluta-, la qual cosa no ens pot sorprendre car les dècimes que cobrava el sagristà es recaptaven sobre els molins reials, segons un privilegi originat en el segle XII i ratificat el 1209 (doc. núm. 41). No era la primera vegada que els monarques utilitzaven els seus drets al Monar per obtenir-ne finançament, el 1326 el rei Jaume II ja havien ofert un censal sobre aquests drets a canvi d'un préstec de 50.000 sous per finançar la seva campanya militat a Sardenya (doc. núm. 294).

Ara bé, si els establiments i capbreus dels anys cinquanta mostren una imatge del Monar en la seva plenitud, la dels anys seixanta n'és tota una altra. En efecte, entre 1372 i 1380, el sagristà segon hagué de reduir, en alguns casos fins a la meitat, les dècimes pagades per set dels molins del Mercadal (doc. núm. 548, 550, 560, 566, 569, 573); una reducció que hom pot relacionar amb una minva de l'activitat productiva i dels explets o rendiments dels molins. El 1381 el batlle general ordenà l'empara (embargament) de vuit molins que havien incomplert els pagaments deguts a la Tresoreria Reial (doc. núm. 575); dificultats que cal relacionar amb la crisi financera viscuda el 1380-81 –un dels afectats per l'empara reial era el banquer Ramon Medir-. Tots aquests casos ens fan pensar que en els anys setanta es confirmaren i, potser, agreujaren, les tendències recessives que altres indicadors, com els fogatges i talles descrits més amunt, ja apuntaven.

Els molins del Mercadal

Plànol dels molins del Mercadal en el tercer quart del segle XIV. Els primers molins concentrats sobre el tram final de la sèquia Monar es documenten al segle XI, però és a partir de finals del segle XII quan el sector pren una fesomia més concreta. El domini eminent restava en mans comtals —reials després— malgrat que altres institucions i particulars en percebien rendes. En el segle XIII el rec es va bifurcar en tres braços que va permetre eixamplar el barri dels molins amb noves instal·lacions fins arribar a la seva màxima expansió en el segle XIV; així ho indiquen el bon nombre d'operacions mercantils sobre els

molins i els seus drets durant la primera meitat del segle; els ciutadans més prominents, com els Camps, Vic, Sarriera, Calvet, Prat i Sampsó, o jueus com els Salomó i Cresques, s'hi dedicaren activament. Un document reial de 1354 detalla fins a vint-i-set molins que es repartien en el tram final de rec Monar, on aquest es dividia en tres braços; el rec Monar o central, el rec primer o de Cagafaves al nord i el del Portell al sud. (doc. núm. 438, 444, 519, 550, 569, 572 i 573).

1) Plaça del Mercadal, 2) riu Onyar, 3) pont de fusta dit del Mercadal, 4) font del Mercadal, 5) església de Santa Susanna del Mercadal, 6) cementiri de Santa Susanna, 7) molí d'en Bernat Ferrer (1354), 8) molí de l'Hospital Nou, 9) molí de l'Almoina jueva de Girona i d'en Bernat Sampsó (1354), 10) molí d'en Verdera (1354), 11) molí d'en Bonjuhà de Cresques (1354) i després d'en Bernat d'Hospital (1372), 12) molí d'en Guillem Vinyoles (1354/1372), 13 i 14) Des del segle XIII era la casa de l'abat d'Amer, 15) molins bladers que va construir Guillem Calbet el 1331 i que encara retenia el 1363, 16) el 1363 eren dos molins drapers que tenia Guillem Calbet, 17) voltes que connectaven les cases d'ambdues bandes del carrer. Les primeres de les tres es van construir el 1269, 18 i 20) part de l'antiga casa que tenien a Girona els mercedaris des del segle XIII i que varen retenir fins que van aixecar el seu convent a l'altra banda del riu Onyar, en el segon quart del segle XIV. A mitjan segle XIV era la casa d'en Coll, paraire de Girona, 19) antic molí anomenat del Portell, a mitjan segle XIV pertanyia a Ramon Calbet, 21) molí d'en Ramon Calvet (1354), 22) rec del Portell. Era un dels braços del tram final del rec Monar, 23) molí d'en Ramon Venguí (1354), 24) el pont de framenors o de Sant Francesc. Tot i que es va construir en el segle XIII, cap al 1311 es va haver de refer dels estralls d'una forta riuada, 25) molí de la rectoria del Mercadal (1354/1379), 26) molí d'en Guillem Riera (1354) i després d'Arnau Valls (1380), 27) molí de Sant Llorenç de les Arenes que el 1535 encara retenia, 28) molí d'en Miquel Trullars (1354), 29) molí d'en Pere Prat (1354), 30) molí d'en Bonanat Riera (1354), 31) molí de la comanda d'Aiguaviva (1354), 32) molí de Salomó Isaac (1354), 33 i 34) molins d'en Arnau Camps (1354) que havia heretat del seu pare Bernat Camps, 35 a 38) respectivament els molins d'en Bernat Vic, Miquel Trullars, Guillem Riera i Pere de Torre (1354), 39) molí d'en Pere de Torre (1354), 40) antiquíssim molí dit de Cagafaves. El 1354 pertanyia a Arnau Camps, 41) horts dels framenors, 42) cementiri dels framenors, 43) convent de Sant Francesc o dels framenors, 44) pont de pedra i carrer de Cagafaves (1350) i 45) el rec Monar o Reial.

7. La construcció de la muralla del Mercadal en el darrer terç del segle XIV

Introducció

El 1368 el rei Pere el Cerimoniós ordenava l'aixecament d'una muralla que envoltés tot el burg del Mercadal; un topònim que, per primera vegada, també comprenia gran part dels carrers i cases situats al sud del convent de Sant Francesc. D'aquesta manera, el monarca completava el seu projecte d'encerclar amb murs tota la ciutat; un projecte endegat el 1361.

La muralla del Mercadal és el sector més desconegut del conjunt de fortificacions d'una ciutat tan caracteritzada per les seves obres defensives com és Girona. Un desconeixement molt senzill d'explicar, ja que cap pany de mur o torre del seu recinte se'ns ha conservat. A diferència dels altres sectors murats de la ciutat medieval, quasi intactes en gran part del seu recorregut, els del Mercadal foren enderrocats en diferents moments del primer terç del segle XX (Iglésias, 2003, 102-110), de manera que l'únic testimoni visible són els plànols i les fotografies antigues, a banda de les poques prospeccions arqueològiques que hom ha pogut fer. Però la seva petja resulta, paradoxalment, inesborrable, ja que sobre el seu recorregut s'aixecà una via –La Gran Via– que esdevingué un dels eixos fonamentals de la Girona moderna.

El context; les complexitats d'una època

La guerra amb Castella i l'entrada de forces estrangeres a Catalunya des dels anys seixanta del segle XIV, inspirà a partir dels anys 1359-1360 una veritable política poliorcètica –o política de defensa– del rei Pere el Cerimoniós que havia pres una decisió en aquest sentit: emmurallar totes les ciutats dels seus regnes, tal com recordava a les Corts de Tarragona de 1370; «...e diu lo poeta que no és menor virtut retenir e conservar ço que és guanyat, que guanyar de novell. Per què us preguem, per conservació de nostra corona, vullats fer tres coses, la primera que vosaltres, ciutats e viles nostres, vos vullats les enfortir de murs e de valls, e vosaltres, prelats e clergues, ricshomens e cavallers, així mateix façats vostres llocs enfortir, per tal que enemics, no aquestes gents robadores que són ajustades en lo món, no puxen a Nós deshonrar e a vosaltres damnificar...» (Abadal, 1972, 227). Com podem observar, es tractava d'una crida general –un veritable programa de defensa nacional–, feta a totes les poblacions reials, moltes de les quals ja tenien obres en marxa des de feia alguns anys, però també en les poblacions de jurisdicció eclesiàstica o nobiliària. Durant els anys anteriors, 1361, 1362, 1365, 1366, 1367 i 1368, les companyies de mercenaris francesos havien entrat al Principat, especialment les famoses i temudes Companyies Blanques de Bertrand de Guesclin. Encara que aquestes havien estat contractades pel mateix rei Pere en la seva guerra contra Pere de Castella, el comportament violent i imprevisible d'aquella gent els feia enemics temibles, per això el país vivia aleshores en un estat de psicosi col·lectiva; la por a una nova invasió. Aquest estat afavoria i recolzava la decisió reial, però també li n'imposava certs límits, car Pere volia emmurallar totes les poblacions del Principat, de jurisdicció reial o feudal, però havien de ser les mateixes comunitats les qui ho fessin,

segurament per raons pressupostàries, però també per les limitacions constitucionals de la monarquia en aquest sentit; per això l'estil persuasiu del monarca, que no ordena sinó prega. Malgrat tot, com podrem veure, la insistència del monarca i els seus fills i successors, els reis Joan i Martí, resultà decisiva ja que, en gran mesura, l'objectiu s'assolí. És en aquest context que cal situar l'execució de l'obra de la muralla del Mercadal de Girona, amb els seus avatars.

La història de l'aixecament de la muralla

La construcció de la muralla del Mercadal va ser iniciativa molt personal del rei Pere el Cerimoniós, com ho varen ser les obres dels murs de la resta de la ciutat i, ja ho hem vist, les de tantes altres de Catalunya en la segona meitat del segle XIV. Remarquem aquesta iniciativa perquè la ciutat i els seus grups dirigents –especialment prohoms i jurats– més aviat hi posaren objeccions i entrebancs –com tindrem ocasió de veure–, un fet gens sorprenent si pensem que la despesa anava, en gran mesura, a càrrec de la mateixa ciutat, mitjançant la recaptació de talles, el cobrament d'imposicions sobre el consum i l'endeutament dels censals. Però també perquè aquest sobre esforç financer coincidí amb una època de contracció econòmica i demogràfica evident.

La nova obra significà un canvi radical per a tot el sector a ponent de l'Onyar car seria tancat per un mur que l'encerclaria essent, de fet, un segon recinte urbà. Aquest fet, en primer lloc, l'aïllà de la resta del pla de Girona i, la comunicació s'hauria de fer, des d'aleshores, per un nombre molt limitat de portals, situats sobre les principals vies d'entrada a la ciutat. D'altra banda, l'extensió de la zona urbana cap a migdia, les rengleres de cases bastides al sud del Cuguçacs, a un costat i altre de l'Hospital Nou, seguint els dos camins meridionals, era massa allargada per quedar inclosa dins el nou recinte, de manera que tot un barri –el de l'Hospital Nou– quedà fora murs i, en certa mesura, destinat a esdevenir residual en molt poc temps; el capbreu dels censos que el 1388 rebia l'Hospital Nou en el seu veïnat (doc. núm. 591) ens ofereix la imatge d'un petit barri d'unes quaranta cases i espais d'obraders i hortes que semblaven condemnats a desaparèixer quan esdevingué extramurs. Una situació semblant succeïa al sud-oest, on el nucli format pel convent de Santa Clara –del qual no en sabem gairebé res– restà també extramurs. Finalment, el nou mur reforçà el paper central del nucli septentrional –el Mercadal– què, des d'aleshores, esdevingué el nom general de tot l'espai urbà tancat dins el nou recinte; des de 1368 així l'anomenaven les lletres reials i el 1372, per primera vegada, un document gironí esmentava un «hospici» (casa i solar) situat «...en lo Mercadal de Gerona en lo carrer y en lo cap inferior del carrer dels Canaders» (doc. núm. 549); fins aleshores mai el carrer de Canaders i tot el sector urbà a migdia del convent de Sant Francesc havia estat definit així; eren coneguts pels noms de Fontanilles i Cuguçacs.

Les obres de la nova muralla en aquest sector van ser una mica posteriors a les de l'altra banda de la ciutat que havien començat el 1361, quan el rei Pere ordenà l'aixecament i reforçament dels murs de la Força Vella i, poc després, la construcció de «murs nous» al sud del recinte antic (Madurell, 1965, 340-341). El 1365 ja era evident els problemes que significava la manca de fortificacions a la riba esquerra de l'Onyar quan el rei ordenava que, davant la propera arribada de les Companyies Blanques de Bertrand du Guesclin,

contractades pel mateix monarca per anar contra el rei de Castella, els habitants del raval «...ques ten continu ab lo monestir o casa dels frares menors, degen aportar lurs robes mellors e lurs viandes e mullers e infants e que ho meten dins la força de la ciutat...» (doc. núm. 527). Per això no ens pot sorprendre que el 2 de novembre de 1368, enmig del temor davant les notícies d'una altra entrada de les Companyies de Bertrand du Guesclin des del Rosselló, s'aprovaren els capítols sobre la construcció de la muralla del Mercadal, que havia de tancar des del camí barcelonès, al sud, fins al cap del pont d'en Cardonet, avui el pont de les Peixateries, al nord (doc. núm. 530); malauradament no en disposem del text, només d'algunes referències indirectes, entre les quals les cites als *obriers* o responsables de la construcció; els ciutadans Bartomeu d'Avellaneda, Ramon Calvet i Berenguer Vilar. Poc després, les obres ja estaven en marxa perquè el 23 de març de l'any següent, el rei Pere manava que, en relació a les obres dels murs dels ravals començades des de feia poc –entre els quals, evidentment, el Mercadal-, no es poguessin expropiar les propietats i vergers –horts i jardins- necessaris sense abans haver acordat l'estima o valoració i indemnització amb els propietaris (doc. núm. 531). La qüestió de les expropiacions i indemnitzacions esdevingué un dels esculls més importants de les noves obres, entre altres raons perquè agreujava les despeses financeres.

Sembla que aquell 1369 les obres no anaven gaire al gust del monarca perquè el 15 maig, el rei Pere recordà les ordenacions sobre l'aixecament del vall i els murs en el raval del Mercadal «...en la carta d'ordenació per nos feta sobre lo vall e mur faedors en lo raval del Mercadal de la dita ciutat, se contenga que 'l dit vall sia alamborat ab paret de pera e de calç a messions comunes de la ciutat...». Pel que sembla, el rei es queixava de la qualitat dels materials emprats –el mur ha de ser de pedra i calç, recordava el rei-, però també sabem, gràcies a les seves queixes, que les ordenacions aprovades mig any abans contenien, a banda de les especificacions tècniques, els procediments necessaris per al seu finançament, les dites «messions comunes» o talles. A més, el rei rebutjava l'al·legació dels jurats i prohoms de la ciutat que justificaven que l'obra no s'estigués continuant perquè, deien, primer calia acabar les altres obres de la ciutat (doc. núm. 533). Això indica les dificultats per dur a terme les diverses obres, però també una certa rivalitat entre el Mercadal i la resta de la ciutat, a la riba dreta de l'Onyar –on hi vivia el 70% de la població-. L'argument fou, en principi, rebutjat pel rei, però més endavant l'hagué d'atendre.

Tres dies després, el 18 de maig, el rei Pere, queixós de l'absentisme dels encarregats –en podríem dir contractistes- nomenà nous «obriers» –responsables de les obres- dels murs del Mercadal, i els recordà que havia d'anar «...del camí barcelonés entro sots l'alberch qui fo d'en Cardonet...»; a més, ordenava que es repartís l'obra a fer entre els habitants del raval i que «...fet aquell repartiment, tantost fets anar tots los habitants del dit raval a la dita obra e mostrats a cascun la sua part a aquella fets començar encontinent e continuar, en manera que cascun faça cascuna setmana los jornal o jornals o mig jornals a que son taxats, forçantlosne ab imposicions de penes e exaccions de aquelles...» (doc. núm. 534). Per tant, sembla clar que el treball a les obres es repartia entre els mateixos veïns del barri, que devien treballar formant grups o brigades sota la direcció dels mestres d'obra i dels obrers o encarregats; cadascú havia de col·laborar en proporcions variables de treball –jornals o mig jornals-, de ben segur inversament a la seva condició econòmica, la qual cosa ens fa plantejar que les talles també es poguessin pagar en treball, si més no, en part, i que els ciutadans benestants n'estiguessin exempts. La participació en els treballs públics era una

obligació de tots els habitants ben coneguda des de l'antiguitat, les dites *operae* i *munera sordida*, citades en els textos jurídics des del baiximperi romà. A Catalunya, en època carolíngia, diversos textos recordaven l'obligació del *servitium* dels habitants dels llocs envers les autoritats públiques. El *servitium* sembla correspondre al conjunt de treballs d'utilitat pública, entre els quals hi haurien els de fortificació (Salrach, 1993, 56-57).

Un altre aspecte conegut d'aquelles obres era l'existència d'espais propers destinats a obrador, a l'aire lliure, dels picapedrers que entallaven i preparaven les pedres arribades de més lluny; un d'aquests lloc era la «pedrera de Cugusachs», esmentada en un capbreu del l'onze de juny de 1370 (doc. núm. 540). Per un altre capbreu del mateix lloc, més de mig segle després, el 1424, sabem que allà hi havia un hort que arribava fins a la muralla (doc. núm. 643). Tot plegat ens fa concloure que la pedrera s'havia establert ben a prop de la muralla, al sud del carrer de les Savaneres i al nord del rec de Cuguçacs, en algun lloc del solar que després ocupà la delegació d'Hisenda. Evidentment, la pedrera desaparegué amb el final de les obres.

Però els treballs encara no eren del gust reial perquè el 23 març de 1370 el rei Pere s'havia queixat al batlle de Girona per no haver obligat la continuació de l'obra del vall en el raval del Mercadal i recordà el gran perill que això representava per als cinc-cents focs del raval. A més, ordenà que es recaptés la talla feta darrerament i que els habitants d'aquell sector només paguessin als obrers del raval (doc. núm. 537), és a dir, que els veïns del burg contribuïen només a l'obra del seus murs, i no als de la resta de la ciutat, un fet lògic si pensem que es tractava d'un recinte independent, gran i costós; de més d'un quilòmetre i mig. D'altra banda, la referència reial als prop de cinc-cents focs que hi residien «...lo dit raval en lo qual ha D focs o engir...», permet apreciar millor la importància demogràfica –el 1370- de l'espai a tancar, habitat, aleshores, per unes dues mil o dues mil cinc-cents persones, un 30% dels cap a set mil habitants que aleshores tindria Girona. En tot cas, es tractava d'un centenar de focs menys que els registrats en el fogatge de 1360 (*supra*), un senyal evident dels problemes de l'època; una reducció d'una sisena part de la població en una dècada és una dada força significativa del signe demogràfic d'aquells temps, on els estralls de la pesta de 1362, que afectà principalment la població jove (Guilleré, 1994, 189-199), encara es devien sentir.

Però, immediatament, un cop d'efecte; només tres setmanes després, el 17 abril del mateix any, el rei ordenava que s'aturessin les obres del vall començades en el Mercadal de Girona, per no perjudicar les obres dels murs principals de la ciutat, revocant així la lletra anterior del 23 de març, ja que «...si les obres dels dits murs e valls del dit raval se fahien, seria gran lagui de la obra dels murs principals [...] per la qual lagui se poria seguir a la dita ciutat, ço que Déus no vulla, irreparable perill e damnatge...» (doc. núm. 539). Com explicar aquesta aturada, quan només tres setmanes abans el rei insistia que continuessin les obres? Sembla una mesura d'urgència que només s'entén per raons militars; la presència de companyies de mercenaris francesos en retirada cap a França després de les seves campanyes a Castella, aconsellava enllestir la fortificació dels sectors més avançats del recinte a llevant de l'Onyar i, en canvi, es devia considerar menys urgent el tancament del raval del Mercadal perquè, en cas de caure en mans enemigues, no posava en perill el manteniment de la resta de la ciutat, que disposava del seu recinte murat en estat més avançat de construcció.

Sembla que les obres restaren aturades fins al 1374. El 25 de juliol d'aquell any, el mo-

marca envià una carta on lloava a Galceran de Vilarig, Capità de Girona –un càrrec de responsabilitat militar de nova creació-, que havia fet començar de nou les obres de la muralla en el raval del Mercadal (doc. núm. 557). La carta reial també manifestava la urgència del moment ja que les companyies de mercenaris de l'infant Jaume de Mallorca s'aplegaven al Rosselló per entrar al Principat pel Coll de Panissars, operació que, finalment, no reeixí, car les forces invasores es desviaren cap a la Cerdanya. Aquell moment fou també el de la florida de nous projectes que, en algun cas, significaven modificacions dels ja establerts. Per exemple, en el mateix any, el rei Pere adreçava una carta on desaconsellava als qui volien «...quel dit vall sestena al rech appellat de Figueroles [...] perquè [...] si aixís fahia se lunyas massa del poblat...» (Fabre, 1986, 76), és a dir, que ja s'havia plantejat la idea de perllongar el mur més al nord del límit fixat pel rei l'any 1368. En aquella data, el monarca fixava el límit davant el pont d'en Cardonets, avui el pont de les Peixateries Velles, però a Girona ja es plantejaven allargar-lo més cap al nord, fins al límit del rec de Figueroles –avui la façana nord de la plaça de la Independència-, on finalment s'aixecà.

Però la nova empenta de seguida topà amb les dificultats financeres, tal com explicava una ordre del rei Pere del 7 de novembre de 1374, on manava que es cobrés als deutors de talles amb l'execució o embargament de llurs béns i, a més, facultava als jurats de la ciutat per acordar amb els habitants del raval del Mercadal tot el que calgués per a una ràpida execució de les obres de la muralla (doc. núm. 559) Però sembla que la nova embranzida, si de cas es produí, fou de curta durada perquè un any després, el 25 de gener de 1376, el monarca es queixà a l'encarregat de l'obra perquè no es feia res a les obres del vall i mur del Mercadal i molts trams estaven en perill d'enderroc «...nostre car primogenit lo duch vos ha comanat lo fet de les obres del vall e mur del Mercadal de Gerona, e que no si fa res [...] los lochs qui no son forts estan en gran perill d'èsser destruits i derretats, per los grans affers que s'esperen...» (doc. núm. 563); una descripció que indica com s'havien aixecat mols panys de muralles, però alguns romanien inacabats i en perill d'enderroc. Pel que sembla, la seva queixa fou endebades, perquè durant un temps no tenim més notícies sobre l'obra; però potser hi podem trobar una explicació car els anys de 1374 a 1376 foren etapes de gran carestia i fams a Catalunya i també a Girona (Guilleré, 1993, 302). En aquest context, la impotència del rei sembla ben palesa, el seu silenci potser també indica que els seus interessos contemplaven altres afers.

Calgué esperar una dècada, fins 1385, per tornar a veure l'inici de les obres que, aquesta vegada, van prendre un impuls definitiu. El 23 de gener, el rei Pere manava a Francesc de Santcliment, Capità de Girona, que s'acabés el tancament del vall i mur del Mercadal, si calia «...enderrocant vergers, alberchs e altres edificis que sien en lo dit spay o loch per lo qual passaran...» i que es posés d'acord amb els propietaris sobre les taxacions i indemnitzacions. A més, l'autoritzà a establir talles, censals i violaris per finançar l'operació (doc. núm. 581). Un altre cop, el context bèl·lic justificava la crida reial ja que, en aquells moments, es congriava la guerra entre el comte d'Empúries i l'ancià rei Pere, on Girona restava massa exposada a l'atac dels emporitans. Aquesta vegada el rei manifestà més complaença pel compliment de les seves ordres, perquè el 30 d'octubre, mentre estava a Girona, on devia contemplar el ritme de la construcció, envià una carta a Andreu Guerau, obrer del Mercadal on el felicitava per la continuació de les obres dels murs i vall del Mercadal «... car som informats certament, que vos ab gran cura e diligencia havets treballat e treballs que els murs e vall per ordinació començats en lo Mercadal de Gerona...» (doc. núm. 582).

La satisfacció del rei per la feina del seu obrer era prou gran, perquè uns mesos després, el 13 de juny de 1386, li atorgà el privilegi de pescar en els fossats de la muralla (doc. núm. 583); un indici que aquests valls estaven plens d'aigua, segurament perquè formaven part de l'antic sistema de recs al nord (Figueroles) i sud (Cuguçacs) del Monar. Qui sap si la presència reial contribuï al bon ritme de l'obra, si més no durant un temps.

Malgrat el dinamisme que semblaven haver pres les obres, o potser per això, el 25 de juny de 1386 el rei Pere ordenà al batlle i jurats de Girona que paguessin als habitants del Mercadal els 7000 florins de la talla aplicada a la construcció dels murs «...faessets compliment als habitants del Raval appellat del lo Mercadal [...] en aquells VII M. florins... per fabricació de murs e valls...», car amb aquests diners s'havien compromès a treballar en dits valls i murs d'acord amb les especificacions fixades. Però els habitants del Mercadal es queixaven que, a causa de no haver rebut tots els diners, estaven aixecant la contraparet de només dos pams i mig de gruix, quan estava establert que seria de vuit pams, i les torres que havien fet segons les ordinacions reials «...les torres que han fetes per nostra ordinació...», no eren obligats a fer-les, per manca de diners. Per tot això, el rei manava que es continués amb el cobrament de la talla a la ciutat i que del que restés per cobrar se'n fes el pagament en dotze mensualitats començant per la dotzena part el proper més de juliol (doc. núm. 584). A banda del conflicte evident que enfrontava els veïns del Mercadal amb la resta de la ciutat, segurament perquè la majoria dels gironins, que vivien a l'altra banda del riu, dins un altre recinte, no devia considerar l'obra del Mercadal com el seu problema, el text anterior també esmentava alguns aspectes tècnics relacionats amb l'obra, segurament descrits en els capítols i contractes de construcció, però gairebé mai exposats pel rei. Podem saber, per exemple, que el mur s'aixecava amb dues parets de vuit pams cadascuna, la qual cosa significava una amplada total de prop de quatre metres. També s'estaven obrant les torres –les quals, per tant, no cal pensar que siguin una obra posterior-, prop d'una vintena de torres semicilíndriques –de fet, mitges torres o bestorres- que, separades en intervals d'uns cinquanta metres –una mica més, en alguns casos-, encara podem observar a les fotografies de final del segle XIX i començament del XX (Boadas i Iglésias, 2001), i que mai no hem de confondre amb els baluards alçats en el segle XVII.

Un text posterior informa de les dificultats, cada cop més evidents, del pagament de les talles perquè el 22 de juliol d'aquell 1386, Joan, el primogènit del rei Pere, ordenà a Jaume Beuda, clavari de Girona, que pagués les quantitats degudes al seu secretari com a salari, tot desestimant l'al·legació del clavari que aquest no havia pagat les talles introduïdes pels jurats amb motiu de la construcció del mur del Mercadal (doc. núm. 586). Els enormes problemes financers que plantejà als gironins la construcció de les muralles en el darrer terç del segle XIV han estat plantejats per C. Guilleré (2006) i mereixen, sens dubte, més estudis; de tota manera, es clar que a finals del segle XIV els censals –el crèdit-, substituïen progressivament les talles –l'impost-, com a sistema de finançament de les despeses públiques. A aquestes dificultats s'hi afegien els problemes demogràfics; com ja hem vist en el capítol anterior, les talles de 1379 i 1388 donaven 424 i 402 focs al Mercadal, respectivament, quan el 1370 eren 500 –com recordava el mateix monarca- i més de 600 el 1360. Entre 1360 i 1388 –menys de trenta anys-, el burg havia perdut un terç de la seva població; una pèrdua fins i tot superior a la del conjunt de la ciutat.

I malgrat això, tot sembla indicar que fou en aquells anys quan avançà de forma definitiva el tram meridional del mur del Mercadal, que anava des del lloc on s'encreuava amb el

carrer de les Savaneres fins al punt on el rec de Cuguçacs s'abocava a l'Onyar, a tocar del la creu del camí barcelonès; per aquesta raó només des de la segona meitat dels anys vuitanta comencem a trobar documents relacionats amb cases i horts dels alous de la pabordia de Desembre o de la Sagristia Segona que limitaven amb la muralla. Així ho indica, per exemple, la venda que el 1387 Antoni Masnou va fer a Francesc Castelló d'una casa en el carrer Savaneres que limitava al sud amb la «...muralla nova del Mercadal mitjançant el camí o trànsit que allí passa...» (doc. núm. 588). L'any següent (1388) sabem que, a causa de la construcció i vall de la muralla del Mercadal, del jardí que Pere Clusella tenia en l'alou de la Sagristia Segona només li quedava un raconet, que limitava a llevant i migdia amb el camí que hi havia entre el vall i dit cantonet (doc. núm. 594); els límits a migdia i llevant amb la muralla no deixen lloc a dubte, estem en una cantonada de la muralla aleshores en construcció, on arribava fins a prop de la riba de l'Onyar i es desviava cap al nord, en el seu extrem meridional, prop de l'angle que formaven la trobada del rec de Cuguçacs amb l'Onyar. La referència al vall de llevant ens diu que també s'estava obrant el mur de la riba de l'Onyar; per tant, s'estava completant el circuit tancat del raval del Mercadal, un recinte autònom de la resta dels murs de la ciutat, a l'altra banda del riu. La confirmació de l'existència del mur a la riba de l'Onyar la trobem una mica més tard; un capbreu ordenat per la pabordia de Cassà de la seu entre els anys 1408 i 1412 explica que les cases del sector nord de la plaça d'en Vila (aleshores dita de la Font Major), es recolzaven en el mur que hi havia a la riba del riu, on ara hi trobem les voltes que miren cap a la plaça de Catalunya (doc. núm. 631).

Altres documents ens donen més pistes sobre l'obra recent dels murs en aquest sector meridional del burg. El 16 juliol de 1389, el rei Joan manava al batlle, jutge, jurats, clavari i obrers de les obres del mur del Mercadal que atenguessin la reclamació de Blanca, viuda de Jaume Venguí, que encara no havia cobrat les 191 lliures que se li devien per l'expropiació de peces de terra per la construcció del mur del Mercadal (doc. núm. 595). El cognom Venguí apareixia diverses vegades en el sector alt del carrer Savaneres des de començament del segle XIV, les seves propietats afectades se situaven a les dues bandes del carrer Savaneres i properes al convent de Santa Clara, en la part nord de l'actual delegació d'Hisenda i al seu davant, en una part de l'actual Gran Via de Jaume I i més enllà. Aquesta qüestió de les expropiacions i indemnitzacions no era només un problema per a les autoritats en la seva relació amb els propietaris; aquests també es veien afectats quan l'expropiació reduïa l'extensió i el valor del solar afectat. Sabem, per exemple, que el 1393 es produí una reducció de censos a la meitat sobre diverses cases perquè una d'elles se situava molt a prop de la creu del camí barcelonès i havia estat derruïda per bastir el mur nou de la ciutat (doc. núm. 604).

El rei Pere havia mort el 1387 sense haver pogut veure enllestides les obres del Mercadal i, per això, el seu fill Joan, que ja hi havia intervingut com a primogènit i delegat del seu pare, hagué de persistir en el intent; el 1389 ratificava el privilegi concedit pel seu pare a Andreu Guerau, el 1386, sobre la pesca en els fossats del mur (*supra*) i declarava, amb satisfacció que, gràcies a la persistència del citat Andreu, les obres de les muralles del Mercadal ja estaven enllestides (doc. núm. 587). Coroleu cità aquesta informació d'un document de l'ACA que no hem consultat (ACA Reg. 1291, fol. 191), per això no sabem quin era el motiu exacte de la satisfacció del monarca. Però, com veurem tot seguit, una cosa era que el circuit murallat hagués estat tancat –això deduïm de la declaració reial– i una altra era

que les obres estiguessin ben fetes; el rei Joan i el seu germà i hereu, el rei Martí, hagueren d'esmerçar nous esforços en aquest sentit.

Sembla clar que en aquells anys les obres no sempre havien anat a gust de la monarquia o de les autoritats locals. El 1390 una sentència del tribunal de la Cúria lamentava que al Mercadal «...*muris ipsius ravalis cum turribus congruis inceptus et in magna parte notabiliter non tamen perfecte fabricatus...*»; o sigui que els murs i torres incloses dels ravals havien estat aixecats, en gran part, de manera deficient. Per això, diu el document, s'havia obligat a les comunitats foranes de la vegueria de Girona a finançar part de les despeses (doc. núm. 598); una referència evident a la mediocritat constructiva de les obres en curs. Tampoc faltaven les queixes habituals dels monarques; en juny de 1396, Maria, reina lloc-tinent, s'adreçà als jurats i prohoms de Girona i els ordenà que fessin continuar les obres de la muralla del raval ja que s'anunciava la invasió del comte de Foix des de França; un fet que desmentia el cofoisme de Joan I el 1389 (*supra*). A més, demanava explicacions per no haver complert la inversió promesa de 3000 florins, segurament el producte d'una nova talla (doc. núm. 609). Però potser les queixes de la reina no estaven prou justificades, perquè dos anys abans s'havia fet el repartiment d'una nova talla per indemnitzar diversos propietaris per l'enderrocament de diverses cases de sectors afectats per la construcció de les muralles, entre els quals se citaven «...el mur e valls del Mercadal a Cugusach» (doc. núm. 607). Malgrat tot, l'apressament de la reina tingué efecte. El 21 de juliol de 1396, enmig de la citada crisi militar provocada per l'amenaça d'invasió del comte de Foix, els jurats de Girona, per la insistència de Guillem de Cartellà, capità i responsable de la defensa de la ciutat, publicaren un ban on ordenaven, entre altres coses, que s'emprengués l'obra d'un dels trams de la muralla del raval –malauradament no sabem quin- i que els habitants del barri del Mercadal «...haian a fer castells de fusta en les torres del mur de dit raval i de torra a torra al mig una verdescha...» (doc. núm. 610); és a dir, estructures suplementàries per aixecar l'alçada de les torres –aquestes no eren més altes que la muralla- i construccions de fusta, dites verdesques, o cobertes al llarg del mur, per protegir els defensors. Tot plegat sembla indicar, un xic paradoxalment, que l'obra estructural dels murs, de pedra i calç, havia estat completada, si més no en gran part, i només faltaven alguns afegits –de fusta- que acostumaven a coronar totes les fortificacions. La crisi del comte de Foix, durà només uns mesos, però serví per agilitar les obres del Mercadal on, com hem vist, algun tram encara no estava enllestit.

Disposem de diverses notícies sobre l'aspecte ja enllestit de les obres del mur el 1399, en el sector de Savaneres, prop del lloc on hi havia hagut la «pedrera de Cugusachs». El 5 d'abril, Guillema Canadella deixà en el seu testament una casa que tenia, a ponent, la casa de Joan Nesplesa i estava situada en el carrer Savaneres, prop del portal de Santa Clara (doc. núm. 615). Aquesta informació ens permet descobrir la sortida del carrer cap al pla, més enllà de la muralla, mitjançant un portal, construït no feia gaires anys, que menava al pla i passava al costat del convent de Santa Clara, que havia quedat fora murs. És el primer i únic portal citat de la muralla del Mercadal en el segle XIV, però segurament no fou l'únic bastit. El 24 de juliol del mateix any s'esmentava un *hospitium* o grup de cases amb horts que tenia Margarida, esposa de Pere Quintana, situat al carrer de Savaneres –àlies de Santa Clara- i que limitaven a migdia i ponent amb el pati o camí de la muralla (doc. núm. 617), sens dubte un espai lliure per permetre la circulació d'homes en cas de conflicte. Per això estava prohibit que les cases es recolzessin en la muralla. Finalment, el 19 de setembre

d'aquell any, Guillema, esposa d'Arnau Bescanó, confessava a la pabordia de Desembre que tenia un hospici amb eixida en el carrer de Savaneres «que va al monestir de Santa Clara». Aquella eixida o pati limitava a migdia, part amb el camí de la muralla del Mercadal i part amb l'eixida d'en Quintana, i a cerç, també en part, amb l'hospici de la citada Guilleuma Canadella (doc. núm. 618). Els tres documents acabats d'esmentar eren contemporanis, i a més descrivien propietats contigües, la qual cosa ens permet descobrir un tram de la muralla i la seva relació amb les cases i carrers veïns, al sud del lloc on avui hi trobem la cruïlla entre la plaça de l'Hospital i l'avinguda de Jaume I. Dels altres portals de la muralla en tenim notícies una mica més tardanes; el 1407 s'esmenta el portal del Monar, que acompanyava l'entrada del rec que venia de Salt i Santa Eugènia i el seu camí cap al Mercadal (doc. núm. 629), on avui s'encreuen el carrer de la Sèquia i la Gran Via. No és fins al 1438 que s'esmenta el portal d'en Vila (doc. núm. 662), entre la plaça del mateix nom i la passadora de l'Onyar, però no pas com una obra nova sinó ja existent; el portal se situava al sud-oest de l'actual plaça de Catalunya, molt a prop de les dites voltes d'en Vila i era el mateix portal descrit en febrer de 1427 com el portal de l'Areny en la descripció del recorregut fet per una processó que demanava protecció davant els terratrèmols que sacsejaven el país aquells dies (doc. núm. 646). Pel que fa al portal de Flassaders o de Santa Caterina, obert cap al sud, en direcció a Barcelona, entre el carrer de Flassaders i dit Hospital, les notícies encara són més tardanes; no en trobem cap abans del segle XVI. Tot i el retard de la seva cita, pensem que tots aquests portals ja funcionaven a finals del segle XIV, en la mateixa època que hom citava el portal de Santa Clara, quan l'obra general ja estava enllestida. Els portals de Santa Caterina, de Santa Clara i del Monar eren imprescindibles en connectar el Mercadal i tota la ciutat amb les principals vies de comunicació cap a migdia i ponent, els camins de Barcelona, de Vic i de Salt. Tampoc tenim notícies del portal de Figuerola, cap al nord, fins ben entrat el segle XVI ni tampoc de les portelles que s'obrien cap a l'Onyar.

Malgrat aquestes magres informacions, disposem d'indícis valuosos sobre l'aspecte que presentaven aquests portals en la seva època fundacional. Concretament, el 1431 s'esmenta una àpoca o rebut sobre unes obres de reparació fetes en el «...pontem *constructum in vallo ante portalem vocatur de sancta Clara...*» (doc. núm. 655); és a dir, les obres del pont sobre el vall que hi havia davant el portal de Santa Clara. Sembla evident que el fossar o vall ple d'aigua resseguia tot el recorregut de la muralla; per tant, davant els portals calien ponts per travessar-lo.

Les obres de la muralla del Mercadal, com les de la resta de la ciutat, van ser considerades sempre d'un interès superior al local car, des del punt de vista dels monarques, afectaven tota la vegueria de Girona i els habitants, els qui no vivien dins el terme d'un castell, tenien el dret de refugiar-s'hi en cas de perill. Aquest punt de vista justificava que s'exigís a les poblacions de la resta de la vegueria que no depenguessin de cap altra fortalesa, la seva contribució econòmica a les obres. Aquesta actitud va desplaure a moltes comunitats que tractaren de resistir-se a les imposicions, sense gaire èxit. Ho podem veure, per exemple, el 1390, quan el rei Joan rebutjà l'apel·lació dels forans de la vegueria de Girona sobre la seva negativa a la contribució de les obres del Mercadal (doc. núm. 599); una sentència d'uns mesos abans havia establert que els forans haurien de pagar en la proporció d'un sou i dos diners per cada tres sous que paguessin els habitants de la ciutat (doc. núm. 598). També el 1402 el rei Martí imposà als habitants de la parròquia de Sant Martí Vell l'obligació de contribuir a les despeses de l'obra dels murs del Mercadal «...*operibus menium et vallorum*

ravalli seu Mercatalli civitatis Gerunde...», d'acord amb un manament reial de l'any anterior (doc. núm. 621). Per tant, no sembla que les obres estiguessin aleshores enllestides del tot.

Després de 1402 no tenim més notícies sobre obres de muralles al Mercadal durant molt de temps. No sabem, per exemple, si els terratrèmols de 1427 i 1428 hi tingueren cap efecte; però potser la notícia citada d'obres de reparació de pont del portal de Santa Clara el 1431 en tingués relació. De fet, només en trobem una altra en la primera meitat del segle XV, concretament de l'any 1442, on es tracta del finançament «...de les obres faedores en los murs nous, torres, valls, fortalícis, deffencions necessaries e útils [...] en los murs nous de la dita ciutat, Mercadal e burch de Sant Pere...» (doc. núm. 669), obres que havien tingut lloc el 1438 i que, pel context del document –obres faedores en los murs nous- semblen, més aviat, reformes o refaccions que no pas obra nova; opinió no compartida per Fernandez i Trabal que parla d'expropiacions de solars per construir murs nous al Mercadal el 1433 (doc. núm. 657); Iglésias és de la mateixa opinió (Iglésias, 2003, 47 i 64). Malgrat tot, sembla que a principi del segle XV els murs presentaven un aspecte enllestit i nou; per exemple, el 1409, quan s'esmentava una feixa d'hort situada a Cuguçacs «...dins las murallas novas...», que limitava al sud amb «...la muralla migensant carrer allí passant...» (doc. núm. 632). Sens dubte cal considerar que aleshores ja les haurien acabat, si més no en els seus aspectes fonamentals –murs, torres, fossats i portals-, car els monarques, que havien tramès dotzenes de lletres reials a les autoritats de la ciutat, moltes de les quals tractaven sobre els murs del Mercadal entre 1368 i 1402, no en tornarien a enviar cap més durant molt de temps. Aquesta cronologia sobre l'obra de la muralla del Mercadal ja ha estat expressada per autors com P. Freixas . «Pel que fa al Mercadal [...] l'any 1368 hom disposà l'aixecament d'una nova muralla [...] l'obra no s'arribà a completar fins la darrerria del segle XIV i començaments del següent...» (Freixas, 1980, 396), o, també, C. Guilleré, autor de la monumental *Girona en el segle XIV*, on expressà una opinió semblant sobre els moments finals de la construcció de la muralla de Mercadal «Els anys 1380 es van recaptar diverses talles particulars al Mercadal per al finançament de la muralla, que segurament no es va acabar abans del començament del segle XV...» (Guilleré, 1993, 498), en contrast amb l'opinió, com la ja expressada de Fernandez i Trabal (*supra*) i altres autors, d'una continuïtat de les obres fins ben entrat el segle XV, que no cal confondre amb les reformes citades el 1442 o les importants reconstruccions que van caldre durant i després de la guerra civil de 1462 a 1472.

El mur del Mercadal -modificat notablement en alguns sectors sobre les especificacions inicials del seu recorregut, especialment al nord del Monar-, havia estat aixecat en tres etapes; la primera, entre 1368 i 1370, interrompuda per decisió reial; la segona, entre 1374 i 1376, viscuda per una ciutat amb senyals clars de recessió; la tercera, entre 1385 i 1389, però amb obres fins 1402 (o una mica més tard), fou la de el impuls definitiu i sembla fonamental per al tancament del tram meridional del mur, què en el seu recorregut final, des del portal de Santa Clara, travessava a migdia dels horts del Corral, en l'alou de la Sagristia Segona, fins arribar a la riba de l'Onyar, tot seguint la riba nord del rec Cuguçacs.

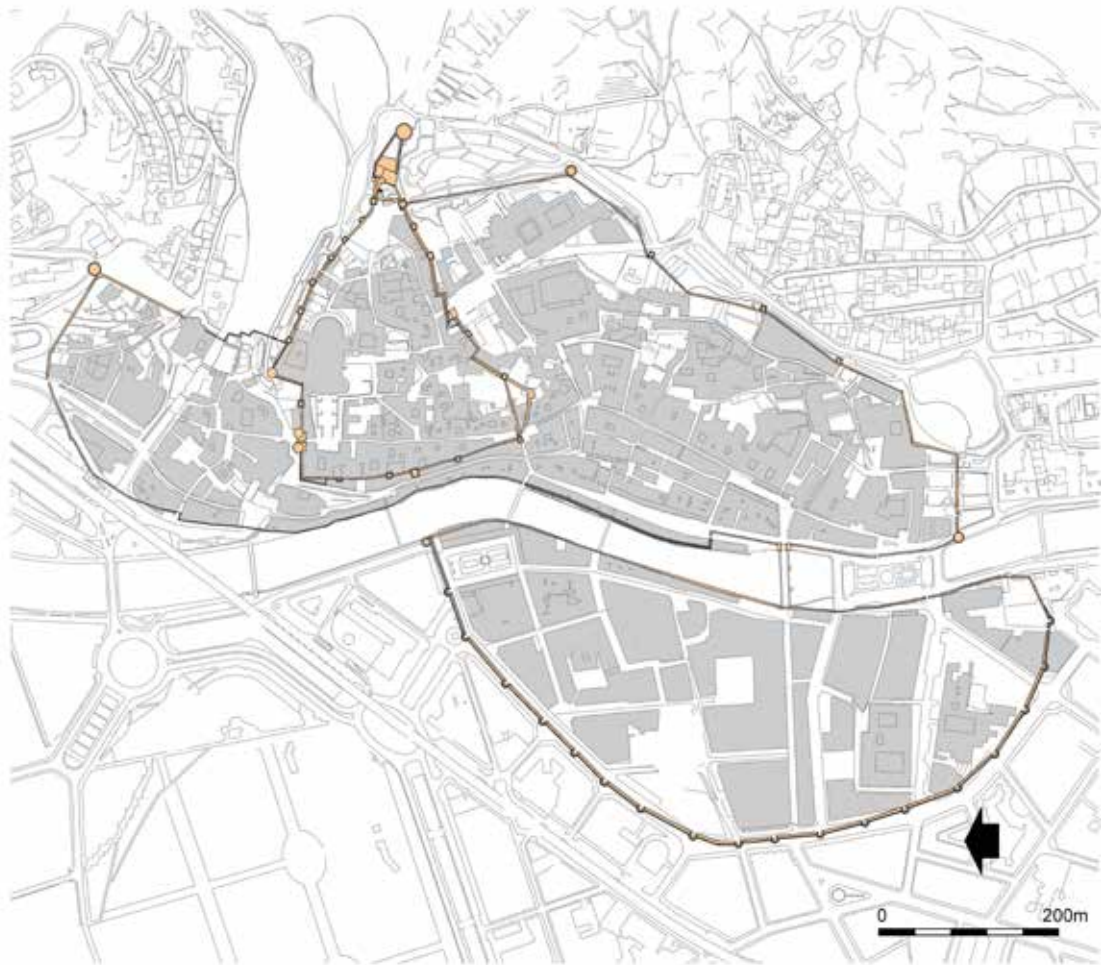

Fig. 13. Plànol actual del centre històric de Girona on s'han dibuixat les muralles baix medievals. A baix i sobre la riba esquerra del riu Onyar, el Mercadal.

Les incògnites; el sector nord de la muralla del Mercadal

Moltes de les dades –no pas escasses- que hem recollit en el text precedent parlen, bé del mur del Mercadal com un tot, o bé del sector meridional del mur; a grans trets l'arc comprès pels trams que anaven des del rec Monar –o una mica més avall- fins a la riba de l'Onyar, a l'alçada del rec de Cuguçacs. Però això ens planteja algunes preguntes com ara; que hi ha del sector nord de la muralla?. Quines són les possibles raons del seu oblit a les fonts escrites o arqueològiques?

El mur nord del Mercadal, que d'acord amb els capítols reials aprovats el 1368 havia d'anar fins al pont d'en Cardonet –avui de les Peixateries- acabà finalment molt més amunt, a la vora del tram final del rec de Figueroles, en l'extrem nord de l'actual plaça de Sant Agustí o de la Independència, un canvi de més de cent cinquanta metres cap al nord que no sabem quan tingué lloc; que, d'altra banda, ha deixat un feble rastre documental en la citada referència a la controvèrsia de 1374 (*supra*), però cap altre en l'abundant correspondència adreçada pels monarques a Girona durant el darrer terç del segle XIV. Tot aquest sector mai no s'arribà a urbanitzar, excepte els trams més propers a l'Onyar, i es mantingué com un espai d'hortes, tanmateix amb algunes construccions com, per exemple, les cases, patis i horts que el 1384 Ramon Xammar tenia a l'horta de Figuerola, a tocar l'Onyar (doc. núm. 579), en el lloc avui ocupat per la plaça de Sant Agustí, però sense cap esment a la muralla, que s'hauria de situar al nord, i el 1384 encara no hi era. En canvi, el document de l'estima de 1535, encara esmenta la citada horta d'en Xammar i la limita, pel nord, amb la muralla (Canal *et al.*, 1995, 33), la qual cosa ens diu que en el mur septentrional del Mercadal es bastí després de 1384, sense més precisions. Però sabem que el 1391 el bisbe ordena la taxació de les terres que el benefici de Sant Domènec de la seu tenia al Mercadal, que havien estat expropiades per a la construcció de les muralles i fossats (doc. núm. 600). Gràcies a l'estima de l'any 1535 sabem que dites terres se situaven a ponent del portal de Figueroles; on avui hi trobem les cases entre la plaça de sant Agustí i la Gran Via. Guilleré a *Girona en el segle XIV* ens explica que el 1399 havia estat destruït un verger immediat al rec de Figueroles, a causa de la construcció de la muralla del Mercadal (doc. núm. 614). Sembla clar, per tant, que les obres també haurien culminat al nord del Mercadal pels volts de 1400 o una mica més tard.

Fig. 14. Plànol actual del Mercadal sobre el que s'han dibuixat les muralles medievals. 1) Portal d'en Vila. S'esmenta per primera vegada el 1443. Darrera el portal, ja dins el recinte, s'obria la plaça d'en Vila d'on prové el topònim del portal. En Bernat Vila era un hostaler de finals del segle XIV que regentava el seu negoci ubicat on ara s'aixeca el gratacels anomenat popularment "el bolet", a la plaça Salvador Espriu. 2) És l'única torre del recinte del que no se'n té constància documental o cartogràfica. La seva presència pensem que es justifica perquè és l'únic angle mort i mal guarnit de la muralla del Mercadal. Els canvis urbans posteriors haurien afectat la muralla fins al punt de fer desaparèixer la torre prematurament. 3) Portal dels Flassaders o de Santa Caterina. Les primeres referències no remunten més enllà del segle XVI. Tanmateix, l'emplaçament sobre la confluència de dos importants camins d'accés a la ciutat; el camí barcelonès (actual carrer Migdia) i el de Caldes (carrer de la Rutlla), són raons de pes per considerar que el portal existí des de la construcció de la muralla. 4) Tram de muralla de Cuguçacs. 5) Portal de Santa Clara. Anomenat així per la proximitat del convent homònim que va romandre fora del recinte del Mercadal fins que, la construcció dels baluards en el segle XVII, va obligar a desmantellar-lo per fundar una nova seu a l'interior del barri. 6) Portal del Monar. S'esmenta el 1407. 7) Muralla nord del Mercadal. Ben coneguda gràficament per plànols i fotografies i molt poc documentalment. 8) Portal de Figueroles. Es documenta a partir del segle XVI. El nom li prové del rec de Figueroles que ja s'esmenta en el segle XIII. 9) Torre de Figueroles. No apareix mai en els documents baixmedievals. A diferència de les altres de la muralla del Mercadal, aquesta era més voluminosa i potent. S'avançava respecte del mur i era totalment independent. Conceptualment era molt semblant a la torre dels Predicadors, rere el convent de Sant Domènec, o a la de Santa Lúcia a l'extrem nord de la muralla del burg Sant Pere de Galligants.

L'arqueologia. Descripció de les estructures relacionades amb les muralles

Les muralles del Mercadal foren enderrocades al llarg del primer terç del segle XX en un procés llarg i complex que sovint provocà disputes entre els propietaris de les defenses, l'exèrcit, i la corporació municipal, especialment per l'ús que s'havia de donar als espais alliberats, que constituïen amplis solars de gran valor en una ciutat que creixia precisament al seu entorn. Així, mentre el sector alliberat pel tram occidental de la muralla va ser destinat majoritàriament a la construcció d'una gran via nord-sud que des de llavors vertebrava el centre de la ciutat, l'avinguda de Jaume I, els espais més discutits varen ser els baluards, que construïts al segle XVII ocupaven amplis espais de terreny susceptible de ser edificat. La disputa va ser llarga i els darrers baluards no varen ser enderrocats fins l'any 1932.

Tot i que actualment no queda res de l'alçat de les muralles del Mercadal el seu aspecte ens és ben conegut, ja que són diverses les fotografies de principis de segle que il·lustren el seu aspecte immediatament abans i durant el procés de demolició. Altrament, als darrers anys, diversos treballs arqueològics han permès documentar trams de les fonamentacions d'aquestes defenses i aprofundir en el seu aspecte i tècnica constructiva. Alguns dels estudis han posat al descobert part dels murs d'algun dels baluards com el tram avui visible i ja conegut de la plaça del Lleó i que correspon al baluard de sant Francesc o un sector del de la Santa Creu, localitzat durant les obres de construcció de l'aparcament soterrani d'un hotel.

Tanmateix, el tram més llarg de muralla es va localitzar l'any 2005, durant les excavacions arqueològiques realitzades a l'entorn de l'antic Hospital de Santa Caterina, prèvies a la reconversió de tota aquella àrea en la seu de la Generalitat a Girona. A diferència dels dos sectors anteriorment esmentats i que corresponen a uns elements afegits a l'obra original al segle XVII, en aquest cas, es va localitzar part del pany interior de la muralla del segle XIV.

La part descoberta durant les excavacions corresponia essencialment a la fonamentació del tram interior de la muralla, que estaria formada per un doble parament, amb un espai central farcit amb terra. El tram exterior i les torres associades es trobaven sota l'actual avinguda de Jaume I, mentre que l'interior transcorria per l'interior del solar de l'antic hospital, entre la cruïlla amb el carrer Joan Maragall i l'edifici de la delegació d'Hisenda. Les excavacions varen permetre analitzar alguns elements que poden apropar-nos a l'evolució de part de les defenses del Mercadal, i, a més, varen posar al descobert una estructura que s'hi associava i que tot seguit passarem a descriure ja que ens poden ajudar a obtenir una visió més completa de la construcció i evolució de les defenses.

El primer que es va poder determinar és que els dos panys de muralla no eren paral·lels, almenys en aquest sector de migdia. Així, a l'extrem sud-est els dos paraments es trobaven separats poc més de metre i mig, ja que la cara interna del parament exterior apareixia just al límit de la vorera actual. Per contra, a l'extrem sud-oest del solar, la zona més propera a l'actual edifici d'Hisenda, el pany interior s'anava obrint, tot entrant dins el solar de l'hospital, mentre que l'exterior mantenia l'orientació inicial, resseguint *grosso modo* la vorera de l'avinguda de Jaume I. Això feia que a la zona sud-oest, la separació entre ambdós paraments fos d'alguns metres. Aquesta progressiva separació ja era visible a la planimetria més antiga existent de la ciutat i que data del segle XVII, pocs anys abans de que la muralla fos dotada de tot un seguit de noves defenses avançades.

De tota manera ha estat la zona sud-est la que s'ha pogut investigar de forma més aprofundida. En aquest sector es conserven un conjunt de murs de característiques similars i íntimament relacionats entre si. No es tracta simplement del llarg mur que conformaria el parament interior de la muralla sinó que formant-ne part integral, es va descobrir una estructura quadrangular que s'endinsava cap a l'interior de la ciutat.

Tota l'estructura era bastida seguint el mateix sistema constructiu. Primer es va realitzar una gran rasa en el terreny, fins arribar al nivell natural, format per pedres de riu, rierencs i sorres. Posteriorment, la rasa es va farcir de morter i pedres de tal manera que no només aquest material buidat a l'interior ha acabat conformant la fonamentació de l'estructura sinó que el morter es va filtrar a l'interior del nivell natural i, ara, molts rierencs i còdols han quedat integrats com a part de l'estructura. De fet, la part conservada és precisament això, un fonament. Solament a la part superior d'alguns dels murs es conserven una o dues filades del que devia constituir el parament vist que era obrat amb blocs quadrangulars, integrats dins del massís del fonament i polits només per la cara externa. La primera filada constitueix una anivellació per crear una base planera damunt de la qual alçar el mur pròpiament dit. D'aquest només se'n conserva una filada al mur 5. Dels altres murs, el 6, 7 i 1 conserven la filada d'anivellació i els altres paraments ni tant sols aquesta. Aquestes filades de blocs treballats només es troben en aquells paraments que donaven a l'exterior de l'estructura (en el cas de la muralla, la banda de migdia que donava a l'interior de la ciutat).

Els murs presenten una amplada que oscil·la entre el metre i mig i els 2'2 m. L'alçada conservada és irregular, ja que si bé la superfície superior es troba tota a una alçada similar, amb desnivells que no superen els 0'20 m, la cota final de les fonamentacions varia, sobretot per la filtració dels materials abocats a la rasa que han acabat imbricant pedres i elements del subsòl al nou mur. Aquesta alçada se situa entre 1'20 m i 1'50 m. L'excepció és la paret que tanca l'estructura per migdia que presenta una alçada de 0'70 m., degut, com veurem, a la seva peculiar funció.

A migdia d'aquesta estructura trobem diversos murs. Un d'ells, situat justament a migdia de l'estructura quadrangular, mostra una forma força irregular (sobretot als extrems occidental i oriental) i fonamenta a, escassament, 0'70 m de profunditat. Tot i haver estat descobert de forma parcial, els seus límits abruptes i mal acabats així com la seva potència, inferior a la de les estructures de l'entorn, fan pensar més en una plataforma de reforç del terreny, associat segurament a la torre semicircular que s'havia de localitzar exteriorment en aquest sector, que a un veritable mur amb alçat. A la banda occidental, se n'hi recolza un de similar de 0'90 m d'amplada i una fonamentació de solament 0'70 m de potència que forma part d'una fase molt més moderna de l'existència de les defenses i que cal relacionar amb la pròpia expansió de l'hospital de Santa Caterina. Al perfil de l'excavació que correspon a l'actual vorera nord de l'avinguda de Jaume I es localitzen sengles paraments a ponent i llevant del mur suara descrit que podrien configurar, com veurem, el pany exterior de la muralla. D'aquests murs solament se n'ha pogut apreciar la cara de tramuntana i en desconeixem tant el seu gruix com la seva aparença externa, ja que la cara visible originalment seria la de migdia, la que donaria a l'exterior de la ciutat medieval i moderna.

Menció especial mereix el mur 1, que corre d'est a oest a ponent de l'estructura quadrangular. Aquest es trobava molt malmès superficialment ja que al seu damunt s'hi havien recolzat estructures pertanyents a les fases més modernes de l'hospital. En el mur s'aprecia un tall vertical que coincideix amb un canvi en la seva aparença externa. Així, la

zona que resta més propera a l'estructura quadrangular (la de llevant) presenta un fonament exteriorment amb menys morter i on són molt visibles els rierencs i pedres abocats per conformar-lo, mentre que a la banda de ponent, el morter és molt més abundant i pràcticament no és visible cap pedra, si exceptuem els blocs de la filada que s'havia de veure. Això es pot deure a diverses raons. La primera és que atès que per construir la muralla hi devien treballar diverses brigades d'obres, aquests emprassin sistemes lleugerament diferents i aquest sigui el punt d'unió del treball de dos equips. La segona és que la muralla fos malmesa en algun dels atacs que patí la ciutat i fos posteriorment reparada. La tercera seria que l'estructura quadrangular fos un element afegit *a posteriori* i que per fer-ho es tallés un tram de la muralla. Aquesta tercera possibilitat ens sembla la menys plausible ja que aquest tall no s'aprecia al mur de la banda de llevant de l'estructura i que conformaria la continuació de la muralla, que també s'hauria hagut de retocar per encaixar-hi el nou element.

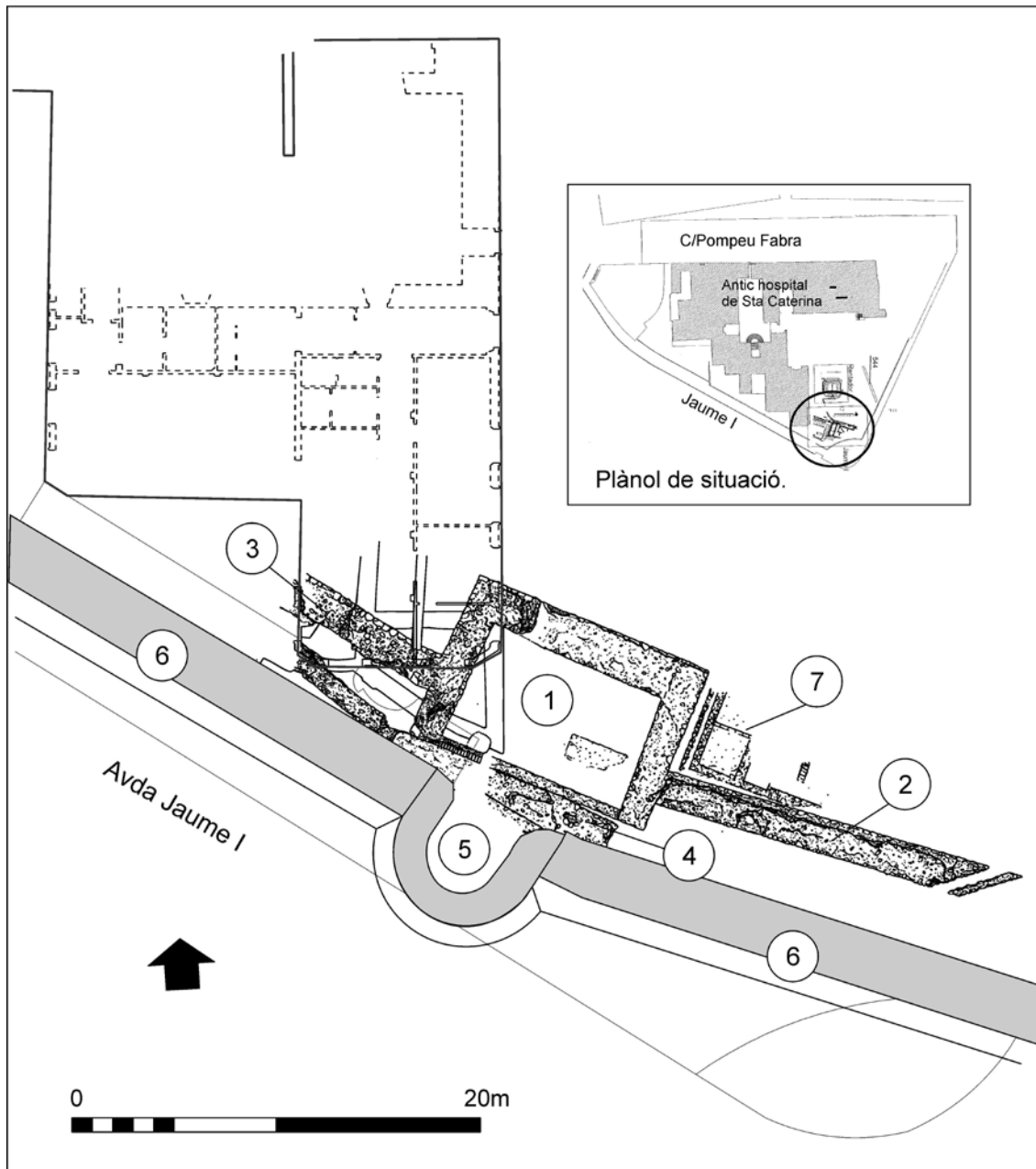

Fig. 15. Planta del tram de muralla documentat arqueològicament en el pati rere l'antic hospital de Santa Caterina. 1) Cos d'edifici que mapes antics del segle XVIII assenyalen com un cos de guàrdia, 2 i 3) mur interior o contraparet de la muralla, 4) estructura d'obra i morter de principis del segle XX, 5) ubicació de la torre de la muralla que no es va poder excavar, 6) mur extern de la muralla que només es va localitzar d'esquitllentes a la intervenció arqueològica i 7) parets i altres elements constructius de principis del segle XX.

Funcionalitat de les estructures associades a la muralla localitzades a l'entorn de l'hospital de Santa Caterina

La descripció de la funció exacta d'algunes de les estructures localitzades no resulta fàcil d'establir. Tot i que la seva relació amb la muralla és clara i, de fet, els dos llargs murs que d'est a oest se situen als laterals de l'estructura quadrangular corresponen al seu parament interior, no ho és tant respecte a la funcionalitat de l'estructura quadrangular. De tota manera la planimetria antiga ens hi pot ajudar.

A la ciutat de Girona els plànols més antics conservats corresponen a finals del segle XVII. En diversos plànols a partir d'aquesta època apareix a la zona on ens trobem una estructura quadrangular que és descrita com un polvorí. Aquest element es recolza, per ponent, amb la part interior de la muralla. En canvi, en cap plànol apareix el mur que es perllonga des del polvorí cap a llevant. El curiós és que a tots els plànols es pot observar com el mur del Mercadal presenta una gran amplada fins arribar precisament a aquest polvorí. A partir d'aquest punt, la muralla se'ns mostra com una estructura molt més simple amb un sol parament. A finals del segle XIX a la planimetria ja no apareix tampoc el polvorí sinó que la muralla fa un angle, perdent gran part de la seva amplada, just on hauria d'estar l'estructura que ens interessa.

Així doncs, a què corresponen les estructures localitzades?. L'estructura quadrangular és sens dubte la que apareix a la planimetria de l'època, descrita com el polvorí. Es tracta d'un element adossat al parament interior de la muralla, que se situaria a migdia i que en formava part ja en el moment de la construcció tot i que s'hi recolzi. Disposem de dos elements que ens refermen en aquesta resposta. Per una banda, l'estratigrafia interior de l'àmbit, de fet un simple farciment, va proporcionar materials del segle XIV.

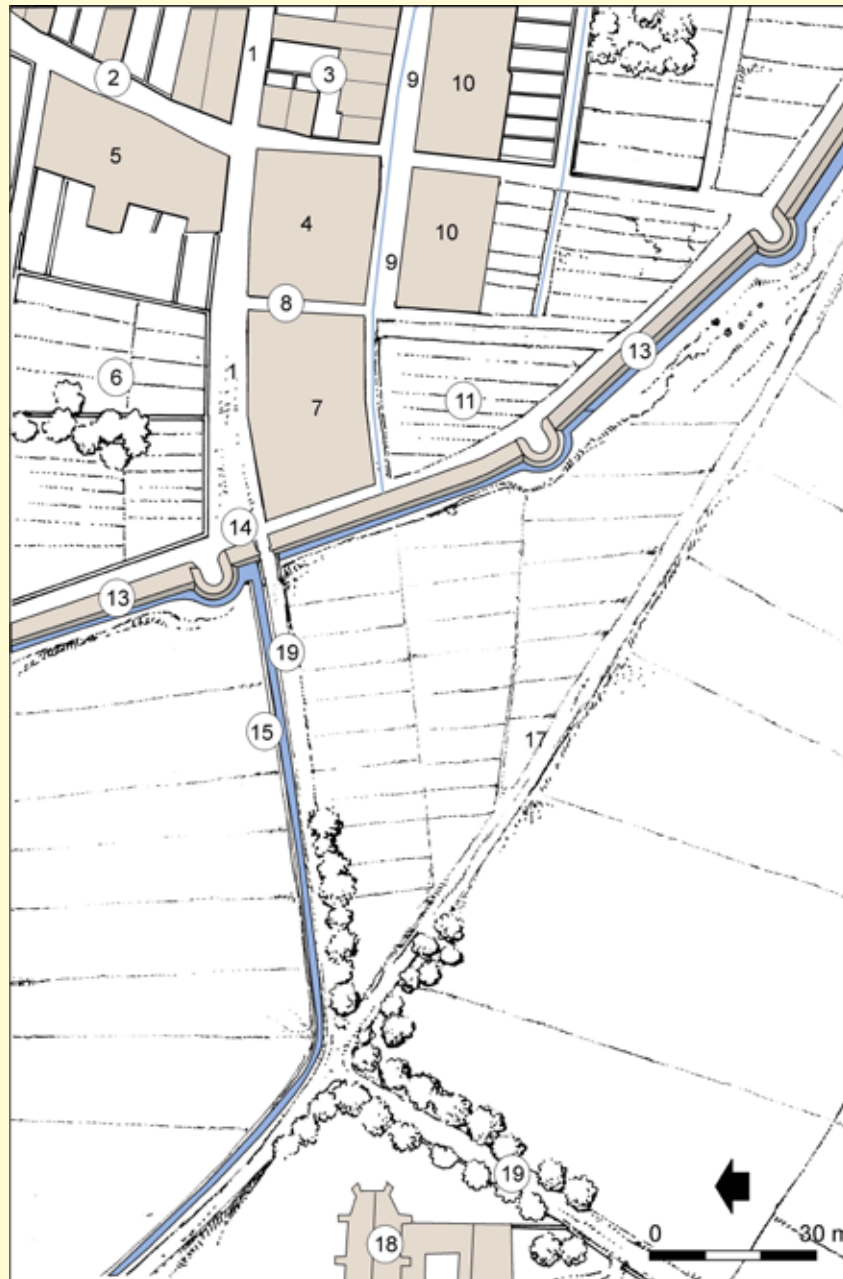
Pel que fa a la seva funcionalitat, és probable que inicialment actués com a element interior associat a una torre semicircular de la muralla que segons la planimetria s'havia de localitzar en aquest punt. La seva funció específica no està clara ja que no sembla que les altres torres disposessin d'aquesta mena d'element interior. En algun moment indeterminat, la plataforma interior de la torre es va reforçar amb una massa de morter que va escapar l'estructura quadrangular, fet que va obligar a construir un nou mur a la banda de migdia per tancar l'estança, ara separada de la torre, i que potser des de llavors es va començar a emprar com a polvorí o amb qualsevol altra finalitat relacionada amb les necessitats de la defensa.

Per altra banda resulta simptomàtic que el mur 5 que situat a llevant, sembla solidari i, per tant, coetani a aquesta estructura quadrangular, ja no apareix a cap plànol del segle XVII o posterior, com si fos un element ja arrasat i obliterat. Una possibilitat és que aquest mur que correspon clarament al pany interior de la muralla original, fos arrasat a mitjan segle XVII quan s'aixecà el baluard de sant Francesc que feia aquest mur innecessari defensivament en quedar en un espai ja protegit per la nova defensa avançada, l'eliminació del qual permetia guanyar espai al solar de l'hospital. De fet, això és el que va passar dos segles més tard quan per ampliar l'hospital amb una nova ala, es va enderrocar el polvorí i part del tram occidental del pany interior la muralla. Probablement en aquell moment, a finals del segle XIX es construís el mur 8, que tindria com a única funció, tancar per migdia la muralla i contenir el farcit de terra que existia entre els dos panys i que havia quedat al descobert per l'enderrocament del mur original.

Així, sembla que a partir del segle XVII, aprofitant la construcció dels baluards, però

sobretot a partir del segle XIX, alguns trams de la muralla interior del Mercadal varen començar a ser enderrocats per tal de guanyar espai intramurs, i les construccions, com succeeix amb l'hospital de Santa Caterina, s'adossen pràcticament a les velles defenses.

Savaneres i Santa Clara

Plànol del sector comprès entre el tram occidental del carrer de les Savaneres i el convent de Santa Clara entre el darrer terç del segle XIV i el primer quart del segle XV. El període

coincideix amb la construcció de la muralla del Mercadal. L'obra va comportar profundes transformacions en l'estructura urbana de la zona. Així els camins i vials que fins aleshores entraven i sortien de les hortes del Mercadal quedaven tallats. Especial transcendència va tenir l'afectació del carrer de les Savaneres ja que una part significativa quedava segregada del nou recinte tancat. Les hortes també van haver d'adaptar-se al nou traçat del rec de Cuguçacs que es va modificar per abastir d'aigua els fossats de la muralla.

1) Carrer de les Savaneres. Aquest tram més occidental se l'esmenta també com el carrer de Santa Clara.

2) Carrer de Fontanilles. Era molt més llarg que l'actual car la implantació de l'hospici al segle XVIII —l'actual casa de Cultura— en feia desaparèixer el tram meridional.

3) Illa de cases situada entre el carrer de les Savaneres i Canaders a domini directe de la pabordia del mes de Setembre o de Cassà de la seu de Girona. Va desaparèixer amb l'obertura de l'avinguda Pompeu Fabra al segle XX.

4) Illa de cases situada a ponent del carrer Fontanilles. El domini eminent el regentava la pabordia de Cassà. Mercès al capbreu que confeccionà aquesta institució entre 1408 i 1412 (doc. 631) se sap que contenia 7 cases arrenclerades de llevant a ponent. Seguint aquest ordre els propietaris documentats són els següents: Joan Hort, Caterina, muller de Jaume Banyils, Narcís Hospital, Joan Amalric, Antoni Carrera, una altra casa de l'esmentada Caterina i, en el cap de ponent, la casa de Guillem Pelegrí.

5) Cases i horts de la pabordia de Cassà. En el capbreu de 1408/1412 de dita pabordia (doc. núm. 631) s'hi identifiquen sis cases amb porta al carrer de Fontanilles. A darrera, vers ponent, s'estenien les eixides i unes feixes de les mateixes cases. La casa d'Antoni Cases feia xamfrà amb el carrer de les Savaneres. Seguien cap al nord una casa d'Antoni Carrera, una de Pere Solà, una altra d'Antoni Carrera, una de Pere Bofí de la cellera de Bescanó i tancava una darrera casa d'Antoni Carrera.

6) Horts i patis, la senyoria dels quals, es repartia entre el castell de Sobreportes i la pabordia de Maig de la seu.

7) Renglera de cases del carrer de les Savaneres amb eixida a migdia. Restava sota el domini directe de la pabordia de Desembre de la seu de Girona. Abans de la construcció de la muralla era molt més llarga ja que s'estenia cap a ponent fins arribar a la cruïlla amb al camí de Cuguçacs (núm. 17 del plànol). A banda de segregat-ne més de la meitat, l'obra de la muralla i el fossat comportà l'expropiació i l'enderroc d'unes quantes cases i feixes. L'illa resultant i ja closa dins murs contenia deu cases (doc. núm. 540, 588, 603, 617, 618 i 643). Des de llevant les dues primeres pertanyien respectivament a Arnau Puig (1370) i a Berenguer Mateu (1370). Seguia la de Ramon Xetart (1370) i Bernat Puig (1424). A continuació seguien dues cases de Bernat Masnou (1370). El seu hereu, Antoni Masnou, en venia una a Francesc Castelló (1387) que heretà Joan Castelló (1424) per bé que aquest darrer la tenia per Nicolau Pasqual, muller de Joan Banyils. La sisena i setena cases pertanyien a Bernat Albert (1370). Entre 1387 i 1399 la de llevant la va tenir Pere Aulina i al 1424 Pere Castelló. La de ponent passà a Guillem Camps (1393), Guilleuma Canadell, muller d'Arnau de Bescanó (1399), a Francesc Ferrer i finalment a Francesc Oliver (1424). A continuació venia la casa que Berenguer Riquer retenia des de mitjan segle XIV (1353) (doc. núm. 459, 473 i 474). Més endavant la va regentar Guillema Canadell (1393/1399) i Francesc Olivet (1424). La penúltima era la casa de Guillem Vilar (1393) que passà a Joan Nespler (1399) i finalment a Narcisa, muller de Martí Prat (1424). La darrera casa se situa-

va al cap de ponent a tocar de la muralla però separada per mitjà d'un pati (1399). Al 1399 pertanyia a Margarida, muller de Pere Quintana, i al 1424 a Narcisa, muller de Martí Prat.

8) Carreró avui desaparegut que marcava la partió entre el domini de la Sagristia Segona, a llevant, i la pabordia de Desembre de la seu, a ponent.

9) Carrer de Canaders. Avui és la galta de migdia de l'avinguda Pompeu Fabra.

10) Cases i hortes de Cuguçacs sota domini de la Sagristia Segona.

11) Feixes d'horta de la pabordia de Desembre de la seu. La propietat útil raia principalment en el amos de les cases veïnes. Amb la construcció de la muralla en van restar només deu dins el recinte. Precisament, una d'aquestes es va utilitzar com a taller on els picapedrers triaven i tallaven la pedra per a l'obra de la muralla del sector. És en aquest context que probablement cal interpretar l'esment que se'n fa al 1370 com la «pedrera de Cuguçacs» (doc. núm. 540).

12) Entre les cases i els horts de la pabordia de Desembre de la seu hi passava una reguera que captava l'aigua del rec Cuguçacs i menava cap a l'est recorrent el carrer Canaders. Tot i que a finals del segle XIV dit carrer tenia ja més veïns que el de les Savaneres, es constata documentalment que, encara al 1424, Canaders no arribava a la muralla (doc. núm. 644). Va ser més endavant quan Canaders es va allargar i va prendre el relleu a les Savaneres com a via d'entrada a la ciutat pel portal de Santa Clara.

13) Aquest tram de la muralla del Mercadal ja era bastit o com a mínim prou evident per servir de referència meridional de les hortes de la pabordia de Desembre de la seu (doc. núm. 588).

14) Portal de la muralla anomenat de Santa Clara per la proximitat del convent homònim. El primer esment específic data del 1399 (doc. núm. 615).

15) Rec de Cuguçacs.

16) Horts de la pabordia de Desembre de la seu que restaren fora murs. Abans de la construcció de la muralla hi havia unes quantes cases que pertanyien al cap del carrer de les Savaneres. Probablement es van enderrocar amb l'obra de la muralla però no podem esbrinar del cert en quina situació van quedar ja que se'n perd el rastre documental a partir del 1360.

17) El camí de Cuguçacs. Venia de l'horta de Daroca a la cadireta Inferior i anava fins a la cruïlla del camí barcelonès amb el de Caldes (Ultònia i Rutlla, respectivament).

18) Convent de Santa Clara.

19) Antic tram occidental del carrer de les Savaneres que va restar fora murs. Connectava amb el camí que anava a Gironella del Pla, antic terme situat entre els termes de Palau i Santa Eugènia on actualment situem Bell-lloc del Pla (Canal *et al.*, 2010,159).

Fig. 16. Aspecte que tenia la muralla del Mercadal a la zona de Cuguçacs abans d'èsser enderrocada totalment.

8. El segle XV; una crisi estructural

Introducció

Davant els centenars de documents que parlen del Mercadal en el segle XIV, només en disposem d'algunes dotzenes per al segle XV –si deixem de banda els notarians, molt poc explorats–; encara menys si acabem la nostra recerca el 1462, quan esclatava la Guerra Civil. Aquesta migradesa no és gens anòmala; en general, les proporcions a tota Girona són molt semblants. Tots els registres documentals publicats, i també altres d'inèdits –els Llibres de la pabordia de Desembre i de la Sagristia Segona de la seu, els Pergamins de Sant Feliu, el Catàleg de Pergamins de l'Arxiu Històric Municipal, els Llibres Verd i Vermell o les Cartes Reials–, els manuals d'Acords..., donen proporcions entre 3/1 i 4/1 quan es comparen quantitativament els dos segles. És cert que ens manca el coneixement dels arxius notarians d'aquella època, però si mantenim la recerca als documents de naturalesa immobiliària –establiments, vendes, donacions, hipoteques, capbreus– d'institucions que mantenien una provada continuïtat des de feia segles, la desigualtat és encara més gran.; 1/10. Això, sens dubte, vol dir alguna cosa que mirarem d'esbrinar.

El primer quart del segle; una estabilitat relativa

Malgrat totes les mancances, el segle XV comença amb alguns documents molt complets, que donen una panoràmica força concreta de sectors extensos, especialment al sud del convent de Sant Francesc i fins la muralla meridional del Mercadal. En conjunt, ens permeten dibuixar de forma acurada tot el sector abans dels terratrèmols de 1427 i 1428.

Ens referim, en primer lloc, al capbreu de la pabordia de Cassà –aplegada a partir dels anys 1408-1412–, amb les confessions de fins a 71 propietats situades entre els carrers de Canaders –el límit meridional–, Fontanilles a l'oest i la muralla de la riba de l'Onyar a l'est; amb un límit més imprecís al nord de l'actual carrer d'en Ginesta. El nom d'aquest carrer segurament s'originà en aquelles dates, ja que segons el capbreu, en Nicolau Ginesta tenia diverses propietats, cases i feixes de terra en la cantonada del carrer de Fontanilles amb el carrer conegut fins aleshores com dels Tixadors. Més del 80% de les propietats capbreuades eren habitatges, però tampoc hi faltaven els hostals i tallers. D'aquesta manera, el sector mostra una densitat demogràfica remarcable –més de seixanta focs– a començament del segle XV (doc. núm. 631).

Fontanilles

Fontanilles a principis del segle XV. Al 1400, ja feia temps que l'antiga horta de Fontanilles havia estat urbanitzada i, d'ençà la construcció de la muralla en el darrer terç del segle XIV, plenament incorporada al Mercadal. Els límits geogràfics els marcaven el riu Onyar a llevant, la muralla a ponent, el carrer dels Canaders —l'actual galta de migdia de la plaça Pompeu Fabra— a migdia, i el convent dels framenors, a tramuntana. La fesomia baix medieval del sector resta avui pràcticament perduda del tot ja que ha estat profundament

alterada durant les èpoques moderna i contemporània. Recordem que la construcció dels baluards, en el segle XVII, ja implicà reformes de consideració a l'exterior i a l'interior de les muralles. Després, la implantació de l'hospici en ple segle XVIII —l'actual casa de cultura— comportà l'eliminació d'un tram considerable del carrer Fontanilles i, finalment, l'obertura de la plaça Pompeu Fabra en el segle XX significà l'enderrocament d'una illa sencera de cases i la desaparició dels carrers dels Canaders i del Pago.

Des de temps molt reculats, La catedral de Girona exercia la senyoria sobre quasi totes les terres i finques de Fontanilles. Concretament era la pabordia del mes de Setembre de dita seu, també anomenada de Cassà, la que dominava tota la zona compresa entre el carrer dels Canaders i la galta nord del carrer d'en Ginesta. És precisament gràcies a un capbreu dels anys 1408/1412, conservat a l'arxiu capitular i compilat per aquesta institució, el document principal que ha permès restituir la configuració urbana de Fontanilles a la baixa edat mitjana (doc. núm. 631).

1. Entre les voltes de les cases —les voltes d'en Vila— i la muralla es definia un espai que, als primers anys del segle XV, es coneixia com la plaça de la Font Major. Més endavant però encara dins el mateix segle s'anomenà plaça «d'en Vila».

2. Tram de la muralla del Mercadal sobre la riba del riu Onyar. Aleshores feia pocs anys que estava enllestida.

3. Portal de la muralla anomenat «d'en Vila». Amb aquest topònim apareix per primera vegada al 1438 (Freixas, 1980, 402-403). Darrera el portal, ja dins el recinte, sòbria la plaça d'en Vila de la que va prendre el nom. Bernat Vila era un hostaler que entre les darreries del segle XIV i els primers anys del següent va regentar el seu negoci al sud de la plaça. Aleshores, la plaça s'anomenava de la Font Major i, per tant, és molt probable que el portal encara no portés associat l'antropònim «Vila».

4. Riu Onyar.

5. Passera sobre el riu Onyar. Era una obra perible de fusta, refeta un munt de vegades, que va funcionar fins al segle XX.

6. Cases, patis i horts al sud del carrer dels Canaders. Estaven sota el domini eminent de la Sagristia Segona de la seu.

7. Carrer dels Canaders.

8. Les voltes d'en Vila avui delimiten la plaça de Catalunya per ponent. Estaven sotmeses a la senyoria reial perquè es van aixecar sobre la via pública.

9 a 43. Illa de cases a domini directe de la pabordia de Cassà. Entre els anys 1408 i 1412 s'hi documenten les finques següents: la casa amb eixida de Jaume Pinyana (núm. 9 i 21), casa amb eixida i pallissa d'Antoni Biure i d'Antoni Torró (núm. 10, 20 i 22), casa de Jaume Cortell, fuster, (núm. 11), la casa de Pere Martí que abans pertanyia a Jaume Mateu (núm. 12), la casa d'Antoni Padrís que abans tenia Segalars (núm. 13), la casa de Ramon Ricart (núm. 14), la casa de Pere Segalars, sabater, (núm. 15), el pati d'Avinyó (núm. 16), la casa de Guillem Roig, paraire, (núm. 17), el pati de Joan Campllonc (núm. 18), la casa de Guillem Pelegrí, aventurer, (núm. 19), una altra casa amb eixida de Guillem Segalars (núm. 23), una casa amb eixida on hi figuren com a propietaris Llorenç i Bonet (núm. 24), la casa amb eixida d'Iu Bonet que antigament tenia Lorés (núm. 25), la casa amb bassa al darrera que tenia Joan Corbera i que després passà a Joan Carbonell (núm. 26), la casa amb pati i bassa de Terreny que passà a Jaume Serra (núm. 27), la casa amb eixida de Bernat Serra (núm. 28), la casa amb eixida de Ramon Marquès que passà a Ramon Roure (núm. 29), la casa amb eixida de Guillem Abaulenes, paraire (núm. 30), una casa amb eixida que passà

de Guillem Noell a Antoni Torró (núm. 31), la casa amb eixida de Joana, muller d'Antoni Grau (núm. 32), la casa amb eixida de Ramon Jordà (núm. 33), la casa amb eixida de Caterina, muller de Narcís Masó, forner del rei (núm. 34), la casa de Joan Llogaia (núm. 35), dues cases de Narcisa, muller d'Arnau Bisbe (núm. 36), la casa amb eixida de Joan Fontanet (núm. 37), la casa amb eixida de Jaume Collell (núm. 38), la casa de Joan Prat (núm. 39), el pati i l'eixida de Joan Fontanet (núm. 40), una casa amb eixida de Ramon Pere i de Jaume Barrot com a propietaris identificats (núm. 41), la casa amb eixida de Guillem Carbonell (núm. 42) i les cases de Galí i Pere Martí (núm. 43).

44. Part d'una illa de cases que contenia 7 finques correlatives, totes sota el domini directe de la pabordia de Cassà. A les 3 que apareixen reflectides en el plànol s'han identificat, entre 1408 i 1412 diferents propietaris: Joan Hort amb una casa, Caterina, muller de Joan Banyils, que després passà a Pere Roure amb una altra casa i Nicolau Hospital amb una casa.

45. Carrer de les Savaneres. Corresponia a la galta nord de l'actual plaça Pompeu Fabra. El nom apareix contades vegades en el capbreu de la pabordia de Cassà dels anys 1408 a 1412, car habitualment és substituït o assimilat a Fontanilles.

46. Illa urbana que contenia horts i cases. La majoria de les cases s'arregleraven sobre el carrer Fontanilles. Per darrera s'estenien els horts de les mateixes cases i d'altres en un paisatge que es feia progressivament menys urbà i edificat. Precisament les cases amb els horts adjunts eren de domini directe de la pabordia de Cassà, en canvi, els horts més interiors i cap a la muralla ho eren de la pabordia del mes de Maig de la seu de Girona. En el capbreu de 1408-1412 consta que la casa que feia xamfrà amb el carrer de les Savaneres pertanyia a Arnau Cases, draper de Girona. Pel nord seguien correlativament la d'Antoni Carrera, fuster, la d'en Pere Bofí de la Cellera de Bescanó i una segona casa d'Antoni Carrera.

47. Carrer Fontanilles. Travessava tota l'horta de Fontanilles de sud a nord fins arribar a la plaça dels Framenors. La construcció de l'hospici —l'actual Casa de Cultura— al segle XVIII va fer desaparèixer un tram considerable del carrer.

48 a 82. Illa de cases sota la senyoria de la pabordia de Cassà. En el capbreu dels anys 1408 al 1412 es descriuen molts vergers i cases: la casa de Bernat Despuig (núm. 48), la casa de Miquel Oliver, hereu d'Arnau Guillem (núm. 49), el pati dels hereus d'en Cases (núm. 50), el verger dels hereus de Pere Camps (51), la casa de Miquel Safont (núm. 52), els vergers de Pere Valls (núm. 53) i de Francesc Giró (núm. 54), la casa de Pere Conc (núm. 55), les cases i verger de Pere Collell (núm. 56 i 57), La casa amb bassa al darrera de Pere Saplana (núm. 58), la cas amb eixida de Bernat Alguer (núm. 59), la casa amb eixida de Guillem Pasqual (núm. 60), la casa amb eixida de Jaume Corbera (núm. 61), la casa i eixida de Margarida, muller de Bernat Arnau (núm. 62), la casa derruïda i una eixida de Narcís Ginesta, paraire (núm. 63), la casa pertanyia a Narcís Ginesta que també adquirí una eixida que quedava a migdia i que era de Guillem Pasqual (núm. 64), casa amb eixida i una peça de terra contigua al sud que tenia Narcís Bous i després passà a Narcís Ginesta (núm. 65), altre verger i casa amb eixida de Narcís Bous que en algun moment d'aquests anys fou de Francesc Ferrer (núm. 66), la casa i eixida d'Antoni Figueres, cirurgià, que després passà a Nicolau Llogaia, notari (núm. 67), vergers, casa i hostel de Francesc Guic, hostaler (núm. 68, 69, 70 i 71), la casa de Nicolau Puiol (núm. 72), dues cases de Valldemià (núm. 73 i 74), casa de Margarida, muller de Narcís Saplana (núm. 75), la casa de Joan Pastell (núm. 76), la casa de Nicolau Llogaia (núm. 77), la casa de Bernat Puig (núm. 78), la casa de Joan Comelles, mercader de Girona (núm. 79), la casa de Bernat Andreu Cases,

comanador de l'Hospital Nou (núm. 80), la casa amb eixida i pallissa de Francesc Banyils, hostaler (núm. 81) i casa de Narcisa, vídua de Jaume Banús (núm. 82)

83. Desconeixem el nom que rebia aquest carrer a principis del segle XV ja que, el capbreu l'esmenta simplement com a carrer públic o l'assimila al carrer Fontanilles. Tanmateix, el nom actual —carrer d'en Ginesta— és en realitat un antropònim que probablement prové de les tres finques que tenia el paraire Narcís Ginesta en aquest carrer documentades entre el 1408 i el 1412 (núm. 63, 64 i 65). A través del capbreu de 1408-1412 es palesa una notable concentració de paraires i teixidors —molts dels darrers de llana— a banda i banda del carrer.

84. La font major de Fontanilles apareix perfectament afrontada en el capbreu dels anys 1408 a 1412. Era situada sota les voltes d'en Vila i al mateix lloc on ara hi ha encara una font pública. Durant un temps va donar el nom a la plaça que s'estenia a llevant de dites voltes que, més endavant, es va conèixer com la plaça d'en Vila.

85. Totes les cases de la galta nord del carrer d'en Ginesta romanien sota la senyoria de la pabordia de Cassà. Entre els anys 1408 i 1412 s'identifiquen les cases de Francesc Companyó, de Francesca, muller de Ramon Canet, sabater, de Nicolau Llogaia, de Pere Saurí, de Bernat Carrera, de Jaume Canet, paraire, de Berenguer Pastell, teixidor, d'Agnès, filla de Bernat Sahort i muller d'Arnau Ribes i la de Jaume Serra. Plegades formaven una renglera de cases i patis que afrontaven al nord amb altres patis, vergers i eixides que estaven sota domini directe de pabordia del mes de Maig de la seu .

86. Patis i vergers sota la senyoria de la pabordia del mes de Maig de la seu.

87. Carrer que va desaparèixer quan es va construir l'edifici de l'hospici —l'actual Casa de Cultura— Originalment era un camí que conduïa a les hortes veïnes. Al segle XIV es va transformar en un carrer de tres passes d'ample que es va obrir de nou quan a partir del 1319 Bernat Vendrell iniciava els primers establiments urbans a la seva horta de Fontanilles (doc. núm. 262). Quan es va construir la muralla el carrer va quedar escapçat i sense sortida. Aquesta situació la recorda el capbreu de 1408-1412 que, en referència al carrer, diu «que abans solia anar a Daroca» L'horta de Daroca era una extensió d'horts situada a la vora de la cadireta inferior que, al seu torn, era el punt on el rec de Cuguçacs captava l'aigua del rec Monar. Avui l'ubicariem al carrer Tomàs Mieres.

88 a 90. Vergers i patis situats en el límit nord occidental del domini de la pabordia de Cassà. En el capbreu de 1408-1412 apareixen el verger de Pere Socarrats (núm.88), un altre verger que dit Pere Socarrats tenia per Bernat Carrera i que abans havia pertangut a Martorell, sabater (núm. 89) i el verger de Joan Pla que antigament tenia Vengut (núm. 90).

90. Renglera de cases abocades al carrer Fontanilles que arribaven fins a la plaça de Framenors —avui l'avinguda de Sant Francesc— Les cases més meridionals eren del domini de la pabordia de Cassà. La resta i ja fora de l'abast del plànol, eren del domini eminent de la pabordia de Maig.

En aquells anys -1409-, Guillem Sunyer aixecà un altre capbreu sobre els censos que tenia a les cases, patis i horts situades més al sud, en el sector comprés entre el carrer Canaduers al nord, la muralla al sud i l'areny i la seva muralla a l'est. Es tractava del lloc conegut genèricament com el Corral des de la 2ª meitat del segle XIII; on 32 propietaris signaren

a Guillem un total de 51 confessions de llurs drets sobre les propietats capbrevades (633), moltes de les quals se s'havien originat en els establiments començats per Bernat Net i Bernat Bissanya el 1336 (*supra*). La superfície capbrevada comprenia gran part de l'alou de la Sagristia Segona, però no tota; només una propietat limitava amb l'Onyar (doc. núm. 632, 633).

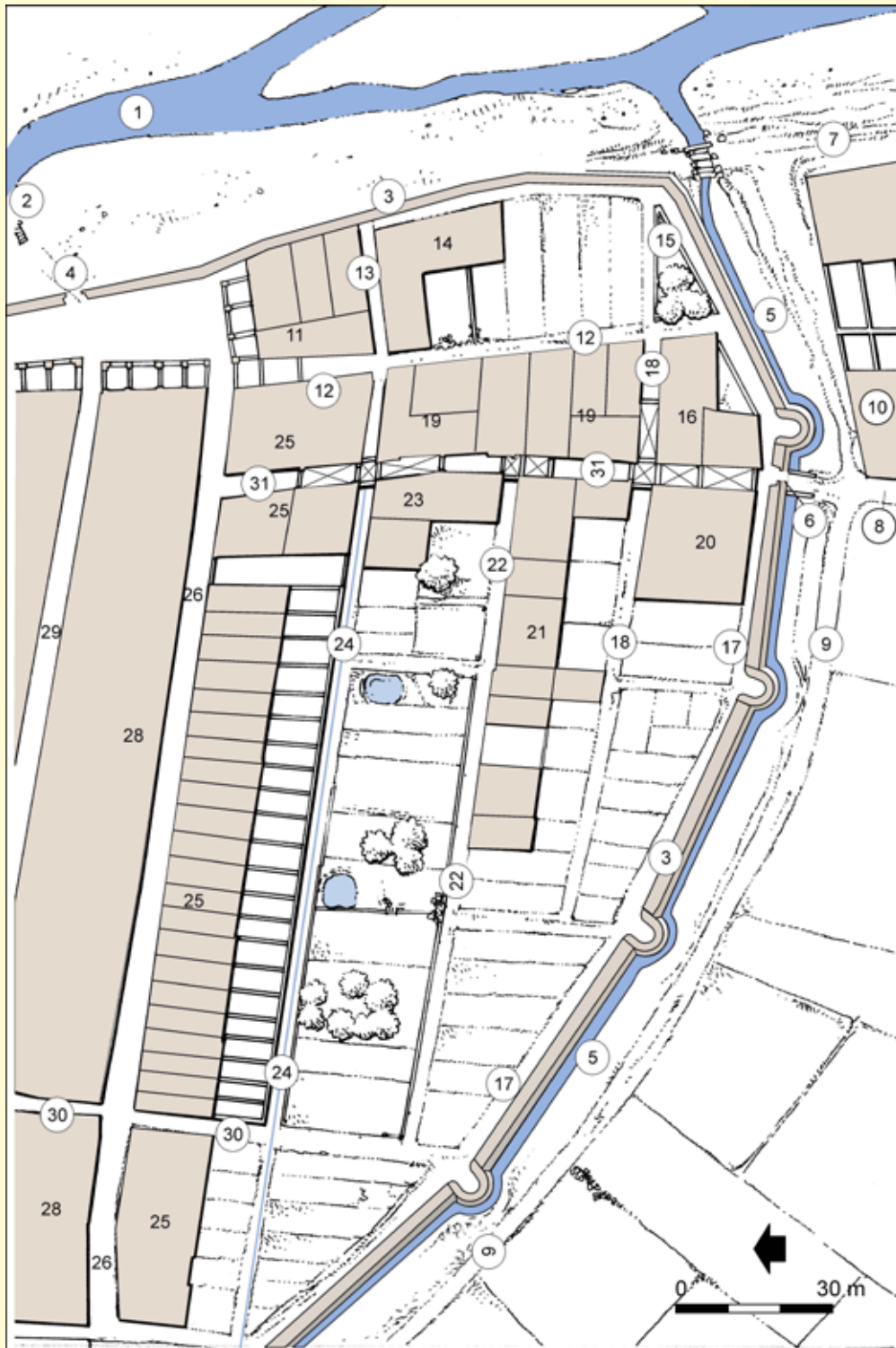
La descripció d'aquestes propietats capbrevades és d'una gran riquesa toponímica, però no dona gairebé cap sorpresa. Les confessions situaven els béns 4 vegades al carrer de Canaders, 5 als carrers del Corral i de Flassaders, 10 només al carrer del Corral (pot ser un nom genèric), un dels quals tenia l'Onyar a ponent, 7 al carrer de Cuguçacs -dos dels quals limitaven amb la muralla al sud- i 12 eren situats en el lloc del Corral, sense més precisió. Altres tres eren situats prop de la Font de Cuguçacs, dins murs, i un altre en el carrer. dels gats, que surt citat per primer cop.

Les propietats descrites estaven ocupades en 35 dels 51 casos per cases o hospicis (un 68%), mentre altres 10 eren horts, vergers o feixes sense edificar (19%), altres dues estaven ocupades per basses o dipòsits i altres 4 no tenien cap identificació concreta. Per tant, sembla clar que la urbanització en el sector era relativament densa, encara més si pensem que algunes de les propietats descrites tenien cases, no en sabem quantes. I tot plegat després de la forta reculada demogràfica viscuda des de feia més de seixanta anys.

Pel que fa als topònims citats, gairebé tots ja eren presents des de feia més d'un segle; els carrers i llocs de Canaders, Corral, Cuguçacs i Flassaders. La Font de Cuguçacs, a la desembocadura del rec i fora murs, s'esmentava des de 1334 (doc. núm. 334). L'única novetat era el carrers dels Gats, un topònim que sovintejarà en els segles XV i XVI.

A banda del capbreu de Guillem Sunyer de 1409, disposem d'una altra operació endegada pel mateix personatge uns anys després, el 1413, quan va vendre els censos d'una desena de propietats que tenia en el Mercadal de Girona, en el carrer de Canaders (doc. núm. 613), la qual cosa demostra que el capbreu de 1409 no citava totes les seves possessions en el citat alou de la Sagristia. La venda de 1413 comprenia censos de cases de 10 propietaris que pagaven 91 sous anuals en total i les cases, amb el carrer al nord i llurs eixides o patis i horts posteriors eren descrites amb les seves mesures -canes i pams-, un fet excepcional en la documentació medieval registrada en els arxius. Per això sabem que una mesura tipus d'una casa era una façana de 3 canes i sis pams, uns sis metres, però n'hi havia de més grans, una mesurava 7 canes i 5 pams i mig, més de 12 metres de façana -aproximadament, el doble-. La suma total de les cases descrites, més l'atribució de la mesura *estandard* a les quatre cases citades en les confrontacions, ens permet calcular que la venda descrivia prop de cent metres de façanes del carrer Canaders, repartits en dos grups de cases. A més sabem que la superfície dels patis o hortes posteriors era de 37 canes en la meitat dels casos descrits; això vol dir que la seva fondària seria d'unes 10 canes o 16 metres; és a dir, façanes estretes, però menys que en el segle XIV, i solars allargassats al darrera, tal com mostra la recerca arqueològica al nord de Canaders.

Cuguçacs i el Corral

El Corral i Cuguçacs a principis del segle XV. Al sud de Fontanilles, les hortes regades pel rec de Cuguçacs dominaven el paisatge d'un sector —avui comprès entre la plaça

Pompeu Fabra i el mercat municipal— que durant la primera meitat del segle XIV es va urbanitzar parcialment. La construcció de la muralla nova del Mercadal, a finals d'aquell segle, va condicionar profundament el futur urbà del Corral i de Cuguçacs.

La senyoria pertanyia principalment a la Sagristia Segona de la seu per bé que la banda més occidental del carrer de les Savaneres i fins arribar al convent de Santa Clara depenia de la pabordia del mes de Desembre de la seu. És gràcies als arxius d'aquestes dues institucions que podem conèixer amb prou detall la configuració d'un barri del que n'han pervingut escassíssims referents físics. Des del punt de vista documental, cal destacar entre d'altres, els extensos capbreus dels anys 1409 i 1413 de les cases i censos que tenia Guillem Sunyer en el Corral de la Sagristia Segona (doc. núm. 632, 633 i 636) i el capbreu del 1370 a favor de Margarida, esposa de Pere Vidal, sobre les propietats i censos que tenia a l'horta de Cuguçacs de la pabordia del mes de Desembre de la seu (doc. núm. 540).

1. Riu Onyar.

2. Passera sobre el riu Onyar. Era una obra perible de fusta, refeta un munt de vegades, que va funcionar fins al segle XX,

3. Muralla del Mercadal. El rei Pere ordenava la construcció dels valls i els murs al 1368. Tanmateix, les primeres dades fermes sobre l'existència física de la muralla en el sector de Cuguçacs no arriben fins al 1387 (doc. núm.588).

4. Portal de la muralla sobre l'arenys del riu Onyar. El nom popular que ens ha pervingut és el del portal d'en Vila que fa referència a l'hostal que tingué Bernat Vila vers el 1400 (doc. núm. 619).

5. Rec Cuguçacs. La construcció de la muralla en va modificar parcialment el recorregut, car es va adaptar com a rec del vall.

6. Portal de Santa Caterina. Era una porta de la muralla que donava accés a la ciutat des del camí barcelonès. Els primers esments coneguts remunten només a principis del segle XVI, tanmateix, pensem que existia des de la construcció de la muralla (Canal *et al.*, 2008, 63).

7. Camí de Caldes.

8. Camí barcelonès.

9. L'antic carrer de Cuguçacs va quedar alterat amb la construcció de la muralla. Es va haver d'ordenar resseguint el rec Cuguçacs per migdia.

10. Cases i terres de l'alou de l'Hospital Nou.

11. Illa de cases de la Sagristia Segona. Per la banda nord disposava de voltes bastides sobre el carrer amb pilars i arcades de pedra. Al 1400, s'hi documenten les cases d'Antònia, muller de Guillem Safont, que les venia a Martí Artau, la casa de Pere Xexart, vidrier, la de Joan Valldemià i especialment la de Bernat Vila, hostaler (doc. núm. 619). El seu hostal ocupava gairebé la meitat de ponent d'aquesta petita illa i feia xamfrà amb els carrers dels Canaders i del Born. La primera notícia remunta al 1373 quan s'esmenta «l'alberg d'en Vila, hostaler» a l'afrontació de ponent en el document de venda que es feia en públic encant de la casa que havia pertangut a Cília, muller de Miquel Sacurera (doc. núm. 551). A l'any 1413 l'hostal pertanyia a la seva vídua, Caterina. L'hostal d'en Vila devia ser una bona referència perquè, aviat va donar nom al proper portal de la muralla i, per extensió, a totes les voltes i porxos vora el portal. L'antropònim ha resistit el pas del temps i avui encara les «voltes d'en Vila» designen les que tanquen la galta de ponent de la plaça de Catalunya.

12. Al 1400 s'esmenta que les cases d'Antònia, muller de Guillem Safont (núm. 12 del

mateix plànol) eren al carrer del Born (doc. núm. 619). És probable que dit carrer es pugui identificar amb el vial que passava de nord a sud des del carrer dels Canaders fins a la confluència dels camins barcelonès i de Caldes.

13. Carreró avui desaparegut.

14. En aquest àmbit dominat per horts probablement hi havia, entre els anys 1409 i 1413, les cases de Guilleuma Farrera, les de Francesc Mascaró i la dels hereus «d'en Vinyes»

15. Racó de pati que formava part de l'alou de l'hospital Nou. La construcció de la muralla obligà a expropiar i a enderrocar algunes cases d'aquell alou. Així, del pati que tenia Pere Clusella al 1388 només en restava aquest cantonet que tenia Jaume Clota, boter (doc. núm. 594).

16. Als anys 1409 i 1413 s'hi documenten les cases de Nicolau Vilar i de Guillem Bofill. El darrer devia ser difunt al 1413 car s'esmenta que la tenia la seva vídua, Antònia.

17. Camí o pas de ronda interior de la muralla. En els capbreus de principis del segle XV s'esmenta com a camí, carreró o com a carrer de Cuguçacs.

18. La banda més oriental d'aquest carrer es coneixia a principis del segle XV com el carrer dels Gats o com «el galligà de na Bissanya». La banda més occidental apareix esmentada com a «carrer que va als horts» Avui ha desaparegut.

19. Illa de cases. Al 1413 s'hi documenten els propietaris següents de nord a sud: Francesca, muller de Nicolau Vilar, Joan d'Aragó, la muller de Berenguer Seguer, Joan Bonet, Agnès, filla de Pere Cifred i muller de Pere Sabater, Bonanada, muller de Narcís Estanyol, i la pallissa de Guillem Bofill.

20. El 1413 hi havia un grup de sis cases on, de llevant a ponent es llisten les següents: les d'Antònia, muller de Guillem Bofill, les de Francesca, muller de Jaume Gil, les de Margarida, muller de Francesc Montgat i la casa dels hereus de Simó de Travers. Cap a ponent i més enllà d'aquestes cases començaven les hortes.

21. Illa urbana del Corral sota domini directe de la Sagristia Segona. Al 1413 s'hi arrenclaven les cases dels hereus «d'en Vinyes», de «na Coca», Nicolau Vilar i Joan Brugada. Els horts s'estenien principalment per la banda de migdia. Els propietaris eren els mateixos possessors de les cases. L'extrem de ponent limitava amb un carreró o camí que, en dit capbreu del 1413, es defineix com a passatge.

22. Carrer desaparegut. En els capbreus de principis del segle XV s'esmenta de dues maneres diferents: el carrer del Gual i el carrer del Corral.

23. Cases i horts del Corral que tenien diferents possessors per la Sagristia Segona. Al 1413 s'esmenten les cases dels hereus de Pere Camps, a llevant, i la casa de Jaume Cortell al seu costat. La resta eren hortes.

24. Carrer desaparegut. En el segle XIV apareix com el carrer dels Flassaders. No obstant això, en els capbreus de 1409 i 1413 s'esmenta com un carreró en el que hi passava un rec.

25. Cases en el carrer de Canaders que estaven sota la senyoria de la Sagristia Segona. En es capbreus de 1409 i 1413 hi apareixen perfectament arrenclerades. De llevant a ponent es coneixen els propietaris següents: en el cap de llevant Pere Vinyes, abans de na Falgueres i Francesc Mascaró. Segueixen les cases de Margarida, muller de Guillem Ferrer, Bernat Oliveres, J. Pijaume, Joan Escolà, Joan Escolà, Joan Rovira, M. Marcó, Pere Roca, Francesc Rovira, Ramon Font, Francesca Carbó, Blanca, muller de Guillem Mont, Antoni Vila, Pere Lunell, Narcís Gallart i Sança, muller del difunt Pere Benet. A migdia de

les cases s'obrien els patis i eixides. A la venda de censos que feia Guillem Sunyer sobre propietats del carrer Canaders al 1413 s'especifica la llargada i amplada que tenien. Les mesures expressades en canes i pams fan veure que, alguns dels dits patis, ja cap a la banda de ponent, s'allargaven fins arribar al camí de ronda de la muralla.

26. En aquesta època el carrer dels Canaders va agafar major rellevància com a vial en detriment del carrer de les Savaneres. La talla de 1360 esmenta 30 hospicis per a Savaneres i 94 per a Canaders. La talla de 1379, tot i la devallada demogràfica de la segona meitat del segle XIV, esmenta 29 i 44 cases respectivament i el 1388 estima 71 cases per al carrer de Canaders i cap per a les Savaneres. Això no implica que s'enderroquessin les cases de Savaneres, sinó que probablement hi va haver un canvi d'ubicació de les portes de les cases de les Savaneres als Canaders. (Guilleré, 1980, 341; Guilleré, 1994, 113-114).

27. Cases i horts del carrer de les Savaneres a domini directe de la pabordia del mes de Desembre de la seu de Girona.

28. Cases i patis a domini directe de la pabordia de Cassà o del més de Setembre de la seu de Girona.

29. Carrer de les Savaneres.

30. El carrer de Fontanilles era molt més llarg que l'actual ja que el seu recorregut es prolongava cap al sud. Travessava els carrers de les Savaneres i dels Canaders —l'actual plaça Pompeu Fabra— i arribava al capdavant de les hortes del Corral. A banda dels testimonis textuais d'arxiu, la intervenció arqueològica realitzada a l'any 2005 davant del que fins aleshores havia estat l'hospital de Santa Caterina el va documentar i delimitar a partir de les façanes de les cases que el flanquejaven.

31. Al 1413 apareix esmentat com el carrer del Gual. Avui se'n conserva una part del tram nord convertit en la travessia dels Canaders. A principis del segle XV una bona part era cobert amb voltes que connectaven les façanes d'ambdues galtes del carrer.

Poc més endavant, el 1424 disposem d'un altre capbreu dels censos que mitja dotzena de propietaris pagaven a Joan Banyils en el carrer Savaneres i en l'alou de la pabordia de Desembre (doc. núm. 643). Gràcies al manteniment de diversos cognoms de propietaris i al cens global que pagaven de 69 sous i 6 diners, sabem que era el mateix lloc descrit el 1370 on s'hi trobava la pedrera de Cuguçacs i on ara hi havia la muralla -citada com afrontació a diversos documents-, dins murs i prop del portal de Santa Clara. Però la manca de concreció sobre les característiques de les propietats citades -sis descrites i dues veïnes a les dues bandes- ens impedeix copsar els canvis que, sens dubte, s'haurien produït al llarg de més de mig segle, deixant de banda la citada muralla i la desaparició de la seva pedrera. Però, si més no, estem en condicions d'afirmar que el carrer de Savaneres, en el primer tram d'entrada a la ciutat -després de travessar el portal de Santa Clara-, presentava encara un aspecte plenament urbanitzat, amb hospicis o cases al davant i eixides, feixes o horts al darrere, tal com havia estat proposat en els primers establiments, a finals del segle XIII.

En conjunt, podem afirmar que la informació dels capbreus refà una visió força acurada de gran part de l'espai meridional del Mercadal en el primer quart del segle XV, poc

abans dels terratrèmols de 1427 i 1428. El poblament encara sembla dens; parlem de cap a 120 o 130 cases –de vegades les descripcions no són acurades– que no abasten la totalitat del sector; ens falten els alous de la pabordia de Maig a Fontanilles al sud de la plaça de Sant Francesc, o part de les propietats de la pabordia de Desembre, per exemple. En cap cas el nombre de cases i focs no era inferior a les 150 –potser alguna desena més–, però difícilment arribaven, en el mateix espai, als més de 220 focs de la talla de 1388 i encara menys als prop de 300 del fogatge de 1360. La dinàmica descendent continuava, però menys marcada que en els darrers decennis del segle XIV.

En contrast, podem afirmar que tots els àmbits més septentrionals del Mercadal estan menys documentats; no coneixem cap capbreu significatiu que aclareixi l'organització de la trama urbana ni les seves densitats. Ara bé, tenim algunes referències a la plaça del Mercadal, també dita plaça de les Fonts a diversos documents (doc. núm. 623, 635) que sembla consolidar un cert paper de cor del burg. També en tenim algunes dels establiments o urbanitzacions nascuts poc abans de les pestes, com els d'en Comte (doc. núm. 628), d'en Provençal (doc. núm. 644) o d'en Barrat (doc. núm. 651), i també algunes dades sobre els ponts que ens permeten assegurar que aquests eren mantinguts o refets amb certa regularitat; el pont dels framenors (doc. núm. 646), el pont de fusta (doc. núm. 626), el pont d'en Cardonet (doc. núm. 642) i el pont d'en Barrat (doc. núm. 651). Encara menys informació podem oferir del convent dels frares menors, plenament operatiu, d'altra banda, i lloc de reunió de les assemblees ciutadanes, que identifiquen els seus claustres com a lloc de reunió a dotzenes de documents, així com a l'hostal del convent (doc. núm. 624). Finalment, les escasses notícies sobre horts (doc. núm. 625, 627, 629, 630, 641) i molins (doc. núm. 622, 637, 638) –veritables *leitmotifs* del burg durant tota l'era medieval–, no fan res més que palesar una activitat econòmica mediocre.

Fig. 17. Detall d'una de les façanes del que havia estat la plaça del Mercadal. Les dues finestres coronades amb arcs conopials daten del segle XV i representen un dels pocs exemples d'arquitectura civil medieval que es conserven en el Mercadal.

Els terratrèmols i llur impacte

Deixant de banda aquests capbreus i descripcions més àmplies, el cert és que les altres notícies fornides per la documentació no permeten oferir un discurs evolutiu i integrat sinó, més aviat, algunes dades anecdòtiques i descontextualitzades, si bé totes juntes dibuixen un panorama de contracció econòmica i social indiscutible després de 1427-28 i no abans. I aquests foren anys de grans sacsejades sísmiques, amb grans tremolors i llurs rèpliques, que ompliren de dolor i temor les terres catalanes del nord-est.

Els terratrèmols de 1427 a Girona van deixar alguns testimonis gairebé contemporanis. El 15 de febrer d'aquell any –la data potser és incerta-, pocs dies després de les primeres sacsejades d'aquell més, se celebrà una processó per demanar la intercessió divina; el recorregut, pel que fa al Mercadal, entrà pel portal de pont de framenors i passant davant la Font Major (Fontanilles) tornà a travessar l'Onyar pel portal de l'Areny (doc. núm. 646). Els portals referits comunicaven el Mercadal amb la ciutat, tot travessant les muralles, el segon –també conegut com el portal d'en Vila (doc. núm. 662)-, mitjançant la passadora repetidament citada des del segle XII. Poques setmanes després i amb algunes sacsejades més importants, els jurats de la ciutat s'adreçaven al rei Alfons el Magnànim i li comunicaven, entre altres desgràcies, que durant el més de març les tremolors s'havien fet més fortes i persistents, la gent temia l'enderrocament dels edificis i començaren a viure en tendes, lluny d'edificis i parets (Olivera *et al.*, 2006, 255). El document no especificava les zones de la ciutat afectades, però, sens dubte, el burg del Mercadal, assentat sobre una geologia sedimentària i inestable, estava més exposat que la ciutat a la dreta de l'Onyar, fonamentada sobre les conegudes roques calcàries nummulítiques; però no sembla que hom pugui parlar de víctimes mortals.

Els terratrèmols de 1428 foren més ben atesos a la documentació. El 10 de febrer els jurats escrivien al rei per informar-li dels tremolors patits una setmana abans i li comuniquen que «...féu dany en enderrochs e destrohix molts alberchs en aquesta ciutat. Empero, per gracia de nostre senyor Déu, en tota la dita ciutat no morí sinó una dona que ixint de la isglésia dels Framenors fou ferida de una pedra...» (doc. núm. 647); balanç de víctimes que sembla, gairebé, miraculós; però tot sembla indicar que l'esdevenidor per a la ciutat i el seu burg fou més difícil.

El documents conservats a partir de 1427 i 1428 són concloents; el burg del Mercadal, en grau superior a la resta de la ciutat, reflecteix un estat de postració important. El Monar i els molins del Mercadal presentaven un aspecte lamentable i necessitaven reparacions; encara que el batlle general, ho atribuïa als recents aiguats (doc. núm. 650); però trenta anys després la situació no havia millorat, els sis molins bladers que Bernat Sitjar havia comprat no feia gaire, estaven gairebé derruïts, raó per la qual el propietari aconseguí una reducció dels censos pagats (doc. núm. 675). Ara bé, no deixem de notar que a finals dels anys cinquanta hom registra un renovat interès cap al Monar; Bernat Vendrell –cognom acreditat al burg des de feia més d'un segle- tenia els dos casals i quatre rodes dits de Cagafaves (doc. núm. 682) i l'any següent adquiria altres quatre molins bladers, amb un total de nou rodes (doc. núm. 684), tot i els conflictes que això plantejava amb propietaris veïns com els Santdionís (doc. núm. 683). Tot això pot semblar un intent de restauració del Monar, o bé la confirmació d'una represa ja en marxa, però l'esclat de la guerra el 1462 ho va escapar, com veurem.

També cal remarcar els efectes sobre els habitatges; per exemple l'hostal que havia estat Bernat Vila tenia des de la 2ª meitat del segle XIV en la plaça de l'areny, al capdavall del carrer dels Canaders, conegut també amb el nom d'hostal del Capell, havia restat desert i el 1438 fou objecte d'un litigi amb la intervenció de diversos creditors i del mateix sagristà segon. El conflicte no finalitzà fins 1456, quan fou venut en públic encant -subhasta-, tot i què, en principi, no trobà comprador (doc. núm. 673, 680).

També són remarcables –bé que no gaire abundants- les referències molt posteriors als terratrèmols del segon quart del segle XV. Concretament el 1441 i 1442, els propietaris Antoni Aragó i Bartomeu Ferrer es queixaven de l'estat d'enderroc de les diverses cases que tenien a ponent del carrer de Flassaders. El primer es lamentava que la causa era «...el terratrèmol que pel diví judici en els temps no fa molt passats esdevingué molt gran» (doc. núm. 665), mentre el segon al·legava que les seves cases «...necessiten de reparacions perquè a causa del terratrèmol altrament en breu no es demoliren» (doc. núm. 666); l'objectiu dels propietaris era reclamar una reducció dels censos que pagaven.

Els terratrèmols havien produït danys a Girona –encara més al burg del Mercadal-, però res comparable a la gran destrucció de les comarques de ponent, des de la vall de Camprodon fins a les Guilleries. A la ciutat sembla que afectà molts edificis particulars, com els citats més amunt i altres, fins i tot algunes obres públiques, com ara les muralles, no sembla que patissin grans damnatges, car el 1438 s'havien fet obres de reparació a les muralles noves dels burgs de Sant Pere i del Mercadal, per tornar-les a posar en condicions de defensa (doc. núm. 669). Igualment, el 1431 hom recordava les obres de reparació que havia calgut fer al pont que travessava el fossat davant el portal de Santa Clara (doc. núm. 655) i s'esmentaven els diners que els jurats de la ciutat invertiren en la reparació del temple de Sant Francesc (doc. núm. 654), danyat pels moviments sísmics, tal com recordava una carta municipal adreçada al rei Alfons el 10 de febrer de 1428 –vuit dies després dels fets-, on explicaven la destrucció de moltes cases de la ciutat i com caigué una part de la façana de l'església i matà una dona (doc. núm. 647). Ara bé, quinze anys després alguns d'aquests edificis no havien estat refets -especialment els particulars-, això ens dóna una pista sobre les dificultats econòmiques i socials dels gironins en el segon quart del segle XV.

L'arqueologia, el rastre de la crisi

Arqueològicament, aquest període de crisi sens fa evident especialment en el sector dels carrers de Savaneres i de Canaders –avui tot l'espai entre la Casa de Cultura i l'edifici de la Generalitat i l'antic hospital de Santa Caterina-, on es fa palès que el barri del Mercadal va ser un dels llocs més afectats per la crisi de la ciutat. En aquesta situació el problema, arqueològicament parlant, és veure com aquesta situació es reflexa en les restes que ens han arribat. I en aquest punt, hem de recordar una de les peculiaritats del sector excavat: les restes recuperades pertanyen majoritàriament a les fonamentacions dels edificis i estructures. Això vol dir que no tenim cap dada arqueològica d'aquells elements que no necessitaven fonaments, com poden ser els envans i elements de mobiliari, ja sigui de la casa com del taller o la botiga, per no parlar del nostre desconeixement de les reformes o canvis succeïts a nivell de plantes superiors. Per altra banda, el carrer de Savaneres no

era un vial format per cases individuals sinó que estava estructuralment format per dues grans àrees, en les quals les diverses cases compartien els murs mitgers. Entre les coses que arqueològicament no es poden apreciar, hi trobem l'abandonament de les cases i els efectes dels atacs bèl·lics, ja que les destrosses en alçat (ensorrament de sostres o esvorancs a les parets, així com petits incendis) sovint no queden reflectides a nivell de fonamentació, excepte en aquells casos en que la casa fos refeta completament. Aquest no és el cas a Savaneres ja que l'estructuració de les façanes principals i els murs mestres es mantingué fins al moment del seu abandonament i les reformes, que podrien ser abundants, afectaren els nivells visibles de l'habitatge.

En definitiva, en la zona excavada no s'han localitzat estructures o nivells relacionats amb el segle XV i aquest fet ens pot donar també molta informació ja que en arqueologia tant important és trobar com no trobar i l'absència de restes en un sector de la ciutat que era habitat des del segle XIII i que continuaria essent-ho en segles posteriors, ens indica, en tot cas, un moment d'estancament, de supervivència, sense inversions i amb abandonament d'espais. El segle XV va ser un moment convuls per la ciutat, en què les prioritats dels seus habitants no se centraven en les millores de les cases i per això no trobem gaire activitat que es dati en aquest període. La manca, doncs, de nivells d'aquest segle ens explica com afectà el barri la llarga crisi i com va intentar sobreviure a les circumstàncies que li va tocar viure. Durant l'excavació no es van trobar nivells de construcció del segle XV, com ja hem dit, però tampoc nivells de destrucció. Aquest fet assenyalaria l'esforç dels veïns per tal de poder mantenir dempeus el seu barri esperant temps millors, una tasca contínua de reconstrucció d'espais i edificis que les fonts documentals ens demostren que foren fortament afectats. Moltes cases haurien quedat abandonades a causa de la pèrdua de població. Els veïns que es quedaren, però, van mantenir-ne la integritat (Palahi i Nolla, coords., 2007,102-103).

Fig. 18. Plànol del Mercadal a principis del segle XV. Les muralles ja enllestides tancaven completament el perímetre del barri.

Un testimoni concloent: el cens de 1462

En contrast amb la relativa informació sobre població i topografia gironina en la segona meitat del segle XIV, el segle XV ofereix poques dades conegudes; les talles municipals dels primer terç del segle XV romanen inèdites, com també les talles posteriors al final de la guerra civil el 1472 ofereixen només dades globals, i només coneixem la concreció per barris en un cas com veurem. Malgrat tot, les dades anteriors i posteriors permeten una aproximació a la situació viscuda al burg al llarg del segle.

El recompte més complet és el de 1462, i també el més ben conegut, puix que fou estudiat dues vegades per Santiago Sobrequés (doc. núm. 687). Era un cens militat aixecat el més d'abril pels jurats de la ciutat en un context de crisi evident, pocs dies abans que esclatés la guerra civil i donava la dada global de 863 homes per al servei d'armes. Cal manifestar que aquestes resultaven molt defectives en relació a les «normals», les emprades per aconseguir ingressos fiscals -tal com va demostrat Narcís Castells-, en percentatges entre l'11 i el 21% (Castells, 1994, 83-85). Podrien faltar, per tant entre 90 i 180 focs, a més dels 863 inclosos en el cens; la població gironina era propera al miler de focs a les vespres del conflicte civil, sempre inferior a les ja descrites el 1417 i 1442; amb 1280 i 1079 focs.

Però a nosaltres ens interessa la part del cens corresponent al raval del Mercadal, descrita a dos dels dotze recorreguts en que els comptadors dividiren la ciutat un dels quals corresponia a la part nord del Mercadal, descrita com «... del pont de Framenors dins a Figarola, on hi constaven 80 censats, mentre a l'altra -lo carrer dels Canaders ab Santa Clara-, s'hi trobaven 41 censats. Els 121 veïns de Mercadal registrats significarien un 15% de la ciutat -14% si hi afegim els forans-, quan a les talles de la 2ª meitat del segle XIV, els focs del mateix burg significaven al voltant del 30%. D'altra banda, les talles de l'últim quart del segle XV, tal com podem veure a les dues llevades en març i octubre de 1498, on el total de focs de Girona eren 807 i 780, respectivament, al «Mercadal d'Amont, Canaders i Mercadal d'Avall» -els sectors afectats en aquest treball- sumaven 194 i 188 focs, un 24% del total gironí. Si el Mercadal significava, a grans trets, un 30% de la població a final del segle XIV i un 24-25% en el darrer quart del XV, no sembla lògic que el 1462 aplegués menys del 15% dels ciutadans constrets al servei d'armes.

Quines són les raons d'aquestes mancances?. Podem pensar que la talla de 1462 es incompleta o inacabada, però Santiago Sobrequés, que la publicà i comentà, no trobà cap manca significativa en aquest aspecte. Potser les referències de cases malmeses i enderrocades, tal com mostra la documentació a mitjan segle XV sigui un indicatiu en aquest sentit. No podem oblidar els esments de cases, molins, murs o altres edificacions enrunades o abandonades des de 1428. Al cens resulta especialment dramàtica la dada del sector meridional del raval -al sud dels framenors-, on els 41 veïns comptats representen poc més del 4% de la població censada de la ciutat, quan un segle abans -1360- eren 280 els veïns comptats; un 16% dels gironins i gràcies als capbreus de principi del segle XV no baixaven dels 150. Fins i tot si admetem que les dades -a tota la ciutat- cal augmentar-les entre un 11 i un 21%, les proporcions es mantenen.

En la nostra opinió, aquesta diferència té una causa principal, els terratrèmols de 1427 i 1428, si bé no produïren una destrucció total -ho haguessin reflectit les fonts-, va deixar el parc d'edificis prou malmès i s'hi hi afegim la contracció econòmica dels anys centrals del segle -que afectava els barris eminentment artesanals com el Mercadal-, el despoblament i empobriment del burg resulta comprensible.

La guerra civil al Mercadal, un barri gairebé abandonat?

El 1462, les picabaralles polítiques que enfrontaven la societat i la política catalanes des de feia decennis, esclataren en una contesa fratricida; uns fets que foren magistralment estudiats per Santiago i Jaume Sobrequés, especialment pel que fa a Girona i les seves comarques (Sobrequés i Sobrequés, 1973a i 1973b).

L'impacte dels fets bèl·lics, afegits al lamentable estat previ, conformen l'aspecte degradat del Mercadal durant els anys seixanta. El 1465 el rei Joan va promulgar un privilegi adreçat a Bernat Margarit sobre la «fàbrega» que tenia al Mercadal –i abans els seus avantpassats des de feia més d'un segle. El rei l'autoritzava a traslladar-la al lloc on volgués –es tractava del monopoli reial del «llòsol»- a causa de que el Mercadal «...*desertum est...*» i la «fàbrega» no podia treballar (doc. núm. 690), sens dubte per manca de clients, que eren els mateixos molins del Monar.

Tres anys després, el 1468, tingué lloc la venda del forn de Cuguçacs, obert al públic més d'un segle abans, el 1332 (318). L'aspecte del forn era aleshores lamentable, rònc i deshabitat, on feia temps que no s'hi coïa pa, diu el text; però l'aspecte més interessant era la descripció de l'entorn «...a causa de la guerra, les cases i habitatges del dit Mercadal són en gran part enderrocades i inhabitables ...i també als carrers de l'Hospital Nou i de la Creu vulgarment dita de Cuguçacs i del monestir de Santa Clara...» (doc. núm. 691). No ens pot sorprendre que als carrers fora murs, de l'Hospital Nou i de Santa Clara, la imatge de desolació fos tan o més gran que dins murs.

Sembla clar que el Mercadal –com la ciutat sencera- arribà a tocar fons durant els anys tràgics de la Guerra Civil (1462-1472); la seva reconstrucció tornaria un cop acabat el conflicte. Però això ja és una altra història que escapa al marc d'aquest treball.

L'apèndix documental es pot consultar a:
www.girona.cat/historia_urbana/cat/col·leccio.php

En el text les referències documentals s'esmenten de la següent manera: (doc. núm. ...)

Abreviatures:

ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó.

ACO = Arxiu Comarcal de la Garrotxa.

ACSG = Arxiu Capitular de la Seu de Girona.

ADG. = Arxiu Diocesà de Girona.

AHG = Arxiu Històric de Girona.

AMG = Arxiu Històric Municipal de Girona.

ASF = Arxiu de Sant Feliu.

ASS = Llibre d'Arxivacions de la Sagristia Segona de la Seu.

BC = Biblioteca de Catalunya.

CP = Catàleg de Pergamins.

CPJ = Capbreu de la pabordia de Juny de Sant Feliu.

DSF = Diplomataris de Sant Feliu de Girona.

LSM = Llibre de la Sagristia Major de la Seu.

LV = Llibre Verd de la ciutat de Girona.

LVG = Llibre Vermell de la ciutat de Girona.

PA = Pia Almoina.

PHN = Pergamins de l'Hospital Nou.

PDM = Pergamins de la Mercè de Girona.

PDS = Llibre d'Arxivacions de la pabordia de Desembre de la Seu.

PM = Pergamins de la Mitra.

PMS = Pabordia de Maig de la Seu.

PSF = Pergamins de Sant Feliu de Girona.

Bibliografia:

Abadal, 1972:

R. d'Abadal, *Pere el Cerimoniós i els inicis de la decadència política de Catalunya*, Barcelona.

Alberch, Freixas i Miró, 1983:

R. Alberch, P. Freixas i J. Miró, *Fires i mercats a Girona. Assaig històric dels mercats i fires a la ciutat*, Girona.

Alcover i Moll, 1993:

Alcover i F. de B. Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, VII, Palma de Mallorca.

Alcover i Moll, 1969:

Alcover i F. de B. Moll, *Diccionari català-valencià-balear*, IX, Palma de Mallorca.

Arnall, 2000:

Mª J. Arnall, *Lletres reials a la ciutat de Girona (1293-1515)*, Girona.

Batlle, 1963:

L. Batlle, *Diplomatario gerundense de la reina Jana Enríquez y del príncipe D. Fernando*, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XVI, Girona, 33-80.

Bisson, 1984:

T. N. Bisson, *Fiscal accounts of Catalonia under the Early Count-Kings*, Berkeley.

Blanch i Illa, 1862:

N. Blanch i Illa, *Gerona histórico-monumental. Noticia histórica de la ciudad y descripción artística de sus antiguos monumentos*, Girona (segona edició).

Boadas i Iglésias, 2001:

J. Boadas i D. Iglésias, *La muralla de Girona. Fotografies 1877-2002*, Girona.

Bolòs, 2004:

J. Bolòs, *Els orígens medievals del paisatge català. L'arqueologia del paisatge com a font per conèixer la història de Catalunya*, Barcelona.

Botet i Sisó, 1890:

J. Botet i Sisó, *Sepulturas antiguas recién descubiertas en el Mercadal de Gerona*, *Revista de Gerona (Literatura-Ciencias-Arte)*, 14, 1890, 266-269 i 289-295.

Burch *et al.*, 1999:

J. Burch, J. M. Nolla, J. Sagrera, D. Vivó i M. Sureda, *Els temples i els cementiris antics*

i altmedievals de mas Castell de Porqueres, Banyoles, (Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles, 20)

Canal *et al.*, 1994:

J. Canal, E. Canal, J.M. Nolla i J. Sagrera, Història urbana: la primera expansió meridional (segles XI i XII), *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXIV, Girona, 13-21.

Canal *et al.*, 1995:

J. Canal, E. Canal, J. M. Nolla i J. Sagrera, *La ciutat de Girona l'any 1535*, Girona (Història urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 2).

Canal *et al.*, 1998:

J. Canal, E. Canal, J.M. Nolla i J. Sagrera, *La ciutat de Girona en la primera meitat del segle XIV*, Girona (Història urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 3).

Canal *et al.*, 2000:

J. Canal, E. Canal, J. M. Nolla i J. Sagrera, *El sector nord de la ciutat de Girona. De l'inici al segle XIV*, Girona (Història urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 4).

Canal *et al.*, 2003:

J. Canal, E. Canal, J. M. Nolla i J. Sagrera, *Girona, de Carlemany al feudalisme (785-1057). El trànsit de la ciutat antiga a l'època medieval*, Girona (Història urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 5).

Canal *et al.*, 2008:

J. Canal, E. Canal, J.M. Nolla, L. Palahí i J. Sagrera, La construcció de la muralla medieval del Mercadal en el darrer terç del segle XIV, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, II, Girona, 59-86.

Canal *et al.*, 2010:

J. Canal, E. Canal, J.M. Nolla i J. Sagrera, *Girona en el segle XIII (1190-1285). Cartografia i descripció de la ciutat medieval*, Girona (Història urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 9).

Castells, 1994:

N. Castells, L'evolució de la població de la ciutat de Girona durant el segle XVI, *Jornades d'homnatge al Dr. Jaume Marquès i Casanovas. Cultura i societat a les terres de Girona. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXXIV, Girona, 81-112.

Castells, Puigdevall i Reixach, 1989:

N. Castells, N. Puigdevall i F. Reixach, *L'Hospital de Santa Caterina*, Girona.

Chía, 1888:

J. de Chía, *Bandos y bandoleros en Gerona. Apuntes históricos desde el siglo XIV a mediados del XVII*, Girona.

Cobos, editor, 2001:

A. Cobos, editor, *Costums de Girona de Tomàs Mieres*, Girona (Col·lecció Documents 3).

Coroleu, 1888:

J. Coroleu, Noticias históricas sobre los muros de Gerona, *Asociación literaria de Gerona. Certamen de 1887*, Girona, 73-132.

Coromines, 1995:

J. Coromines, *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i els noms de persona de totes les terres de llengua catalana. III Bi-C*, Barcelona

Coromines, 1996:

J. Coromines, *Onomasticon Cataloniae. Els nom de lloc i els noms de persona de totes les terres de llengua catalana. V L-N*, Barcelona

Costa, 1975:

Mª M. Costa, Els antics ponts de Girona, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XXII, Girona, 131-148.

Escribà i Frago, 1992:

G. Escribà i M. I. Frago, *Documents dels jueus de Girona 1124-1595*, Girona

Fabre, 1986:

J. Fabre, *Girona entre 4 rius. L'origen dels carrers i barris de la ciutat*, Girona.

Fernández Trabal, 1995:

J. Fernández Trabal, *Una família catalana medieval. Els Bell-lloc de Girona (1267-1533)*, Barcelona (Biblioteca Abat Oliba, 161).

Freixas, 1980:

P. Freixas, Girona medieval: muralles i ponts, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXV-I, Girona, 395-406.

Gironella, 2002:

A. Gironella, *L'Hospital de Santa Caterina de Girona. Un model de racionalització de la caritat*. Girona.

Gironella, 2002:

A. Gironella, *L'Hospital de Santa Caterina de Girona. Un model de racionalització de la caritat: (de mitjan segle XIV al segle XV)*. Treball de recerca, Universitat de Girona.

Gironella, 2005:

A. Gironella, *Girona: convents i monestirs, segles X-XIX*, Girona.

Guilleré, 1980:

C. Guilleré, Aspects de la société géronaise a la fin du XIVème siècle. Approches topographique et professionnelle à travers le registre de la taille de 1388, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXV-I, Girona, 333-355.

Guilleré, 1992:

C. Guilleré, *Girona medieval. Crisis i desenvolupament (1360-1460)*. Girona (Quaderns d'Història de Girona).

Guilleré, 1993:

C. Guilleré, *Girona al segle XIV. Volum I*, Barcelona (Biblioteca Abat Oliba, 132).

Guilleré, 1994:

C. Guilleré, *Girona al segle XIV. Volum II*, Barcelona (Biblioteca Abat Oliba, 137).

Guilleré, 2000:

C. Guilleré, *Llibre verd de la ciutat de Girona (1144-1533)*, Girona.

Guilleré, 2006:

C. Guilleré, La fiscalité d'une ville catalane à travers la correspondance royale (XIII-XV siècles); l'exemple géronais, *Fiscalidad de Estado y fiscalidad municipal en los reinos hispánicos medievales* a cura de M. Sánchez i D. Menjot, Madrid, 318-334.

Iglésias, 2003:

D. Iglésias, *La muralla de Girona. De l'origen a l'enderrocament*, Girona.

Juliol, 2002:

G. Juliol, *Llibre vermell de la ciutat de Girona (1188-1624)*, Girona.

Madurell, 1965:

J. M. Madurell, Las obras de las murallas de Gerona (1362-1685). Notas documentales para su historia, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XVII, Girona, 331-372.

Marquès, 1970.

J. Marquès i Casanovas. Guillermo de Montgrí. *Revista de Gerona*, 50. Girona, 28-31.

Marquès, 1993:

J. M. Marquès, *Cartoral, dit de Carlemany, del Bisbe de Girona, s. IX-XIV*, Barcelona (Fundació Noguera. Col·lecció Diplomataris, 1 i 2).

Marquès, 1995:

J. M. Marquès, *Esriptures de Santa Maria de Vilabertran (976-1300)*, Figueres.

Marquès, 1997:

J. M. Marquès, *Col·lecció diplomàtica de Sant Daniel de Girona (924-1300)*, Barcelona.

Martí, 1997:

R. Martí, *Col·lecció diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*, Barcelona (Fundació Noguera, Col·lecció Diplomàtica, 13).

Masià, 1979-1980:

À. Masià de Ros, Pere el Cerrimonió, Enric de Trastámara i l'entrada de tropes estrangeres a Catalunya, *Homenatge a Lluís Batlle i Prat. Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXV-I, Girona, 259-268.

Merino i Agustí, 1990:

J. Merino i B. Agustí, La necròpolis paleocristiana de Sant Esteve (Caldes de Malavella, la Selva), *Cypsela*, VIII, Girona, 219-238.

Nolla, Palahí i Vivó, 2006:

J. M. Nolla, L. Palahí i D. Vivó, *Santa Caterina i el Mercadal. Conèixer el passat per viure el futur*, Girona (Catàleg de l'exposició del mateix nom. Text en català i traduccions al castellà i a l'anglès).

Nolla i Sagrera, 1995:

J. M. Nolla i J. Sagrera, *Ciuitatis Impuritanæ coemeteria*. Les necròpolis tardanes de la Neàpolis. *Estudi General*, 15, Girona.

Nolla i Sureda, 1999:

J. M. Nolla i M. Sureda, El món funerari tardoantic i altomedieval a la ciutat de Girona. Un estat de la qüestió, *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XL, Girona, 13-66.

Nolla *et al.*, 2005:

J. M. Nolla, J. Casas, P. Santamaria i C. Oliart, La necròpoli oriental de la vil·la romana del Collet de Sant Antoni, *In suo fundo. Els cementiris rurals de les antigues ciuitats d'Emporiae, Gerundæ i Aquæ Calidæ. Estudi General*, 25 a cura de J. M. Nolla, J. Casas i P. Santamaria, Girona, 11-103.

Nolla *et al.*, 2008:

J. M. Nolla, L. Palahí, J. Sagrera, M. Sureda, E. Canal, G. Garcia, M^a. J. Lloveras i J. Canal, *Del fòrum a la plaça de la Catedral. Evolució historicourbanística del sector septentrional de la ciutat de Girona*, Girona (Història urbana de Girona. Reconstrucció cartogràfica, 8).

Olivera *et al.*, 2006:

C. Olivera, E. Redondo, J. Lambert, A. Riera Melis i A. Roca, *Els terratrèmols dels segles XIV i XV a Catalunya*, Barcelona (Col·lecció Monografies 30).

Palahí i Nolla, coordinadors, 2007:

E. Canal, S. Callavé, Mª J. Lloveras, J. Margall, J. M. Nolla, L. Palahí, A. Prados i J. Sagrera, *Entre l'hospici i l'hospital. Evolució urbanística d'un sector de Girona: el carrer de Savaneres*, Barcelona (Excavacions arqueològiques a Catalunya, núm. 19).

Pla Cargol, 1953:

J. Pla Cargol, *Plazas fuertes y castillos en tierras gerundenses*, Girona.

Redondo, 2002:

E. Redondo, *El fogotjament general de Catalunya de 1378*, Barcelona.

Rossell, 1945:

M. Rossell, *Liber feodorum maior*, Barcelona.

Salrach, 1993:

J. M. Salrach, Bases materials de l'Estat a l'època carolingia. L'exemple dels comtats catalans, *El poder de l'Estat: evolució força o raó. Segones Jornades de Debat. Centre de Lectura de Reus*, Reus, 51-96.

Sobrequés, 1951:

S. Sobrequés, Censo y profesión de los habitantes de Gerona en 1462, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, VI, Girona, 193-246.

Sobrequés, 1952:

S. Sobrequés, La leyenda y la historia en el sitio de Gerona de 1462, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, VII, Girona, 267-349.

Sobrequés, 1958:

S. Sobrequés, Documentos relativos a la família Margarit, *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, XII, Girona, 245-299.

Sobrequés i Sobrequès, 1973a:

S. Sobrequès Vidal i J. Sobrequès i Callicó, *La guerra civil catalana del segle XV. Estudi sobre*

la crisi social i econòmica de la Baixa Edat Mitjana. Volum primer: causes i desenvolupament de la crisi, Barcelona (Estudis i documents 21).

Sobrequés i Sobrequès, 1973b:

S. Sobrequès Vidal i J. Sobrequès i Callicó, *La guerra civil catalana del segle XV. Estudi sobre la crisi social i econòmica de la Baixa Edat Mitjana. Volum segon: a societat catalana durant el conflicte*, Barcelona (Estudis i documents 20).

Sobrequés, 1975:

S. Sobrequés, *Societat i estructura política de la Girona medieval*, Barcelona.

Webster, 1985-1986:

J. Webster, Col·lecció de documents del Convent de Sant Francesc de Girona (1224-1399), *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXVIII, Girona, 157-189.

Webster, 1987:

J. Webster, Col·lecció de documents del Convent de Sant Francesc de Girona (1224-1399), *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXIX, Girona, 27-86.

Webster, 1988-1989:

J. Webster, Col·lecció de documents del Convent de Sant Francesc de Girona (1224-1399), *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXX, Girona, 141-226.

EL MERCADAL

El actual barrio gerundense del Mercadal remonta sus orígenes arqueológicos a la Antigüedad Tardía. La ciudad antigua de Gerona nació y creció en la ribera derecha del río Onyar; al otro lado, en el ángulo formado por el Onyar y el Ter, se extendía un vasto espacio suburbano que la ciudad utilizó desde sus inicios para actividades y usos relacionados con el agua.

A pesar de su acreditada antigüedad arqueológica, la “villa” del Mercadal no está documentada hasta principios del siglo XI; desde entonces, y no antes, podemos reconstruir la evolución de algunas características de su término y de su vecino meridional de “Cuguçacs”, en gran medida gracias a la acumulación de alodios y tierras por la Sede gerundense y los obispos, mediante compras y donaciones provenientes de los condes y magnates o propietarios laicos. Un proceso que culminó con la compra parcial de la jurisdicción condal a comienzos del siglo XII. Desde el principio, la realidad de la “villa” –pronto convertida en “burgo”– estuvo marcada por el protagonismo hidráulico de sus acequias –el “rec Comtal” y sus derivados principales de “Figueroles” y “Cuguçacs”– con un impacto considerable en el entorno agrícola -huertos- y industrial –los molinos del Monar–, una constante mantenida a lo largo de toda la Edad Media.

Desde comienzos del siglo XIII se pueden observar transformaciones decisivas para la consolidación humana, económica e institucional del burgo, muy especialmente en sus espacios meridionales. Fue entonces cuando se levantó el Hospital Nou, pronto colocado bajo la advocación de Santa Caterina y el convento de Sant Francesc, mientras se consolidaba su singularidad con la creación de la parroquia de Santa Susanna. Todo ello sin detrimento, más bien al contrario, de su papel suburbano como zona agrícola especializada y transformadora; el establecimiento y densificación de nuevos huertos, especialmente hacia el norte –Algivira y las riberas del Ter–, pero también hacia mediodía, donde discurre el canal de Cuguçacs. El núcleo molinero del Monar también está en pleno desarrollo, con nuevos canales en su tramo final, todo lo cual nos presenta un espacio aun suburbano, en gran medida, pero cada vez más integrado a la ciudad.

Desde mediados del siglo, muchas líneas de desarrollo urbano se aceleraron; fue entonces cuando empezó la urbanización en sentido estricto. Hasta entonces había sido en el núcleo dominado por los molinos y la iglesia parroquial donde se desarrollaba la actividad constructiva, pero desde entonces se observa urbanización alrededor del convento de Sant Francesc –los “frailes menores”–, cerca de la ribera fluvial y del puente nuevo de Sant Francesc, pero también a mediodía del convento, donde se urbanizó una plaza y más al sur, se organizó un núcleo con obradores y balsas para tejedores (tixadors). Pero el verdadero “boom” se dio en el sur, hacia Cuguçacs, donde se atravesaba el río por una pasarela; al principio solo estaba urbanizada la calle llamada de les Savaneres, al sur de la cual se diseñan y urbanizan nuevas calles como las de Canaders, Flassaders o el Corral, sin olvidar el núcleo más meridional, también en expansión, alrededor del Hospital Nou. Pero el burgo no dejó de ser fiel a sus orígenes hidráulicos, sus principales acequias –el Güell, Figueroles, el rec Comtal y el rec de Cuguçacs–, continuaban definiendo su fisonomía y ampliaron su actividad; se añadieron acequias nuevas, creció el núcleo molinero y nuevas huertas hacia el río Ter y hacia el oeste.

Si los últimos decenios del siglo XIII fueron prolíficos en la urbanización del Mercadal, los primeros del XIV mostraron tanta o mayor intensidad. Se desarrollaron grandes y pequeños “establecimientos” de casas y huertos –generalmente asociados– que desarrollaron la edificación a lo largo de las principales vías de comunicación y de las nuevas calles abiertas. La actividad de sus habitantes también se diversificó, los molineros y hortelanos se completaron con tejedores y tintoreros, pero también con peleteros y herreros; todos los cuales darían al barrio una fisonomía menestral y popular, más bien humilde, que se mantendría durante siglos.

Pero en los primeros decenios del siglo XIV también se empieza a manifestar la intervención de la autoridad pública en los asuntos urbanos del barrio. Primero fue la autoridad real –a través de vegueres, bailes y jueces– y, en seguida, la nueva autoridad municipal –los jurados– que trataron de imponer su orden sobre un territorio y una población que hasta entonces había estado mediatizado por las instituciones feudovasalláticas que, en este caso, competían principalmente a la Sede de Gerona y a sus canónigos. También observamos, en aquellos años, un desarrollo más intenso de la burguesía urbana –los llamados “ciudadanos”– en los negocios inmobiliarios; mediante la compra del derecho a hacer “establecimientos”, pero también de los censos de los ya establecidos y de otras remuneraciones enfitéuticas, los ciudadanos se llevaban un buen pellizco del negocio, hasta que la Peste de 1348 y la crisis subsiguiente impusieron una parada en la expansión.

Tras la primera acometida de la “muerte negra” –que dejó una importante huella en el registro testamentario–, podemos identificar muchos cambios en el Mercadal; generalmente síntomas de dificultades a todos los niveles. En primer lugar, el ámbito de los recuentos fiscales y catastrales –“fogatges”, “talles” y “estimes”– nos hablan de una pérdida de población que podemos situar en más de un tercio durante la segunda mitad del siglo; paradójicamente, estos recuentos ofrecen una precisa descripción de la topografía del burgo, lo que permite su detallada reconstrucción. También resulta significativo el elevado número de “Capbreus” recopilados por los señores eminentes, fueran éstos eclesiásticos o seglares; eran recuentos de las propiedades y de sus poseedores, motivados, en parte, por la desorganización causada por las mortalidades, o también para disponer de inventarios para ser vendidos o empeñados para saldar deudas. Otro de los síntomas fue la reducción de los censos a pagar a los señores, un hecho especialmente observable en relación con los huertos y los molinos desde 1370; un mecanismo de “mercado” necesario a fin de mantener las actividades productivas en una época de recesión.

En 1368 el rey Pedro el Ceremonioso ordenaba el levantamiento de una muralla que envolviese todo el burgo del Mercadal. De esta manera, el rey completaba su proyecto de rodear con muros toda la ciudad, tal como se había iniciado en 1361. La muralla del Mercadal es el sector más desconocido del conjunto fortificado de la ciudad medieval, pues ninguno de sus lienzos y torres se han conservado, fueron derribadas en diferentes momentos del primer tercio del siglo XX para propiciar el ensanche urbano. Su construcción de prolongó durante más de cuarenta años, en medio de constantes interrupciones y de la indiferencia y hostilidad del resto de la ciudad, situada al otro lado del río Onyar, que no veía la necesidad de financiar su construcción.

Frente a los cientos de documentos que nos hablan de Mercadal en el siglo XIV, las cifras para el siglo XV son mucho menores, especialmente en lo que hace referencia a la actividad constructiva hasta el estallido de la Guerra Civil en 1462. Todos los registros

documentales publicados, y muchos de inéditos nos dan proporciones de 1 a 3 o 1 a 4 cuando se comparan ambos siglos. Los terremotos de 1427 y 1428, las inundaciones de los años treinta pueden haber dado unos cuantos golpes de gracia. El estado del Monar Real, con sus molinos era lamentable, recordaba el baile real en 1429 y documentos de los años treinta y cuarenta no hablan de obras de reparación en las murallas y conventos o de casas derruidas y vendidas en subasta, sin encontrar comprador. El censo militar encargado por los jurados en 1462 solo identificaba un 14% como residentes en el Mercadal, cuando un siglo antes los habitantes del burgo representaban un 33% de toda la ciudad: en el sector más castigado, al sur del convento de Sant Francesc, solo vivían un 4'5% de los gerundenses.

La Guerra, que estalló en 1462 y que se prolongó durante 10 años, marcaría un final, pero también un inicio. En 1468 se definía como desierto y gran parte de sus casas destruidas o maltrechas. La recuperación llegaría tras el cese de la Guerra, pero ésta ya es otra historia.

EL MERCADAL

The archaeological origins of the modern-day El Mercadal district in Girona date back to late Antiquity. The old city of Girona was founded and grew on the right bank of the river Onyar. On the other side, in the angle formed by the Onyar and the Ter, there stretched a vast area outside the walls that the city used from its early days for activities and uses associated with water.

Despite its proven archaeological antiquity, the town of El Mercadal is not recorded until the early eleventh century; from then on, and not before, we can reconstruct the development of some characteristics of its territory and of its southern neighbour Cucuçago (Cuguçacs), due largely to the accumulation of allods and land by the See of Girona and the bishops, through purchases and donations from the counts and magnates or lay landowners. This process culminated with the partial purchase of the count's jurisdiction at the beginning of the twelfth century. From the start, the reality of the town – soon to become a “borough” – was marked by the hydraulic prominence of its irrigation channels – the Rec Comtal and its principal branches of Figueroles and Cuguçacs – with a considerable impact on the agricultural and industrial environment (fields and the mills of Monar), a constant feature that lasted throughout the Middle Ages.

From the beginning of the thirteenth century we can see transformations crucial for the human, economic and institutional consolidation of the borough, above all in its southern areas. This was when the Hospital Nou was built, soon placed under the protection of Saint Catherine, and the friary of Sant Francesc, while its exceptionality was consolidated with the creation of the parish of Santa Susanna. None of this was to the detriment of its suburban role as a specialist and transformative agricultural area; quite the opposite in fact. This resulted in the establishment and densification of new fields, particularly to the north – Algivira and the banks of the Ter – but also southwards, where the Cuguçacs channel flows. The milling district of El Monar was also developing apace, with new channels in its final stretch, all of which produced a still largely suburban area, though one that is integrated into the city.

From the middle of the century, many lines of urban development were accelerated; this was when the town planning strictly speaking began. Up to then it had been the district dominated by the mills and parish church where building activity took place, but from that point on we see development around the friary of Sant Francesc – the Friars Minor – near the riverbank and the new Sant Francesc bridge, but also south of the friary, where a square was laid out and further south, a centre was laid out with workshops and pools for weavers (*tixadors*). But the real boom took place in the south, towards Cuguçacs, where the river was crossed by a walkway. To begin with only the street called De les Savaneres was laid out, to the south of which new streets like Canaders, Flassaders or El corral were designed and landscaped, without forgetting the southernmost district, also expanding, around the New Hospital. However, the borough remained true to its hydraulic origins. Its main channels – Güell, Figueroles, Rec Comtal and Rec de Cuguçacs – continued to define its features and increased their activity. New channels were added; the milling area and new fields towards the river Ter and to the west grew.

If the last decades of the thirteenth century were prolific for the urbanization of El

Mercadal, the early ones of the fourteenth were as or more intense. Large and small developments of houses with adjoining fields sprouted up, which channelled building developments along the main roads and newly laid streets. The activity of their inhabitants also diversified; along with the millers and farmers there were weavers and dyers, but also furriers and blacksmiths. All of them would make the district artisanal and lower class, generally poor, and it would stay that way for centuries.

However, in the first decades of the fourteenth century the intervention of the public authorities in the neighbourhood's urban affairs also began to manifest itself. First it was royal authority – through *veguers* (the count's legal representative), bailiffs and judges – and soon the new municipal authority, the *jurats* (councillors) that tried to impose their order over a territory and a population that until then had been controlled by the feudal institutions that, in this case, belonged chiefly to the See of Girona and its canons. We also observe, in those years, a more intense development of the urban bourgeoisie – the *ciutadans* (citizens) – in property dealing. Through the purchase of the right to develop houses, but also of the rents from those already established and from other emphyteutic remunerations, the *ciutadans* made a tidy sum out of the business, until the Black Death of 1348 and the subsequent crisis put a stop to the expansion.

After the first outbreak of the Black Death, which left an important mark on the register of wills, we can identify many changes in El Mercadal, generally symptomatic of difficulties on all levels. In the first place, the fiscal and cadastral inventories – *fogatges* (hearth tax), *talles* and *estimes* (taxes) – tell us of a population loss that we may put at more than a third in the second half of the century; paradoxically, these inventories offer a precise description of the topography of the borough, which enables us to reconstruct it in detail. Also significant is the high number of *capbreus* (memorials of rents), compiled by the eminent landlords, both ecclesiastic and lay; they were registers of properties and of their owners, motivated in part by the disorganization caused by the plague fatalities, or also to have inventories available that could be sold and pawned to settle debts. Another symptom was the fall in the rents to be paid to the lords, a fact especially observable in relation to fields and mills from 1370, a “market” mechanism necessary for the purpose of keeping productive activity going in a period of recession.

In 1368 King Peter the Ceremonious ordered a wall to be erected that would encircle the entire borough of El Mercadal. In this way, the king was completing his plan to encircle the whole city with walls, which he had begun in 1361. The El Mercadal wall is the least known part of the medieval city's fortified site, as nothing remains of its walls or towers. They were demolished at different times in the first third of the twentieth century to make way for the expansion of the city. It took over 40 years to build them, in the midst of constant interruptions and the indifference and hostility of the rest of the city, standing on the other side of the river Onyar and which did not see the need to pay for their construction.

As opposed to the hundreds of documents that tell us about El Mercadal in the fourteenth century, there are far fewer for the fifteenth century, especially those referring to the building activity prior to the outbreak of the Civil War in 1462. All the documentary registers published, and many unpublished ones, give ratios of 1 to 3 or 1 to 4 when both centuries are compared. The earthquakes of 1427 and 1428 and the floods of the 1430s may have supplied quite a few *coups de grâce*. The royal bailiff recalled in 1429 that Monar Real, with its mills, was in a pitiful state, and documents of the 1430s and 40s tell of repair

work on the walls and convents or of houses demolished and sold at auction, finding no buyers. The military census levied by the *jurats* in 1462 only identified 14% as residents in El Mercadal, when a century earlier the inhabitants of the borough represented 33% of the whole city. Only 4.5% of the people of Girona lived in the area most severely hit, south of the friary of Sant Francesc.

The war that broke out in 1462 and lasted for 10 years was to mark an end, but also a beginning. In 1468 it was defined as deserted and many of its houses destroyed or damaged. Recovery would arrive after the end of the war, but that is another story.

Edita:
Ajuntament de Girona

Autors:
Josep Canal, Eduard Canal, Josep Maria Nolla, Jordi Sagrera

Fotocomposició:
Accent Llibres SL

Impressió:
Curbet Comunicació Gràfica

Dipòsit Legal: Gi-408-2013

ISBN: 978-84-8496-183-3

HISTÒRIA URBANA DE GIRONA

Reconstrucció cartogràfica

Història urbana del Mercadal de Girona

Dels orígens a la fi de l'edat mitjana

Per Josep Canal, Eduard Canal, Josep M. Nolla, Jordi Sagrera

Apèndix documental

HISTÒRIA URBANA DEL MERCADAL DE GIRONA. DELS ORÍGENS A LA FI DE L'EDAT MITJANA

DOCUMENTS

1. 1007-1, 14 nov. Iomarig ven al bisbe Odó l'alou que té a prop de Girona, al Mercadal. Afronta a orient i migdia, amb terra de Santa Maria, a occident, amb terra comtal, i a nord, amb el rec "...prope Ierunda civitate, ad ipso **Merchadal**... Afrontant hec omnia ipsa terra de orientis in terra sancta Maria, de meridie similiter, de occiduo in terra comitale, de circi in ipso reg..." (Marquès, 1993, doc. núm. 74).
2. 1015-1, 15 juny. Els comtes Ramon Borrell i Ermessenda, donen a Santa Maria quatre mitgeres de terra com a millora del preu que han pagat per l'adquisició de l'església de Sant Daniel. Afronten, a orient, amb altres terres dels donadors, a migdia, amb el Güell i el camí, a ponent, amb el rec comtal, i a nord, amb altres terres dels donadors "...quatuor modiatas iusta urbem Gerundensem in ipso plano super ipsum **Mercadalem**... a parte orientis in terra de nobis donatoribus, de meridie in ipso guadello sive in strata, de occiduo in ipso rego comitale... circi in terra de nobis donatoribus... omnes sacriste... de predicta sede beate Marie teneant predictam terram... sub servitio... iam dicta sedis..." (Marquès, 1993, doc. núm. 75).
3. 1018-1. Entre les donacions testamentàries del comte Ramon Borrell, deixa a Sant Daniel, les terres, vinyes i cases que foren del difunt Iomarig i dos molins al Mercadal, davant Girona "...terras et vineas cum casas et omnes alaudes que fuerunt de condam Iomarigo... et in ipso **Merchadale** ante Ierunda, molinos II..." (Marquès, 1997, doc. núm. 6).
4. 1019-1. El bisbe Pere i la comtessa Ermessenda restauren la canònica de Girona i la doten amb les terres, molins, monars i totes les seves pertinences i l'aigua del Ter que tenen des del lloc de Salt fins al Mercadal. I el vescomte d'Empúries la dota amb l'alou que té a Pedret, al Mercadal i al Pla davant Girona "...Guilielmus vicecomes ...alodium quod est in Pedret et in **Mercadal** et in plano ante Gerundam..." (Marquès, 1993, doc. núm. 81).
5. 1025-1031-1. El bisbe Pere, el sagristà Bonhom i els altres canonges de la seu donen al prevere Guadamir l'alou d'una peça de terra que tenen per donació del difunt bisbe Odó que la comprà a Iomarig, davant Girona, al Mercadal, sobre els horts. Afronta a orient, amb terra de Sant Feliu, al sud i occident, amb terra comtal, i a nord, amb terra de Sant Feliu. "...per donationem condam Odoni episcopi, quod ille emit de Gomarigo...ante in civitate Gerunda super ipso **Mercadale**, ad ipsos Ortos; affrontat de parte orientis in terra Sancti Felicis, de meridie et de occiduo in terra comitale, de parte vero circi in terra prefati sancti Felicis..." La tindrà al servei de Santa Maria i a la seva mort en tindra cura un altre clergue elegit (Marquès, 1993, doc. núm. 86).
6. 1027-1, 10 juny. Otger i la seva esposa Tregòncia i el seu fill Gausfred donen a Santa Maria de la seu l'alou que tenen davant Girona, al Mercadal; és a dir, l'hort que fou dels difunts Eldefred i Bonadona. Afronta, a orient, amb la terra de Santa Maria i de Sant Feliu, a migdia, amb la terra de la difunta Bonadona, i a occident i nord, amb terra comtal "...ante Gerunda civitate ad ipso **Mercadale**, id est ipsum ortum de Eldefredo et de Bona Domna qui fuit condam, affrontat... de oriente in terra de iam dicta Sancta Maria vel de Sancto Felice de meridie in terra de Bona Dompna... de occiduo et de circi in terra comitale..." (ACSG 173).
7. 1031-1, 26 agost. Els esposos Ermesind i Ígol venen al prevere *Deusdedit* una peça de terra que tenen davant Girona al lloc dit Cuguçacs, que afronta a orient, amb l'Onyar, a migdia, amb el rec de Cuguçacs, a occident, amb la terra de Gausfred Bernat, i al nord, amb la terra de Blancúcia "...ante Gerundam in locum que dicunt **Cucucago**... affrontat... orientis in

medio alveo Onnar, et de meridie in ipso rego quem vocant Cucucago, de occiduo in terra de Gaufredo Bernardo... circii in terra de Blancucia..." (ACSG 181).

8. 1056-1. 4 març. El bisbe Berenguer dóna a la canònica de la seu de Santa Maria totes les illes cultes o incultes que té des de Salt fins a Santa Eugènia, excepte els molins, i la possessió que el sagristà Bonfill té a Salt, que afronten a orient, amb l'alou de Bernat Olluí i l'alou comtal "...*terras omnes vel insulas... in terminio ville Saltus et in terminio Ste.Eugenie...afrontant...oriente in ipso alodio Bernardi Ulluvini et in alodio comitale, et de meridie...in ipsa strata que pergit de Gerunda ad sanctum Iohannem Aquevive...*" (Martí, 1997, doc. núm. 274).
9. 1063-1. 14 juny. El bisbe Berenguer dóna a la canònica de la seu el mas amb les pertinences i trilles que hi ha al lloc dit Cuguçacs i el Pla, davant Girona, que te *Deusdedit Pipereus* "... *qui est apud locum qui dicitur Cuguchac in plano ante Gerundam civitatem quem tenet Deusdedit Pipereus...*", i que després de la seva mort sigui de ple dret de dita canònica (Marquès, 1993, doc. núm. 127).
10. -d.1068-1. Donacions del bisbe Berenguer a la canònica; terres, molins i monars a la riba del Ter, des de Salt fins al Mercadal "...*terras cum molendinis et mulinars... simul cum ipsa aqua Ticeri... que sunt a terminio loci qui vocatur Sale Alte usque ad Mercadal quod est ante Gerundam civitatem...*" (Martí, 1997, doc. núm. 332).
11. 1071-1, 7 nov. El testament del sagristà Bonuç deixa al seu nebot Guillem dos molins, un dels quals és al Mercadal "...*duos suos molendinos quos ille habebat, uno in ipso Mercadal, alium ad ipso Pedret...*" (ACSG 341).
12. 1076-1, 16 gener. Adalets ven a Pere Bonardell i Gerberga –gendre i filla- la coromina dita dels **Kallerons** sobre el **Mercadal**, amb la casa, els horts, els molins de l'illa del Ter, els recs i rescloses i tots els arbres que hi ha, davant la ciutat de Girona, que té pel espòs Bernat Olluí. Afronta a orient, amb la terra de Sant Martí Sacosta i de Joan, cabíscol, i la terra de domini de Sant Feliu; a migdia, amb la via pública que va al costat del rec comtal fins al Mercadal; a occident, amb la terra de Santa Maria de la seva canònica, i al nord, amb el mig del riu Ter. "...*mea condamina que vocatur de ipsos Kallerons, super ipso Mercadal, cum ipsa casa... ipsos ortos... et ipsos molendinos qui sunt in insula rieria alveo Ticeris... ante civitatis Gerunde...*" que li arribà pel seu marit "...*Bernardus Ulluvino, afrontat... orientis in terra sancti Martini de Costa et de Iohannes caput scole sancta Maria vel in terra sancti Felicis, meridie ipsa strata publica que pergit iuxta regum de comiti usque ad ipso Mercadal, occiduo in terra sancta Maria, circii in medio flumen Tecer...*" Ho ven en franc alou (ACSG 328).
13. 1081-1. 17 set. El testament del sagristà Bernat Guillem deixa a Santa Susanna una unça d'or "...*ad Sanctam Susannam I (uncia de auro)...*". (ACSG 345).
14. 1083-1. 30 juny. El testament de Pere Bonardell deixa als seus fills, Ramon i Bernat, l'alou que té al Mercadal, amb aigües, rec, rescloses, molins i molinars, cases i el mas Valls, el colomar i totes les terres cultes i incultes "...*alodium quod habeo in Merchadallo meis filiis Ramundo et Bernardo... cum aquis et regis et cum cabregis et cum molinariis et molendinis et cum chasis et cum manso vallis et cum columbario et cum tota laboratione que ibi est, culta et inculta...*" (ACSG 352).
15. 1106-1. 5 cal. maig. El comte Ramon Berenguer, dóna a la seu de Girona, tota la vila del Mercadal, davant Girona i tot el dret sobre el forn, de manera que ningú pugui tenir forn de coure pa, fora del que tenia el sagristà en l'alou de Santa Maria "...*in clibanum ... atque in tota ipsa villa de Merchadal, ante Gerunda...*" (ACSG Sag. Major fol.2).

16. 1110-1. Berenguer Arnau d'Alba defineix els tres molins que te prop de **Figuerola**, amb el rec que va del Ter a l'Onyar, reedificats després de la destrucció pel Ter, amb consentiment del bisbe Bernat, el sagristà Ramon Guillem, el cabíscol Pere de Sant Feliu i l'arxilevita Ramon Gaufred, tots canonges del capítol de la seu. Reconeix que les primícies i altres drets són de l'església de Sant Feliu, tot i la insistència en contrari dels de la seu (ADG ASF Perg. Cab. Major 3, fol.92).
17. 1131-1. El testament de Ramon Guillem de Caldes deixa a Santa Maria de Vilabertran mig camp dit de *Lauadora* (Marquès, 1995, doc. núm. 422).
18. 1134, 30 abril. El testament de Guillem Ramon de Gironella deixa a la seva esposa *...ipsum meum molendinum de Mercadal* (Marquès, 1993, doc. núm. 260).
19. 1137-1. 15 cal. Abril. Guillem Pere Bonardell dóna a Santa Maria de la seu, la seva meitat (*...medietatem...*) del seu alou de **Callers** –citad docs. 12 i 14- (ACSG. PDS, Horta Pedrera 1).
20. 1140-1. 15 oct. Ramon Pere (*Bonardell*) ven a Guillem, ardiaca de Besalú i paborde, l'hort que te en l'honor de Santa Maria al **Mercadal** per successió paterna -sense afrontacions- "*ipsum meum ortum quem habeo in honore Ste Mariae ad ipsum Mercadal...*" (Marquès, 1993, doc. núm. 273).
21. 1142-1, 17 feb. Arnau Joan, sagristà segon de la seu, dóna (*estableix*) a Ramon un mas prop de la font de Fontanilles, a la riba de l'Onyar; "*...ipsum mansum cum terra in qua sedet que sibi pertinet quod est super ripam Undaris scilicet super fontem de Fontaniliis simul cum ipsa fexeta Sancti Danielis que ibi est et cum alodio ipso quod Raimundus de Olivis canonicus Sancte Marie sedis Gerunde dimisit ad ipsa luminaria prefate sedis ...dono tibi prefatum mansum cum iamdictis terris scilicet ad pegesiam et laborationem ...in fidelitatem et servitium Sancte Marie et meum ...ad censo de ipso manso pernam I recipientem et par I bonum gallinarum, et de ipso alodio prefati Raimundi XII denarios istius monete Gerundensis et pisos expletos fideliter qui debet exire in quarts et braciaticos...*" (Marquès, 1997, doc. núm. 42).
22. 1162-1. Berenguer ... (?) amb consentiment del sagristà major de la seu, ven a Arnau Estruc un hort en l'alou de Santa Maria *...apud ipsam cadaritam ...de oriente ipsa caderita* i hort de Pere Bernat, migdia *...rego quod venit ad Mercatale, occiduo ipsos callers et in flumen Tyseris, de circio orto de te Natale* (ACSG. LSM. fol. 8).
23. 1162-2, 8 jul. Bernat, arquebisbe de Tarragona i Sagristà Major de l'església de Girona, dóna a Bernat Cerdà, les cases que foren de Guillem Roig, en **el Mercadal**, en l'honor de la Sagristia Major. Té a orient els casals i l'hort de Guillem Taberner, a migdia **el Mercadal**, a occident les cases i horts de Bernat Bosquerons, a tramuntana l'hort de Guillem Taberner. Pot vendre excepte a militars, clergues i jueus (ACSG. LSM, fol.8).
24. 1163-1. Berenguer, abat i paborde de Juny de Sant Feliu *...dono tibi Arnalli Guifredi uxorique tue Raimunde ipsum horti que fuit P. Amili ...per Sancti Felicis et medietatem de omnem tascarum Algivira*. Ha de donar un cens anual d'un porc canonical, una mitgera de bon forment i una emina de bon vi. *...Et de omnes exitibus ...dones mi et ipse canonicè fideliter tercium* (ADG. CPJ, sn.).
25. c.1165-1. Bernat Bou s'adreça a la Cort Reial i justifica la seva etapa de batlle reial a Girona amb l'augment de les rendes reials a Girona, entre les quals les rendes dels molins del Mercadal; *...de suis molendis de Mercatalli baiulus suus non dabat illi nisi XXV modios de quibus faciebat missiones molendinorum et aque, et ego dono inde domino meo XIII modios et facio missionem molendinorum et aque de meo auere proprio et decimam Sancte marie et miliciam et sextum Sancto Petro...* (Bisson, 1984, 18).

26. 1165-2, 8 idus abril. Ramon Mascaró permuta amb Peregrina i son marit Arnau Puig, un vinyal que tenen pel sagristà segon Borrell, que afronta a orient amb l'Onyar, a migdia amb la carretera del Torrent, a ponent amb la carretera que va a Palau i a nord amb terra de Sant Martí (ACO VIII-1).
27. 1166-1, 16 juny. Estrader de Vilobí convé amb el rei Alfons i el seu batlle Bernat Bou que donarà X porcs pel molí draper acabat de fer a l'alou de la canònica de la seu, a Salt, semblant als porcs que dona per molí draper del **Mercadal** (Rosell, 1945, 396).
28. 1181-1, 3 juny. Llombarda de Soler dona al seu fill Bernat de Soler el delme de la parròquia de Sant Esteve de Caldes que li havia donat Berenguer de Sitjar per l'evacuació del camp de Girona (BC.. Inventari Pergamins. Reg. 330).
29. 1185-1, 1 abril. Alfons I dona perpètuament a Pere Mascaró i Estradera la seva "...*fabricam de ipso Mercatallo hoc est illas amostas de illis pictis omnium meorum molendinum Mercatallis et de illa riaria...*". Per nadal pagaran 20 porcs de 3 sous (ACA Batllia General. Not. Guillem de Lledó, A. fol. 93).
30. 1189-1, abril. El rei Alfons dona als llebrosos i malalts de Girona 8 *esquillats* de forment que rep dels **molins reials** (ACA Mulasses. Molins, nota 40).
31. 1190-1, abril. Alfons I enfranqueix els habitants de Girona de la intèstia dins els límits de la ciutat ...*infra fontem de Petreto et Sanctum Danielem et turrem maiorem de Gerundella et pontem fretum et Kaderitam Superiorem* (Guilleré, 2000, doc. núm. 2).
32. 1194-1 octubre. Alfons I enfranqueix els gironins de la eixòrquia dins els límits de la ciutat ...*ab ipso loco quod nuncupatur ça caderita superiori usque ad manso Berengarii de Plano et de ipsa turre superiori Gerundelle usque ad fontem de Petreto et inde usque ad Figuerolas* (Juliol, 2002, doc. núm. 2).
33. 1196-1, 11 maig. Morell i el seu fill venen a Berenguera d'Horta i al seu fill Bernat Esteve, una feixa ...*in orta de Mercatallo super molendinum draperium, in alodio Sancti Felicis*. A orient amb la feixa d'Arnau Estrader, a migdia la feixa de Ramon de Mercadal, a ponent l'hort que té per Santa Maria i a nord el rec comtal (ADG, PSF s.n.).
34. 1198-1. 15 jul. Salomó, fill de Caravida Bellshom i Salomó, fill de Mossé Isaac de Barcelona, jueus, marmessors del dit Caravida i tutors dels fills que tingué d'Ulama, venen a l'església de Sant Feliu i a Berenguer de Banyoles, clergue, un hort situat a l'horta d'**Algivira** i que havia estat d'en Nadal, per 280 sous. Afronta a llevant amb l'Onyar, a migdia amb l'hort d'*Alegret* de Sant Celoni i l'hort de Guillem Sunyer, i al nord amb l'hort de l'Hospital. Caravida el comprà a Abelló, jueu, i estava sota domini de l'esmentada església (ADG, CPJ.).
35. 1201-1. El testament de Ponç Adalbert deixa a la seva esposa i als seus fills les cases de Girona comprades a Esteve i el molí de Figuera del **Mercadal** (ADG. PA. Test.5).
36. 1201-2. Pere de Llagostera, sagristà segon, confessa rebre 110 sous d'Arnau de Santmartí i altres marmessors d'Arnau de Rocacorba dels quals ha comprat en violari la casa amb hortal d'Arnau Galceran al **Mercadal**, perquè aquests li donin cada any 12 diners per nadal (ACSG, ASS, III, 1)
37. 1201-3. Andreu del Pla i la seva filla Berenguera venen a Pere de Gornall ...*totum illum mansinii et totum illum ortum quem tenemus parte apud planum in parrochia Sancti Felicis in loco vocato Ciguzag* (Cuguçacs) *cum exitibus et ingressibus et arboribus diversis generiis ...vendimus per XX aurei Barbe roge bone...* –sense afrontacions- (AHG. PHN, 14).

38. 1207-1. 11 juny. Arnau Gregori, clergue de Santa Susanna del Mercadal, ven a Martí de Vic **una verneda** i camps cap a Santa Eugènia, sobre la cadireta superior, alou de Santa Maria de la seu. A orient, el tenedó d'Arnau Estrader, a migdia, l'hort d'Arnau Estrader i de Pere de Millars, a ponent, l'honor del venedor i de Ponç i Joan de Montagut, que tenen per Santa Maria, separats per un rec, a cerç, *alveo* del Ter. Preu de 200 masmudines d'or jaffarí i cens de 4 sous. El bisbe i paborde de Desembre cobra pel terç 300 sous (Marquès, 1993, doc. núm. 338).
39. 1208-1, 2 idus gen. *Gerunda de Plano* i Jordà, son marit, amb consentiment del bisbe i paborde de Desembre, estableixen a Guillem Dalmau una morabatinada del camp que tenen per dita prepositura, junt a l'alou de la Sagristia Mitjana vers orient, que te Ponç Adalbert; pel qual l'establert pagarà un cens d'un morabatí -3 parts als establients i 1 part a la pabordia-. Reben per l'establiment 12 sous. Afronta a orient, amb el tenedó d'en Gironès i d'en Pere Urgellès, a migdia, en el mig del rec **Cuguçacs**, a ponent, en el tenedó d'en Pere Sabater, i a cerç, amb el tenedó d'en Guillem Nadal i en Ramon Roser (ACSG, Perg. S.XIII. ACSG. LPD. 142).
40. 1208-2, 8 idus des. *Gerunda de Plano* i el seu marit Jordà, amb consentiment del bisbe i paborde de Desembre, estableixen a Pere Sabater de Canet una morabatinada del camp que tenen junt a l'honor de la Sagristia Segona que té, per orient, Ponç Adalbert; a cens d'un morabatí d'or -3 parts per a ells i 1 per la pabordia- i 12 sous d'entrada. Afronta a orient, amb el tenedó d'Arnau Perla, a migdia, amb el rec de **Cuguçacs**, a ponent, amb honor llur propi, i nord, amb tenedó de Pere Blanc (ACSG. PDS, 143).
41. 1209-1, 5 cal. febrer. El rei Pere confirma al sagristà segon Pere de Llagostera, la dècima de les moltures dels **molins de Girona**, que els seus antecessors ja posseïen, excepte les del **molí draper** (ACSG. ASS, VII, 277).
42. 1210-1, 30 gener. Estefania, viuda d'Escaliva, el seu fill Pere i el marit Bernat Draper, venen a Roig d'Amer, per 450 sous, una casa en el **Mercadal**, en l'alou de Sant Feliu. *oriente alveo Undaris, meridie pariete molendini draperii et bladerii, occidente carraria publica, circio molendini vocato Gerundella* (ADG PSF s.n.).
43. 1210-2, 8 idus Des. El sagristà segon, Pere de Llagostera, lloa a Jucef Cordoví, el quadró d'aquell camp que te per Ponç Adalbert, *super passaturis*, en l'alou de la Sagristia Segona. Afronta a llevant, amb la tineça de Vidal, fill de Salomó, a migdia, amb la tineça de Bonastruc Escapat i Jucef Sancto, a ponent, amb la tineça de Jordà de Pla, i a tramuntana, amb la *strata*. També lloa la casa que hi ha fet. (ACSG. Perg. S.XIII).
44. 1211-1, 12 cal. abril. Pere de Taialà i Bernat i Ramon de Llofriu, amb consentiment del bisbe, venen a la confraria de Sant Martí Sacosta una feixa de terra situada en un camp de l'Areny i que s'anomena de *passaturis*, a fi d'edificar-hi les **cases de l'Hospital**. Afronta a llevant, amb el riu Onyar, a migdia, amb la coromina de Sant Martí, a ponent, amb el camí barcelonès, i a nord, amb l'alou de la seu (AHG. PHN, 19).
45. 1212-1, nones juliol. Pere de Llagostera, Sag.2, concedeix a Joan **Pedrer** tot l'honor que Arnau Estruc i Arnaleta li veneren entre les dues cadiretes, prop del tenedó que fou de Pere Bremon en l'honor de la Sagristia Segona i on ell i els seus antecessors reben el quart i braçatge. A orient, amb el rec que ve de la cadireta Menor i l'hort que fou de Pere Bernat, a migdia, amb el rec que va al **Mercadal**, a ponent, amb el rec de les cadiretes Majors i els mateixos *callers*, a nord, amb el riu Ter. Entrada de 50 sous i 2 pel batlle (ACSG. PDS, Horta Pedrera 5).

46. 1217-1. Bernat de Montpalau, ardiaca de l'Empordà, en nom del bisbe, concedeix a Pere Daroca que pugui establir tot aquell honor que té per la pabordia de Desembre en el lloc dit **Daroca**, prop de la cadireta Reial, a fi de fer allí horts (ACSG, PDS. 144).
47. 1217-2, idus juny. El testament de Bru Calvet divideix entre els seus fills el molí i les cases que té en **el rec** de Figueroles i l'**horta de Figueroles** (ACSG. ASS, III, 7).
48. 1217-3, idus Des. Pere Daroca, amb consentiment de Bernat de Montpalau, paborde de Desembre, dóna a Perpinyà Mercadal una morabatinada de terra que te per dita pabordia a **Daroca**, prop la cadireta Reial. A llevant, la feixa de Ramon de *Passaturis*, a migdia, la carrera que va al Mas (?), a ponent, el camp propi, i a nord, la reguera pròpia (ACSG. PDS, 145).
49. 1223-1. Ramon de Rei, amb consentiment de Gironès de Rei, estableix a Joana, esposa de Nombad i a Raimunda, esposa de Pere de Santmartí, una casa que té per Sant Feliu al **Mercadal**. Cens de 1 parell de gallines i 5 sous d'entrada (ADG. PSF).
50. 1223-2, 13 març. Provençal, sastre, defineix a Alemany, bisbe i paborde la seu, una casa que té al **Mercadal**. (Marquès, 1993, doc. núm. 408).
51. 1225-1, 16 maig. Llicència atorgada per la Santa seu i en el seu nom per Ramon, abat de Ripoll, a l'**Hospital de Girona**, situat a la parròquia de Sant Feliu, per construir-hi una església dedicada a Santa Caterina i el cementiri de dit Hospital, tot respectant-hi la seva subjecció a l'església de Sant Feliu (AHG. PHN, 27).
52. 1225-2, 23 jul. Aprovació del bisbe Alemany a l'**Hospital Nou** sobre la construcció de l'església i el cementiri. Signa Fra Guillem, procurador de l'Hospital Nou *de passaturis* (AHG. PHN, 27).
53. 1225-3 (?). Alamany, bisbe i paborde de Desembre, dóna, lloa i concedeix a Bernat Esteve, canonge, tot aquell hort que fou del seu pare al **Mercadal**. Afronta a llevant, amb altre hort de Bernat Esteve i hort d'en Benet de Santa Susanna, a migdia, amb carrer, a ponent, amb hort de Ramon de Mercadal, i a nord, amb hort de Sibil·la, esposa de Pere Ramon i carrer que fou dellà del rec (ACSG. PDS. 68 i 153).
54. 1225-4. P. fill de Pasqual de Mercadal ven a Guillem de Vilavenut dues masoveries que tenen al **Mercadal** amb basses i places, alou de Sant Feliu. A orient, amb les cases de Gironès de Rei, a migdia, amb la carrera, a ponent, amb les cases de Sant Martí, i al nord, amb la feixa... (?) (ADG. CPJ).
55. 1227-1. Arnau Ermengol estableix a Arnau Frener una taula del seu hort de **la Verneda** que fou de Guerau Bod, alou de la pabordia de Juny. A sud amb el **rec de Figueroles** i al nord amb el riu clar del Ter . Cens d'un morabatí i mig (ADG. CPJ).
56. 1227-2, 8 jul. Ramon Bru, fill de Bru Cavet ven a Bonardell, canonge de la seu, una horta. A orient, amb l'hort del bisbe, a migdia, amb l'hort del seu oncle, Ramon Calvet, a ponent, amb la carrera, i a cerç, amb el mig del rec de **Figueroles** o de la Cadireta. Preu de 46 morabatins d'or bo, 450 sous melgoresos i 600 sous (ACSG Pergamins).
57. 1228-1, 21 març. Ramon de Bas, abat de Sant Feliu firma a Ramon Calvet l'hort que té amb Guillem Sunyer per indivís. ...*De oriente in alveo Undaris et in flumine Ticeris. De meridie in rego de Figeroles. De occiduo et de circio in aqua que discurrit de Caderita superiore et transit inter Algivira nova quod nobis retineamus et horti Gerald Bod quod modo tenet A, Ermengaudi et inter illum quod nobis modo laudamus* (ADG, PSF).

58. 1228-2, 5 oct. Arnau de Port, fill de Guillem de Quart, ven a Ferrer Moner del Mercadal ...*omnes illas domos integre quas habemus apud **Mercatalem** in loco vocato Portello, in alodio Sancti Felicis gerunde ...oriente in alveo Undaris, a meridie in molendino de portello quod est Bonastruc escapat, ab occidente in honore Guillelmi de Villabino et Raimundo fratris sui, a circio in domibus Benedicti de Mercatallo.* Per 600 sous (ADG. PSF).
59. 1228-3. Conveni entre l'abat de Sant Feliu Ramon de Bas i l'abat d'Amer sobre la ...*pagesia domorum quas ecclesiam Ameriensis habebat apud **Mercatallo**, que tingui el monestir sense perjudici de l'església de Sant Feliu* (ADG. CPJ).
60. 1231-1, idus maig. Bonardell, canonge de la seu, ven a **Pere Oller** i al seu fill Berenguer, en franc i lliure alou, el seu hort d'**Algevira** ...*a oriente in regeria que va Algebiram, meridie in rego que discurrit a ipsa caderita inferiore, occiduo horti Felicis de Milicia, circio horti Bernardus de Leucata ...i una verneda i erm .. oriente in horto predicto, meridie rego que discurrit a ipsa caderita inferiore, oriente alodio Sanctae Mariae, circio tenedone Stephani jacob per illum* (ADG PA Girona 199).
61. 1231-2, 7 nov. Bonardell, canonge, ven a **Pere Oller** i Bernarda els drets sobre la possessió que per ell te Fèlix de Milícia, situada sota la cadireta, prop de l'hort que ha venut a dit Pere, per 150 sous (ADG, PA. Girona 200).
62. 1232,-1 28 feb. Bernat Esteve fa donació als **framenors** de ...*totum meum mansum sive domos integre et totum meum ortum integre de **Mercatallo** que omnia teneo per Gerundensem ecclesiam. Que etiam afrontat de oriente in alodio eiusdem ecclesie et in alio meo orto qui est alodium Sancti Felicis, a meridie in carraria sive in carreriis, ab occidente similiter, in alodio Sanctae Mariae vel in tenedone Raimundi de Mercatallo, a circio in rego vel in alodio Sanctae Mariae.* El bisbe en dóna el consentiment i fa la donació en alou (Webster, 1985-1986, doc. núm. 2).
63. 1233-1. Benet de Mercadal i esposa Beatriu venen a l'abat d'Amer ...*omnes illas nostras domos integriter quam habemus apud Portellum in parrochia Sancte Susanne de **Mercatallo** in alodio Sancti Felicis Gerunde ...de oriente in carraria publica que transtít infra hac domos et domos vestras, a meridie ...Ferrari de Portello, ab occiduo in domibus Guillelmi de Villablino et Raimundi fratris sui, a circio in domibus Sancti Felicis* (ADG, CPJ. 446).
64. 1234-1, 27 març. L'ardiaca Ramon de Montroig, Paborde d'Agost, fa donació a la casa dels **framenors** d'una peça d'hort a fi de fer-ne carrer que vagi fins l'Onyar ...*illius tabulae orti quem Arnaldus de Bascanone tenet ...apud **Mercatallum** circa carreria versus meridiem, scilicet que tendit de rivo Undaris ad dicta domum fratrum minorum, sicut terminatum est. Quam partem predictae tabulae orti dicti fratres addant ad dicta carrariam et quilibet inde transire valeat, sine contradimento alicuius, et faciant dicti fratres in directo vel linea dictorum terminorum fieri pariete petre et calcis de altitudine unius comunis hominis cum quadam portale quo dictus Arnaldus de Bascanone et suis possint habere in dicto orto egressum et regressum sine ad libitum suum* (Webster, 1985-1986, doc. núm. 3).
65. 1235-1, 24 maig. Estefania Almenara i el seu fill Bernat venen a P. de Gornall el seu hort que tenen a **Algivira**, alou de Sant Feliu, que afronta a orient, amb el rec de Figueroles (ADG CPJ).
66. 1235-2, 17 set. Ramon de Bas, abat de Sant Feliu, estableix a Pere de Vilobí una coromina al Pla de Girona, que afronta a orient, en l'honor de Pere de Gornall, a migdia, en l'honor del **mas d'Areis** (Eres), a occident, en el riu Güell, i a nord, una trilla. Hi ha de fer un mas i fer-se persona pròpia de l'abat (ADG. PSF).
67. 1236-1, 29 maig. Estefania Almenara i el fill Bernat venen a Pere de Gornall l'hort que tenen cap a **Algivira**, alou de Sant Feliu. Orient, el rec de Figueroles, migdia, l'hort

- d'Arnau de ..., occident, l'hort de Pere Estruc i Andreu ..., nord, ... l'hort de Ramon Mascardell (ADG. CPJ).
68. 1236-2, 3 idus de juny. Repartiment de rendes del molí del **Portell** (draper) i de dos molins inferiors a ell en el rec del Mercadal, alou reial (la dècima al sagristà de la seu) (ACA Vendes Reial Patrimoni 642).
 69. 1237, 8 març. Concòrdia entre Berenguer de Llagostera, sagristà segon de la seu i Pere de Pau, capellà de Sant Feliu sobre les primícies "*...de illa parva de **Algivira** que est inter illos duos regos venientes de Cadiretis, in qua Berengarius de Locustarua accepit decimam, habeant communiter medium per medium, quorum ortorum possessores sunt isti, Petrus iacobus et frater eius Stephamus Iacobus et Petrus Ollerius et Petrus Geraldus et Berengarius Sutor et quadam alii...*" (ADG. DSF. Capellà Major f.64).
 70. 1237-1. El testament d'Arnau d'Escala registra la primera referència a l'obra del **pont del Mercadal** (ADG. PM, cal.8, 23).
 71. 1237-2, 8 març. Concòrdia entre Berenguer de Llagostera, sagristà segon de la seu i Pere de Pau, capellà de Sant Feliu de Girona, sobre la primícia d'una part de **l'horta d'Algivira**, per on passen els recs que venen de la cadireta (ADG PSF sn.).`
 72. 1240-1, 9 set. El canonge Bonardell estableix a Jaume Menció una verneda i una artiga a **l'horta d'Algivira**, que afronta a occident, amb la cadireta Superior (ACSG Pergamins).
 73. 1242-1, 12 cal Des. Arnau de Besalú i la seva muller Berenguera venen a Berenguer Duran els horts que tenen a **l'horta de Daroca**, alou de la pabordia de Desembre, tinguda per Pere Daroca. A orient, l'hort de Perpinyà Mercadal, a migdia la *carrera vella*, a ponent, l'horta de Ramon Cabissó, i a nord, la reguera de Pere Daroca. Preu 58 morabatins (ACSG, PDS. 147).
 74. 1243-1, 16 de febrer. El testament de Sosberta de Palol fa deixes *...a l'obra del pont...* (AMG CP. 22).
 75. 1243-2, 6 juny. Guillem de Montgrí, sagristà de la seu, lloa a l'Almoina dels Captius, unes cases situades al **Mercadal**, que abans foren de Joan de Santa Pau i la seva esposa Maria, que les donaren al seu fill Ferrer i aquest a la seva germana Beatriu (BC. PDM, 8).
 76. 1243-3 sd. Guillem de Montgrí, sagristà de la seu, rep del rei Jaume un privilegi de confirmació de la possessió del **for del Mercadal** (Marqués, 1970, 29).
 77. 1244-1, 15 cal. Des. Pere Guillem del Mercadal ven a Pere de Sant Gregori un hort que té a **la Verneda** per Bernat de Vic, alou de la seu. A orient, hort de Pere Torra, a migdia, la *carrera vers Santa Eugènia*, a occident, l'honor del clergue Dalmau i de Joan Montagut, i a nord, *l'alveo del Ter*. Preu de 145 sous (ADG. PDS., 148).
 78. 1245-1, 2 oct. **Pere Oller** estableix a Guillem Cardona una feixa de l'hort que té en alou a Girona, damunt el rec de Cadireta, a cens d'un morabatí i 70 sous d'entrada (ADG PA. Girona 186).
 79. 1246-1 (?). **Ramon Estrader** estableix a Grau corretger i sa muller una morabatinada de **la Verneda** en l'honor de la pabordia de Desembre, vers la cadireta Superior. Orient, feixa de Guillem Espinac, a migdia, la *carrera*, a occident, la terra de Grau Corretger, i a cerc, terra pròpia (ACSG, PDS. 149).

80. 1246-2, 4 març. Arnau Ermengaud estableix a Provincial de Quart una taula d'hort a l'**horta de Cuguçacs**, en l'honor de la Sagristia Segona. A orient, un hort, a migdia, carrer públic, a occident, hort, i a nord, el rec de Cuguçacs (ACSG Perg. S.XIII).
81. 1246-3, 3 maig. Guillem Barner, de Gironella del Pla ven a l' *...hospitale novo de capite arenis pauperibus...* un quadró de terra sota el **mas Mascardell**, que afronta a orient, *in carraria monaria* que va a Santa Eugènia, a sud, amb el camí que va al molí d'en Pere, a occident, amb la coromina de Dalmau, batlle del Mercadal, i a nord, amb la coromina del monestir de Sant Pere (AHG, PHN, 60).
82. 1247-1, 6 cal. Març. Sibil·la Cerviana, del burg de Sant Pere i el seu marit Pere Babau venen a ... moner del Mercadal, les cases que tenen al **Mercadal** per la Sagristia Segona. Afronten a orient, amb la plaça que allí és, a migdia, les cases de Gener del Mercadal, a ponent, les cases que foren de Ramon de Vallserra, a nord, l'hort d'en Vidal, fill d'Issac. Preu de 100 sous (ACSG ASS III, 2).
83. 1249-1, 16 des. Bernat Ramon de Déu ven als **framenors** una part del seu hort de **Fontanilles**, al sud del monestir, a fi que els frares puguin ampliar el convent i fer-hi in carrer i plaça *...quadam partem illius mei orti vocati de Fontaniliis quem habeo iuxta domum fratrem minorum, sicut est divisa et terminata, de carrera versus circium usque ad terminos ibi positos versus meridiem, et usque ad carrariam versus occidentem et usque ad ortum Salamonis, filii Vitalis de dulcia, versus orientem, et ad faciendam ibi plateam et carrariam et spatium sive patii ad opus dicte domus ...salvo iure ecclesie Gerundensis ...sig. praepositus mensis Madii* . (Webster, 1985-1986, doc. núm. 4).
84. 1249-2, 20 des. El bisbe i el capítol de la seu defineixen a Ramon de Déu la quarta part dels drets de l'horta de **Fontanilles**, -de la pabordia de Maig-, a la parròquia de Sant Feliu, per la venda feta als **framenors** (ACSG Pergamins S. XIII).
85. 1251-1. 4 feb. Berenguer Durfort dóna a la seva filla Guilleuma 900 morabatins alfonsins perquè doti el seu promès Martí de Vic i aquest dóna altres 1100 per noces, assegurats amb el seu mas de Montfullà i el **molí de Figuera**, al **Mercadal** (ADG PA Nupc.94).
86. 1251-2. Ramon de Vilobí, que ha rebut de Bonet, fill de Vidal Avinai, 240 sous bcn, li empenyora les cases que te al **Mercadal** per Sant Feliu. Afronten a orient, amb les cases d'en Pasqual, les d'Andreu Ferrer i les de Ferrer del Portell, al sud, amb el rec del molí de l'hort, a occident, amb les cases on hi viu de lloguer Arnau de Bosquerons, i al nord, el carrer públic (ADG CPJ).
87. 1251-3. 25 abril. Pere Oller, ciutadà i el seu fill Bernat, venen a Ramon de Bussac de Godor i a Bernat Deví de Gordó (?) un hort damunt el **Mercadal** que tenien per compra fet a Guillem Calvet i afronta a orient amb el rec de Cadiretes. També un cens de 14 auris que reben sobre l'horta d'**Algivira** que havia estat del canonge Bonardell, pel preu de 14.000 sous de quatern (ADG PA. Girona 92). També garanteixen d'evicció la compra (ADG. PA. Girona 202).
88. 1251-4, 8 oct. Artau de Sant Llorenç i Pere de Viloví, com a obtentors dels **horts enmig dels dos recs de Figueroles** que es tenen per la cabiscolia de Sant Feliu de Girona, convenen que Pere tingui la meitat d'aquell hort envers l'hort de Ramon Mascardell i Cascalon i Joan de Puigventós. I l'altra meitat la tingui Artau cap a l'hort de Pere Estruc i Guillem Sunyer i cap al molí de Figueroles. Es prometen aigua per regar els horts sense perjudici l'un de l'altre (ADG PSF Cab.major 4, fol. 92v).
89. 1252-1. 25 juny. Salendí de Forn dóna a la seva filla Tolosa una casa al **Mercadal**, en l'alou de Sant Feliu i l'hort d'**Algivira** que te per Ramon Escala (ADG PSF.).

90. 1252-3, 22 des. Pere Oller ven a Arnau de Cadireta, guardià dels **framenors** el seu hort de Fontanilles *...partem illius mei orti vocati de **Fontaniliis**, que vero pars dicti orti modo est platea, et est ipsa pars extra parietes novos que ibi sunt et afrontant ab oriente in alveo Undaris, a meridie in meo pariete novo, ab occidente in partita platee que fuit Salamonis iudei, a circio in carraria publica et in domibus Arnaldo de Baschanone... salvo iure ecclesie Gerundensis* (Webster, 1987, doc. núm. 5).
91. 1252-4, 2 des. Pere de Santa Uffa (Afra?), pedrer i Beatriu, esposa, estableixen a Astorga filla de Ramon de Garbull i a Bernat Miquel, una casa en el carrer de les **Savaneres**, en les tinences del mas del Pla, en l'alou de la seu; afronta a orient en la «cladissa» que hi ha entre les cases del dit Pere i les cases que li estableixen, en les quals hi faran una paret. A migdia, en la paret d'una altra casa dels establidors, i a nord, en el carrer públic (ACSG. Perg S. XIII).
92. 1252-5 sd. Guillem de Montgrí, sagristà de la seu, rep del rei Jaume un privilegi de confirmació de la possessió del **for del Mercadal** (Marqués, 1970, 29).
93. 1253-1, 26 maig. Del testament de Pere Duran, clergue del Mercadal i canonge de Sant Feliu, els seus marmessors Berenguer Duran, Ramon Duran i Dalmau, clergue del Mercadal i parent seu, deixen a Sant Feliu, on hi vol ser enterrat, 50 sous d'almoina i 100 als pobres. També fa deixes als altres temples i hospitals de la ciutat. Deixa al seu germà Berenguer la meitat de l'hort d'**Algivira** que te per Arnau Ermengol i les cases que te al **Mercadal** per l'Hospital, que va comprar a Pere Guillem, junt amb les cases de na Rosans, cases que foren d'Arnau Mascaró. I concedeix al seu nebot Bernat, fill de Berenguer, tot el que li va donar, cases i celler al Mercadal (ADG PSF sn),
94. 1254-1, cal gen. Maria de Pla, esposa de Berenguer Pla, ven a Pere Roca, ciutadà de Girona, una morabatinada i mitja en aquelles quatre taules d'hort que componen en l'horta de **Cuguçacs**, en l'alou de la pabordia de Desembre. Afronta, a llevant, en l'honor de Berenguer Pere de Perles, a sud, en el rec de Cuguçacs, a ponent, en l'honor d'Ermessenda de Canet, i a nord, en l'honor de Bartomeu Mercader, Pere Sabater i Berenguera Jordà (ACSG Perg. S. XIII).
95. 1254-2, idus maig. El sagristà segon lloa a Maria del Pla, esposa de Bernat de Pla i mare de Berenguer, tota aquella feixa de Prat que la Sagristia Segona té vers **Cuguçacs**, prop de l'hort de l'Hospital Nou. Afronta a llevant, amb un hort seu, a sud, amb hort de Guillem Cases i Arnau Net, occident ,feixa de Bernat Arbert, i a nord, amb l'hort de l'Hospital Nou (ACSG Perg. S. XIII; ACSG. ASS, 442).
96. 1254-3 (sd.). Pere Daroca, veí de Sant Daniel, estableix a Martí de Salt una morabatinada i mitja d'aquell hort que te envers les Cadiretes, al lloc dit **Daroca**, per la pabordia de Desembre de la seu. Orient, amb el marge que dividirà, a migdia, la morabatinada de Joan Costoja, a ponent, l'honor de Ramon de Sant Daniel, i a nord, la mitja morabatinada de Martí Batejat, hortolà (ACSG. PDS, 150).
97. 1254-4 (sd). Pere Daroca estableix a Oliva, vídua d'Arnau Bescanó, una morabatinada de terra envers les Cadiretes, al lloc de **Daroca**, per la pabordia de Desembre de la seu. Orient el marge, migdia, les terres de Joan Cervià, a occident, l'honor de Ramon de Sant Daniel, i a nord, les terres de Joan Costoja (ACSG. PDS, 151).
98. 1255-1, 7 juliol. Guillem de Vilobí ven a la casa de Santa Eulàlia de Barcelona de l'ordre dels Captius, la casa que té al **Mercadal** per l'església de Sant Feliu, que afronta a llevant, amb el molí que fou de Bonastruc Escapat, i a migdia, amb el rec del molí draper. Per 300 sous bcn (BC. PDM 13).

99. 1255-2, 2 nov. El testament de Pere Estruc deixa al seu fill Arnau l'hort davant **Algivira** immediat a l'hort de Pere Gornall, amb les vinyes d'en Sala ...i al fill Pere ...les cases de Provincial sabater en els molins del **Mercadal**, que abans foren de Guillem Vilobí (ADG PA. Test. 7).
- 100.1255-3, 13 des. Pere de Gornall, amb consentiment de Bernat, abat de Sant Pere de Galligants, estableix a Berenguer Renall una morabatinada del camp que té per Sant Pere al **Pla de Girona**. Afronta a orient, amb la carrera pública, al sud, la morabatinada de Berenguer Aguer, a occident, el *camí Barcelonès*, i a nord, la morabatinada de Guillem Espinac (ADG. ASF. fol.99).
- 101.1256-1, 14 cal, gener. Maria Pla, vídua de Bernat Pla i els seus fills Berenguer i Flor venen a Pere Roca i Ferrera sa muller, un cens d'un morabatí i mig en les 4 taules d'hort en l'horta nova del mas Pla, a l'horta de **Cuguçacs**, per la pabordia de Desembre de la seu. Afronta a llevant, amb l'honor de Berenguer Pere de Perles, a migdia, amb el rec de Cuguçacs, a occident, amb l'honor d'Ermessenda de Canet, i a cerç, amb l'honor de Bartomeu de Mercadal, Pere Sabater i Berenguer Jordà i l'altre cens que fa Guillem Sabater per una altra taula d'hort que te en la dita horta, en l'alou de la pabordia de Desembre. Preu 240 sous (ACSG, PDS. 154).
- 102.1256-2, 9 nov. Oliva, vídua d'Arnau de Bescanó ven al seu germà Arnau Oliva *...totam illam nostram domum quam tenemus et habemus in **Merchatallo** Gerundae, in parrochia Sancte Susanne, sicut afrontat ab oriente in alveo de Unyario, a meridie in nostris domibus, ab occidente in camino publico, a circio in domibus Berengarii de Cerveria* (Webster, 1987, doc. núm. VIII).
- 103.1256-3. 8 des. Guilleuma, germana de Ramon de Vilobí i el seu marit Bernat de Llémèna, prometen al comanador de l'ordre dels Captius que si algú promogués qüestió al clergue beneficiat de Santa Susanna del Mercadal, li respondrien i obliguen **un molí** situat al **Mercadal** (BC. PDM 15).
- 104.1258-1, 14 febrer. Berenguer de Bas, comanador dels Captius, reconeix a Tolosa Tomàs i el seu marit Guillem de Fellines la propietat de la meitat de l'arc que construeixen conjuntament, a mitges despeses. Tolosa i Guillem prometen que en menys d'un any destruiran la seva bassa del **Mercadal** (BC. PDM 17).
- 105.1258-2, 4 nones abril. Perpinyà de Mercadal, habitant de Mallorca, ven a Pere Granollers, sabater de Girona, una feixa d'hort que té per Pere **Daroca** en l'alou de la pabordia de Desembre de la seu. Afronta a orient, amb la feixa d'hort de Martí de Gènova, migdia, amb la carrera, occident, amb la feixa d'hort d'en Morell, draper de panys de llana, a nord, amb la reguera. Preu 260 sous (ACSG. PDS. 156).
- 106.1258-3 11 oct. Marquès de Santa Cecília, paborde de l'Almoïna, estableix a Pere d'Eres, del **Pla de Girona**, la coromina dita de Soler que l'Almoïna té per llegat de Bernat de Sitjar i que afronta amb el camí de Vic i amb el de Salt. Per 20 sous d'entrada i 5 mitgeres de blat de cens (ADG. PA Girona 223).
- 107.1260-1, 30 nov. Arnau d'Olives, paborde de Maig, lloa a Pere de Déu, fill de Bernat, tot aquell hort situat a l'horta de Girona, a **Fontanilles**, donat i establert a diversos teixidors per morabatinades, tal com Ramon de Déu, son germà, li deixà en testament (ACSG Perg. S. XIII).
- 108.1261-1, 2 nones des. Guillem de Montgrí, sagristà de la seu, estableix per 5 anys a Pere de Querbuix, de Gironella del Pla, tota la coromina que te en el Pla de Girona, junt al **mas Mascardell** (ADG. PA, 54).

- 109.1262-1, nones març. Guillem Espinac, corretger, ven a Berenguer de Carrera l'hort que te per Ramon **Estrader** a l'**Horta Nova**, envers la cadireta Superior, alou de la pabordia de Desembre de la seu. Afronta a orient, amb l'hort que fou de Pere Fuster, migdia, la carrera que va a Santa Eugènia, occident, l'hort de Grau corretger, i cerç, el territori de dit Ramon Estrader. Preu 240 sous (ACSG. PDS, 157).
- 110.1263-1, 8 idus oct. Els marmessors de Tolosa, vídua de Bernat de Sant Daniel i filla de Ramon Cabissó, venen a Pere de Granollers, sabater, les morabatinades d'hort de l'horta de **Daroca**, territori de Pere Daroca, alou de la pabordia de Desembre de la seu. Orient i migdia, la morabatinada de Joan Queixans i la de Bernarda, esposa de Berenguer de Montràs. Occident, la reguera vers l'hort d'en Querbuix. Nord, altre reguera que va vers la cadireta Reial. Preu 120 sous (ACSG. PDS, 158).
- 111.1263-2 sd. Marquès de Santa Cecília, paborde de l'Almoina, ven a Guillem de Planes, capellà de Sant Feliu, 13 sous i 4 diners que rep a l'hort que en Cassà te a l'horta d'**Algivira**, en l'alou de Sant Feliu. Orient, l'hort d'en Vidal Batet, migdia, la carrera i l'hort d'en Bru de Mercadell, occident, l'hort de dit Bru, i a nord, l'hort d'en Guillem de Planes (ADG CPJ).
- 112.1264-1, 4 març. Litigi sobre els arbre fruiters situats als límits dels caps de l'horta de la **Verneda**, a la tinença de Bernat de Vic. Els jutge és Ricart d'Ozca i els litigants Arnau Ermengol, Pere de Querós, Pere de Llémèna i Pere de Torre, de Gironella del Pla (ACSG Pergamins).
- 113.1264-2 sd. Ramon Bardener defineix a B. de Queixans tota la taula d'hort que té a **Algivira** per Guillem Sunyer i Pere de Santceloni, en l'alou de Sant Feliu (ADG CPJ).
- 114.1265-1, 20 feb. Berenguer de Pla i Flor, germans, venen a Joan Cristià, corretger, 5 auris de cens de les feixes de terres que tenen per ells Guillema, Pere Gallard, Guillem de Teixeda, Ramon Sabater i Abraham, fill de Vidal Fullam -jueu-, en l'alou de la pabordia de Desembre de la seu; afronta a nord amb la **carretera que va de Girona a Gironella del Pla** (ACSG Pergamins).
- 115.1267-1, 28 feb. Gispert de Botonac, abat de Sant Feliu i paborde de juny, firma a Pere de Roca, comanador dels Captius, la càrrega que Pere Estruc havia concedit a dita casa sobre la paret del molí que tenia la pabordia i sobre el molí que te Astruc Ravaia, al **Mercadal**. Per 20 sous (BC. PDM. 22).
- 116.1267-2, 1 abril. Venda atorgada per Vidal, fill d'Isaac tintorer, jueu de Girona, a l'Hospital Nou, d'un hort que te per la Sagristia de la seu al lloc anomenat **Cuguçacs** que Maria de Pla i el seu fill Berenguer li havien venut i que anomenen *Feixa de Prat*, al rec Cuguçacs. Goigs, esposa de Vidal, ho defineix en favor de l'Hospital. Afronta a orient, amb l'hort de Flor del Pla i Guillem Llobet, el seu espòs, a sud, amb l'hort de Pere Net que fou de Guillem de Caldes, a occident, amb feixa de Bernat Arbert –no hi ha nord-. (AHG. PHN, 99).
- 117.1267-3. Pere de Bell-lloc compra al seu cunyat, Pere Morell, un hort a l'horta de **Daroca**, per 450 sous i dos auris (divuit sous) de cens (Fernandez i Trabal, 1995, 39).
- 118.1267-4, 5 maig. Pere de Bescanó, fill del difunt Arnau de Bescanó, ven a Arnau de Miana, ardiaca de l'Empordà, la seva part dels drets d'aquella casa que va vendre a Bernat d'Angelats, al **Mercadal**. Afronta a orient, amb el llit de l'Onyar, migdia, amb la casa de Ramon Moner, occident, amb la carrera pública, i nord, amb les cases de les filles de Ruben, fill de Mossé (ACSG Pergamins).

- 119.1267-5, 8 juny. Arnau de Palol, sagristà segon de la seu, permuta amb Astruc Ravaia el domini directe del retrocortal de les cases que foren del jueu Falcó –*situat al Call*- i, a canvi, rep el domini directe sobre una taula d'hort que Pere de Torre tenia per dit Astruc a l'horta del **Mercadal**. Afronta a orient, amb altra taula d'hort de dit jueu, a migdia, amb la paret que separa de la carrera pública, a occident, amb altra taula de Pere de Torre per dit jueu, i a nord, amb la reguera que separa dita feixa i la que Berenguer de Cassà té per dit jueu (ACSG Pergamins).
- 120.1267-6, 7 set. Guillem Sunyer i Pere de Santceloni, ciutadans, reconeixen a Joan Guerau i el seu fill Ramon 15 morabatinades i una feixa en l'horta d'**Algivira**, alou de Sant Feliu, en les quals van establir a diversos tenidors (ADG. CPJ).
- 121.1267-7, 8 juny. Batet Provincial, la seva esposa Ermengarda i el seu fill Pere venen a Ramon Gallard, comanador de l'Hospital Nou, una feixa de terra en l'alou de Sant Martí Sacosta situada sobre l'**Hospital** i prop l'Onyar, per 100 sous (AHG. PHN, núm. 101).
- 122.1267-8, sd. Joan Guerau estableix a Pere de Condamina dues morabatinades del seu hort que te a l'horta d'**Algivira**, per Guillem Sunyer i Pere de Santceloni, alou de Sant Feliu (ADG. CPJ).
- 123.1268-1, 4 gener. Bellhom de Besalú ven a Bernat de Camps, draper de Girona, un terç de la pagesia que te al molí dit de l'Hort i també de **Cagafaves**, i la pagesia del molí que Jucef, fill de Vidal Cordoví te en l'alou reial, al **molí (monar) nou del Mercadal** i la 1/8 part que Ramon del Mercadal rebia en dit molí. Preu 100 sous. Firma Jucef Ravaia, batlle de Girona (ADG. PSF). Al dors figura; "*Venda de molins fariners ...al carrer de Cagafaves que se tenen, per lo rech, pel Rei i per 20 sous per la Pabordia*".
- 124.1269-1, 22 maig. Pere i Joan Imbert, fills i hereus d'Hug Imbert de Montpeller, defineixen a Ramon de Bossac, mercader, els drets que tenen sobre un hort de Pere **Oller**, situat a l'**horta de Girona** (ADG PA Girona 201).
- 125.1269-2, 12 agost. Jucef Ravaia, batlle de Girona per l'infant Pere, firma a l'ordre de la Mercè dels Captius, tota l'obra feta i la que fan en un arc prop del carrer, a orient de la casa que habiten i que havia estat de Ferrer del **Portell**, fins al peu de l'arc de Guillem Ferrer, amb prohibició de fer-hi taules i pedrissos (BC. PDM 23).
- 126.1270-1, 28 abril. Pere Canader i la seva esposa Maria venen a Vidal des Triador, aventurer, dues cases amb plaça i part amb hort que tenen a occident darrera de dites cases, en l'horta de **Fontanilles**. Afronta a orient, amb el llit de l'Onyar, a sud, amb les cases i hort que foren de Perfecte Escapat i el seu germà Jucef difunt, a occident, amb l'hort de Ricart d'Ozca, i a nord, amb les cases i hort que foren de Guillem de Tallada. Ho tenen per la pabordia de Cassà a la que els hereus de Perfecte Escapat pagaran el cens de costum (ACSG Perg, S. XIII).
- 127.1270-2, 6 nones maig. Pere Daroca i sa muller Margarida, venen a Pere Bell-lloc, pellisser del Mercadal, un dels dos auris que prestava coma cens per aquella feixa d'hort que per ells té en l'horta de **Daroca** i ells per la pabordia de Desembre. Afronta a orient, amb la feixa d'hort de Pere Granollers, a migdia la carrera pública, a ponent, la feixa de Guillem Tornavell, i a nord, la reguera pròpia dels venedors (ACSG. PDS, 159).
- 128.1270-3, 18 oct. El testament de Berenguer de Jonquer deixa llegats ...a Santa Susanna i altres esglésies i hospitals de Girona, als framenors ...a les obres del **pont del Mercadal** ... (AMG. CP. 43).

- 129.1271-1, 5 febrer. Els fills de Bernat Pasqual del Mercadal prometen a la Mercè dels Captius que no faran portes ni espitlleres a la paret de ponent de la seva casa i que tancaran l'aigüera que hi ha de cap a cap de la mateixa paret fins al **rec dels Molins** (BC. PDM 24).
- 130.1271-2, 6 abril. Guillem de Saserra, del Mercadal ven als **framenors** un hort que abans fou de Ramon de Moles i comprà a la Cúria de Girona, situat al **Mercadal**. Afronta a orient, amb la carretera pública i el molí de Jaume d'Hospital, a migdia, la paret dels framenors, occident, l'hort que vengué als framenors, i a nord, amb el rec dels molins (Webster, 1987, doc. núm. 9).
- 131.1271-3 sd. Guillem Sunyer, ciutada, lloa a Guillem de Planes, capellà de Sant Feliu els 13 sous i 4 diners que re`en l'hort que fou de Cassà corretger, a l'horta d'**Algivira**, per Sant Feliu (ADG CPJ).
- 132.1272-1, 11 abril. Gisbert de Botonac, abat de Sant Feliu i Guillem de Planes, paborde, venen a fra Marc, preceptor de l'ordre de la Mercè dels Captius, el cens de 10 sous i 8 diners que la pabordia rep per una casa i hort que havien estat en part de Ferrer de Portell i part de Guillem de Vilobí, al **Mercadal**. Afronta a orient, amb l'Onyar, a migdia, amb el rec del molí del Portell, i a occident, amb el mur de l'hort dels framenors. Preu de 500 sous (BC. PDM 25).
- 133.1272-2 sn. Catalana, esposa de Berenguer Cassà ven a J. Reditor, del burg de Sant Feliu, una taula d'hort a **Algivira** i un reclau que te per Guillem de Planes, capellà de Sant Feliu. Orient, amb la taula d'hort que vengué a B. de Batet, migdia, amb la carretera pública, occident, amb la feixa d'en Mainart, nord, amb l'hort de Guillem de Planes. Salva el dret de Guillem Sunyer i Pere de Santceloni (ADG. CPJ).
- 134.1273-1, 28 abril. Ramon de Castelló llega al guardià dels **framenors**, fra Bernat de Coromines, la meitat de la 1/5 part de la seva pagesia en el **molí de l'hort del Mercadal**, en el rec que passa davant de la casa de framenors i altra meitat de la casa i hort del mateix lloc (Webster, 1987, doc. núm. 11).
- 135.1273-2, 1 maig. Permuta entre l'abat de Sant Feliu i el guardià dels **framenors**. Els franciscans reben el domini directe a tot l'hort del **Mercadal** que hi ha al costat del molí draper. Afronta a orient, amb l'alveo de l'Onyar, a migdia, amb el **pont del Mercadal** i les cases i tenedó que foren de Ferrer de Portell, a occident, amb la paret de l'hort dels framenors, i a nord, amb el molí draper i el rec d'aigua que va al molí del Portell (AIEG. Webster, 1987, doc. núm. 12).
- 136.1273-3. Ermessenda Jordana, esposa del difunt Joan Jordà, i els seus fills Grau i Berenguer Jordà, reconeixen al paborde de Desembre les cases en el carrer de **Savaneres** on la mare hi establí a Pere Osor sabater (casa), Antoni Avinyonet, sabater (dues cases i feixa d'hort), Guillem de Montiribi (casa) i Ramon de Puig (casa). Les cases les té per Benvinguda, filla de Berenguer Frener i aquesta per la pabordia de Desembre (ACSG. PDS. 166).
- 137.1274-1, 10 oct. Mossé Asday, fill del difunt Salomó, estableix a Pere de Montmeló, fabre, una part d'hort a l'horta de **Fontanilles**, parròquia de Santa Susanna del Mercadal. Afronta a orient, amb la paret que hi ha vers el riu Onyar, a sud, amb la tinença on hi estableix a Ramon de Font, fabre de Banyoles, a occident, amb l'hort i reguera que restaven a l'establidor, i a nord, amb la tinença de Pere Oller difunt. Dóna llicència per construir-hi una casa amb fàbrica. Lloació de la pabordia de Cassà (ACSG. Perg. S. XIII).
- 138.1274-2, 6 kal. nov. Astruc Ravaia reconeix a Alemany, fill de P. de Vallsegura que P. Fèlix de Milicia li establí unes cases i cortals al **Mercadal**, a la parròquia de Santa Susanna, alou de Sant Feliu que tenen amb les cases de Salendí del Mercadal i amb les cases del sagristà de Girona, que el seu pare ja tenia pel citat Fèlix (ADG. CPJ).

- 139.1275`1, 25 març. Ermessenda Jordana, esposa del difunt Joan Jordà, reconeix a l'ardiaca de Rabós i paborde de Desembre les cases establertes en 1273 a **Savaneres** (ACSG Pergamins)
- 140.1275.2, 8 abril. Confessió d'Ermessenda Jordana a Ramon d'Avinyò, ardiaca de Rabós i paborde de Desembre, per augment de censos en els establiments fets en 1273 –núm. 130- (ACSG. PDS,. núm. 78 i ACSG. Pergamins).
- 141.1275-3, 3 nones set. Arnau Hortolà dona a Ramon Guaresques, ciutadà, l'hort que Pere Guerau tenia en l'**horta Vella** per Ramon **Estrader**, en l'alou de la pabordia de Desembre. Afronta a llevant, amb les cadiretes, a migdia, amb el rec reial, a occident, amb les terres de Geronès de Cartella, i a cerç, amb la carrera pública (ACSG. PDS, 160).
- 142.1276-1, 12 gen. Berenguer de Sant Martí, traginer, ven a Joan Nuell, teixidor, tres braços d'hort que té davant la frontera de les cases de dit venedor, prop del carrer de les **Savaneres** i que tenen pels hereus de Jucef, fill d'Abraham de Barcelona, difunt, en l'alou de la pabordia de Cassà. Afronta a orient, amb les cases del venedor, a migdia, amb el carrer de Savaneres, a occident i nord, amb les cases i bassa de Berenguer d'Olivella (ACSG Perg. S. XIII).
- 143.1276-2, 25 jul. Pere Oller, ciutadà, estableix a Arnau Ferrer de Ruira de Bas, una morabatinada d'aquella tinença d'hort que te per la pabordia de Maig, a la parròquia de Santa Susanna del Mercadal, a l'horta de **Fontanilles**. Afronta a orient, amb el riu clar de l'Onyar, a sud amb la tinença de Ramon de Font, fabre; a occident, amb la tinença de Ramon Longueti, i a nord, amb el carrer públic. Té permís per construir-hi cases i fer i treballar en ferreria (ACSG Perg. S. XIII).
- 144.1276-3, 12 des. Pere de Déu, saig, fill del difunt Arnau Miquel, ven a Arnau Rossinyol, teixidor, habitant prop de les *passadores* de Girona, les cases que el pare de dit Pere tenia al carrer de les **Savaneres** –sense afrontacions- (ACSG Perg. S. XIII).
- 145.1277-1, 1 gener. Guillema, filla de Guillem Bernat i el seu marit Arnau Beltran, corretger, venen a Bonanat de Bordils, ciutadà, una feixa d'hort a l'horta de **Daroça**, tinguda pels hereus del mas *Daroça* de Vila-roja, honor de la pabordia de Desembre de la seu. Afronta a migdia, amb la carrera pública, i a nord, amb la reguera de les cadiretes. Preu 510 sous. (ACSG Pergamins).
- 146.1277-2, 16 juliol. Arnau, abat de Vilabertran, estableix a Pere de Fontclara la coromina que tenia en el terme de Girona, indret de *Lavadora* (Marquès, 1995, doc. núm. 913).
- 147.1277-3, s.d. Ramon Oller de Palol, escriptor del senyor bisbe, dona a Saura, filla seva, 115 morabatins alfonsins i un hort que té cap **Algivira**, en la tinença de Pere de Santceloni i dels hereus de Guillem Sunyer, per la pabordia de Juny de Sant Feliu (ADG. CPJ).
- 148.1278-1, 16 agost. Joan de la Casa, ciutadà de Mallorca, marmessor de Ramon de Bossac, mercader de Godor, fa donació a l'Almoïna, en mà del paborde Marquès de Santa Cecília, de 14 auris de cens que rebia sobre l'**horta de Girona** que havia estat del canonge Bonardell i després de Pere Oller, a condició que l'Almoïna doni cada any 30 sous als predicadors i altres 30 als framenors (ADG. PA. Girona 202).
- 149.1278-2, 15 cal. octubre. Mascaró del Mercadal, ciutadà i procurador de Berenguer de Vilobí, ven als **framenors** tot el dret que dit Berenguer tenia en l'hort del **Mercadal**, al costat del molí draper, alou de la pabordia de Juny de Sant Feliu. Orient, l'*alveo* de l'Onyar, migdia, les cases i hort de Berenguer de Carrera, occident, l'hort de la casa dels framenors, nord, el rec que porta aigua al molí draper (ADG. CPJ.).

- 150.1278-3, 10 cal. des. Martí de l'Hort, habitant de les cases de l'Hospital Nou, ven a Pere Viader, corretger, habitant en el cap de l'horta de l'Hospital Nou, dues feixes que té per Martí Ermengol i aquest per la pabordia de Desembre sobre dit **Hospital Nou**. Afronta a orient, amb la feixa de Borrassana, a sud, amb les terres de Bernat Arbert, a ponent, amb terres de Bernat Ermenegol, i a nord, amb el *camí de l'Hospital a Gironella del Pla* (ACSG. PDS, 161).
- 151.1279-1, 4 cal. des. **Ramon Canader**, del Cap de l'Areny, dóna i estableix a Grau Bas una part del seu hort que te en l'alou de la Sagristia Segona, *...així com aquella part es termenada per termes allí posats...* la qual part li donà i establí Pere Arnau, draper i a aquest Ramon Guillem *Surís*. Afronta a orient, amb el riu Onyar, a migdia, amb les cases de Berenguer Carles, a occident, amb l'hort restant seu, i a nord, amb les cases d'en *Manlo* (Montmeló?) i el tenedó de Ramon Fabre (ACSG. ASS, III, 6).
- 152.1279-2, 1 des. Arnau **Canader**, fill de Ramon Canader i Guilleuma, esposa seva, venen a Joan Guerau un cens que Guillem Vidal, nebot de Miró taverner, li prestava per unes cases en l'alou de la Sagristia Segona i un altre cens que Carles Carnisser li prestava per unes cases situades prop de l'entrada del *Cortal (Corral?)*, prop del rec de Cuguçacs, a Girona, cases i sòl que Ramon Canader li va donar en heretat i ell hi havia establert dits homes. Afronta a orient, en l'areny de l'Onyar, a sud, en el carrer de *Cor...* (Corral?), a occident, en l'honor de Pere Guillem difunt, i a nord, en l'honor o sòl on son pare establí a Grau de Bas i en l'honor que li restava (ACSG. Perg. S.XIII).
- 153.1280-1, 5 gener. Ramon Guaresques, batlle reial, dóna llicència a fra Ramon d'Hostoles, comanador de la casa dels Captius del **Mercadal**, per fer portes i envà a la paret de tramuntana de dita casa i fer-hi tres arcs sobre el mur del rec dels molins, sense impedir el trànsit pel carrer (BC. PDM, núm. 28).
- 154.1280-2, 27 maig. Fra Ramon d'Om, comanador de l'Hospital Nou, lloa i concedeix als framenors i al seu guardià, fra Berenguer Garí, la donació d'uniques cases del **Mercadal** que els va fer Mèlia, filla del difunt Gener, amb la condició que després de la mort de Mèlia siguin venudes i l'Hospital es quedi amb el terç (AMG CP. 57).
- 155.1280-3, 21 nov. Pere de Balaguer ven als **framenors** una peça de terra que Ramon de Cassà al costat de l'hort dels frares, que afronta per una banda en dit hort, per altra, en la via pública i el rec dels molins, i per altra, amb altre hort de dita casa dels framenors (Webster, 1987, doc. núm. 13).
- 156.1281-1, 24 gener. Pau de Sobreportes, lloctinent de Bernat Oller, batlle de Girona per la reina, de part del rei i de dit Oller, dóna llicència a Pere de Bas ferrer, que viu al costat de les *passadores* de Girona, al lloc anomenat **Fontanilles**, per fer-un ambà de teulada al límit de les cases que te per Pere Oller, ciutadà de Girona. de la manera d'aquell embà situat a les cases que te Pere de Montmeló. I que pugui cobrir-lo de teulada o altra coberta amb els milloraments que hi vulgui (ACSG Perg. S. XIII).
- 157.1281-2. 9 cal. febrer. Pere Ferrer de les Albergaries, dóna a la seva mare Bernarda l'hort que te a l'horta de **la Pedrera**, alou de la Sagristia Segona. Orient, l'hort de Jaume Ferrer, migdia, el rec Comtal i la carrera pública, occident, l'hort de Joan Vila, i al nord, el rec que discorre de la cadireta damunt (ACSG. PDS, Arx. Pedrera 5).
- 158.1281-3, 19 agost. Saurina, vídua de Ramon Ferrer del Mercadal, ven a Ramon de Cassà, procurador dels **framenors**, les cases que te al cap del **pont del Mercadal** i tota la trilla i tinença que hi ha entre la casa i l'hort dels framenors, que te per dits frares. Afronta a orient, amb la via pública, a migdia, les cases i tinença de Margarita, esposa de Pere de Granollers, a occident i nord, amb l'hort de dits frares (Webster, 1987, doc. núm. 14).

- 159.1282-1, 17 set. Guilleuma, filla del difunt Pere Oller, fa testament i escull sepultura al cementiri del convent de **framenors** i fa donació de diversos llegats; per la mensa, per misses i per **l'obra de l'església nova** (AMG. CP., 60).
- 160.1283-1, 15 cal. oct. Sibil·la, filla de Pere Ferrer de les Albergaries i el seu marit Pere Canet, draper, venen a Guillem de **Pedrera**, la morabatinada d'hort en l'alou de la sagristia segona, envers les cadiretes, que fou del seu pare. Afronta a orient, amb l'hort de Joan Ferrer, a migdia, amb el rec dels molins, a occident, amb l'hort de Joan Vila, i al nord, amb l'aigua que discorre de les **cadiretes Superiors** (ACSG. PDS, Arx. Pedrera 6).
- 161.1284-1, 11 des. Agnès, filla d'en Sabet carnisser i vídua de Martí del Corral, pellisser, obligada per la pobresa, ven a Berenguer Gracià, pellisser, mitja morabatinada que té als horts que havien estat de Pere Oller, situats a **Algivira**, que ara són de l'Almoina (ADG. PA. Girona 205).
- 162.1285-1, 1 gener. Pere Guerau ven al procurador dels **framenors**, per 442 sous, totes les cases i hort que te al **Mercadal**, que comprà a Ramon, fill del difunt Ramon de Torrent, ferrer. Afronta a orient, amb la via pública, a migdia, les cases i hort que té per ell Sans corretger, ponent, la paret del tenedó dels framenors, i a nord, les cases de Ramon de Montmeló (Webster, 1987, doc. núm. 15).
- 163.1286-1, 28 maig. Guilleuma, esposa de Bernat Nadal, sabater, ven a *Boschano Maulo*, sabater, la seva meitat de la feixa situada a l'horta d'**Algivira**, comprat a Pere de Verdaguer del Mercadal, salvant el dret del clergue Guillem de Torrentà. Afronta a orient, amb l'hort de P. de Vilarroja, a migdia, la carrera que passa, a occident, altra carrera, i a nord, l'honor de Pere Sunyer (ADG, PHN, 165).
- 164.1286-2, 12 nov. Pere de Camps, *managerius*, i Bernarda, la seva esposa, herediten a Pere, fill seu, per núpries, i li donen l'hospici i hort que tenen a la tinença de **Fontanilles**, en la pabordia de Maig. Afronta orient, amb el riu clar de l'Onyar, a sud, amb les cases i hort de Pere de Bas, a occident, amb l'hort d'un jueu (?), i a nord, amb altre hospici i hort que restaven als donadors (ACSG Perg. S. XIII).
- 165.1286-3, 2 idus des. Astruc Salomó del Mercadal, jueu de Girona, estableix a Pere Vilabella i Ermessenda aquelles cases i feixa que té en el carrer **Canaders** pels hereus de Mossé Asday i dits hereus per Pere Guillem *Surís*, ciutadà, per la Sagristia Segona. Afronta a orient, amb cases i feixa de Pere Thomet, picapedrer, a sud, amb les cases del **Corral**, a occident, amb cases i feixa d'en Besalú, i a nord, amb carrer públic. Que el comprador hi tingui entrada per la *porta que es en lo carrer del Corral del costat de migdia, Y que pugui regar dita feixa de la aigua que passa per la reguera que es allí y de la aigua del Cugusach* (ACSG. ASS. III, 64).
- 166.1286-4, 7 idus des. Ermessenda Bruguera de Palamós, hereva de Ramon Estrader, ven a Ramon Guaresques, ciutadà, el morabatí que rep de la feixa d'hort que el comprador te a l'horta d'**Estrader**, alou de la pabordia de Desembre, per 67 sous. Afronta a llevant i migdia, amb el rec comtal, a ponent, amb l'hort de Ramon Torrent, i a nord, amb el camí públic (ACSG. PDS, 165).
- 167.1286-5, sd. Arnau Bertran, corretger, reconeix a Ramon Avinyó, ardiaca de la Selva i paborde de Desembre, dues feixes d'hort que te a l'horta d'**Algivira** i que el paborde establí a Jaume Santmartí (ACSG. PDS, 162).
- 168.1287-1, 3 kal. feb. Arnau d'Olives, paborde de Maig, lloa a Jaume, fill de Berenguera Saguer d'Aro, l'hort i les cases que te en l'horta anomenada de **Fontanilles**, que tenen al costat de la casa dels framenors. Afronta a orient, amb la carrera pública i en la plaça que hi ha davant l'entrada de la casa dels framenors, a sud, amb camí públic i hort de Bernat

de Tallada, canviador, a occident, amb l'hort de Bonanada de Santceloni, i a nord, part en l'hort de dita Bonanada i part en la paret de l'hort de framenors (ACSG Perg. S.XIII).

- 169.1287-2, 2 març. Sentència de Guillem de Déu, jutge de l'Almoina, en causa entre Guillem de Clota, paborde de l'Almoina i Pere d'Eres, sobre l'endarreriment de tres anys en la prestació del cens de 5 mitgeres de blat a pagar per la **coromina de Soler**, establerta per l'Almoina a dit Pere (ADG. PA. Pla de Girona 223).
- 170.1287-3, 2 abril. Guillem d'Aulina i la seva esposa Alamanda venen a Bernat Carbonell i Benet Angelats, 2 cases que tenen pels framenors. Afronten a orient, amb el camí públic, a migdia, part amb la casa de Bernarda, esposa de Pere de Camps i part amb la **plaça de Framenors**, a ponent, amb les cases de Miquel Trullars, i a nord, amb el cortal i casa de Bernat Angelats (Webster, 1987, doc. núm. 16).
- 171.1287-4, 5 des. Berenguer Saguer d'Aro ven la meitat de l'hort de **Fontanilles** esmentat el febrer del mateix any, a Pere Martí, hortolà, per 410 sous (ACSG Perg. S.XIII), Després, l'hort passà a Bernat Vendrell, segons notícia del Llibre de la pabordia de Maig, sense data (ACSG. PMS.).
- 172.1287-5, 7 jul. Jaume de Bàscara, fill del difunt Berenguer de Bàscara, colteller, ven a Martí Hortolà la part o meitat d'aquell hort i cases situades davant les cases de **framenors**, en l'alou de la pabordia de Maig; l'altra part era del fill de Berenguera Saguer d'Aro. Afronta a orient i sud, amb vies, a occident, amb l'hort dels hereus de Berenguer de Santceloni difunt, i a nord, amb la tinença dels framenors, Preu 450 sous (ACSG Perg. S. XIII).
- 173.1288-1, 12 cal. set. Ermessenda Bruguera, hereva de Ramon **Estrader**, ven per 1250 sous bcn. els censos de l'horta que te per la pabordia de Desembre sobre la cadireta Superior. Són 24 tinents que paguen; 1 cinc morabatins, 10 un morabatí, 7 mig morabatí i 6 dos sous bcn (ADG. PDS, 166).
- 174.1289-1, 21 ag. Testament de Berenguera, esposa de Besalú Burgès, ciutadà, que deixa (no sabem a qui) la casa amb feixa i hort que té al carrer **Savaneres** on hi habita Vidal Suslany, jueu, per la pabordia de Desembre (AHG. PHN, 173).
- 175.1289-2, 24 agost. Salomó Asday, jueu de Granollers del Vallès i fill del difunt Mossé Asday, ven a Jaume de Bell-lloc del Mercadal, els casals i hort que te per la pabordia de Maig a l'hort de **Fontanilles**. Afronta a orient, amb les cases de Ramon Longueti i horts de Ramon Brussa, Pere Rufí, Pere de Camps i Pere de Bas. A sud, amb l'hort de Salomó Bonafè. A occident, amb les cases i hort de Sampsó de Forn, i a nord, amb la plaça de Framenors. Preu de 43'5 lliures bcn (870 sous). Com a garantia de la venda, entre altres, obliga els censos i drets que té a **Savaneres**, dins l'alou de la Sagristia Segona, per Pere Tomàs, pedrer, Vidal des Triador, Pere de Vilabella, Besalú del Mercadal i els hereus de Berenguer Canader, difunt (ACSG Perg. S. XIII).
- 176.1289-3, 19 set. Alfons, rei d'Aragó, ven a Bernat Vidal, ciutadà, els seus drets sobre el molí dit Reial, al **Mercadal**, amb el solar i edifici, amb casa i moles, rodes, *redenes* i *transteladors*, per 2000 sous bcn (AHG. PHN, 175).
- 177.1290-1, 17 març. Guillem de Queixàs, clergue, procurador de Ramon de Avinyó, abat de Sant Feliu i paborde de Desembre, lloa a Berenguer Jordà, ciutadà, les cases, horts i censos a **les Savaneres**, alou de la pabordia de Desembre, que li pertocaven a dit Berenguer com a successor de la mare difunta i del germà Grau, difunt (ACSG Perg. S.XIII).
- 178.1290-2, idus abril. Berenguer, abat d'Amer, reconeix a Dalmau de Peratallada, abat de Sant Feliu de Girona i paborde de Juny, les cases del **Mercadal** contigües cap a occident a les que va comprar a Jaume Ferrer del Mercadal. Afronta a orient, amb el riu clar de l'Onyar,

a migdia i occident, amb l'hort i les cases dels frares captius, a nord, amb les cases de Berenguer d'Angelats i el tenedó del molí de Jaume de Bordils i la carrera (ADG. CPJ).

- 179.1290-3, 3 idus agost. Pere de Lledó, clergue, ven a Jaume de Mascardell, ciutadà, 8 morabatins i una masoveria que dit Jaume pagava anualment a l'horta d'**Algivira**, alou de la pabordia de Juny. Afronta a orient i migdia, amb l'hort que fou d'en Reixac, a migdia, en el rec de **Figueroles**, a occident, en l'hort que fou de P. de Vilella, dit *Babilònia*, i a nord, l'hort que jou de Guillem de Campllong. Salva els drets de la pabordia i dels hereus de Pere de Santceloni i Guillem Sunyer (ADG. CPJ).
- 180.1291-1, 5 feb. Enoc Cordoví i Bonjuà Cordoví -jueus-, germans i fills de Jucef Cordoví, venen a Ramon Renall, ciutadà, la seva part del molí dit de Cagafaves, situat al monar del **Mercadal**, al primer rec, que te pel rei (ADG. PSF).
- 181.1291-2, 21 oct. Brunissenda, filla del difunt Pere de Granollers, ven a Guillem de Déu, procurador dels **framenors**, totes les cases que te al **Mercadal**, al costat del cap del **pont del Mercadal**, amb l'hort que hi ha cap a occident i es té per dita casa dels framenors. Afronta a orient, amb la carrera pública, a migdia, amb les cases que foren de Ramon de Montmeló, a occident, amb el cementiri dels framenors, i a nord, amb les cases que foren de Ramon Ferrer (Webster, 1987, doc. núm. 17).
- 182.1291-3, 4 des. Tomàs de Felines ven a Arnau Bertran, corretger, una morabatinada d'hort a l'horta d'**Algivira** (ACSG Pergamins).
- 183.1292, 21 març. El testament de Jaume d'Albons, cabíscol de Sant Feliu, institueix un benefici presbiterial que dota amb, entre altres, el **molí** de Figuera del Mercadal, que havia comprat a Bernat Vidal (ADG. PSF).
- 184.1292-1, 8 juny. Ramon d'Avinyó, abat de Sant Feliu, firma a Guillem Sagner d'Aro una casa i bassa al **Mercadal**, heretada del seu pare Estrader d'Aro. Afronta a orient, amb les cases de Julià Astruc i l'hort de Berenguer Esteve, a migdia, amb la via pública i l'horta, cases i masoveries dels clergues del Mercadal, a occident, amb l'honor de Sant Martí Sacosta, i a nord, amb l'honor de l'esposa d'en Guillem de Bosc (ADG. PSF).
- 185.1292-2, 16 set. Bernat Estruc, fill de Bernat, ciutadà, defineix a Arnau de Font, del burg de Sant Pere, els drets de la donació feta pel seu germà Arnau Estruc sobre l'hort que dit Font té a **Algivira** (ADG. PSF).
- 186.1293-1, 8 feb. Maria, vídua de Berenguer Deuslondé d'Hostalric, dóna a la seva filla Ermessenda dues feixes en l'alou de la pabordia de Desembre, en l'**horta Nova** de Girona, al lloc dit cadireta Superior. Afronta a orient, amb la feixa de Guillem Espinac, i a migdia, amb la carrera (ACSG. Pergamins).
- 187.1293-2, 16 cal. abril. Bernat de Banyoles, ciutadà, estableix a Peregrí Rigau del Mercadal, pellisser, un casal del **Mercadal** en l'alou de la pabordia de Juny. Orient, amb les cases que foren de P. Gorri, migdia, amb les cases que li resten, ponent, amb les basses d'en Venguí, nord, amb les seves cases restants (ADG. CPJ).
- 188.1293-3, 3 juliol. Sentència del jutge Jaume de Bianya en la qüestió entre el rei Jaume i Bernat Vidal, ciutadà, sobre l'establiment del molí reial del **Mercadal**, establert en 1/3 a dit Bernat per 4000 sous (ADG. PA. núm. 165).
- 189.1293-4, 3 nones jul. Ponç d'Urtx, sagristà de Girona, permuta amb Berenguer de Bas, comanador dels Captius, unes cases del **Mercadal**, en l'alou de la Sagristia, que afronta a orient, amb la carrera pública, a migdia, amb altre carrer, a ponent, amb les cases de Ferrer Nadal, i a nord, amb les cases dels hereus de Rubèn de Vidal. A canvi, el comanador dóna

una casa que afronta a orient, amb la casa de Miquel Marcó i la plaça, a migdia, amb la carrera, a occident, amb el carrer que va a l'horta, i a nord, amb el casal de *Redis*, l'esposa d'en Rovira (ACSG. PDS, sn. i PM 35).

- 190.1293-5, 24 jul. Pere de Motmeló, ven a Guillem de Déu, procurador dels **framenors**, un casal i hort del Mercadal, en l'alou del convent, junt al **cap del pont**. Afronta a orient, amb el carrer públic, migdia, ponent i nord, amb la tinença dels framenors (Webster, 1987, doc. núm.18).
- 191.1293-6, 6 set. Pere Net, ciutadà, estableix a Bernat Adalbert, del Pla de Girona, un hort a l'horta de **Cuguçacs**, alou de la Sagristia Segona. Afronta a orient, amb l'hort de Martí de Pineda i l'hort que li restava a l'establidor mitjançant paret i en l'hort de na Portaiona (?). A sud, amb la via pública, a occident, amb l'Hospital Nou (hort?), i a nord, amb el rec de Cuguçacs (ACSG Perg. S. XIII. ACSG, ASS, III, 30).
- 192.1294-1, 9 abril. Francesc de Montllor ven a Pere Net, ciutadà, 9 sous censals que valen un *aureum* que aquest li feia per una casa i hort situada a l'**horta de Girona** i del domini directe sobre els mateixos (ADG. PA Girona 206).
- 193.1294-2, nones des. Saura. filla de Ramon Oller de Palol i el seu marit Ramon Ballester, venen a Ramon Cornellà una part del seu hort situat a l'horta d'**Algivira**, alou de la pabordia de Juny, salvant el dret de Guillem Sunyer i dels hereus de P. de Santceloni (ADG. CPJ).
- 194.1295-1, cal. gener. Dalmau de Garriga, canonge i paborde de Juny de Sant Feliu estableix a Ramon Renall, ciutadà, els dos **molins bladers del Mercadal**, al lloc dit **Portell** que fou d'Astruc Ravaia, que tenia amb els seus casals i solar. També li estableix les cases que allí són ... fins a migdia, que foren de dit Astruc, que havien estat el molí draper amb el solar, que va cap al pont del Mercadal, en el qual hi pot fer molí draper i blader (ADG. CPJ).
- 195.1295-2, 12 maig. Sentència arbitral del jutge ordinari de Girona, Ramon Calvet, en la causa entre el Sagristà Segon de la seu, Pere de Banyoles i Bernat Vidal, ciutadà, per 4 mitgeres de forment que el dit sagristà deia li devien ser pagades en raó del molí dit del Senyor Rei que dit Vidal havia comprat al **Mercadal**. Falla a favor del sagristà (ACSG. Pergamins).
- 196.1295-3, 14 jul. Arnau d'Olives, paborde de Maig, lloca a Arnau de Bas, ferrer, les cases i hort que Pere de Bas, ferrer i oncle difunt, li va deixar a l'horta de **Fontanilles**. Afronta a orient, amb el riu clar de l'Onyar, a sud, amb les cases i hort d'Arnau panyater, a occident, l'hort d'un jueu (?), i a nord, amb les cases d'un altre hort que foren de dot Pere de Bas, difunt. Se salva un cens a donar a Jaume de Bordils (ACSG. Perg. S.XIII).
- 197.1295-4, 7 oct. Guillem Roig de Blanes, procurador de la seva esposa Ermessenda, filla del difunt Berenguer Deuslondé, ven a Pere Ponç peixater, dos morabatinades d'hort de l'**horta Nova** de Girona, sobre les cadiretes superiors, alou de la pabordia de Desembre. Orient, amb feixa de Guillem d'Escala, migdia, amb la via pública, ponent, amb l'hort de l'esposa de Guillem de Bosc, nord, amb el llit del Ter. Preu de 500 sous (ACSG. Pergamins).
- 198.1295-5, 4 des. Mossé Abraham, fill de Jucef Abraham, difunt jueu de Besalú, ven a Ramon Renall, ciutadà, un **molí** situat al **Mercadal**, dit del **Portell**, situat al quart canal dit Rec Nou, a domini de la pabordia de Juny i l'aigua pel rei, que afronta d'una banda amb el rec contigu a la casa dels framenors, per altra amb la casa dels captius i per l'altra amb el carrer (ADG. PSF 409).

- 199.1295-6, 4 ca. des. Ramon Renall, ciutadà reconeix al paborde de Juny l'establiment de **4 molins** amb els seus casals que estan al rec de Cagafaves, al **Mercadal** i de les cases que són a migdia amb la plaça, cases que havien estat del molí blader (ADG. CPJ).
- 200.1295-7. Berenguer Jordà deixa al seu hereu Joan Jordà els censos de les cases i horts en el carrer de les **Savaneres**, alou de la pabordia de Desembre, excepte els 4 sous i 2 diners que són del senyor del castell de Sobreportes. Tot ho va rebre de Grau Jordà (1290) i ara encarrega a Joan que ho destini a dotar els Aniversaris que Grau instituï en l'altar de Sant Domènec de la seu (ACSG. PDS. 93).
- 201.1296-1, 11 gener. Jaume de Costa, taverner, ven a Pere Torroella, del burg de Sant Pere, una feixa de l'horta d'**Algivira** que te per Berenguer Renall, jurista i aquest per la pabordia de Juny de Sant Feliu, per 350 sous (ADG. PSF).
- 202.1296-1, 21 gen. Jaume de Bordils, ciutadà, reconeix a l'ardiaca de Rabós i paborde de Maig, els censos d'unes cases a l'horta de **Fontanilles**, al costat de la casa de framenors, que tenia el difunt Bernat Oller i que li prestaven els tinents; Bernat Longuet (1 auri), Bernat Cufí (1 auri), l'hereu de Pere Ros, artesà difunt (1 auri), l'hereu de Pere de Bas (1 auri) i Pere de Camps, colteller (1 ½ auri) (ACSG Perg. S. XIII).
- 203.1296-2, 5 febrer. Enoc i Bonjuà Cordoví, jueus, fills de Jucef Cordoví, venen a Ramon Renall, ciutadà, la seva part del **molí dit de Cagafaves** situat al Monar del Mercadal, al primer rec, que es te pel rei, per 280 sous (ADG. PSF).
- 204.1296-3, cal. març. Marquès, fill de Bernat Corral, hortolà, dóna a Bernat, fill de Martí Corral i nebot seu, un casal que te *envers lo Corral en Gerona*, per Guillem Sunyer i la Sagristia Segona. Afronta a orient, amb les cases de Brunissenda, germana seva, a sud, amb les cases d'en *Rubey* (Roig) traginer, a occident, amb l'hort de Pere Cabrerès, i a nord, amb la carrera (ACSG. ASS. III, 201).
- 205.1296-4, 26 juliol. Arnau Ademar del Mercadal, hortolà, ven a Berenguer de Caselles, pedrer, una feixa d'hort situada a l'**horta de la Cadireta Davall** i tinguda pels hereus de Guillem Riera, difunt, els quals la tenen per Joan Guerau i aquest per la pabordia de Desembre de la seu. Afronta a orient, amb l'hort dels hereus del difunt Guillem de Perpinyà, migdia, amb l'hort de Guillem de Gàrrep mitjançant riera, occident, amb l'hort dels hereus de Berenguer Amat, nord, amb el rec del Güell (ACSG Pergamins).
- 206.1296-5, 25 ag. Ramon Renall, ciutadà, estableix a Pere de Quer carnisser, una feixa de terra al costat de l'**Hospital Nou**, en la tinença del difunt Martí Ermengol. Afronta a orient, amb l'honor de Vidal Cuirater, a sud, amb l'honor de Bernat Arbert, a occident, amb l'honor de l'Hospital Nou, i a nord, amb carrer públic (ACSG Perg. S. XIII).
- 207.1296-6, 22 oct. Jaume Ferrer ven a Guillem de *Petrano* una morabatinada d'horta en el lloc anomenat **Cadiretes**, alou de la Sagristia Segona de la seu. Orient, amb l'hort de Guillem Bosc, migdia, amb el rec dels molins, occident, amb l'hort dels compradors, i nord, amb l'aigua que discorre de les Cadiretes Superiors (ACSG Pergamins).
- 208.1296-7, 24 oct. Bartomeu Torner ven a Bartomeu de *Torres* (?), taverner l'hort situat a l'horta de **Fontanilles**, en l'alou de la pabordia de Gener. Afronta a orient, amb l'hort dels hereus de Bernat de Tallada, a sud, amb l'hort de Guillem Rovira, a occident, amb l'hort d'Astruc Caravida, i a nord, amb carrer (ACSG Perg. S.XIII),
- 209.1296-8, 11 cal. nov. Jaume Ferrer, fill de Jaume, ven a Guillem Ferrer tota la morabatinada d'hort que te sota domini de la Sagristia Segona de la seu, envers les cadiretes, a l'Horta de la **Pedreira**. Afronta a orient, amb l'hort de Guillem Bosc, a migdia, amb el **rec dels**

molins, a occident, amb l'hort del comprador, i a nord, amb l'aigua que discorre de les cadiretes Superiors (ACSG. PDS. Horta Pedrera 8).

- 210.1297-1. Guillem d'Aro ven a Guillem de Bosc, pellisser una feixa d'hort i casal i bassa que te a **Algivira** per la pabordia de Juny. Afronta a orient, amb l'hort d'Esteve, a migdia, amb l'hort de l'Almoina i les cases de Juliana, a nord, amb l'hort de Brunissenda (ADG CPJ.).
- 211.1298-1, 3 non. Ag. Bernat Plana, de la parròquia de Susqueda, dóna a Pere de Susqueda les cases i feixes d'hort que te per la pabordia de Desembre en el carrer de las **Savaneras**. Afronta a orient, amb les cases de Guillem Rovira, a sud, amb la *clopera*, a occident, amb la tinença d'en Bianya, i a nord, amb la carrera. Pagarà cens a Joan Jordà (ACSG. PDS., 83).
- 212.1299-1, 17 març. Maria vídua de Bernat Cufí ven a Berenguer Bertí del Mercadal, un hospici a l'horta de **Fontanilles**, en l'alou de la pabordia de Maig que afronta a orient, amb el carrer públic i el riu Onyar, a sud, amb altre meitat restant a dita Maria, a occident, amb les cases de na Trullars, i a nord, amb plaça i carrer. Preu de 460 sous. (ACSG Perg. S. XIII).
- 213.1299-2, 30 abril. Guillem de Molló i Berenguera, esposos, venen a Guillem de Fontromà, pellisser, un hort a l'**horta de Figueroles** que tenen per Berenguer Ramon i el paborde de Juny de Sant Feliu (ADG PSF 432).
- 214.1299-3, 12 cal. set. Bernat de Banyoles, ciutadà, estableix a Guillem Cucó un casal i tenedó que té al **Mercadal**, per la pabordia de Juny de Sant Feliu. Afronta a orient, amb les cases i hort que tenen per ell pels hereus de Jaume Salendí, a migdia, amb les cases que té per ell en Peregrí Rigall, a occident, amb la carrera pública i basses, a nord, amb la reguera (ADG CPJ).
- 215.1300-1, 14 juny. El testament de Pere de Bell-lloc deixa als seus fills les cases on viu, situades al cap del **pont del Mercadal** ...*in capite pontis de Mercatallo versus Undarem...*, tingudes pel rei i Ramon d'Olivera. Afronten a orient, amb l'Onyar, i a occident, amb la **plaça del Graner Reial**, prop l'entrada dels **framenors**. També deixa un hort a l'horta de Daroca, prop del Güell (Fernandez i Trabal, 1995, 38-39)
- 216.1300-2, 14 cal. set. Pere de Banyoles, sagristà segon i Guillem Sunyer, ciutadà, lloen a Pere Cabrerès, forner, un hort a l'horta de **Cuguçacs**. Afronta a llevant, amb les cases de dit Cabrerès, a migdia, en el carrer de Cuguçacs, a ponent, en altre hort de Cabrerès i a nord, amb el tenedó del **Corral** (ACSG ASS III, 304).
- 217.1300-3, 12 nov. Guillem Ramon de Flassà, clergue de Sant Feliu, ven al procurador dels **framenors** la propietat del **Mercadal** que va rebre del seu pare, Ramon Olivera de Flassà per 200 sous. Eren les cases que els hereus de Pere de Bell-lloc vengueren a Pere de Besalú en el cap del **pont del Mercadal**, que afronten a orient amb l'Onyar i a occident amb la carrera que allí passa (Webster, 1987, doc. núm. 19).
- 218.1301-1, 22 juny. Fra Pere de Ribera, comanador de l'Hospital Nou, estableix a Eimeric de la Via, ciutadà, mitja feixa de terra prop dit **Hospital**. Orient, altra mitja feixa que té per dit Hospital on hi ha les cases que comprà a l'hereu de Pere d'Escala. Migdia, hort i casal de Guillem de Serra. Occident, *camí de Barcelona*. Nord, feixa de Pere de *Querio* (AHG PHN, 225).
- 219.1302-1. 10 kal. abril. Guillem Rovira del Mercadal confessa a la pabordia de Desembre la tinença de cases al carrer **Savaneres** on hi va fer establiments a Ramon Costa, Bernat Teixidor, Bernat de Cura, Beatriu de Clariano, Guillem Costa i Pere Puig (ACSG. PDS. 84).

- 220.1302-2, 13 agost. Isaac, fill d'Escim Cordoví, estableix a Bernat Ferrer una feixa i hort prop del carrer **Savaneres**, alou de la Sagristia Segona. Afronta a orient, amb l'honor d'Arnau d'Església, a sud, amb l'honor de Pere Cabrerès, occident, amb altre honor seu, i nord, amb carrer. Cens de 10 sous (ADG. PA.. General i vària s.n./ Escrivà i Frago, 1992, 56).
- 221.1302-3 2 cal. nov. Isaac, fill d'Escim Cordoví, jueu, estableix a Pons de Santa Maria, teixidor, una feixa d'hort prop del carrer dels **Flassaders**; per la Sagristia Segona i Guillem Sunyer. Afronta a orient, amb la feixa establerta a Pere Olmell, a sud, amb l'hort de Pere Cabrerès, a ponent, amb l'honor restant de dit jueu i a nord el carrer públic. I *...que per la reguera allí passant pugan regar los horts seus aquells que sota dita feixa tenen horts* (ACSG. ASS, III, 304-305).
- 222.1303-1. Bernat de Banyoles, ciutadà, estableix a G. de Condamina, corretger, el casal que te en el **Mercadal**, alou de la pabordia de Juny. Orient, amb els casals de B. Salendí. Migdia, am la carrera. Occident, amb les cases dels hereus de J. Salendí. A nord, amb el verger de dits hereus (ADG. CPJ).
- 223.1303-2. 15 març. Atestat notarial a petició d'Arnau de Colomers, batlle de Caldes de Malavella, de la lletra reial presentada per Bernat de Camps, batlle reial dels **molins del Mercadal** de Girona, on Jaume II mana al veguer, batlle i oficials que obliguin els homes a moldre el blat en dits molins, com es feia des d'antic... i prohibeix que hi hagi cap molí de vent, ja que seria en perjudici dels molins del Mercadal. (AMG. CP. 115).
- 224.1304-1. 26 febrer. Ponç Castellà, flassader i la seva dona venen a Pere Ferrer un terreny veí als **framenors** en l'alou de la pabordia de Desembre de la seu. Orient, amb la casa de Dalmau panyater, migdia, amb el carrer públic, occident, amb l'honor de Romeu de Merola, nord l'honor d'Arnau de Serra (Webster, 1987, doc. núm. 22).
- 225.1304-2, 4 cal. maig. Guillem Sunyer estableix a Pere Buada i esposa Brunissenda, dues cases i bassa en el lloc anomenat **Corral**, alou de la Sagristia Segona. Afronta a llevant, amb les cases de Guillem Moyans, a sud, amb carrer públic, a ponent, amb les cases de Lavador i a nord amb l'honor de Bernat Besalú (ACSG. ASS, III, 204).
- 226.1304-3, kal. juny. El rei Jaume II estableix a Berenguer de Riera, cirurgià de Girona, els **molins reials del Mercadal**. Per 3.500 sous d'entrada i 1 morabatí alfonsí de cens (Sobrequés, 1958, 44).
- 227.1305-1. 15 març. Fra Vicenç de Guimerà, comanador de l'Hospital Nou, estableix a Jaume Alamany, sastre del Mercadal, una peça de terra situada a orient de la feixa situada en el lloc dit *regali* (reial), que dit **Hospital** te pel monestir de Sant Martí Sacosta. Orient el riu clar de l'Onyar. Migdia la feixa i cases de *Anguetus de...* (?), a nord restants honors de l'Hospital Nou (AHG. PHN. 143).
- 228.1305-2, 30 abril. Venda atorgada per Joan de Solano i la seva esposa Saurina, filla d'Arnau de Puig, en favor d'Arnau de Costa, fosser, i la seva esposa Berenguera, d'aquella casa i pati d'hort que la seva esposa te en raó de donació *inter vivos* feta per Toscana, filla del difunt Pere Oliver, hortolà, al costat del **Portal de les Savaneres** de Girona, sota domini del castell de Sobreportes. Afronta a orient amb les cases i hort de Berenguer Esteve, fosser, a sud amb el carrer, a occident amb l'honor d'Astruc de Porta i a nord amb l'hort de dit Berenguer (AMG. CP. 123).
- 229.1305-3, 5 idus maig. El testament de Grau Bas, mercader, deixa per vendre a Selvano, mercader de Fornells, unes cases que dit Grau tenia en el cantó del **Corral**, prop de l'Areny, per la Sagristia Segona i Guillem Sunyer. Afronten a llevant, amb el riu Onyar, a sud, amb altres cases de dit Grau venudes a Martí de Castro, a ponent i tramuntana, les

casos que ha venut a Bernat de Valldemià. I que els dits compradors paguin els censos a Arnau de Batet i G. Sunyer (ACSG. ASS, III, 306-307).

- 230.1305-4, 27 juny. Margarida, filla de Pere de Santceloni, ciutadà, promet pagar el deute pel qual s'avia empenyorat a l'hereu de Berenguer Ramon, jurista, una casa i hort situat a l'horta d'**Algivira** (ADG. PA 207).
- 231.1306-1, 11 abril. Arnau de Vilatenim, guardià dels framenors es querella contra Pere de Bas, comanador de la Mercè per haver construït aquest un oratori al **Mercadal** massa pròxim als framenors (ADG. Notularum 688, fol. 22v).
- 232.1308,-1 13 cal, set. Josep Bedoç, jueu fill d'Astruc, estableix a Ramon Joan Castellà, cases i feixa d'hort *envers los Flassaders* que tenen per Guillem Sunyer i la Sagristia Segona. Afronta a llevant amb la casa i feixa d'hort que te per ells Pere de Santa Maria, a sud l'hort d'E. de Falgueras, a occident cases i feixes que per ells foren de Berenguer d'Olivera i a nord carrer de Flassaders (ACSG. ASS, III, 307-309).
- 233.1309-1. Esteve, ciutadà, ven a B. Besalú, mercader, unes cases del **Mercadal**, amb feixa de terra al nord, per la pabordia de juny. Orient l'honor d'en Cucó, migdia la carrera, occident l'honor de G. de Bosc, nord les cases que foren de na Bondia i l'honor de G. de Bas (ADG. CPJ).
- 234.1310-1, 9 març. Pere de Flassà, clergue del Mercadal i Petroni taverner, com a marmessors del testament de Boscà *Malon*, forner del Mercadal, venen a Bonanat de Cartellà, especier, una feixa de terra a l'horta d'**Algivira**, destinada a l'aniversari instituït a l'església del Mercadal. Orient una feixa; Migdia i occident, camins. Nord feixa (AHG PHN, 262).
- 235.1311-1, 12 oct. Jaume II ordena que els jueus contribueixin a la reconstrucció del **pont del Mercadal**, destruït pels aiguats *...pons ciuitatis eiusdem ex pluuis et aliarum aquarum decursibus sit destructis ...ad domum Fratrum Minorum et ad Mercatallum ...qui ex pluvialibus undis et aliarum aquarum decursibus est destructum* (Costa, 1975, 144-145).
- 236.1311, 9 des. *Bondavid de Portell* jueu, ven per cinc anys a Pere de Roda, veí del Mercadal, els drets i guanys del **molí dit ruschaci bessoni** al monar del Mercadal, per 165 sous i un cens, per la pasqua jueva, de dos pans *levats* i deu enciams. (AHG Notaria Simó fol.72-73) .
- 237.1313-1, 8 idus des. Jordana, esposa del difunt Pere de Cabrerès i mare de Guillem Cabrerès, ven a Bernat de Bissanya, corretger, l'hort que el seu fill te a l'horta del **Corral** que tenia per Pere Duran de Baldac, ciutadà, el qual comprà a Guillem Sunyer, en l'alou de la Sagristia Segona. Afronta a llevant amb la paret de son fill, a sud amb el rec de Cuguçacs, a ponent amb l'horta de Bernat Net i a nord amb la paret, corrals i basses que allí són. *I que pugua regar del riu de la Cadireta com es fet acostumat*. Preu 450s. (ACSG ASS. III 309-310).
- 238.1314-1, 9 gener. El testament de Guilleuma, vídua d'Huguet Cervià, disposa que els **framenors** rebin 7000 sous per construir el **cor de l'església** de Sant Francesc (Webster, 1987, doc. núm. 26).
- 239.1314-2, 13 feb. Vidal de Vinyes, fourater i la seva esposa Elisenda venen a Arnau de Frugell, sastre, una feixa de l'horta d'**Algivira** per la pabordia de Juny de Sant Feliu i reserva feta a Berenguer Sunyer i Guillem Renall (ADG. PA núm. 208).
- 240.1315-1, nones feb. Litigi entre el paborde de Desembre i el rector de l'altar de Sant Domènec de la seu sobre els censos de cases i horts en el carrer de **Savaneres** que Berenguer Jordà va deixar per a la celebració d'aniversaris en dit altar, i que el rector va vendre sense llicència del paborde. Condemna del rector (ACSG. PDS, 86).

- 241.1315-2, 3 kal. maig. Debitori reconegut per Ramon Sitjar i Ramon Andreu, compradors dels rèdits del **Monar del Mercadal**, a favor de Gaspar de Fulcarà, sagristà segon de la seu. 15 lliures per raó de la dècima del graner de dit Monar (ACSG. ASS VII, 347 i I, 39).
- 242.1315-3 nones octubre. Brunissenda, filla d'Arnau Porquer, cuirater, i esposa de Berenguer Xammar, dóna al seu nebot, Ramon Amat, un hort que te a l'**horta de Girona**, alou de la pabordia de Desembre, envers les cadiretes davall. Orient, els honors de Guillem Ramon i Pere Nicolau. Migdia, el rec dels molins. Occident, l'hort d'en Pelegrí. Nord, el rec del Güell. També un hort vers la **horta Nova de Girona**, i vers les cadiretes d'Amunt. Orient, amb l'honor de Berenguer Deuslondé, migdia, amb carrera, occident, amb la feixa d'en Cabanes, nord, amb l'*alveo* del Ter (ACSG, PDS. Horta Pedrera 10).
- 243.1315-4, 4 idus nov. Bernat Sampsó compra censos de cases i feixes de Elisendis i Vidal Vinyes en el carrer de **Savaneres**, prop del portal de dit carrer, per la pabordia de Desembre –veure 1360- (ACSG. PDS. 113).
- 244.1315-5. Ramon, abat de Sant Feliu lloa a fra Guillem de Bas, mestre dels captius, la casa i feixa d'hort que fou de Guillem de Vilobí al **Mercadal**, en l'alou de la pabordia de Juny. Occident, amb les cases que foren de Ferrer de Portell i les cases de A. ...de Mercadal. Migdia, amb el **rec dels molins**, occident, amb el tenedó i les cases de R. de Vilobí, nord, amb la carrera pública (ADG. CPJ).
- 245.1316-1. Berenguer Renall, jurista, reconeix a P. Canal, paborde de Juny, que té a l'horta d'**Algivira** una part dels drets de diversos tinents que va comprar a Saura, filla i hereva de Berenguer Ramon i a Ramon de Bell-lloc, el seu marit, a la senyora Margarida filla i hereva de P. de Santceloni i esposa de R. de Sitjar i a la senyora Agnès, filla i hereva de P. de Santceloni i esposa de Pere d'Escala (ADG, CPJ).
- 246.1316-2. Ramon Costa, del carrer de les **Savaneres**, ven a Arnau de Cabanya aquelles cases que posseïa en dit carrer, en l'alou de la pabordia de Desembre i de Joan Jordà. Afronta a llevant, amb la casa de Guillem Puig, sabater, a migdia, amb la feixa d'hort de Guillem Rovira de Mercadal, a ponent, amb la casa d'Ermesén Amadel i a nord, amb *lo carrer del mateix lloch de las Savaneras. i amb dues braçades d'ample que te en la eixida o bassa en la frontera de l'honor de Guillem Rovira vers migdia. Cens a Guillem Rovira i aquest a Joan Jordà per aquesta tinença i una altra que allí te. I que Guillem Rovira tingui entradas y exidas per la confrontada casa al honor que en allí te en alou de la mateixa Pabordia y anar y venir en aquell ab personas carregadas y descarregadas en la conformitat que be li aparega exceptat que en ningun modo pugua passar ab bestiar* (ACSG. PDS. 87).
- 247.1316-3. Gausfred Gerald, promet a Berenguer Oller, ciutadà, la venda d'uns censos de diversos tients a l'Horta d'**Algivira**, alou de la pabordia de Juny. Orient, l'hort de P. de Camòs, migdia, el rec de la caderita inferior que va a **Figueroles**, occident, l'hort dels hereus d'A. Bertrand i G. Ruxoll i P. de Castro, a nord el rec de la caderita superior que va a Figueroles (ADG. CPJ).
- 248.1316-4, març. Bernat de Torre, procurador reial, havent sabut que Francesc de Montllor, castellà de la força de **Sobreportes** per Ot de Montcada, que la té pel rei, havia fet donació a Pere Net, ciutadà de Girona, de 9 sous bcn censals que rebia sobre un hort situat a l'**horta de Girona**, que tenia el mateix Pere Net, aprova a Arnau Net, fill del dit Pere, la possessió de l'esmentat hort, amb reserva de 5 sous de cens per al senyor de Montcada (ADG. PA. Girona 167).
- 249.1316-5, 16 agost. Gausfred Guerau, ciutadà, ven a Berenguer Eimeric, argenter, tres taules d'hort que te per Berneguer Renall, Guillem Sunyer i la pabordia de Juny de Sant Feliu a

- l'horta d'**Algivira**, que afronten amb el camí que va a la barca, per 27 lliures (ADG. PSF sn.).
- 250.1316-6, idus oct. Pere Alegre, draper, estableix a Guillem Sabater, corretger i habitant en el carrer de les Savaneres, una feixa de terra per fer allí cases, que té pels hereus de Besalú Burgès, ciutadà, en l'alou de la pabordia de Desembre, amb tots els drets i aigua per regar *com es acostumat*. Afronta a llevant, amb l'honor que Bonanata Barnera establí a Bernat Garlanda. A sud, amb l'honor que fou de Berenguer Fourater, a ponent, en l'honor que fou d'en Ramon Gassià, i a nord, en el carrer públic de **Savaneres** (ACSG. PDS. 88).
- 251.1316-7, 13 kal. des. Margarida, esposa de Pere de Trilla, draper, reconeix a la Sagristia Segona que té un hort de ribera en l'**horta de la Pedrera**, en el cap de dita horta, prop de la cadireta Damont, comprat a Bernat de Bàscara per indivís amb l'esposa de Bernat de Vic. Orient, feixa de Bonanat de Tolosa, migdia, rec dels molins, occident i nord, el rec del Güell (ACSG, PDS. Horta Pedrera 12).
- 252.1317-1. El paborde de Desembre lloa a Pere Burgès, ciutadà, aquells censos que sunem 31s. i 6d. que foren de Besalú Burgès, el seu germà difunt, per la tinença de cases que té per dita pabordia en l'alou envers **Savaneres**, que tenen Pere Alegre draper i alguns altres tenedors per ell, i Bonanata Barnera i altres tenedors per ella. I en l'**horta de Cuguçacs** els horts que tenen Pere Miars, Pere Pinya i Ramon Cases. Besalú Burgès instituí hereu a Guillem Burgès, també germà, i aquest a Bernat Burgès, el seu fill, el qual ho va vendre a Pere Burgès (ACSG. PDS,. 89).
- 253.1317-2. F. Ferrer, abat d'Amer, reconeix al paborde de Juny les cases que fra Berenguer, el seu antecessor, comprà a B. de Gelats, batlle d'Amer, al costat del seu hospici cap a occident, situades al **Mercadal**. Orient, dit hospici meu i carrer públic. Migdia i occident, les cases dels frares captius, a nord, el rec dels molins (ADG. CPJ)
- 254.1318-1. 5 non. Maig. Andreu Casals, picapedrer, ven a Jaume Vilar, flassader, un pati que té en lo **Corral de Girona**, *prop los arcs*, en l'alou de la Sagristia Segona, per Guillem Sunyer i Guillem de Cabrerès. Afronta a llevant, ... (?), ponent, amb el camí públic, i a nord, amb el pati de Bernat Ramonell, paraire (ACSG. ASS. III 202). El text afirma que Cabrerès té altres patis.
- 255.1318-2. kal. des. Blanca Alomar reconeix al paborde de Maig una horta situada a **Fontanilles**, prop dels framenors, que fou del seu pare, Bernat de Tallada. Afronta a llevant, amb l'honor de Pere Serra, a migdia, l'altra part de la seva horta que tenia per la pabordia de Cassà, a ponent, amb l'honor de Guillem Rovira del Mercadal i en l'honor de Bartomeu ... (?), i a nord, amb la reguera que passa entre dita horta i la horta d'en Vendrell (ACSG. PMS).
- 256.1319-1, 8 cal. Març. Bonanada i Beatriu, filles d'Andreu Sunyer, fuster, i d'Alamanda, amb consentiment dels seus marits Bernat Madrenys i Pere Falgueras, confessen a la Sagristia Segona i Guillem Sunyer que tenen les coses baix descrites; Bonanada confessa un hospici i una feixa d'hort en el carrer dels **Canaders**, que foren de la seva mare difunta i que afronten a llevant, amb la casa i feixa de dita Beatriu, a sud, amb el portal del Corral, a ponent, amb hort i cases de Pons Grau, teixidor –per la dita Bonanada–, i a nord, amb el carrer públic. Dita Beatriu també reconeix tenir per dits senyors una casa que antigament eren dos i dues feixes que afronten a llevant, amb les cases i hort de Bernat Besalú, mercader i ciutadà, a sud, amb el **Corral**, a ponent, amb dita feixa i hort de Bonanata, sa germana, i a nord, amb el carrer públic. També confessa 12s. que li presta Guillem Bernat Carnut, de dit carrer de Canaders, per un hospici on habita i una feixa contigua en el carrer de **Flassaders**, en l'alou de dita Sagristia (ACSG. ASS, III 66).

- 257.1319-2, 2 idus abril. Bernat Sampsó, ciutadà, estableix a Bernat Perpinyà una casa amb eixida envers migdia en el carrer de **Savaneres**, en l'alou de la pabordia de Desembre. Afronta a llevant, amb casa i eixida de Bonanada Marsà, a sud, en l'honor propi, a ponent, amb cases pròpies separades per paret mitgera, i a nord, amb carrer públic (ACSG. PDS, 91).
- 258.1319-3. 10 kal. set. Bonanada, esposa de Guillem de Llèmena, confessa a l'Almoïna una feixa d'hort. Orient, amb la feixa de Maria Martina. Migdia, amb el **rec de les Cadiretes**, occident, amb la feixa de G. de Serra, nord, amb el camí públic (ADG. PA núm. 973).
- 259.1319-4, 10 kal. set. Pere de Montfullà, confessa a l'Almoïna una feixa d'hort: orient, amb la feixa de Cecília Barso. Migdia, amb el **rec de les Cadiretes**. Occident, amb l'hort de Bernat Pedra. Nord, amb el camí públic (ADG. PA núm. 972).
- 260.1319-5, 10 Kal. set. Bernat Domingo i Pere Ramon Martí confessen a l'Almoïna tres feixes. Orient, amb la riera i la carrera. Migdia, amb el **rec de la Cadireta** d'Avall, occident, amb la feixa de l'hereu de Ramon Vilagran, nord, amb la carrera pública i la riera (ADG. PA núm. 966-970).
- 261.1319-6, 13 kal. set. L'Almoïna estableix a Guillem Ruixol, sabater, un hort en el **Mercadal**, al costat de l'església. Orient, amb l'hort d'en Pere Cabanelles, migdia, amb els horts d'en Pere Provincial, d'en Masquerda, Ramon de Puig i Pere Alegret, occident, amb l'hort de Pere Carreres, nord, amb el carrer públic i l'església de Santa Susanna (ADG, PA núm. 123).
- 262.1319-7 17 cal, set. El marxant draper Bernat Vendrell rep el permís del paborde de Maig de donar en emfiteusi la seva horta de **Fontanilles**. Vendrell ha d'organitzar el parcel·lari i repartir-lo per fer-hi cases (Guilleré, 1993, 445).
- 263.1319-8, 10 oct. Capbreu dels horts de l'Almoïna a l'Horta d'**Algivira**. Pere Mateu, Bernat Pedra, Maria Martina, Berenguer Alegret, Bernarda filla de Ferrer Escala, Bernat Domingo, Castro Riba moner, Francesc Vilagran, Guillem Dolset, Pere Ramon Martí, Bernarda, filla de Salvador trull, Pere de Montfullà i Bonanata, esposa de Guillem de Llèmena. Situats entre la riera i el camí que va vers les hortes, al nord, i el rec de la cadireta Inferior, al sud (ADG, PA núm. 961-973).
- 264.1319-9. Berenguer Renall, jurista, reconeix al paborde de Juny tota la seva illa i honor d'Algivira que te sobre l'horta d'**Algivira**, que comprà a Guillem Sunyer. Orient, el rec dit de la caderita Superior, migdia, amb la via pública i l'honor de Pere de Bell·lloc, occident, amb l'honor de na Bosca i l'*alveo* de l'Onyar, nord, amb dit *alveo* (ADG. CPJ)
- 265.1319-10. Fundació del convent de **Santa Clara** (Pla i Cargol, 1953. 250-251). Roig i Jalpí comenta que estava orientat de sud a nord.
- 266.1320-1, 4 cal, feb. Pons Albert, oficial del bisbe, ven els censos de les cases que foren de Grau Jordà, del seu hereu Berenguer Jordà i de Joan Jordà, en el carrer de les **Savaneres**, en l'alou de la pabordia de Desembre que foren dels aniversaris de l'altar de Sant Domènec, però que el seu rector vengué indègudament. Ven en públic encant a Pere Crespia els 66 sous de les cases que tenen; na Castellona (6s. per una casa), Jaume Perpinyà (15s. per un hospici amb feixa), Salvador Mexella (28s. per dos hospicis contigus amb feixa), na Amadel (8s. per una casa) i en Venguí (9s. per sis cases amb feixes que tenen diferents tinents per ell). (ACSG. PDS, 93).
- 267.1320-2, 17 maig. Pere Ramon Martí, moner, ven al procurador dels **framenors** dues cases adjacents al convent perquè els frares puguin ampliar l'església. Orient, amb carrer públic, migdia, amb casa de Bonanat..., occident, amb la paret del cementiri dels framenors que hi

- ha prop del claustre, nord, amb la paret del pati de l'església (Webster, 1987, doc. núm. 28).
- 268.1320.-3 Ramon Calvet reconeix al paborde de Juny el cens d'un porc canonical pel molí dit de Portell que hi ha sobre la via que va pel rec monar del **Mercadal**, al costat dels frares captius. També pels censos de dos molins dits de Portell que hi ha en un casal sota dita via i el molí draper que tinc, dos porcs canònics. I pel molí enderrocat que hi ha sota dit molí que fou de Bru de Castelló (ADG. CPJ).
- 269.1320-5,. ... de Vilosella, rector de l'església del Mercadal, estableix a ... hortolà, una feixa en el **Mercadal**, en l'alou de la pabordia de Juny. Orient, amb la bassa de Berenguer Xammar, migdia, amb l'hort de G. Ruixol, occident, amb l'hortet de P. de ..., nord, amb la carrera pública (ADG. CPJ).
- 270.1320-6. P. Canal, paborde de Juny, autoritza a Berenguer Renall que pugui establir la seva illa *propter arenam et lapides que ibi sunt*. Orient, amb illa i rec que ve de la **cadireta superior**, migdia, amb la via pública, l'honor de Pere de Bell-lloc i l'honor de na Bosca, nord, amb *l'alveo* (ADG. CPJ).
- 271.1320-1321-1. Bernat Vendrell, draper, estableix al seu hort de **Fontanilles**, *ad construendum domos* a Guillem de Bages, Bru Jacob, Pere Font, Bernat Barrot, Bernat Coromina, Ramon Sagner, Bernat Massot, Pere Costa, Pere Ponç, Guillem de Boixeda, Jaume Ramonell, Pere Gerald i Arnau Carnisser (ACSG. PMS).
- 272.1321-1, 14 abril. Pere Crespià ven a Bernat de Güell, Ardiaca de la Selva, com a marmessor de Ramon d'Avinyó, abat de Sant Feliu de Girona, 66s. de censos sobre les cases del carrer de **Savaneres**, per 65 lliures, pabordia de Desembre - (ADG Notularum I, 62 i 64. ACSG. PDS. 96).
- 273.1321-2, 8 maig. Pere Crespià ven al venerable Bernat Güell, ardiaca de la Selva i marmessor del venerable Ramon Avinyó, abat de Sant Feliu, els censos de diversos tinents en el carrer de **Savaneres** per diverses cases, horts i honors per la pabordia de Desembre; Són de na Caietana per una casa de Jaume Perpinyà, Salvador Massaller per un hospici i feixa, Amada, per dos hospicis i en Venguí, per una casa (ACSG. PDS, núm. 96).
- 274.1321-3. 10 cal, maig. Bernat de Madrenys, de Santa Eugènia, i la seva esposa Bonanada, filla del difunt Andreu Sunyer lloguen a Bonanat Lledó, flassader, un hospici amb el seu hort o sortida que tenen al *vicus* de **Canaders**, alou de la Sagristia Segona, per 5 anys, 100 sous bcn, pagar la meitat dels censos i custodiar dit hospici i camp tot l'any. Afronta a orient, amb la casa i hort de Beatriu, germana de Bonanada i a occident, amb altra casa seva (AHG, PHN, 351).
- 275.1321-4. Els marmessors de Pere Burgès venen a Jaume Trullars, draper i ciutadà, tot aquell censal que suma 31s. i 6d. que dit Pere tenia en una tinença de cases a les **Savaneres** i d'horts a l'horta de **Cuguçacs**, per la pabordia de Desembre pel qual li fan;--Pere Alegre, draper, fa 9s. en les cases i honors que té i altres persones per ell mateix (sense afrontacions). -Els censos (9s) que Bonanada Barnera fa per cases que té i altres per ella, que afronten a nord, amb carrer públic i a sud, amb Bernat Sampsó, Pons Pinya i Jaume Ros, a ponents, amb altres honors d'en Sampsó. -La dita Bonanada fa altres 9 sous per les cases que té en dit carrer i altres per ella. Afronta a llevant, amb l'honor d'en Bianya, a sud amb l'honor de Pons Pinya i Ramon Cases, a ponent, amb l'honor de Bernat Sabater, aventurer, i a nord, amb camí públic. -Pere Miars, aventurer, fa 4 sous per una feixa d'hort a l'horta de Cuguçacs que afronta a orient, amb l'hort de l'hereu de Pere Celrà, a migdia amb carrera pública, a ponent, amb hort de Pons de Pinya, i a nord, en *lo cloper de Pedràs* (?). -Pons de Pinya, mercader, fa 4 sous per una feixa d'hort en dita horta i té a llevant l'honor de Pere Miars, a sud, la carrera, a ponent, l'honor d'en Ramon ...(?), i a nord, dit

cloper. -Un altre propietari (...?) fa 4 sous per una feixa en dit hort i té a llevant, l'honor de Pons de Pinya, a sud, la carrera, a ponent, l'honor de Jaume Ros, i a nord, dita clopera (ACSG. PDS. 95).

- 276.1321-5, 1 cal, set. Bernat Vendrell, draper de panys de lli i ciutadà, i Bernat de Llac, prevere, de conformitat amb el bisbe i capítol de la seu, per l'instrument fet el 17 cal. de setembre de 1319 "*ad stabiliendi domos*" a l'horta dita de **Fontanilles**, estableixen en emfiteusi a Joan Ramonell «paratori» tres patis contigus. Vendrell pagarà 16 sous al bisbe i Joan Ramon 21 sous. En les vendes es faran sis parts i la Pabordia de Maig en tindrà la sisena. Afronta a orient, pati on hi ha establert Pere de Prat, a sud, amb la via que s'ha de fer, a occident, part restant a dit Vendrell i, a nord, amb la paret de l'hort de framenors (ACSG Pergamins).
- 277.1322-1, 18 kal. gener. Ermessenda Pujol, filla de Guillem Pedró, draper, estableix a Bonanat Oliver, manobre, una feixa de terra a l'horta de la **Pedrera**, per la Sagristia Segona. Orient, amb honor de Berenguer Xammar, migdia, amb la carrera i el rec reial, occident, amb l'honor de Bonanata Tolosà, nord, amb el seu honor. Salva que l'aigua que passa per dit rec Reial pugui regar la seva horta i prendre aigua per dita feixa vers ponent *o per lo mig* (ACSG, ASS. VII. Horta Pedrera núm. 14).
- 278.1322-2, 11 kal. maig. Bernat Estruc, batlle de Girona dóna llicència a Bernat Net, hostaler del Mercadal, per a construir en els límits del seu hospici que té a la **Font Major**, a la part d'orient, 3 pilars de pedra sobre els quals vol edificar, fent la paret, sostres amb teules, finestres, embans i bigues, exceptuant-hi la edificació d'arcs i de sostres sobre els pilars. Amb la condició que la gent pugui circular lliurement per sota sense cap impediment i amb l'obligació de deixar el pati obert. Edificarà els pilars seguint el model de l'hospici que fou d'Arnau Ferrer, abans de la Font Major de Girona (AHC. PHN. núm. 361).
- 279.1322-3, 10 kal. agost. Berenguer Xammar del Mercadal i sa muller Brunissenda, confessen al sagristà segon de la seu, tres feixes de l'horta de la **Pedrera** que tenen, a orient, els honors d'en Riera i na Jaca, i a occident, els honors d'En Pelegrí i na Ermessenda Pujolà (ACSG. ASS. Horta Pedrera núm. 15).
- 280.1322-4, 3 non, set. Bernat Madrenys i Bonanada, filla d'Arnau Sunyer, fuster, venen a Berenguer Estrany, flassader, una casa amb feixa contigua, en l'alou de la Sagristia Segona, que afronta a llevant, amb la casa de Beatriu, germana de Bonanada, a sud, amb el **portal del Corral** i hort de Bernat Net, comanent prop la Font Major de Girona, a ponent, amb cases i hort de Pons Grau, teixidor, i a nord, amb carrer públic. Cens a Dominga, esposa de Jaume Riera (ACSG, ASS III, 68).
- 281.1323-1, 4 nones gener. Bernat Maiorc, moner, reconeix a Pere Marcó, Pere de la Bisbal i Ponç Pinya, ciutadans, que té per ells els *molins nous* situats al monar Superior del **Mercadal** que havien comprat per 3 anys a Blanca d'Arenys, la qual els havia adquirit per compra de 3 anys a Bernat de Camps. D'aquests molins, reconeix tenir dels fruits i lucrens 109 mitgeres de blat anuals (AHG. PHN, 385).
- 282.1323-2, 19 març. Arrendament per 3 anys, a comptar des del 8 de març de 1324, atorgat per Blanca d'Arenys en favor de Pere Ramon Martí dels fruits i explets de **2 molins del Mercadal** anomenats molins nous, pel preu de 350 mitgeres de blat de la mesura de Girona, que haurà de pagar a la casa de dita Blanca a terminis de 3 mesos a 30 mitgeres cadascun, excepte l'últim que és de 20 (AHG. PHN. 373).
- 283.1323-3. 14 kal. març. Àpoca atorgada per Blanca, esposa del difunt Arnau d'Arenys, on reconeix haver rebut en la taula de canvi de Pere de Santa Coloma, canviador de Girona, 15 lliures com a primer termini del pagament de les 65 lliures que li devia Pere Ramon

Martí per la compra de 3 anys dels fruits de 2 molins que Bernat de Camps posseïa en el **monar Superior** del Mercadal (AHG, PHN, 387).

- 284.1323-4, 3 juny. Astruc de Trullars, clergue, promet vendre als **framenors** un pati i una casa que heretà de la seva mare Brunissenda, a prop de la plaça dels Franciscans. El pati té a orient i migdia, el dels framenors, a occident, la paret del monestir, i a nord, el pati i bassa dels framenors. La casa té, a orient, el carrer públic que va al pont, a migdia, la plaça de framenors, a occident, el pati predit, i a nord, la casa que Bonanat Carbonell té pels framenors (Webster, 1987, doc. núm. 30).
- 285.1323-5, 19 juny. Ferrer de Lillet, batlle general, constitueix a favor de Nadal Forner, ciutadà, un censal amb els drets de domini, fadigues, lluïsmes, foriscapis d'uns hospicis situats al **Mercadal** de Girona, en l'alou reial (AHG. PHN, 377)
- 286.1323-6, 8 oct. Ramon Calvet, ciutadà, promet a Berenguer d'Hostoles, comanador de la casa dels captius, que els rescabalarà dels prejudicis causats per la construcció d'un rec que surt del rec Portell, al **Mercadal** i passa sota la casa de la Mercè per arribar al molí jussà de l'atorgant (BC. PDM).
- 287.1323-7, 5 idus des. Pere Ramon Martí del **Mercadal** renuncia en favor de Blanca, vídua d'Arnau d'Arenys a l'arrendament de tres anys de 2 molins del Mercadal que foren de Bernat de Camps, ciutadà, que dita Blanca li havia arrendat (AHG, PHN, 373 i 384).
- 288.1324-1, 4 idus maig. Pere Ferrer concedeix a Berenguer Renall, jurista, llicència per regar els honors que te per ell en el lloc d'**Algivira**, a la part inferior, vers la resclosa d'aquell hort seu en el cap de la cadireta major, en l'aigua del rec Comtal o Reial que discorre al monar de Girona, a fi que ell o els seus puguin fer en dit hort un rec o sèquia i prendre dita aigua. El rec tindrà una amplada de 3 pams. Orient, amb la cadireta Superior o rec del Güell, migdia, amb el rec Reial, occident, amb l'hort de Pere Blanc, nord, amb la reguera i el camí de Santa Eugènia (ACSG. ASS, Horta Pedrera núm. 40).
- 289.1324-2, kal. juliol. Bernat de Banyoles. ciutadà, dóna a la seva mare Adelaida tots els horts que te a l'horta del **Mercadal**. Orient i nord, amb l'horta de Bonanat de Besalú, migdia, amb la casa ..., a occident, amb l'horta de na Bosca. També li dóna una casa que té a orient l'hort de Guillem de Collell que té per Guillem de Rovira i a occident, altres cases de dit Guillem.
Altra casa al Mercadal: orient, amb les cases de Guillem de Collell i de R. de Ribes, a migdia, amb la casa de A. de Pradella, i a occident, amb una androna.
Altra casa: orient, amb casa de R. de Ribes, occident, amb androna, nord, amb E. de Rigaula. Altra casa: orient. amb casa de A. de Vidran, occident, amb casa de Ponç Cunill.
Altra casa: orient, amb casa de Gastó Riba, occident, amb el verger de la casa que fou de P. de Cabanelles (AHG. Reg. Notaries 1324. Delmes fol. 32v.).
- 290.1325-1, 15 kal. març. Llicència reial per reduir el molí blader del rei en el monar del **Mercadal** *in superiori tira molendinorum ipsius monar* (ACA Vendes molins, nota 11).
- 291.1325-2, 1 kal. juny. Establiment a cens de la 1/3 part reial en el molí de *Çaporta* que Martí de Vic tenia pel rei al **Mercadal** (ACA Vendes C fol.96).
- 292.1325-3. Capbreu de les cases de tres arcs davant del **portal de la plaça del Mercadal** que foren del convent de la Mercè: Gràcia, filla de Berenguer Fuià reconeix a la Sagristia Segona una casa que afronta a orient, amb la casa de Jaume Masoliva i na Bertrana, a migdia, amb la carrera pública, a occident, amb la casa de na Peralada, a nord, amb les cases de Bernat de Besalú.

- Ermessenda, esposa de Pere Perelada reconeix una casa: orient, la citada casa de Gràcia, migdia, la carrera pública, occident, l'hospici de Torrent, nord, les cases de Bernat de Besalú.
- Jaume Masoliva reconeix una casa: orient, la carrera pública, migdia, la casa de na Bertrana, occident, l'hospici de Gràcia, nord, les cases de Bernat de Besalú i la plaça allí existent.
- Guilleuma, esposa d'Arnau Bertran reconeix una part de casa o sobreedifici contigu a dites cases sobre la meitat dels tres arcs de pedra existents sobre la carrera pública: orient, la carrera pública, migdia, la casa de Domingo Carnicer, occident, la casa de Gràcia (ACSG. ASS. III, 14).
- 293.1325-4. Pere Salvador, carnisser, ven a Viurevol Nicolau, una casa amb eixida i la meitat d'una feixa de terra contigua el carrer de las **Savaneres** en l'alou de la pabordia de Desembre que afronta a llevant, amb la casa d'Ermessenda Torra (?) i hort de Guillem Venguí, a migdia, amb la clopera, a ponent, amb la casa i mitja feixa venuda a Pere del Molí sabater, amb l'altra meitat de la feixa, i a nord, amb carrer públic (ACSG. PDS, 100).
- 294.1326-1, 8 kal. nov. Alfons Cifred, jurista, ven a Nadal Mas, forner, el cens d'una feixa que Guilleuma Jaça te a l'horta de Girona dita de **la Pedrera**, alou de la Sagristia Segona. Orient, amb rec dels Molins del monar del Mercadal (?), migdia, amb hort de Berenguer Xammar, occident, amb riu Güell, nord, amb feixes de dit Cifred (ACSG. ASS, Horta Pedrera 17).
- 295.1326-2, 14 nov. El bisbe s'adreça a Guillem de Cornellà, canonge de la seu i procurador, sobre l'obligació del rei i l'infant Alfons entorn dels 50.000 sous que han rebut prestats pel bisbe i la seu sobre la dècima sexennal, i l'autoritza a rebre en garantia la venda que facin ells al bisbe i la seu de cert censal amb domini directe sobre el **monar del Mercadal** (ADG Lletres bisbe U-2, f.40).
- 296.1326-3. Guillem Venguí reconeix al paborde de Juny uns censos de la casa de na Ginebreda, en l'honor de l'esposa d'en Llop, al **Mercadal**. Orient, amb les cases dels hereus d'Arnau Sabater, occident, amb el camí. També altres sobre altra casa contigua. També altres sobre cases contigües que té l'esposa d'en Collell. També sobre altra casa que R. Riba: orient, amb la carrera pública i el galià, migdia, amb les cases d'A. de Collell. També sobre unes cases i hort d'A. de Collell: orient, amb el galià i la carrera que va a l'horta, occident, amb l'hort que fou de B. Esteve, nord, amb la reguera (ADG. CPJ).
- 297.1327-1. El bisbe i el capítol, atès que Dalmau de Pujals, paborde de Cassà, ha comprat a Agnès, vídua de Berenguer de Vilar, jurista i filla de Ricart d'Osca, 100 sous censals sobre cases del carrer de **Canaders** (citades en el text original), li donen llicència per destinar-los a un aniversari o benefici a fundar a la seu (ADG. Notularum, G-6, f.108rv).
- 298.1328-1, 6 feb. Autorització dels **framenors** a Bernat Vendrell per aixecar un mur de pedra al costat de la plaça davant els frares menors i darrera de la seva casa *...et tenet se idem paries versus occidentem in orto per me stabilito Raimundo Calveti civi gerunde et affrontat de oriente in meo hospicio...*, de longitud 29 pams i d'alçada 15 pams de cana. (Webster, 1987, doc. núm.31).
- 299.1328-2, 23 abril. Capbreu de Pere Gener, sabater, en favor de Bernat d'Alou, clergue de Sant Feliu, d'una feixa d'hort situada al pla d'**Algivira** que dit clergue comprà a Bonanat de Cartellà. Bartomeu d'Osca, espaser per una altra feixa en el mateix lloc. Berenguer de Cervià per altra feixa. Gerald Garriga per altra feixa (AHG. PHN, 439).
- 300.1329-1, 8 maig. Pere Ramon Martí, moner, i esposa Benvinguda, venen a Bertran de Claper, ciutadà, una feixa d'hort en la possessió que havia estat de **Pere Oller** i ara té l'Almoina (ADG, PA 168).

- 301.1329-2. Andreu de Banyoles ciutadà reconeix al paborde de Juny el cens que li presta A. Collell de **Mercadal** per un hospici i pati: orient, amb l'hort d'A. de Collell i les cases de na Rigaula, occident, amb l'hort de na Massana. També sobre una casa de na Rigaula: orient, amb les cases de R. de Riba, occident, amb la bassa de Tolosa. També sobre l'hospici de Bonanada Mallorca: orient, amb les cases d'en Gastó, occident, amb les cases d'en Cullell. També sobre l'hospici d'Agnès de Pradella: orient, amb les cases de Ramon Riba, occident, amb bassa d'en Tolosa. També sobre l'hospici d'A. de Riba: orient, amb les cases de Gastó moner, occident, amb les cases d'en Llop (ADG. CPJ).
- 302.1330-1, 12 maig. Pel **pont** reconstruït passà aquell dia la comitiva que acompanyà Pere de Santcliment, ex-veguer i el seu sots-veguer, des de la torre de Berenguer de Riera, prop de la reguera Monar, fins a la catedral, per exposar-los a la vergonya pública (Costa, 1975, 134).
- 303.1330-2, 23 ag. Composició entre el comanador de **l'Hospital Nou** i l'abat i el sagristà de Sant Feliu sobre l'altar de Sant Mateu aixecat en dit hospital i els seus drets corresponents (AHG. PHN, 461).
- 304.1331-1, 12 gener. Donació de Bernarda, filla de Pere Duran de Baldac, que vol dedicar la seva vida al servei de Dèu, escull **l'Hospital Nou** de Girona a fi de dedicar obres de misericòrdia i dóna 1500 sous a fi que se li permeti l'estada en dit Hospital i li proveeixin de llit, menjar i beguda durant la seva vida i pugui seure a la taula del comanador i residir en una cambra del refectori on hi dorm Bernarda Nadala des de fa temps com a comanadora. Ella es proveirà de vestits amb la resta dels seus béns i del que pugui guanyar filant. Promet guardar les ordinacions i consuetuds de l'Hospital, excepte la de portar cap signe del mateix als vestits (AHG. PHN, 458).
- 305.1331-2, 13 cal. maig. Arnau de Montrodó, paborde de Desembre. lloa a Jaume Corretger, sabater, una feixa de terra i hort que te envers les **Savaneres**, en l'alou de la pabordia que fou de Guilleuma, sa germana, esposa d'Arnau Boxedes, teixidor. Afronta a llevant, amb feixa de Bernat Sampsó i en el pou en el qual te *ademprius*, a sud, en l'hort dels hereus de Jaume Ros, a ponent, en la feixa d'en Bous treballador, i a nord, en el carrer públic. Cens de 10s. a Bernat Sampsó (ACSG. PDS, 101).
- 306.1331-3. 27 idus juny. Lletre reial del rei Alfons a Ferrer de Lillet, batlle general, sobre la dècima que la Sagristia Segona rebia en el **Graner Monar** dels molins reials de Girona, al **Mercadal**. Els compradors de dits molins tractaven que la Sagristia participés en les despeses de la resclosa dels molins, però el rei diu que s'ha de respectar íntegrament la citada dècima. Hom recorda el privilegi del rei Pere de 5 kal. febrer de 1209 (ACSG. ASS, 281 i ACA Mulasses, molins. nota 12).
- 307.1331-4, 28 agost. Fra Joan Capdevila, comanador de la Mercè a Girona, lloa els censos que Guillem de Vall, draper, paga per una casa prop de framenors, al **Mercadal** (ADG, PA sn.).
- 308.1331-5, 4 set. Joan Capdevila, comanador de la Mercè a Girona, a fi de finançar la casa de l'ordre a Girona, estableix a Joan Serra, sabater, una casa del **Mercadal**, prop dels framenors, que afronta amb el dormitori del que se serveixen actualment els mercedaris i una peça d'hort. Orient, amb l'Onyar, migdia, amb el molí blader d'en Calvet (BC. PDM, 60).
- 309.1331-6, 4 set. Joan Capdevila, comanador de la Mercè a Girona, a fi de finançar la casa nova de l'ordre que s'ha de construir a la *polaria de Sant Martí Sacosta*, estableix a Pere de Camós una partida o arcada de la seva casa al **Mercadal**, prop dels framenors, que afronta a tramuntana amb el rec reial dels Molins del Mercadal (BC. PDM, 59).

- 310.1331-7, 11 set. Joan Capdevila, comanador de la Mercè a Girona, a fi de finançar la construcció de la casa de l'ordre a Girona que comença al lloc dit *Polaria* de Sant Martí Sacosta, estableix a Pere de Bas, sabater, una part d'**hort del Mercadal** que afronta a orient i migdia, amb carrers públics, occident, amb els framenors, i nord, amb el rec reial dels Molins (BC. PDM, 62).
- 311.1331-8 sd. Bernat de Serrallonga i la seva esposa Bonanada herediten la seva filla Bonanada amb una casa situada prop del **portal del Mercadal** de Girona. I també amb els censos sobre l'**horta d'Algivira** que tenen per la pabordia de Juny; Guillem Bernat, Berenguer Capmany i Joan Serra (ADG, CPJ).
- 312.1331. sd. *Issac Bondavid*, jueu, ven a Pere Traginer, moner del Mercadal, per dos anys, els guanys i fruits d'un **molí** situat al **monar del Mercadal, in mediano rego**. Preu de 8 lliures i mitja i , a més, pagaran de cens, per la festa de pasqua jueva, vint enciams i deu pans, a més de deu mitgeres de blat (AHG. Not. Massanet f.236-237).
- 313.1332-1, març 12. fra Joan Capdevila, comanador dels captius, a fi de pagar les despeses de la nova casa de la Mercè, recentment edificada, estableix a Joan de Serra, sabater, un braç d'hort de l'antiga casa de la Mercè, al **Mercadal**. A migdia, el cementiri dels framenors (BC. PHN, 64).
- 314.1332-2, 23 juny. Conveni amb Ferrer de Lillet, batlle general, sobre la meitat del **molí del Cunill** que es tenia pel rei en el Monar de Girona, al **Mercadal** (ACA. Vendes, Batllia General, fol.110).
- 315.1332, 11 juliol, Ramon Selvà, capellà de Sant Martí Sacosta i altres marmessors de Bertran de Cloper, ciutadà, venen a Arnau de Cererols, clergue, una feixa d'horta que havia estat de **Pere Oller** i que afronta amb el **rec d'Anglada de la caderita Inferior** (ADG. PA núm. 209).
- 316.1332-3, 28 juny. Arnau de Cererols, clergue de la seu, ven a Guillem Joan, cirurgià, una feixa situada a l'**horta de Girona** que havia estat de Bertran Cloper (ADG, PA núm. 210).
- 317.1332-4, 15 cal, jul. Ferrer de Lillet, batlle general, s'adreça al sagristà segon i als habitants de les cases que són prop l'Areny, des del carrer dels **Canaders** fins al rec de **Cuguçacs**, que afronten a llevant, amb l'Onyar i reconeix que "*...son estadas donadas licencias de edificar Pilars y Patis que son davant de dits hospicis y cobrirlos. Y haja estat proposat davant de ell que aquells patis no son públichs ni per aquells esser camí públich. Y haja encontrat que los horts y camps foren ahont son los hospicis y Patis sobredits que fins a les parets de dits Patis sobre lo riu dels Arenys pretenian. Y així dits Patis esser de domini y alou de dita Sacristia Segona. Per aixó - reconeix- a dit Sacristá Segon y als sobredits habitants, les dites obres i llicencias donades en nom del senyor Rey, pertanyen a dit Sacristá...*" (ACSG ASS. III, 68-69).
- 318.1332-5, 4 agost. El rei Alfons III estableix a Bernat de Bordils el **for de Cuguçacs** (Fernandez i Trabal, 1995, 388).
- 319.1332-6, 8 agost. Fra Berenguer Rossell, en absència del comanador dels captius de la casa de Girona, fra Joan Capdevila, firma rebut a Guillem de Coll, draper, per l'establiment d'una casa, bassa i hort al **Mercadal** (ADG, PA núm. 150).
- 320.1332-7, 16 nov. Pere de Serra, jurista i Pere Colobran, argenter, marmessors de Pere Miquel Artús, moner, venen a Bernat de Devesa, ciutadà i la seva esposa Francesca, una feixa d'hort que el difunt tenia a l'hort del **Mercadal** (ADG. PA núm. 169).

- 321.1333-1, 28 juny. El pregoner Jaume Gosalt, per manament del batlle Arnau de Santa Cecília i del jutge Arnau de Viviers, ordena que ningú no pugui llençar escombraries ni estendre pells ni assecar cànem a la plaça davant **framenors** sota multa de 5 sous. I que ningú no assequi cànem sortit de bassa ni tingui bassa prop de **framenors**, des de l'hort del sagristà en avall envers **framenors**, sota multa de 20 sous (Webster, 1987, doc. núm. 34).
- 322.1333-2, 15 cal, jul. Concòrdia entre el batlle general, Ferrer de Lillet i el paborde de Maig, Bernat de Llac, per raó d'uns patis, pilars, arcs i edificis sobre els mateixos aixecats vers l'Onyar, en la via pública que transita per la "*plateam*" que és al costat de la casa dels **framenors** fins als honors de la pabordia de Setembre i Octubre (Cassà). Afronten a orient, amb el riu Onyar, a sud, amb l'honor de la pabordia de Setembre i Octubre, a occident, amb altres cases de la pabordia de Maig, i a nord, amb la via pública que va vers el riu Onyar. Els edificis aixecats sobre els arcs i pilars són fets amb llicència reial i són de llur domini directe (ACSG, PMS, 525).
- 323.1333-3, idus oct. Maria, esposa de Jaume Albertí, torner, ven a Guillem Ferrer, flassader, una casa amb pati al carrer de **Canaders**, a domini de la Sagristia Segona i Guillem Sunyer i cens a la filla de Bernat Besalú. Afronta a llevant, ...(?) i part amb pati de Bernat Vidal, a migdia, amb la casa de Pere Montsó, a ponent ...(?), i a nord, amb el carrer públic (ACSG-ASS, III, 70).
- 324.1333-4, 13 nov. Litigi als marmessors de Ramon Renall, jurista de Girona, que havia ordenat en el seu testament que es compressin 400 sous de renda per a les monges de **Santa Clara** (ADG Lletres bisbe U-5, f.124).
- 325.1333-5, 28 des. El bisbe i el capítol de la seu accedeixen que Gilabert de Cruïlles, **sagristà major**, pugui establir l'hort de **Fontanilles** situat al Mercadal de Girona, que s'ha de dividir en sis parts iguals (ADG Notularum G-40, f.128v-129).
- 326.1333-6, 29 des. El testament de Ferrer de Clota, ciutadà, llega a la seva filla Bonanada unes cases immediates a la plaça del **Mercadal** de Girona (APA 151). La casa afronta a migdia i ponent, amb camins, i a nord, amb la plaça del Mercadal (AHG. PHN, 151).
- 327.1334-1, 6 nones març. Berenguera, esposa del difunt Ferrer Roure, ven a Barnarda, esposa de Bernat de Banyoles, 7 sous per un *subtulo* i soler allí sobre existent que té Sibil·la, filla de Pere Serrat, al carrer de les **Savaneres**, alou de la pabordia de Desembre, que afronten a llevant, amb les cases pròpies de la venedora, a sud, en les cases de na Roure, i a tramuntana, en la carrera pública. Salva els drets de Pere Serra (ACSG. PDS., 105)
- 328.1334-2, 6 nones maig. Bernat Sampsó compra a Pere Alegre censos de cases i feixes en el carrer de les **Savaneres**, per la pabordia de Desembre i Jaume Trullars –veure 1360- (ACSG, PDS. 113).
- 329.1334-3, 9 juny. Brunissenda Mir, filla de Mir d'Osor, habitant en el *vicus* de Canaders, deixa 12 diners per l'obra del **pont de Pedra** del **Mercadal** (Webster, 1987, doc. núm. 36).
- 330.1334-4, 17 oct. Francesc de Casals i altres tutors de Gastó Riba, moner del Mercadal, venen judicialment a Bernat de Vall-llobera un camp situat al cap del carrer de **Savaneres** que es te pel capellà de Sant Feliu de Girona (ADG. PSF).
- 331.1334-5, 20 oct. Capbreu que fan als marmessors de Berneguer de Pau, xantre de la seu; Bernat Llobet teixidor, Antoni Oliver paraire, Ramon de Colomer mercader, Bonanata vídua de Bernat de Vilagran, Pere de Bas mercader, i Jaume Trullars draper, per unes cases situades a Girona, prop dels **framenors** i que afronten amb l'Onyar (ADG. PA. Vestuari Girona 3).

- 332.1334-6, 15 cal, nov. Ramon Sagaró, cabíscol de Sant Feliu de Girona i tutor testamentari de Gastó Riba, ven a Bernat de Vall-llobera, pellisser, un camp que dit Gastó tenia en el cap del carrer de les **Savaneres**, per la pabordia de Desembre. Afronta, a llevant, amb la terra de Bernat Carbonell, carnisser, a migdia, en un altre camp del comprador, a ponent i nord, amb carrers públics. Salvant els drets de la Pabordia i de Guillem Daroca. Preu 525 sous. (ACSG. PDS,. 106).
- 333.1334-7, 14 des. Ramon Calvet, ciutadà i esposa Romia, reconeixen als marmessors de Berenguer de pau, xantre, que tenen a domini directe del Vestuari una casa a Girona, prop dels **framenors** (ADG. PA. Vestuari Girona 2).
- 334.1334-8, 17 ca, des. Privilegi de l'infant Pere als **framenors** de Girona, confirmat pels jurats de *...non faciendis bassiis nec adequandi linis et canabaris in illis ortis que sunt iuxta monasterium dictorum fratrum ...ad spacia contenta infra terminos infrascriptos, videlicet, infra regueriam que transit per caput orti Berengarii Ollarii et defluit in alveum sive recum vocatum de Figeroles et deinde ad rivum Undaris derivatur et infra regeriam vocatam Darocha que transit per caput orti sacriste Gerundensi et vadit versus fontem de Cuguçaco ...et ...bassias factas vel constructas infra terminos prelibatos dirui faciant...* –especialment citats els “*agranadores de pastello*”(pastell és una herba que fa un tint blau)- (Webster, 1988-1989, 60).
- 335.1334-9, 5 idus des. reducció de censos sobre la 3ª part dels rèdits dels molins designats en el **monar de Mercadal** (ACA Vendes Batllia Gral, fol.40).
- 336.1334-10. l'abat Ferrer de Sant Feliu estableix a Pere de Palau, un pati del **Mercadal** al costat de l'hospici del monestir i la font que hi ha, alou de la pabordia de Juny. Orient, l'Onyar, migdia, el pati al costat de la font i del solar on s'estableix, occident i nord, hospici dit monestir mitjançant parets (ADG. CPJ).
- 337.1335-1, 5 feb. Sibil·la, filla de Berenguer Renall, jurista, i Guillem Sunyer, redueixen a Arnau Frugell, ciutadà, la tasca que aquest fa per un hort de l'**horta d'Algivira** (ADG. PA 211).
- 338.1335-2. Pere Serra, advocat, confessa (judicialment) que té dos morabatins sobre cases i horts per la pabordia de Desembre que antigament foren part dels sis morabatins de l'hereu del mas Pla, els quals Berenguera Cristiana, esposa del difunt Besalú Burgès tenia i en deixà dos a Margarida, filla del difunt Arnau Serra i germana de dit Pere, la qual els li'n donà. Els tenen Pere de Santa Coloma (1/2), els hereus de Boïgues i Astruc Trullars (1/2) i de Ferrer Roura (1). Afronten a llevant, amb cases i feixa de David Falcó, jueu, a migdia, part amb la feixa que fou de Ramon Colomers, mercader, que fou de Bartomeu Ribot, ciutadà, i part en l'honor que fou de Pere Celrà i avui és dels hereus de Maria, esposa de Ramon Colomers. A ponent, amb les cases i feixa de Bernat Roder, i a nord, *en la carrera pública anomenada de las Savaneres o dels Canaders* (ACSG. PDS. 107).
- 339.1335, sd. Bonjuà Cresques, Jucef d'en Salves i Bellhom Escapat, secretaris de l'aljama de Girona, venen a Simó de Monar, moner del Mercadal, els drets i fruits sobre el **molí del monar del Mercadal** dit *del Cumy*. El comprador pagarà 7 diners i 6 sous cada mes (?) (AHG Notaria Massanet, f.102v).
- 340.1336-1. 4 idus gen. El sagristà segon i Guillem Sunyer, concedeixen a Bernat Net, hostaler, el dret de fer establiments en aquell hort i bassa contigua, en el lloc dit **Corral**, que afronta a llevant, amb les cases de Guillem Guic, hostaler, i l'horta de Bernat Bissanya, a migdia, amb el rec i carrer de Cuguçacs, a ponent, amb els horts de Ramon Colomer, Bernat Fuià, l'hereu de Pere Saurí i l'hereu de Marquès Cerdà, i a nord, amb els horts de Pere Fuster, de l'hereu d'en Carnut, de l'hereu de Bonanat Rovira, l'hort d'en Església, d'en Bernat Santmori, ferrer i de Pere Dolmell, fuster. També les cases que per ell te dit Guillem

(Guic?), afronten a llevant, en el carrer que allí és, a sud, en l'horta de Bernat Bissanya, a ponent, en les cases de Guillem Guic, i a nord, en el carrer públic (ACSG ASS, 203-209).

- 341.1336-2, 3 cal, feb. El sagristà segon i Guillem Sunyer concedeixen a Bernat Bissanya el dret de fer establiments en cases i horts que té en el lloc anomenat **Corral**. Afronta a llevant, en les cases de Miquel Sala, Pere Font i Vicens fill de Bernat Cifred, les cases de Pere Guillem d'Anglès, les cases de Guillem Infant i l'hospici de Bernat de Figuera; a migdia, en el carrer públic (de Cuguçacs); a ponent, en l'horta de Bernat Net, i a tramuntana, en les cases de Bonanata Fouratera, Berenguer Torre, Berenguer Mont, Pere Ferreras, Jaume Vilar, Ramon d'Anglès, Bernat Net i Guillem Guic i carrera que allí és (ACSG.ASS. III, 214-220) –són 10 establiments, n.5 i 6 pag, 209-214 i n.8 al 15 pag. 220-239 de ASS III. *Plech del Carrer del Corral*-.
- 342.1336-3. Capbreu a Berenguer de Flassà de sis peces de terra a l'**horta d'Algivira**, alou de la pabordia de Juny, per diversos tinents (ADG. CPJ).
- 343.1337-1. 19 març. Pere III dona als jurats de Girona la facultat de cobrar drets de barra, peatge i pontatge a tots els vianants que entrin i surtin de Girona mentre durin les reparacions de les vies destruïdes. Aquest any les pluges van desviar el curs del Ter i el **Mercadal** es trobà en greu perill (ACA C. Reg. 1797, fol.104v.).
- 344.1337-2, 7 idus abr. Bernat Sampsó, fill i hereu de Bernat, ciutadà, estableix a Francesc Puig Ferrer una casa amb eixida en el carrer de **Savaneres**, per la pabordia de Desembre. Afronta a llevant, en la casa i eixida de Bernat Bous, mitjançant paret; a migdia, en la feixa de Bonanat Corretger sabater; a ponent, en la casa i eixida de Bonanat i Jaume Corretger, mitjançant paret, i a cerç, en el carrer públic (ACSG. PDS, 108).
- 345.1337-3, 13 oct. Pere Ponç, peixater, estableix a Pere de Vilar, treballador, dues feixes que te a l'**horta de Girona**, alou de la pabordia de Desembre (ADG. PA. Horta Girona 170).
- 346.1338-1, 25 ag. Joan Domènec, tintorer, ven a Arnau Bonet, flassader, un hospici al lloc anomenat **Cuguçacs**, tingut per l'Hospital Nou, per 38 lliures bcn (AHG. PHN, 235).
- 347.1338-2, 13 oct. Francesc de Serradell, mercader i la seva esposa Blanca, estableixen a Pere de Vilar, sastre, una feixa d'hort a l'**horta de Girona** que tenen pel benefici fundat per Arnau de Planes a l'església de Sant Feliu (ADG. PA, Horta Girona 171).
- 348.1338-3. Francesc Campassol, ciutadà, ven a Berenguer de Puig el pati de terra rere l'església del **Mercadal**, establert per Brunissenda, esposa d'A. Cullell. Orient, amb el verger de Jaume de Font mercader, migdia, amb l'hospici d'en Llop flassader, occident, amb la carrera pública, nord, amb l'hospici de P. ... fossor, alou de la pabordia de Juny (ADG. CPJ).
- 349.1339-1, 5 març. Arnau Manló, forner, ven a Pere de Cabrera un cens de l'hospici que tenia en franc i lliure alou situat al **Mercadal** de Girona (AHG. PHN, 169).
- 350.1339-2, 3 des. El rei Pere ordena la reconstrucció d'un **pont de fusta** sobre l'Onyar prop de la **Peixateria** Nova, edificat l'any anterior *...pons fusteus anno proxime preterito constructus et heddificatus in rivo Undaris qui protendebatur de prope piscateriam novam usque ad ortam sive populam novam ...propter impetum aquarum in parte dirutus extitit et devastatus* (Costa, 1975, 145).
- 351.1339-3, 3 des. El rei Pere ordena la reconstrucció del **pont** vora el portal d'en Pelegrí, fins les hortes, al lloc dit **Figueroles**, destruït per una inundació *...quidam pons qui pretendebatur de prope portale d'en pelegrin usque ad hortam sive locum vocatum de Figuerolis.*(Costa, 1975, 145-146).

- 352.1339-1341-1. Joan Preses, de Riart, parròquia de Sant Feliu, rep de l'ardiacà d'Empúries, Guillem Vilarig, permís per establir en un terreny situat a l'**horta de Figueroles**. Entre 1339 i 1341 Joan donà en establiment 7 peces de terra per aixecar-hi cases (Guilleré, 1993, 447).
- 353.1340-2, 7 març. Pere Alegret, hortolà del Mercadal, i Guilleuma esposa seva, venen a Bernat de Vall, cuirater, una feixa o morabatinada d'hort situada a l'**horta d'Algivira**, per l'Almoïna (ADG, PA 212).
- 354.1340-3, 16 maig. Pere de Casadevall, paborde de l'Almoïna autoritza a Ramon Provençal, mercader, a enderrocar la seva casa del **Mercadal**, fer carrer envers els molins i fer establiments per construir cases. Orient, amb l'hospici de Pere Bas, migdia, amb l'hort de Ramon Puig, Ponç Rovira, Bernat Dalmau, Pere de Santa Coloma, na Nadala, en Crestià i la casa de Pere de Santa Coloma, occident, amb l'honor de Berenguer Sacoma, i nord, amb el carrer públic i l'hospici de Pere Cabanelles, Pere Bisbe i Pere Balma (ADG, PA 172).
- 355.1340-4, 3 jul. Pere de Cabrera, clergue de la seu, ven a Bernat d'Alou, clergue de Sant Feliu, en nom de la seva església, el domini i drets aloers sobre un hospici del **Mercadal**, per 55 lliures (AHG, PHN, 634).
- 356.1340-5, 10 kal. set. Ramon Provençal, mercader, estableix a Ramon Guimerà dos patis de terra termenats d'aquella casa i honor que dit Ramon tenia al **Mercadal**, sota domini de l'Almoïna. Orient i migdia, amb carrers que allí deuen fer-se, occident, amb honor restant de Ramon Provençal, nord, part en cases de Cabanelles i part amb plaça que allí és (ADG, PA 175).
- 357.1340-6. Establiments de Ramon Provençal al **Mercadal**, per l'Almoïna de la seu; Pere Rossell, Ramon Mestre, Ramon de Guimerosa, Pere Abril, Andreu Bosc, Pere de Bas. (ADG, PA. 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179).
- 358.1340-7. Antonia, filla i hereva de Pere de Queixans, ciutadà, reconeix a la pabordia de Juny un casa al **Mercadal**. Orient, les masoveries que foren de G. Maçana, migdia, la carrera pública, occident, la masoveria d'en Ruixel, nord, l'hort de Jaume Oller, sabater (ADG. CPJ).
- 359.c.1340. Els Costums de Girona recullen que *...quod civis vel habitator Gerunde potest molere bladum suum ubicumque voluerit, exceptus forneriis, flaqueriis et iudeys qui debent molere ad molendina regia...* (Cobos, ed., 2001, núm. LVII, 202-203).
- 360.1341-1. 13 kal. abril. Simó Jordà, fabricant d'arques i Miquela, venen a Pere Morull i Maria una casa amb pati que tenen per l'Almoïna al **Mercadal**. Orient, casa i pati de terra de Ramon Puig, migdia, el carrer públic, ponent, el pati d'Andreu Bosc, nord, la casa de Bernat de Cabanelles (ADG, PA. 178).
- 361.1341-2, 1 juny. Ramon Provençal autoritza a Pere de Bas, hortolà i filla Bonanata, esposa de Ferrer de *Saulma*, a fer portal a la casa que tenen per l'Almoïna al **Mercadal**, sobre un carrer privat acabat d'obrir. Orient, cases d'en Terrades i d'en Oliver de Vaireda, occident, cases d'en Bernat i d'en Ruixell, migdia, carrer privat, i nord, carrer públic (ADG, PA. 179).
- 362.1341-3, 10 des. Pere Guerau, peller, dóna en acapte *af faciendum et construendum domos* un pati o espai que afronta amb altres, a l'horta de l'Ardiaca de la seu al **Mercadal** (Guilleré, 1993, 454).

- 363.1341-4, 15 des. Caterina, vídua de Pere Graner, torner, estableix un pati de terra a l'horta de **Fontanilles**, *ad faciendum domos* que afronta, a l'oest, amb un carrer acabat de fer (Guilleré, 1993, 454).
- 364.1341-5 (?), Paulí, draper de panys de llí i Guilleuma, esposa seva, reconeixen a G. de Corts i de Corçà, sabater del Mercadal, l'hospici del **Mercadal** que te pel rector de Santa Susanna en l'alou de la pabordia de Juny. Orient, les cases de Clara de Balmes, migdia, les cases de Ramon Provençal, occident, l'hortal de B. de Devesa, nord, la carrera pública (ADG, CPJ).
- 365.1342-1, 5 idus gener i 1343, 7 gener. Els marmessors de Pere Pons, ciutadà, venen al venerable Bernat d'Albis, prevere, capítol de la seu, els censos que prestaven Guillem Ferrer, Bernat Pinsac, Berenguer Espigol, Arnau de Masdevall, Pere Soler, Bernat Mir, Joan de Roca, Pere Miralles i Pere de Vilar a l'**horta d'Estrader**, sobre la cadireta del Monar, Al sud de l'honor de Nadal Manló, en l'alou de la pabordia de Desembre (ADG. PA, Girona 189).
- 366.1342-2, 15 feb. El rei Pere ordena a Pere de Monells, jutge ordinari de Girona que durant aquest any tingui l'ús dels **molins** de la ciutat **-Mercadal-** i observi la provisió reial que obliga flequers i jueus a moldre als molins reials (AMG. Llibre manaments. Lligall 1, vol.2).
- 367.1342-3, 5 idus març. El comte rei confirma la venda feta a Pere de Prat dels censos que Bonanat de Llèmena feia pel molí de *Çaporta*, al Monar, al **Mercadal** (ACA Mullasses. Molins Girona nota 18).
- 368.1342-4, 5 març. El rei Pere confirma la venda feta per B. de Camps dels censos que el rei tenia sobre el molí de *Catinel*, en el Monar, al **Mercadal** (ACA Vendres reial patrimoni, nota 17).
- 369.1342-5, juny-juliol. Capbreus en favor de Berenguer Fuià, de Ramon Solà bracer, Arbonell bracer, Berenguer de Puig i Berenguera, esposa de Bartomeu Barceló, per cases situades al **Mercadal** que Fuià comprà a Brunissenda, esposa d'Arnau de Collell, en l'alou de la pabordia de Juny. Orient, camí públic, migdia i occident, verger i casa d'Arnau de Collell, nord, la reguera (ADG, PHN, 689).
- 370.1342-6, 28 oct. Ramon de Guimerosa ven a Berenguer Dolmell, del Mercadal, un pati i casal amb parets i portal situats al **Mercadal** de Girona. Salvant els drets de l'Almoïna i Ramon Provençal (ADG, PHN, 696).
- 371.1342-7. Establiments de Bernat Net, hostaler, en l'alou de la Sagristia Segona, a Guillem Ferrer, Arnau Armengou, Guillem Marquès i Francesc Saclopera, que afronten, a migdia, amb el **carrer i rec de Cuguçacs** i en patis a dit Net restants. En el primer s'explica que l'establidor ha de donar carrer de 14 pams en la part a ell restant de la part de tramuntana i reguera, per on es puguin regar els patis, però que no s'enderroqui la paret que és en dits patis envers Cuguçacs (ACSG. ASS III, 239, 242, 244 i 247).
- 372.1343-1, 14 kal. gener. Reducció de cens del molí de Cagafaves que tenia Bernat de Camps, ciutadà i batlle del **monar del Mercadal** (ACSG. ASS, VII. 338).
- 373.1343-2, 7 cal, març. Bernat Bissanya estableix a Arnau Cifred un cens sobre les cases d'Arnau Flassà, flassader, en el **Corral**, alou de la Sagristia Segona. Afronta a llevant, en la carrera i hospici de dit Bernat Bissanya, i a ponent, en les cases de Bernat Ros, flassader (ACSG. ASS, III, 251).
- 374.1343-3, id. Altres establiments de Bernat Bissanya en el **Corral**, alou de la Sagristia Segona, a Berenguer Gil, Arnau Goi, Arnau Nadal, Berenguer Gombart, Coloma esposa d'Astruc

- Campassol, Bernat Viloví, Guillem Farreres, Guillem Salvador, Bernat Coll, Jaume Iglésia, Bernat H... i Ferrer Vilallonga (7 són flassaders), venuts a Arnau Cifred. (ACSG. ASS III, 251-258).
- 375.1343,4, 28 març. El testament d'Arnau Marcó llega a la filla Caterina una casa en el carrer de **Canaders** i un hort situat a **Cuguçacs** (ADG. PSF).
- 376.1343-5, 2 nones abril. El rei Pere confirma la venda fet a Pere Satorra de la 1/3 part dels fruits del **molí de Colort** que tenia Bernat de Camps (ACA Vendes reial patrim. Nota 20).
- 377.1343-6, abril 26. Agnès, vídua de Bernat d'Escala hereta el seu fill Francesc d'Escala amb tota la terra que te a l'**horta de Girona**, prop de les cadiretes Majors (ADG. PA. Horta Girona 166).
- 378.1343-6b, nones maig. El rei Pere confirma la venda feta a Ramon Calvet dels seus censos sobre dos **molins** i els seus casals (ACA Mulasses Molins i monars Girona nota 21).
- 379.1343-7, 18 nov. Francesc sa Sala, batlle general, autoritza a Guillem Venguí, ciutadà, a construir cases en el solar del **Mercadal** que té pel rei (ADG. PA. Vestuari. Girona 11).
- 380.1343-8, 5 idus des. Guillem Venguí, amb autorització del batlle general, estableix a Arnau Prat, apotecari, el pati o solar que té al **Mercadal**, prop l'Onyar. Orient, riu Onyar, migdia molí d'en Verdera, occident, plaça, i nord, la font prop del riu (ADG. PA. Vestuari Girona 12).
- 381.1343-9. Campaies, ciutadà, reconeix al paborde de Juny de Sant Feliu un hospici que té al **Mercadal** que fou de P. Exemins fins la paret que hi ha al nord. Orient, altre hospici que té per la Sagristia Segona de la seu que fou de l'esposa de P. de Perelada mitjançant paret mitgera. Migdia, carrera pública, occident, la casa que fou de Jaume Salendí que avui habita laume de Font. I dit hospici *habet in latum sive ample iuxta portale ipsius hospici in capite isum hospicii versus meridiem II chanas et VI palmos et III cortonos palmi de torn*. També te un pati; orient, a la dita casa o hospici meu, migdia, la paret, occident, les cases i verger que fou dels hereus de Jaume Salendí i on ara hi viu Jaume de Font, nord, l'hospici de dits hereus (ADG. CPJ).
- 382.1343-10. (div.) Jaume de Font reconeix al paborde de Juny tot el seu hospici del **Mercadal**; orient, part en l'hospici i cortal d'en Campaies dividit per una paret contigua i part en l'eixida i verger del cortal d'en Campaies mitjançant androna i hospici de J. Troni (?) mitjançant androna i l'hospici de G. Canal, mercader, mitjançant androna i l'hospici de B. de Gornall, ciutadà, mitjançant androna; migdia, la carrera pública i dit corral i eixida al sud i les meves cases que foren de Martí de Prat i altres que té en vitalici na Campina i les cases de Arnau de Riba, sabater, i les meves cases que foren de Gastó de Riba; occident, les cases d'en Torrent, mercader i les cases que vaig comprar a Martí de Prat i el verger i pati d'en Puig Bel, bracer, i les cases d'en Paloll i les cases d'A de ..., bracer; nord, l'hort de P. de Campaies mitjançant camí (ADG. CPJ).
- 383.(*Continuació anterior*). I també 5 masoveries i cortal amb eixida que vaig comprar a Martí de Prat; orient, el meu hospici predit i l'hospici de P. de Torrent; migdia, part en la carrera pública i part amb les cases de P. de Puig, fuster; occident, les cases de P. Fuster i el meu hospici que te en vitalici na Campina, nord, el verger i eixida del meu hospici predit (ADG. CPJ).
- 384.(*Continuació anterior*). També els censos que rep per l'hospici que fou de P. de Puig, fuster. Orient, el cortal del meu hospici que vaig comprar a Martí de Prat, migdia, carrera pública, occident, l'entrada del meu hospici que té en vitalici na Campina, nord, dit hospici de na Campina i les cases que foren de Martí de Prat (*id. ant.*).

385. *(Continuació anterior)*. També el seu hospici que té en vitalici na Campina. Orient, les cases de P. de Puig, fuster, i les meves cases que foren de Martí de Prat i el verger del meu hospici on hi visc, migdia, la carrera pública, occident, l'hospici meu que fou de Gastó de Riba, moner, nord el meu hospici i verger predit (*id. ant.*).
386. *(Continuació anterior)*. També l'hospici que fou de Gastó de Riba, moner. Orient, el meu hospici i cortal i l'entrada del meu hospici on ...en violari dita na Campina. Migdia, la carrera pública. Occident, l'hospici i l'horta A. de Riba, sabater. Nord, el verger del meu hospici (*id. ant.*).
387. *(Continuació anterior)*. També l'hospici que comprà a B. de Camps que P. de Campaies ... i fou de P. Exemins. Orient, l'hospici que dit P. Campaies té per la Sagristia Segona de la seu que fou de l'esposa de P. de Peralada, saig. Migdia, la carrera pública. Occident, l'hospici meu. Nord, l'hospici dels hereus de G *Tioni* (ADG. CPJ).
- 388.1343, des. El procurador reial de Girona concedeix als jurats de Girona els **arenys** de la ciutat, tot condicionant la possibilitat de fer-hi cases i botigues a una i altra banda del carrer. Entre els espais descrits hom esmenta "*...Respecte dels albergs, arcs, botigues, taules i edificis ja existents, no els és permès d'estendre's vers l'areny ...de la font de l'hospital fins al cap del camí o carrer barcelonès s'hi permet fer-hi arcs i edificis sempre que no s'avancin vers l'areny més enllà dels arcs que construí el difunt Ramon Albert; -des del camí o carrer barcelonès fins al quadre o carrer de les Savaneres, s'hi permet fer-hi arcs o pilars com els que ja hi ha; -des de l'alberg de Guillem Guich, ciutadà, fins a la Font Major, s'hi poder fer arcs tal com va ser concedit a l'esmentat Guillem; -de la Font major al pòrtic d'en Calvet, que fou del difunt Bertí, s'hi poden fer arcs i pilars vers l'Onyar segons la manera i mesura dels arcs i pilars edificats en aquest lloc, però sota aquests arcs i pilars no s'hi poden fer taules o botigues que impedeixin el pas dels vianants* (AMG . CP. núm. 402, 316-317).
- 389.1344-1, 20 gener. Pere de Mas, sastre, i Elisenda, venen a Pere d'Illa, una feixa situada a l'**horta de Girona**, als establiments de Pere Pons, sota domini de l'Almoina (ADG. PA, 190).
- 390.1344-2, 20 jul. El jutge Jaume de Monells ven en subhasta a Guillem de Coll, draper de lli de Girona, dues feixes de la coromina de Gornall i una casa situada al carrer de l'**Hospital Nou** que foren d'Astruc de Bolòs (ADG, PA. 237).
- 391.1344-3, 19 juny. Bernat Bertó, comissionat reial, ven a Joan de Prat, apotecari, els drets reials sobre un pati situat al **Mercadal**, que afronta amb l'Onyar (ADG, PA. Vestuari Girona 12/1).
- 392.1344-4, 4 set. Ramon Venguí, ciutadà, que té a cens pel rei un pati situat entre l'Onyar i la **plaça del Mercadal**, del que ja el seu pare havia establert una part a Joan de Prat, apotecari, li ven la resta del pati (ADG. PA. Vestuari Girona 12/2).
- 393.1344-5, 9-10 set. Joan de Prat, apotecari, estableix a Pere Guerau de Corts, sastre, Pere Illa, fuster, Pere Amalric, draper, i Bernat Domènec, pedrer, per construir-hi en un pati situat al **Mercadal** que afronta amb l'Onyar (ADG. PA, Vestuari Girona 12/3).
- 394.1344-6, El paborde de Juny de Sant Feliu lloa la compra que fra Berenguer, abat d'Amer va fer a Bernat Gelats d'unes cases al **Mercadal** a les qual s'entrava per uns graons de pedra. Orient, la carrera pública, migdia, les cases d'Amer que se tenen per la pabordia. Occident, l'hospici de Pere de Bas, mercader que fou dels captius, nord, rec dels molins del Mercadal (ADG. CPJ).

- 395.1344-7, 22 des. Pons Pinya estableix un hospici situat al carrer que va a l'**Hospital Nou** i que afronta, al sud i oest, amb altres hospicis (Guillere I p.454).
- 396.1345-1, 3 març. Pere Ferrer de Santa Eugènia i Alamanda, venen a Feliu Gener, canviador, dues feixes i mitja situades a la parròquia de Sant Feliu en la coromina de l'**Hospital Nou** (AHG, PHN, 727).
- 397.1345-2, 11 abril. Bernat Bertó, procurador reial, ven a Guillem Pere Gironès, prevere, la vuitena part del dret reial sobre un molí situat al **monar** de Girona. Orient la via pública, migdia el molí dit *Conill*, occident *in regueria ipsius molendino versus villam de Mercatallo* (AHG, PHN. 731).
- 398.1345-3, 22 abril. Ramon d'Albis, prevere de la seu, que comprà als marmessors de Pere Pons els censos d'unes terres a l'**horta d'en Estrader**, en fa donació a Almoina (ADG. PA. Girona 196).
- 399.1345-4, 30 juliol. Bernat Bertó, procurador reial, ven a Guillem Pere Gironès la tercera part d'un molí que te *Bonamusa Cresques*, jueu, al **monar** de Girona (ADG, PHN, 744).
- 400.1345-5, desembre. El procurador reial de la governació de Girona concedeix als jurats, en emfiteusi, els arenys de la ciutat, amb la impossibilitat de construir-hi cases, botigues... a una banda del riu, des del monestir del Carme i la Font de l'Hospital Nou fins al **pont de fusta del Mercadal**, a l'extrem del qual hi havia la casa de Ramon Massot, i des del pont fins al Ter i el Galligants (AMG. CP. núm. 402).
- 401.1345-6. El paborde de Juny de Sant Feliu lloa a P. Campaies, ciutadà, tota l'horta i tinença de terra que te a l'**horta del Mercadal**, on hi pot establir tenidor i fer-hi cases. Orient, l'honor dels hereus de B. de Gornall, migdia, l'honor de Jaume de Font, d'en Pallol guanter, mitjançant reguera i les cases d'Antoni Sabater, mitjançant reguera, occident, l'honor dels hereus d'en Collell, i nord, l'honor que en Campaies te per la Tresoreria de la seu i pel lloc presbiterial que te A. de Llac i l'honor d'en Collell i l'honor que té per la Tresoreria i l'honor de Ramon Provençal, ciutadà (ADG. CPJ).
- 402.1346-1, non, feb. Guillem Salvador, flassader, ven a Guillem Fàbrega, flassader, un pati i edificis allí fets en els establiments de Bernat de Bissanya, al **Corral**, alou de la Sagristia Segona i Guillem Sunyer. Afronta a llevant, en el pati d'Andreu Farreras, flassader; a migdia, en el carrer públic; a ponent, en les terres de Bernat Bissanya i a tramuntana en l'hospici de Jaume Vilar, flassader i de Cilia, esposa de Pere de Bac. (ACSG. ASS. III, 311-312). Paga el cens a Arnau Cifred.
- 403.1346-2, 25 feb. Bernat d'Esperapans, carnisser, ven a Vidal Oliver i Sibil·la les cases que tenia al carrer de l'**Hospital Nou**. Orient, la casa d'Arnau de Montagut, migdia, l'eixida de la casa de Bernat Oliver, occident, la casa de dit Bernat mitjançant paret comuna, nord, via pública (ADG, PHN, 754).
- 404.1346.3, 3 nones abr. Rebut de Bernat Net a Bernat Cifred per la venda de 5 patis on havia establert a Pere Bas, Guillem Cervià, Francesc Clopera, Arnau Armengol i Guillem Ferrer, en l'alou de la Sagristia Segona , al **Corral** (ACSG. ASS. III, 259).
- 405.1346-4, 8 agost. Ramon de Clota, rector de l'altar de Sant Jaume de la seu dóna a l'**Hospital Nou** de Girona i als seus pobres i a l'altar de Sant Mateu situat en la sala on jueuen els malalts, censos per misses en dit altar. Si no es poguessin celebrar, mana se celebrin a l'església de Santa Caterina de dit Hospital (ACSG. Pergamins).
- 406.1346-5, 15 agost. Pere Guerau de Corts, fuster, ven a Joan de Prat, mercader, una casa que te pel Vestuari al **Mercadal** i que afronta amb l'Onyar (ADG, PA. Vestuari Girona 21).

- 407.1346-6, 18 oct. El rei Pere concedeix a Bernat Margarit diverses servituds sobre la nova sèquia del Ter, que ha fet construir. També ordena que tots els molins des de la parròquia de Vilanna fins al suburbi de Girona i els **27 molins del monar del Mercadal** hauran de *llossar* a la fàbrica d'en Margarit (Sobrequés, 1958, 283-284).
- 408.1346-7, 7 nov. Tomàs Barrat, ciutadà, ven a Francesc Terrades, jurista, un pati o espai on havia començat a construir un hospici a l'**horta del Mercadal**. Orient l'*alveo* de l'Onyar mitjançant camí, migdia i ponent, camins públics, nord, els establiments d'en Suibes (Guilleré, 1993,455).
- 409.1346-8, 7 nov. Notícia dels establiments del barber Pere Bernat Suibes a l'horta del **Mercadal**. Afronta al sud amb el pati i casa que Tomàs Barrat establí i després vengué a Francesc Terrades (Guilleré, 1993, 454).
- 410.1346-9, cal. Des. Pere Pelegrí, apotecari, estableix a Jaume Mas, sabater, dues feixes de terra de l'**horta de la Pedrera**, alou de la Sagristia Segona. Orient, terra de Jaume Serra cuirater, migdia, feixa de Miquel Solà, occident, reguera i feixa de Ramon Massó, nord, restant horta d'en Pelegrí (ACSG. ASS, Horta Pedrera 19).
- 411.1346-10, 16 cal. Des. Bonanat Comalada ven a Berenguer Dogal, fuster, una feixa d'hort a l'horta de Girona dita de **la Pedrera**, alou de la Sagristia Segona, en els establiments de Pere Pelegrí, apotecari. Orient, la reguera, la carrera i la feixa de Jaume sabater, migdia, la feixa de Jaume sabater, occident, la feixa d'en Planella, nord, restant horta d'en Pelegrí (ACSG. ASS. Horta Pedrera 20).
- 412.1347-1, 21 maig. Notícia dels establiments de l'apotecari Pere Pelegrí al nord del **Mercadal** (Guilleré, 1993, 454).
- 413.1347-2, idus agost. Jaume Nadal, fill de Nadal Mas ven a Jaume Salmell el cens que rep sobre una feixa que Guillem Tortosa té a l'**horta de la Pedrera**, alou de la Sagristia Segona. Orient, la feixa de l'hereu d'en Lampaies, migdia, el rec dels molins del monar del Mercadal, occident, la feixa de Pere Serra, nord el riu Güell (AVSG. ASS, Horta Pedrera 20).
- 414.1347-3, 10 oct. Joan de Prat, apotecari, ven a Ramon Albert, prevere de la seu i al draper Pere de Llac, marmessors de Bernat de Llac prevere de la seu, els censos d'unes cases situades al **Mercadal** que afronten amb l'Onyar, amb destí al Vestuari de la seu (ADG, PA. Vestuari Girona 12).
- 415.1347-4, 11 oct. Capbreu de les cases que tenien Guerau de Corts, Pere Illa, Pere Amalric i Bernat Domènec pel Vestuari de la seu, prop de la plaça i l'Onyar, al **Mercadal**. comprades a Joan de Prat (ADG, PA. Vestuari Girona 13).
- 416.1348-1, 1 abril. Capbreu a la Mercè de Girona de les cases que tenen Arnau de Vall i Pere de Camós al **Mercadal** (BC. PDM, 78).
- 417.1348-2, 26 abril. Dalmau Ramon Xammar estableix a l'escrivà Jaume Hospital dos patis de terra al **Mercadal** per fer-hi cases (Guilleré, 1993, 454).
- 418.1348-3, 12 juny. El testament de Pere de Cardonets deixa al seu germà Francesc, entre altres coses, una casa situada prop del monestir de Santa Clara, i als pobres de l'Hospital Nou una casa al barri del **Mercadal** –(*immediata al pont de les Peixateries Velles*)– (ADG. PA. Girona 62).

- 419.1348-4 sd. El testament de Jaume de Bell-lloc, fill de Pere, deixa als hereus la casa que té al **Mercadal**, tocant les parets dels framenors, a la plaça del **Graner** Reial (Fernandez i Trabal, 1995, 34).
- 420.1348-5 sd. El testament de Simó Jordà, cardador, assenyala quatre llegats destinats als **ponts del Mercadal**, d'en **Cardonet**, d'en **Barrat** i de Sant Pere (Guilleré, 1993, 495).
- 421.1349-1, 30 oct. Francesca, filla de Guillem de Coll, draper i esposa de Bernat Teixidor, draper heredita el seu germà Francesc amb una casa situada al **Mercadal**, prop del **molí de draps** de Ramon Calvet (ADG. PA Girona 94).
- 422.1349-2, 6 idus des. Guillem de Lledó, batlle general reconeix que Ramon Calvet posseeix el molí dit del **Portell** en el monar de Girona (ACA. Mulasses. Molins Girona nota 22).
- 423.1349-3, 31 des. Pere de Casadevall, paborde de l'Almoina i els cònsols de l'Hospital Nou, hereus de Bernat de Vall-llobera. Venen a Gaufred Castellar i a Bernat Miró Jonquer, ciutadans, un hort que havia estat de dit Bernat per la pabordia de Juny i Guillem Sunyer i Berenger Renall, a l'horta d'**Algivira** (ADG. PA. Girona 213).
- 424.1349-4. Arnau Rafart i Pere Ferran, ciutadans i cònsols i Guillem de Felines, comanador de l'Hospital Nou venen les feixes de l'horta d'**Algivira**, alou de la pabordia de Juny que els va deixar Sibil·la, esposa de Berenguer Flassà, el l'alou de la pabordia de Juny, a G. Domingo, jurista, des del torrent del Güell fins al riu Ter (ADG. CPJ).
- 425.1350-1, 23 abril. El comanador de l'Hospital Nou estableix a Pere Gerald, sastre i la seva filla Agnès una feixa de terra que l'Hospital té en l'**horta de Girona** (ADG. PHN, 819).
- 426.1350-2, 7 maig. Guillem Oliver i el seu fill Bernat venen a Guillem Terrades unes cases situades al carrer de l'**Hospital Nou** de Girona. Orient, casa dels hereus d'Arnau de Montagut, migdia, sortida de la casa del comprador, occident, cases que foren de Bernat Olivé mitjançant paret, nord, carrer públic (ADG, PHN, 821).
- 427.1350-3. 20 maig. Els cònsols i el comanador de l'Hospital Nou estableixen a Bernat Joan una casa que tenen al **Mercadal** en franc alou (ADG, PHN, 822).
- 428.1350-4. 30 maig. Guillem Cavaller, jutge, comissionat, sentència la causa sobre un hort situat a **Figueroles** del benefici de Sant Domènec de la seu (ADG, G-23, 196v-197v).
- 429.1350-5. Caterina, esposa de Bernat Bartina, bracer, reconeix que té per la pabordia de Juny unes cases darrera l'església del **Mercadal**, en els establiments d'en Collell. Orient, la carrera pública, migdia, l'hospici que fou de Berenguer Carbonell, occident, el verger que fou de na Collella, nord, l'hospici d'en Puig, bracer (ADG. CPJ).
- 430.1350-6. Francesca, filla i hereva de ... de Plaça, flassader, dóna en dot al seu fill Pere tot l'hospici que té a Girona en el lloc de **Fontanilles**, prop de la **Font Major**. Afronta a orient, en l'areny, a migdia, en la casa de Guillem Guic, a ponent, en la casa dels hereus de ..., i a tramuntana, en la carrera pública (AHG. Notaria, comptes núm. 48 i 49).
- 431.1350-1353-1. Capbreu dels drets reials al **Mercadal**:
- 432.-Francesc Surell confessa un hospici que té, a orient, la plaça, a migdia, la carrera pública, a occident, la casa de na Torrona, i a nord, la via pública i part amb Francesc Masoliva (ACA Capbreu Batllia General II.166).
- 433.-Bernat Llarder un hospici que té, a orient, l'hospici dels hereus d'en Terrades (Santa Pau), a migdia, la carrera pública, a occident, el cementiri del Mercadal, i a nord, part en el cementiri i part en l'hospici dels hereus d'en Terrades (id ant).

- 434.-*Fuxani* (?) reconeix un hospici: orient, la casa de na Torrona, migdia, la carrera pública, occident, la casa de Ramon Sala sabater, nord, la carrera pública (id ant).
- 435.-Ramon Sala per una casa que té a orient l'hospici dels hereus de Guillem Foixà, migdia, la casa de na Bertrana, occident, la casa dels hereus d'Arnau Manlo, i a nord, la carrera pública (id ant).
- 436.-Na Torrona per una casa darrera el **forn del Mercadal**. Orient, en Francesc Xiurell, migdia, la carrera pública, occident, la casa dels hereus d'en Foixà, nord, la carrera pública (id ant). -Berenguer de Riera pel molí del rei al monar del Mercadal (id ant).
- 437.-Francesc Masoliva una casa de tres arcs de pedra sobre la via pública. Orient, la via pública i un envà de dita casa, migdia, la casa de Francesc Surell, hereu d'Ermessenda, occident, via, nord, altra part de dita casa (id ant).
- 438.-Guillem de Vinyoles, jurista, pel **molí de Gironella** en el monar del Mercadal. Orient, riu Onyar, migdia, riu Onyar i casa de l'abat d'Amer, occident, carrera pública, nord, el molí de Bonjuà Cresques mitjançant el rec dels molins (id ant).
- 439.-Bernat de Torre, fuster, un hospici al Mercadal. Orient, l'hospici dels hereus ...(?), migdia, la carrera pública, occident, l'hospici de la meua esposa Astruga, nord, la carrera pública (id ant).
- 440.-Maria, esposa de Bernat de -Puig sabater, un hospici al Mercadal. Orient, carrera pública, migdia, casa de Francesc Torrelles, peixater, occident, la casa de Bonanat Delmell, penyater, nord, la casa que fou d'en Tarrés aventurer (id ant).
- 441.-Nicolas X... fuster, unes cases al Mercadal. A orient, la plaça, migdia, plaça i carrer, occident, Romera, esposa de Francesc Torroella, peixater, nord, la casa que fou d'en Nadal (id ant).
- 442.-Arnau Guifrè, pedrer, una casal al Mercadal. Orient, casa de Ramon Sala, sabater, occident, la casa de Pere Clusella, moner, nord, el carrer públic (id ant).
- 443.-Pere Clusella, carnicer, un hospici al Mercadal. Orient, l'hospici d'Arnau Gifrè, pedrer, migdia, la casa dels hereus d'en Terrades de Santa Pau i casa de Joan Taverner, occident, l'hospici dels hereus ..., a nord, la carrera (id ant).
- 444.-Bonanat de Llémèna, draper, capbreva al batlle general els drets que té a Girona pel rei. Al Mercadal reconeix els terços dels **molins** que té el venerable Guillem de Vinyoles al monar; orient, l'Onyar i casa de l'abat d'Amer, migdia i occident, carrer, nord, el molí de Bonjuà Cresques jueu. També pel terç dels molins del venerable Arnau de Camps, al cap del monar; orient, camí i pont de pedra, migdia, altre molí de Bernat de Camps dit de **Cagafaves**, occident, el rec reial, nord, altre molí de B. de Camps (ACA Batllia General. Llibre 166).
- 445.1351-1, 8 gener. Pere de Casadevall, paborde de l'Almoina, estableix a Pere de Devesa dues feixes de l'**horta dita d'en Pescador**, situada sobre la cadireta Major, que havien quedat sense tenidor (ADG. PA Girona 174).
- 446.1351-2, 8 gener. Pere de Casadevall, paborde de l'Almoina, estableix a Pere Comte, mestre d'escola, dues feixes de l'**horta de Girona** dita d'en Pescador, sobre la cadireta Major (ADG. PA Girona 173).
- 447.1351-3, 9 gener. Pere de Casadevall, paborde de l'Almoina, estableix a Guillem Pagès, assaonador, dues feixes de l'**horta dita d'en Pescador** (ADG. PA. Girona 183).
- 448.1351-4. Pere de Coma, bracer, reconeix que té per la pabordia de Juny un hospici al **Mercadal**. Orient, la carrera, migdia, el casal i bassa de R. de Llémèna, moner, mitjançant paret, occident, l'hospici de B. de Trilla, nord, l'hospici dels hereus de na Collella. (ADG. CPJ).
- 449.1351-5, Guillem Cunill, clergue establert a l'església del Mercadal, reconeix al paborde de Juny que té un hospici al **Mercadal**; orient, l'hospici d'en Puig Bracer, migdia, les cases d'en Toralles i part en un pati meu, occident, l'honor de P. de Devesa, nord, el meu verger.

El verger afronta a orient, amb l'hospici d'Antoni, sabater, i l'honor de Bertomeu, bracer, migdia, el meu honor, occident, el verger de P. Devesa, nord, la carrera mitjançant reguera. També un pati prop del meu hospici predit; orient, les cases d'en Toralles, migdia, les cases de B. Terres, blanquer, occident, l'honor de P. de Devesa, nord, el meu hospici predit (ADG. CPJ).

- 450.1351-6. (**Mercadal**). Ordinacions atorgades pel rei Pere a súplica dels jurats i prohoms de la ciutat, on estableix que tot el bestiar que s'hagi de vendre a la Carnisseria de Girona sigui mort al lloc anomenat **degollador**, construït de nou a la riba de l'Onyar i que aquest lloc sigui netejat de sang, carns i altres deixalles i que aquestes siguin arrossegades pel riu Onyar i que se segueixin les ordinacions dels edils de la ciutat. Es permet als particulars matar i degollar els animals que necessitin per menjar en altres llocs, sempre que recullin la sang i les deixalles en conques i evitin la corrupció i les pudors. Si a causa de l'abundància de pluges no es pot matar el bestiar al degollador perquè està inundat, permet que es faci a les ribes de l'Onyar, a les taules o en altre lloc, però amb cura de netejar-les. També estableix que la sang, intestins, ossos, extremitats i altres restes del bestiar no siguin llançats a qualsevol lloc de l'Onyar, sinó al lloc més profund perquè l'aigua se'ls emporti. Aquestes ordinacions, donades amb la intenció d'evitar la putrefacció i les pudors a la ciutat, respecten les establertes pels jurats sobre les carns d'oví i caprí mortes pels jueus i revoquen les atorgades pel conseller reial Pere de Montcada, procurador de Catalunya (AMG. CP. núm. 450).
- 451.1352-1, 24 gener. Ramon Calvet, ciutadà es reserva una part dels censos d'una feixa que el seu pare, Jaume Calvet, va vendre a Guillem de Rovira, a l'horta d'**Algivira** de Girona, que abans fou de Ramon Salendí i que afronta amb el camí *de petraria* (camí empedrat?) que va a Barcelona (ADG. PA. Girona 214).
- 452.1352-2, agost 24. Francesc Andreu, procurador de l'Almoina, estableix a Brunissenda, esposa de Jaume Duran, àlies de Figueres, teixidor, una feixa de terra per la pabordia de Desembre a l'**horta dita d'en Estrader**, que havia quedat sense tenidor *a causa de les darreres mortalitats* (ADG. PA. Girona 192).
- 453.1352-3, 7 set. Venda atorgada pels tutors de Margarida, hereva de Berenguer de Castelló, a Caterina, filla d'Arnau Riera, metge, de censos i cases situades prop de l'**Hospital Nou** (ADG, PHN, 864)-
- 454.1352-3, 8 nov. Ramon de Colomers, mercader ven a Miquel de Trullars una casa situada al **Mercadal**, prop dels framenors (ADG. PA. Vestuari Girona 14).
- 455.1352-4, 17 nov. Francesc Andreu, procurador de l'Almoina, estableix a Francesc de Casals, bracer, vuit feixes de terra a l'**horta dita d'en Estrader**, per la pabordia de Desembre, que havien quedat sense tenidors a causa de les grans mortalitats (ADG. PA 191).
- 456.1352-5, 5 des. Els marmessors del testament d'Agnès, esposa de Guillem de Mates, sabater, ven a Antoni de Puigalí dos patis d'hospici amb cortal al **Mercadal** de Girona, a domini de l'Hospital Nou (ADG, PHN, 851).
- 457.1352-6. L'abat d'Amer reconeix al paborde de Juny les cases que l'abat Berenguer comprà a Bernat de Gelats situades al **Mercadal**, al costat del seu hospici. Orient, l'hospici de l'abat i la carrera pública, migdia i occident, les cases que foren dels Captius, a nord, el rec dels Molins (ADG. CPJ).
- 458.1352-7. Benvinguda, esposa de A. de Farners comprà a Guillem Esteve i altres obrers de l'església del Mercadal, unes cases al **Mercadal** en els establiments d'en Collell, *in vico de Pallol*, salvant els drets de la pabordia de Juny de Sant Feliu (ADG. CPJ).

- 459.1353-1, 29 gen. Bernat de Queixans, vanover, ven a Berenguer Riquer, bracer, un hospici amb eixida que te en el carrer de les **Savaneres**, per la pabordia de Desembre. Afronta a llevant, en l'hospici de Guillem Canet, bracer; a migdia, en altra feixa de dit Guillem Canet; a ponent, en l'hospici de Bonanat de Salt, i a tramuntana, en carrera pública. Cens al venerable Ramon Venguí ciutadà (ACSG . PDS, 110-111).
- 460.1353-2, 28 març. Francesc Morull, moner, reconeix a Ramon de Clota, paborde de l'Almoina, una casa amb pati que té al **Mercadal**, que també fa cens a Ramon Provençal (ADG. PA. 210).
- 461.1353-3, 22 abril. Els marmessors de Jaume de Roca, beneficiat de Sant Feliu, venen a Arnau Gallart, sabater, i Caterina, una part de la feixa de terra a l'horta de Girona dita d'**Algivira** per la pabordia de Juny (ADG. PA. 215).
- 462.1353-4, 5 set. Jaume Massot, procurador de Felip de Boil, paborde de Desembre de la seu, autoritza a Francesc de Santdionís, ciutadà de Girona, a establir cinc feixes d'hort pròximes a la resclosa del **rec del Molí de Figueroles** de Güell, a condició de rebre'n un sisé dels censos (ADG, G-29, f.130-131v).
- 463.1353-5, Guillem Paian, assaonador, reconeix al paborde de Juny un hospici que té al **Mercadal**. Orient, l'hospici de Jaume de Font, migdia, la carrera, occident, l'hospici d'en P. de *Zesem* (?), nord, el verger de Jaume de Font (ADG. CPJ).
- 464.1353-6, P. de Devesa, hereu de B. Devesa, reconeix al paborde de Juny que té un verger amb cases al **Mercadal**. Orient, les cases que foren de G. Batlle, migdia, la carrera pública, occident, el seu cortal que fou de l'esposa d'A. Vilagran i l'hort de l'esposa de Francesc Camps, sabater, nord, la carrera mitjançant reguera (ADG. CPJ).
- 465.1353-7. P. de Devesa reconeix al paborde de Juny que té un cortal al costat del predit verger al **Mercadal**. Orient, dit verger, migdia, la carrera, occident, les cases d'en Ruixol, mercader de Mallorca, a nord, l'hort de l'esposa de Francesc de Camps (ADG. CPJ).
- 466.1353-8. Bonanat Pallol, bossier, ven a Alamanda, esposa de G. de Figuerola un hospici al **Mercadal**. En l'alou de la pabordia de Juny. Orient, el verger de Jaume de Font, migdia, l'hospici de B. de Tenes (?), occident, la carrera, nord, l'horta d'en Campaies mitjançant reguera (ADG. CPJ).
- 467.1354-1, 11 març. Els procuradors de Ramon de Bas, mercader de Mallorca, fill i hereu de Pere de Bas, venen a Bernat Rufí, taverner, una feixa a l'**horta de Girona** per l'Almoina que afronta amb el rec de la cadireta Inferior (ADG. PA, 216).
- 468.1354-2, 15 març. Guillem S..., flassader, hereu de Ramon Taverner, el seu oncle, reconeix al paborde de Desembre un camp per l'hereu del mas Daroca de Sant Daniel, a l'**horta de Daroca**, alou de la pabordia de Desembre. Orient, honor de Pere Prat, advocat, migdia, honor de Francesc pellisser, occident, honor de Ramon Casals carnisser, nord, carrera pública (ACSG, PDS. 110.5).
- 469.1354-3, 17 març. Francesc Ben...(?), ciutadà i tutor de Pere, fill de Joan Lladó taverner, reconeix al paborde de Desembre i a l'hereu del mas Daroca de Sant Daniel diverses taules d'hort que tenen al nord el rec dels molins anomenat rec Comtal, a l'**horta de Daroca** (ACSG. PDS. 110.6).
- 470.1354-4, 6 maig. Ramon Tortosa, fill de Ramon Draper, reconeix al paborde de Desembre dues feixes d'hort a l'**horta de Daroca**, que te per Brunissenda, propietària del mas Daroca de Sant Daniel, que afronten al nord amb el rec Reial dels Molins (ACSG. PDS, 110.8).

- 471.1354-5, 3 juliol. Bernat d'Albucíà, mercader, confessa al paborde de Desembre unes taules d'hort a l'horta de Girona dita d'**Algivira** i altres sobre la cadireta inferior que tenen al nord la riera de Figueroles (ACSG, PDS. 110.9).
- 472.1354-6, 8 agost. Establiment de les **dècimes dels molins** que fa el sagristà segon a favor de Bonanat de Llémèna, draper; Els dos molins nous que te Arnau de Camps. Altre molí que Arnau de Camps té a migdia, en la paret de l'hort de framenors. El molí d'Isaac Salomó en el monar. El molí de la casa d'Aiguaviva. El molí del comanador de la casa de Sant Llorenç de les Arenes. Dos molins contigus de Miquel de Trullars. Els fruits i emoluments de Ramon Venguí. El molí del capellà del Mercadal. El molí de l'Hospital Nou. El molí de l'Almoina dels jueus i de l'hereu de Bernat Sampsó, ciutadà. El molí de l'hereu de Jaume Verdera, mercader. El molí de Bonjuà Cresques. El molí del venerable Guillem de Vinyoles. El molí de Ramon Calvet, ciutadà. El molí de Pere de Torre (ACSG. ASS VII, 292).
- 473.1354-7, 12 ag. Jaume Albert, bossier, confessa al paborde de Desembre i a l'hereu de Ramon Colomers, aquell hospici i feixa de terra en el carrer **Savaneres**. Afronta a llevant, en l'honor de Berenguer Ermengol d'Ossor; a migdia, en l'honor de Bernat Cercenedes, aventurer i de Guillem Vilar, teixidor, que fou de Ramon Colomers; a ponent, en l'honor de Guillem Canet, bracer, i a tramuntana, en carrera pública. També te per dits senyors un altre hospici en dit carrer, que afronta a llevant, en l'hospici de Berenguer Ermengol, a migdia i ponent, en l'hospici que fou d'Arnau de Boïgues i, a cerç, en carrer públic (ACSG. PDS. 110).
- 474.1354-8, 17 set. Berenguer Riquer, bracer, confessa tenir per la pabordia de Desembre un hospici en el carrer de **Savaneres**. Afronta a llevant, en un hospici de Guillem Canet, bracer; a migdia, altra feixa de Guillem Canet, a ponent, hospici de Bonanat de Salt, i a tramuntana, en carrer públic. Paga cens a l'hereu de Guillem Venguí. Tots els terços i lluïsmes pertanyen a la pabordia per la compra de dit hospici a Bernat Queixans, vanover, citada més amunt (ACSG. PDS, 110-11).
- 475.1354-9. Pere Loreta, clergue, confessa a la pabordia de Desembre l'hospici que comprà a Ramon Estanyol. Migdia, hospici de Joan Gener, clergue, que fou de Bernat Riuclar. Occident, l'hospici d'Elisenda, esposa de Jaume Balmes, bracer (ACSG, PDS, 111).
- 476.1354-10. F. de Campelles, sabater, comprà dos hospicis contigus que foren d'en Ruixol al **Mercadal**, salvant el dret de la pabordia de Juny. Orient, el verger de P. Devesa, migdia, la carrera pública, occident, l'hospici d'Agnès, esposa de dit F. de Campelles, nord, l'hort de dita Agnès. El mateix F. de Campelles comprà a Ramon de Montràs de Taiàlà unes altres cases i hort al Mercadal al nord de les cases anteriors i que tenen al nord una reguera (ADG. CPJ).
- 477.1355-1 10 feb. Guillem Sunyer, ciutadà, reconeix al paborde de Juny tots els censos, tasques, foriscapis i batllia a tota l'horta d'**Algivira**, establerta a diversos tenidors. Orient, el riu Onyar, sud, el rec de Figueroles, occident, el rec del Güell que discorre de la cadireta Major del rec Monar, a nord, el riu Ter. Ha de pagar en la vigília de la mare de Déu d'agost un porc canonical i una mesura neta de forment i dues mitgeres de bon vi pur i sense aigua (ADG CPJ).
- 478.1355-2, 20 feb. Quesitòria a favor de l'**església del Mercadal**, que té els altars de Santa Susanna, Santa Maria, Sant Jaume i Santa Elena, on ha començat una obra sumptuosa (ADG. Lletres bisbe U-25, f.167-168).
- 479.1355-3, 10 març. Dalmau Domingo, confessa a l'Almoina una casa al **Mercadal**, als establiments de Ramon Provençal. Orient i nord, carrers públics, al sud, l'honor de Berenguer Llémèna, ponent, la casa de Guillem Ferrer (ADG, PA, 838).

- 480.1355-4 sd. L'abat de Sant Feliu concedeix als framenors la immunitat sobre la casa i feixa que havia estat Guillem de Viloví, al **Mercadal**, en l'alou de la pabordia de Juny. Orient, les cases dels framenors que foren de Ferrer de Portell i les cases d'en Ferrer de Mercadal. Al sud, el rec dels Molins, a occident, les cases de Guillem de Viloví, a nord, el camí públic (ADG. CPJ).
- 481.1355-5, 7 maig. Bonanat Pera compra a Alamanda, esposa de Guillem de Figuerola, una feixa a l'horta d'en Campaies al **Mercadal**. Orient, l'horta d'en B. de Terra, traginer, sud, l'honor d'en Montroig de Taialà, occident, el carrer, nord, l'honor del comprador. Cens d'un porc canonical (ADG. CPJ).
- 482.1355-6, 6 jul. Pere Malarç compra un agulló (*aguyarum*) i peça de terra situada a l'horta del **Mercadal** a R. de Puig, procurador de P. Campaies i salva els drets de la pabordia de Juny de Sant Feliu d'aquesta peça i altra de G. de Terres, traginer (ADG CPJ).
- 483.1356-1, 2 març. Pere d'Illa, mercader i ciutadà, Pere Gifreu, bracer i Pere Llobet, ciutadà, reconeix a l'Almoïna que cadascú fa un morabatí de cens per unes feixes de l'**horta de Girona** dita de Cadiretes o de l'Almoïna. Tenen al sud el rec de Cadiretes (ADG, PA .975 i 976).
- 484.1356-2, 4 març. El bisbe comunica als clergues de la ciutat que Pere de Montcanut, ciutadà de Girona, es querella i demana intimin monitòria contra persones que li tallen arbres al seu hort situat a **Aljafira** (Algivira), prop del Ter (ADG. Lletres bisbe U-28, f.76rv).
- 485.1356-3, març. Capbreu de les cases del **Mercadal** que havien estat de Ramon Provençal i ara te l'Almoïna. Pere de Bas, fuster, i la seva esposa Raimunda, Francesc Morull, moner, Pere Rossell, moner, i la seva esposa Bonanada, Bernat Pareta, sabater, i la seva esposa Margarida, Jaume de Puigdotill, bracer, altre de Pere Rossell, Pere de Vila, bracer, Caterina, viuda de Dalmau Domènec, moner, Bonanata, esposa de Bernat Llovera, sastre, Pere de Vila, fosser, Sibil·la, hereva de Jaume Cervià i esposa de Joan Dalmau, moner, Joan Martí, traginer, i la seva esposa Caterina, Guillem Ferrer, moner, Francesc Morull, moner. ADG. PA, 1022 a 1034).
- 486.1356-4, 5 nov. Establiment d'un 1/3 de la part del rei a cada molí del monar del **Mercadal** (ACA Mulasses Molins Monar Girona, not.36).
- 487.1356-5. Capbreu a favor de Pere Cifred, en el **Corral**, alou de la Sagristia Segona i de Guillem Sunyer. Firmen Benvengut Bruguerol, l'esposa de Francesc Feliu, Nicolau Vilar, flassader, Bernat Bauloví, flassader, Arnau Vinyes, flassader, Guillem de Fàbrega, flassader, Llorenç Seguesa, taverner, i Berenguer Egidi, flassader (ACSG. ASS III, p. 312-325).
- 488.1357-1, 3 feb. Pere Illa confessa a l'Almoïna una feixa entre la riera i el **rec de Cadiretes** (ADG. PA. 974).
- 489.1357-2, 17 març. Bartomeu Bru compra a Montroig de Taialà una casa al **Mercadal** que paga dos sous a la pabordia de Juny. I també un verger o cortal que fou d'en P. Devesa (ADG. CPJ).
- 490.1357-3, 23 març. Als clergues de la seu. Monitòria a certes persones que volen canviar les conduccions d'aigua de l'**horta de Daroca**, pròxima al rec reial de Girona (ADG Lletres del bisbe, f.140-141).
- 491.1357-4 sd. Contracte entre Pere Costa, conseller reial i els jurats de Girona amb Guillem de Granollers, mestre d'obres "*...pro faciendo et construendo uno ponte lapideo in dicta riarria de*

gudello ...” –**pont de pedra** a la riera del **Güell**- situat al camí de Santa Eugènia (Freixas, 1980, 405-406).

- 492.1358-1, 9 juny. Pere Llobet, ciutadà, ven a Berenguer Oliver, ciutadà, una terra situada als **horts de Girona**. Preu de 13 lliures bcn. amb reserva de drets a l’Almoina i l’abat de Sant Feliu de Girona (ADG. PA, Girona 175),
- 493.1358-2, 9 agost. Establiment del procurador reial a Berenguer de Riera, Guillem de Vinyoles, Ramon Venguí, Miquel Trullars, Bonanat de Llémena i Blanca, filla de Pere Espígol, de censos del molins i monar reial del **Mercadal** amb aigües, aqüeductes i censos, salvant el dret del rei i el duc de Girona. Són del molí de Pere Albert, dels molins drapers i bladens de Ramon i Guillem Calvet, del molí de Guillem de Vinyoles, del molí dit Conill, dels dos molins de Guillem de Trullars, dels dos molins de Bonanat de Llémena, del molí del capellà del Mercadal, del molí dels hereus de Guillem Riera, del molí de l’Olivera, del molí de Reig, del molí Costós, dels molins del Batlle del Mercadal, del molí de Pere de Torre i de la Fàbrega de Bernat Margarit (ACA. Mulasses Molins 175). *Document recordat a Pergamins AMG núm. 1088. Any 1499.*
- 494.1358-3, 12 oct. Ramon Calvet reconeix a l’Almoina el cens d’un morabatí i mig d’una feixa de l’**horta de Girona** que tenia Sibila, filla de Benvingut Bellhom (ADG, PA Girona 177).
- 495.1358-4, 31 oct. Ramon Joan, traginer, capbreva a l’Almoina els horts comprats a Berenguer Vedruna (ADG, PA. 977-978).
- 496.1358-5 sd. Francesc, esposa de R. de Feixes, confessa al paborde de Juny de Sant Feliu els censos de 4 hospicis del **Mercadal**. Afronten a orient, amb el carrer, i al nord, amb l’horta que té Caterina esposa de Bartomeu Bru, altra de Francesc Curriols i altra de Berenguer de Puig (ADG CPJ).
- 497.1359-1, 15 oct. Bartomeu Vidal ven a Francesc Ferrer, sabater, un hospici situat al carrer de l’**Hospital Nou**, per 40 lliures bcn (AHG. PHN, 141)..
- 498.1359-2, 30 oct. El procurador del paborde de Maig i Blanca, esposa de Francesc de Gornall, disputen sobre 150 sous i la sisena part dels foriscapis d’uns hospicis situats al *vico de Fontanilles*, alou de dita pabordia (ACSG. PMS).
- 499.1360-1. Fragment de la descripció i població de Girona segons la **talla de 1360**. Al Mercadal i tota la riba esquerra de l’Onyar hi figuren 610 focs (Guilleré, 1994, 113-114).
- 500.1360-2, 5 nones maig. Bernat Sampós, fill i hereu de Bernat, confessa tenir per la pabordia de Desembre els censos baix descrits (56s.), situats a **Savaneres**, comprats pel seu pare Bernat a Elisendis, filla de Joan Cristià, corretger, i al seu marit Vidal Vinyes en 4 idus novembre de 1315, per 1020s. (ACSG. PDS). –núm. 501 a 506.
- 501.-10 sous que fa Grau Gordei, mercader, per una feixa i hort en dit carrer, sobre dit **portal Comú o Major** del carrer **Savaneres**. Afronta a llevant, amb la feixa de Belara, esposa d’Andreu Avinai jueu, a migdia, en la trilla d’Astruc Trullars, clergue, a ponent, en l’honor de Bartomeu Riera, i a cerç, en camí públic (*id. ant.*).
- 502.-Altres 10 sous que presta dita Belara, jueva, per una feixa en el **carrer Savaneres**, sobre dit **portal**. Afronta a orient, en la feixa d’en Bous, a migdia, en la trilla d’en Astruc, a cerç, en camí públic (*id. ant.*).
- 503.-Altres 10 sous de Bernat Perpinyà, hortolà, per una feixa sobre **dit portal Comú**. Afronta a migdia, en l’honor de Jaume Ros, i a cerç, en dit camí (*id. ant.*).

- 504.-Altres 19 sous de Guillem Corretgera per una feixa de terra sobre **dit portal** que afronta a llevant, amb les cases pròpies restants que també venen, i a cerç, en dit camí (*id. ant.*).
- 505.-7 sous que dita Guillem presta per una casa amb eixida que té sobre **dit portal**. Afronta a llevant, amb les cases pròpies allí restants, a cerç, en carrer públic (*id. ant.*).
- 506.-Una feixa de terra amb dues cases que allí tenen sobre **dit portal Comú**, afronten a llevant, en les cases de Bonanada Martí i l'honor que fou d'en Sabenc, a migdia, honor de Jaume Ros, ferrer (*id. ant.*).
- 507.-(*id ant*) També confessa a la pabordia de Desembre els censos i drets comprats a Pere Alegre en 6 nones de maig de 1334; -19 sous que prestava Jaume Malagelada per tres cases i una feixa en el carrer **Savaneres**. -7 sous de l'hereu de Bonanada Marcè per una casa en el carrer Savaneres. -7 sous de Maria de Bru per una casa i eixida en el carrer Savaneres. Afronta a llevant, en l'hospici i eixida de Saurina, a migdia, en l'honor de Francesc Ros i Ramon Cases, a ponent, en la feixa de Bonanat Corretger, i a cerç, en la carrera pública. El comprador ha de pagar a Jaume Trullars 9 sous de cens (ACSG, PDS. 113)..
- 508.1360-3, 30 maig. Guillem Cavaller, jutge comissionat pel bisbe, sentència la causa sobre un hort de **Figuerols**, propietat del benefici de Sant Domènec de la seu (ADG Notularum 1329-1508. G-23, f.196-197).
- 509.1360-4 sd. Berenguer de Santceloni, ciutadà, confessa al paborde de Maig una feixa de terra a l'horta de **Fontanilles**, per la qual fa 16 sous i comprà a Bertomeu Avellaneda (ACSG. PMS).
- 510.1360-5. sd. Francesc Bous, paraire, ven a Guillem Barceló un casal amb eixida en l'alou de la pabordia de Desembre, que fa 7 sous de cens a Bernat Sampsó, en el **carrer prop de Santa Clara**. Afronta a llevant, en l'hospici de Guillem Jordà, ciutadà, a migdia, en l'honor de l'hereu de Joan Goselina (?), a ponent, en la *casa de Santa Clara*, i a cerç, en la carrera pública (ACSG. PDS. 114).
- 511.1361-1, 6 abr. Pere Roig, clergue de la seu i tutor donat per l'oficial a Ponç de Pinya, clergue tonsurat, atès que aquest és presoner al castell de La Bisbal i no té béns per sostenir-se, ven a Pere Noguera, àlies Corçà, paraire de Girona, un hort situat a les hortes de Girona, prop de la **font de Cuguçacs** i que afronta amb una pedrera, pel preu de 12 lliures (ADG. Notularum, G-40, f.175rv).
- 512.1361-2, 16 abril. Bonanat Pera, sabater, reconeix el cens d'un porc canonical al paborde de Juny de Sant Feliu un hort a l'**horta de Girona dita d'Anglada**. Orient, l'hort dels hereus de B. de Terres, sud, hort i verger de Francesc de Camps mitjançant carrer i reguera, occident, carrer públic, i nord, hospici d'en Campaies (ADG CPJ).
- 513.1361-3, 8 juny. Guillem Ferrer de Sala, fill de Berenguer, ven a Pere Gener, panyer, un hort situat a l'**horta de Girona**, de domini de l'Almoïna, Preu de 160 s. i un morabatí a l'Almoïna (ADG PA Girona 178).
- 514.1362-1, 8 abril. Pere Estorga (Astorga) ven a Francesca, viuda de Jaume Mates un hospici que tenia al **Mercadal** de Girona per 360 sous. Salva el dret del presbiteriat que Guillem Ramon de Flassà, difunt capellà de Sant Feliu, establí a l'altar de Sant Miquel de l'església de Flassà i el de Francesc Terrades, ciutadà (AHG. PHN, 139).
- 515.1363-1, març (...). Arnau de Vilar..., carnisser, ven a Bonanat Xurell, carnisser, un hospici amb pati situat a l'entrada del *vico* de l'**Hospital Nou** de Girona, en l'alou reial per 150 sous (AHG, PHN, 179).

- 516.1363-2, 9 juny. Conveni entre el paborde de Sant Martí Sacosta i el comanador de l'Hospital Nou. Es confirma el domini d'una feixa de l'Hospital al Pla de Girona. A canvi, s'augmenta el cens que l'Hospital pagava al paborde per una feixa tinguda per l'**Hospital**, prop del seu cementiri (AHG. PHN, 29).
- 517.1363-3, agost 22. Francesc Terrades, peixater, ven a Pere de Campllonguella un hospici situat al **Mercadal** de Girona per 72 lliures bcn., salvant el dret dels hereus de Guillem Venguí (AHG. PHN, 159).
- 518.1363-4, 28 des. Sibil·la vda de Guillem Ferrer, sastre, i hereva de Narcís Ferrer, escrivà, ven a Jaume Ferrer, teixidor de llana una feixa situada a l'**horta de Girona**, a domini de la pabordia de Desembre i que fa 8 sous de cens a l'Almoïna (ADG PA Girona 193).
- 519.1363-5 sd. Ramon Calvet reconeix al paborde de Juny de Sant Feliu els dos molins que foren drapers amb el casal al monar del **Portell**; afronten a orient, amb l'Onyar, al sud, amb l'hospici d'en B... teixidor, a occident, amb el carrer que passa davant el monestir dels framenors i els hospicis que allí hi ha, a nord, amb els molins vostres a baix confrontats. També reconeix dos molins bladers que estan en un casal de dit monar del Portell, amb les seves pertinences; afronten a orient, amb l'Onyar, a sud, amb els molins drapers amunt confrontats, a occident, amb el carrer públic, i a nord, amb la plaça (*platea*). També el molí dit del Portell; afronta a orient, amb el carrer públic, a sud, amb la paret del cementiri dels frares menors, occident i a nord, amb les cases que foren dels frares captius i ara son d'en Coll (ADG. CPJ).
- 520.1363-6 sd. Bonanat d'Ullà, clergue de Sant Feliu, reconeix al paborde de Juny que té unes cases al **Mercadal**; orient, el carrer públic, sud, les cases d'en Coma, bracer, occident, les cases de na Miralles, i nord, l'hospici d'en Berenguer Puig, bracer. També reconeix els censos sobre l'hospici d'Alamanda, esposa de Guillem de Figuerola; orient, el verger de J. de Font, sud, les cases de Bernat Terres, traginer, i a occident, el carrer. També sobre l'hospici que te Berenguer de Terres; a orient, el verger de Jaume de Font, a migdia, les cases de na Puigdellà, occident, el carrer, i nord, l'hospici d'Alamanda. També sobre l'hospici de na Puigdellà; orient, el verger de Jaume de Font, a migdia, l'hospici d'A. de Puig bracer, occident, el carrer, i a nord, l'hospici de Berenguer de Terres, aventurer (ADG CPJ).
- 521.1364-1, 25 feb. Bartomeu Vives, mercader i ciutadà, tutor de Berenguer Oliver, ven en subhasta a Pere Campllonguella, ciutadà, una feixa de l'**horta Mitjana** de Girona per 17 lliures bcn., amb reserva d'un morabatí de cens a l'Almoïna (ADG PA Girona 179).
- 522.1364-2, 30 abril. Ramon Provençal, anaper de Girona, cabrega a Bernat Cassà, canonge i administrador dels aniversaris de Sant Feliu de Girona, una casa situada al carrer **Canaders**, venuda pels marmessors de Blanca, vídua de Ramon Cerdà. Per dotar un aniversari, per 10 sous (ADG. PSF).
- 523.1364-3, 8 juny. Margarida, filla d'Arnau de Vivers i esposa de Bernat de Riera, ciutadà, ven a Arnau de Roca, clergue de Sant Feliu i marmessor de Pere Bartomeu Moner, domer de Sant Cugat de Salt, diversos censos de les terres situades a l'**Horta de Girona**, indret de les Cadiretes, per als Aniversaris de Palol d'Onyar, que tenen Francesc, fill de Bernat Fuster i Pere Xiberta (ADG. PA Girona 194).
- 524.1365-1, sd. Pere Virgili, ciutadà, ven al Ven. Guillem Vinyoles 71 sous censals sobre la casa que Francesca, filla i hereva de Pere Falgàs, bracer, en el carrer de **Canaders** de la Sagristia Segona i Guillem Sunyer, que li venien per donació de Guillem de Riera. Afronta a llevant, en la casa i eixida de Joan Navarra, aventurer, a migdia, en l'honor de Guillem Guic, mercader, a ponent, en la casa de Ramon Marcó, fuster, i a cerç, en camí públic. També ven els 15 sous que li fa el fit Joan Navarra per una casa i eixida en el dit carrer,

contigua a l'hospici anterior. Afronta a llevant, en la casa i eixida de Francesc Pellisser, a migdia, la casa de Guillem Guic (ACSG ASS, III, 72).

- 525.1365-2 sd. Jaspert de Campllong, ciutadà reconeix a la pabordia de Desembre una tinença d'hort i cases prop de l'**Hospital Nou**. A llevant, amb dit Hospital mitjançant camí barcelonès, migdia, en el camp de l'hereu d'en Nesplà mitjançant camí, a ponent, la terra d'en Ramon Sacolom, apotecari, a nord, en el camí de Cuguçacs i l'hort de Jaume Marcó (ACSG. PHN, 114).
- 526.1365-3, 19 març. Quesitòria a favor del **pont sobre l'Onyar**, començat al Mercadal de Girona (ADG. Lletres bisbe U-50, f.178).
- 527.1365-4, 30 oct. El rei Pere escriu al bisbe i al veguer de Girona i els assabenta de la propera arribada de les companyies de Bertran Duguesclin. En relació a la seva estada a Girona ordena que *{...} tots los habitants en lo barri ques ten continu ab lo monestir o casa dels frares menors, degen aportar lurs robes mellors e lurs viandes e mullers e infants e que ho meten dins la força de la ciutat. Entenents e volents que no desemparen del tot lo dit barri ans es menester quey façats romanir los hostalers que y son e altres mes avant que per ordinació vostra degen tenir robes per a certs lits en los quals acullen de les dites companyies. E venen e ministren a ells les viandes que hauran necessaries en la manera avall escrita {...}* (Masià, 1979-1980, 265-268).
- 528.1366-1, 9 set. Asbert Trilla, donzell i fill de cavaller, ven en alou a l'Almoina els censos i domini que la seva mare tenia en el lloc anomenat **Gornau**, entre el camí barcelonès a llevant i el camí que va de l'Hospital Nou a Gironella del Pla al nord (AHG. PHN, 982).
- 529.1368-1, 17 març. *Quesitòria* (permís per demanar almoina) a favor de l'esglèsia de **Santa Susanna del Mercadal**, que es construeix sumptuosament (ADG. Lletres bisbe U-57, f.31-32).
- 530.1368-2, 2 nov. S'esmenten als capítols sobre la construcció de la *muralla del Mercadal*, que havia de tancar des del camí barcelonès fins al cap del **pont d'en Cardonet**, on s'hi havia de fer una torre (Costa, 1975, 138). Nomenà com a *obrers* a Bartomeu d'Avellaneda, Ramon Calvet i Berenguer Vilar (Pla Cargol 1953, 54)
- 531.1369-1, 23 març. El rei Pere ordena que, en relació a les obres dels *murs dels ravals*, començades de fa poc, no es puguin expropiar les propietats i vergers necessaris sense abans haver acordat l'*estima* o valoració i indemnització amb els propietaris (AIEG. Madurell, 1965, doc. núm. 5, 344-345).
- 532.1369-2, 17 abril. Capbreu dels censos de Francesca, esposa de Guillem Sunyer en l'alou de la Sagristia Segona, com a tutora dels seus fills i atenent que Pere Celrà, espaser, té en el lloc anomenat Cuguçacs, en los establiments anomenats **Corral**, aquests tinents; Arnau Vilallong, Llorenç Sagrera, Pere Geli, Guillem Nicolau, Pere Sala, Nicolau Vilar, Benvingut Bruguerol, Berenguer Alentorn, Brunissenda esposa de Bernat de Cal, Joan Beuloví, Guillem Fàbrega, Arnau Vinyes, Guillem Puig, Pere Petit, Nicolau Vilar, Bernat Marcó i Guillem Ferrer -17-; que tenen al sud el camí públic i el rec de Cuguçacs (ACSG. ASS., III, 325-336).
- 533.1369-2, 15 maig. El rei Pere recorda les ordenacions sobre l'aixecament del *vall i murs* en el raval de Mercadal *...que'l dit vall sia alamborat ab paret de pera e de cals a messions comunes de la ciutat...* (Madurell, 1965, doc. núm. 6, 345).
- 534.1369-3, 18 maig. El rei Pere repeteix les queixes i recorda que el *mur del Mercadal* ha d'anar *del camí barcelonés entro sots l'alberch qui fo d'en Cardonet* (Madurell, 1965, doc. núm. 7, 346).

- 535.1369-4, 10 agost. Pere Janer, peller i ciutadà, ven a Margarida, vídua de Francesc de Fornells, jurista, un hort que te a l'**horta de Girona** a domini de l'Almoina, per 100 s. bcn. i cens d'un morabatí (ADG. PA. Girona 181).
- 536.1369-5, 9 nov. Pere Pinyana, ciutadà, ven a Guillem Perpinyà, teixidor, un hospici i una feixa situades al **Mercadal**, a domini de l'Hospital Nou. Preu 33 lliures (ADG. PHN).
- 537.1370-1, 23 març. El rei Pere es queixa al batlle de Girona que no ha obligat la continuació de l'obra del *mur* en el *raval del Mercadal* i recorda el gran perill que representa per als **cinc-cents focs** que hi viuen. A més, recorda que s'ha de recaptar la talla feta darrerament i que els habitants del raval només paguin als *obres* del raval (Madurell, 1965, doc. núm. 8, 347-349).
- 538.1370-2. 3 abril. Diverses dignitats de la seu introdueixen causa davant davant el bisbe contra el veguer i el batlle de Girona ja que la construcció dels *murs del Mercadal* perjudica els seus horts i albergs (ADG Lletres bisbe U-60, f.119).
- 539.1370-3, 17 abril. El rei Pere mana al batlle que cessi l'obra del *vall* començada en el **Mercadal** de Girona, per no perjudicar les obres dels murs principals de la ciutat, revocant una lletra del 23 de març passat (Arnall, 2000, doc. núm. 304).
- 540.1370-4, 11 juny. Margarida, esposa de Pere Vidal, mercader, confessa al paborde de Desembre els censos (69s, 6d) sobre cases en el carrer **Savaneres** que tenen: Pere Palau paga 13 sous d'un hospici. L'hereu de Berenguer Mateu, 20 sous per un hospici amb hort i eixida. Ramon Xetart, 10 sous per un hospici. Bernat de Masnou, 22 sous per dos hospicis i una feixa. Bernat Albert, 4 sous per un hospici i una feixa. Tenen al nord el carrer públic i una **pedrera** a migdia (ACSG. PDS. 116).
- 541.1370-5, 8 jul. El molí dit del **Portell**, al Mercadal, que fou de Ramon Renall i després de les filles de Berenguer Renall, és objecte de reclamació pel batlle general sobre la part que correspon al rei (ACA Mulasses Molins Girona nota 28).
- 542.1370-6 sd. Jaume Gili, aventurer i la seva esposa Francesca, firmen debitori als marmessors de Margarida, esposa de Berenguer Franc, de 25 lliures pel preu d'una casa al carrer de **Fontanilles** (ADG PSF).
- 543.1371-1, 9 juny. Guillem Esteve, àlies Guillem Fortià paraire, ven a Guillem Banyuls un hospici comprat en subhasta al **Mercadal** en l'alou de la Sagristia Segona. Llevant, la casa de Deulofeu *des Solan*, fossar, a migdia, el carrer públic, a ponent, la casa de Ramon Calvet, ciutadà, i a nord, part en la casa de l'esposa de Jaume Man...(?) i part en carrera pública (ACSG. ASS, III, 18).
- 544.1372-1. Testament de Caterina, hereva de Guillem Pere, baster. Deixa una casa en el cap inferior del carrer **Canaders**, en l'alou de Guillem Sunyer i la Sagristia Segona. Afronta a llevant, en la casa de Nicolau B (?) menescal, migdia, galià de la casa de Bernat Vila, hostaler, ponent, casa de dit Bernat Vila, cerç, plaça que allí és (ACSG. ASS III, 110).
- 545.1372-2, 15 abril. Sentència del jutge Guillem de Vilagaià, oficial i vicari del bisbe en la causa presentada pel sagristà segon sobre les dècimes dels molins del **Mercadal**. Recorda la donació reial de 1209 (ACSG. ASS III, 311).
- 546.1372-3, 1 maig. Ramon Provençal, ciutadà, estableix a Bernat Saragossa, apotecari, un pati situat al **Mercadal** tingut per l'Almoina, per 40 sous (ADG PA. Girona 212).
- 547.1372-4, 4 juny. Pere Cifred, fill d'Arnau, espaser, ven a Ramon Albert, rector del Vestuari de la seu, 107 sous de cens de diverses cases situades als carrers del **Corral** i de **Cuguacs** i

- horts que afronten en la riera de Cuguçacs en l'alou de la Sagristia Segona, per 3368 sous. Són de Llorenc Sagrera, taverner, Arnau de Vinyes, flassader, Berenguer Gili, flassader, Guillem Nicolau, archalator (?), Margarida, vídua de Güell Ferrer, taverner, Benvengut Bruguerol, archalator, Berenguer Alentorn, paraire, Nicolau Vilar, flassader, Francesc Revilla, flassader, Cília, filla de Guillem Puig, Guillem de Fàbrega, flassader, Arnau Ermengol, prevere, Margarida, esposa de Bernat Sala, sabater (ADG PA, Girona, s.n.).
- 548.1372-5, 19 juny. Reducció de cens feta pel sagristà segon sobre el que rebia de les moltures del **molí de Noguer** de l'Hospital al **Mercadal**, en favor de dit Hospital. Reducció a 10 sous (ACSG. ASS III, 321).
- 549.1372-6. El testament de Caterina hereva de Guillem Pou, deixa per vendre a Bernat Vila, hostaler, un hospici en l'alou de la Sagristia Segona i de Guillem Sunyer, en *lo Mercadal de Girona en lo Carrer y en lo cap inferior del Carrer dels Canaders*, que afronta a llevant, en l'hospici de Nicolau Buera, a migdia, en un galligà de l'hospici de Bernat Vila, a ponent, en l'hospici de dit Bernat Vila, i a cerç, en la plaça que allí és (ACSG- ASS III, 327).
- 550.1372-7. Reducció a 15 s. de la dècima que paga el molí del venerable Pere Cantó del monar del **Mercadal** al sagristà segon de la seu. Afronta a orient, amb l'àlveo de l'Onyar, a migdia, amb el molí de l'hereu de Guillem de Vinyoles mitjançant rec, a ponent, amb el pont de pedra que allí és, i a nord, amb el molí de Berenguer Hospital mitjançant rec (ACSG. ASS VII, 333).
- 551.1373-1, 22 març. Pregó reial per vendre en públic encant una casa que fou de Cília, esposa de Ramon Miquel Sacurera, sastre, en el **Corral**, alou de la Sagristia Segona. Afronta a llevant, en l'Areny, a migdia, en l'alberg d'en Comoliva (?) paraire, a ponent, en l'alberg d'en Vila, hostaler, i a cerç, en l'alberg de Joan de Valldemià, paraire. Venut a Guillem Vall com a més donant (ACSG. ASS. III, 337).
- 552.1373-2, 1 juny. Joan Albert, fill del difunt Joan Albert, ven a Pere Lombard un hospici situat al **Mercadal**, per 4.000 s. bcn. (AHG. PHN).
- 553.1373-3, 16 ag. Bernat Peieres ven a Bernat Roig, una casa per la pabordia de Desembre, en el carrer **Savaneres**, que afronta a llevant, en la casa del venerable Jaume Venguí, ciutadà, a migdia, l'honor de Francesc Vaquers, a ponent, la casa de Bernat Rosell, i a cerç, la carrera pública (ACSG. PDS, 118).
- 554.1374-1, 20 gen. Guillem Gic, mercader i Magdalena, vídua de l'hostaler Bernat Gic, venen a Bernat Andreu, pedrer, un hort situat a l'**horta de Girona**, prop de l'hort d'en Oller, a domini directe de l'Almoina. Preu 100 s. (ADG PA Girona 182).
- 555.1374-2, 21 abril. Bernat de Llac, draper, i Francesc Casademont, marmessors de Berenguer Bayés, abaixador, venen a Sibil·la, vídua de de Domingo Donat, porter reial, dues cases al **Mercadal** que havien estat d'en Morull, moner, per 13 llires i 15 s, amb reserva de drets a l'Almoina (ADG. PA. Girona 217).
- 556.1374-3, 10 juny. Pere Campllonguella, ciutadà, ven a Jaume Andreu, taverner, dues feixes a l'**horta Mitjana** de Girona, de domini de l'Almoina, per 14 lliures bcn. (ADG. PA, 218).
- 557.1374-4, 25 jul. El rei Pere lloa a Galceran de Vilarig, capità de Girona, que ha fet començar de nou les obres de la *muralla* en el raval del **Mercadal** (Madurell, 1965, doc. núm.11, 351).
- 558.1374-5. 9 set. El bisbe mana als clergues de Girona que sobresseguin en les lletres contra el metge Ramon Querol i altres obrers dels *murs nous del Mercadal* de Girona (ADG Lletres bisbe U-62, f.172).

- 559.1374-6, 7 nov. El rei Pere mana que es cobri als deutors de talles amb l'execució de llurs béns i faculta als jurats per acordar amb els habitants del **Mercadal** el convenient per a una ràpida execució de les obres dels *murs* (Pla Cargol 1953, 56).
- 560.1374-7 sd. El sagristà segon redueix a 25 sous la dècima dels molins d'en Guillem Llobet, que abans foren d'en Miquel Trullars, al Monar de Girona (ACSG ASS VII, 340).
- 561.1375-1, 18 març. Bernat Alagot, *parator*, ven a Guillem L ...(?), teixidor, un hospici amb eixida a la **plaça de Framenors**, en els establiments de Bernat Vendrell i alou de la pabordia de Maig. Afronta a nord, amb l'hort de la casa de framenors (ACSG. PMS).
- 562.1376-1, 15 gen. Ramon Venguí, ciutadà, confessa al paborde de Maig una feixa de terra a l'horta sobre el monestir de framenors. Te de latitud cap a 19 canes i de longitud 30 canes (ACSG. PMS).
- 563.1376-2, 25 gen. El rei Pere es queixa que no es fan les obres del *vall i mur del Mercadal* i que molts trams estan en perill d'enderroc (Madurell, 1965, doc. núm. 13, 352-353).
- 564.1376-3, 44 des. El testament de Guillem Bernat de Perles, prevere de la seu, deixa 20 sous a l'obra de l'església del **Mercadal** (Webster, 1988-1989, doc. núm. 48, 151-154).
- 565.1376-4, s.d. El rei Pere desaconsella als qui volien [...] *quel dit vall sestena al rech appellat de Figueroles* [...] (Fabre, 1986, 76).
- 566.1377-1 sd. Reducció a 20 sous de la dècima del molí que Berenguer Hospital té en el **monar de Girona** i paga al Sagristà Segon. Afronta a orient, amb la riba de l'Onyar, a sud, amb el rec del molí, a ponent, el carrer públic, i a nord, la casa de Guillem Rodó (ACSG ASS VII, 325).
- 567.1377-2, 21 març. El bisbe ordena al rector del Mercadal que absolgui Andreu Guerau i Bernat Vilar, ciutadans i obrers de les obres dels *murs* que es fan a *l'horta del Mercadal*, si satisfan els danys causats a les propietats eclesiàstiques (ADG Lletres bisbe U-69, f.156).
- 568.1378-1 20 juliol. Bernat Domènec, assaonador, hereu de Guillem Pagès assaonador, renuncia al paborde de l'Almoina dues feixes a **l'horta de Girona** dita d'en **Pescater**, damunt la cadireta Major (ADG PA Girona 184).
- 569.1379-1, 26 gener. Reducció de la dècima del molí de la rectoria del **Mercadal** feta pel sagristà segon a favor de Sibil·la, esposa de Nicolau Pou, sabater, a 12 sous. Afronta a orient, amb el carrer públic, a migdia, amb el rec del molí d'Arnau Vall, ciutadà, a ponent, paret mitgera amb els molins de Guillem Llobet, a nord, paret del molí de Jaume Venguí (ACSG ASS VII, 327).
- 570.1379-2. Fragment de la descripció i població de Girona segons la **talla de 1378**. El Mercadal te 424 focs (AMG, Lligall 1, reg.3).
- 571.1380-1, 24 feb. Aquell dia un aiguat de l'Onyar va fer grans danys a la ciutat i, entre altres, en el **convent de Sant Francesc** i enderrocà el portal de Malaventura (Chia.1861, 2).
- 572.1380-2. 5 maig. Establiment fet pel batlle general a Berenguer Hospital referent a l'aigua que rebia als seus molins del **Mercadal**, amb els pactes i condicions (ACA Mulasses, Molins Girona nota 30).
- 573.1380-3, sd. Reducció de cens a 9 sous de la dècima que fa el sagristà segon a favor de Jaume Cerir del molí que abans fou del comanador de Sant Llorenç de les Arenes, al

Mercadal. Orient, la casa d'en Terres, sabater, migdia, el rec, ponent, la casa de l'hereu d'en Mundó, i a nord, la carrer pública (ACSG ASS VII, 342).

- 574.1381-1, 17 juny. Testament de Bartomeu Feliu, sagristà de Medinyà. Els marmessors venen a Bernat Paratge una casa al carrer que va a **Figueroles**. Afronta a orient, amb la casa de Guillem Salip, espaser, a migdia, la casa de la muller de Francesc Fuyà, sabater, a ponent, l'hospici que fou de Pere d'Illa, hostaler, que avui és del comprador, a nord, la carrera pública (ACSG. ASS III, 27).
- 575.1381-2, 20 jul. En el llibre de la batllia general *Litterarum feudorum Ducatum Gerunda*, fol.48, hi ha dues emparees reials (embargs). La primera sobre quatre molins; el primer fou de Bernat Descals, el segon de d'Arnau Descals tingut per Ramon Medir, el tercer que fou d'Arnau Bai i tenia Pere Ferrer i el quart de l'abat d'Amer i abans del Temple. La segona empara fou feta contra Berenguer Hospital sobre els molins que foren de Margarida de la Via i contra Bernat Ribot pels molins que foren de Berenguer Renall, tots situats al **Mercadal** (ACA Mulasses Molins Girona not.30).
- 576.1381-3, 5 agost. Pere sa Serra, bracer, ven a Martí de Masmartí una casa situada al **Mercadal**, prop del monar, en l'alou de l'Almoina, amb reserva de cens a aquesta i a Ramon Provençal. Afronta a llevant, amb cases d'en Rossell, a migdia, amb el carrer públic, a ponent, amb cases d'en Morull, i a nord, amb les cases de na Dalmaua (ADG PA Girona 219).
- 577.1381-4, 28 des. Jaume Venguí i la seva esposa Blanca, venen al paborde de Maig els drets que tenen per la pabordia de Desembre (sense loc.) (ACSG. PMS).
- 578.1384-1, 3 juny. Alfons Lope de Luna, ardiaca de l'Empordà, amortitza a Ramon Xammar els terços i foriscapis que rep sobre cases i horts situats a l'horta, des del **pont d'en Cardonet** fins al molí de **Figueroles**, a quarta part del cens que dit Xammar rebrà sobre les cases que construirà en dits terrenys (ADG PA, Girona 220).
- 579.1384-2, 23 juny. Ramon Xammar, donzell i senyor del castell de Medinyà, ven a Bernat Guixar, prevere de Sant Gregori, 72 sous i 10 d. de censos sobre les cases situades al **Mercadal de Girona**, indret de l'**horta de Figuerola**. Preu de 145 lliures, 13 sous i 4 diners; els propietaris són Francesc Escot, Margarida de Ludriga, el mateix Bernat Guixar, Bernat Paratge i Sibil·la, filla de Ramon Goitò. Afronten a llevant, amb la riba de l'Onyar, i a migdia, ponent i nord, amb carrers (ADG. PA, Girona 220).
- 580.1384-3, 1 jul. Capbreu que fan a Bernat Guixar els amunt citats (ADG, PA, Girona 221-226).
- 581.1385-1, 23 gen. El rei Pere mana a Francesc de Santcliment, capità de Girona, que s'acabi el tancament del **vall i mur del Mercadal** i es posi d'acord amb els propietaris de les cases i horts que s'hauran d'enderrocar, sobre les taxacions i indemnitzacions. A més, autoritza a establir-hi talles, censals i violaris (Madurell, 1965, doc. núm. 19, 357-358).
- 582.1385-2, 30 oct. Mentre estava a Girona, el rei Pere felicita a Andreu Guerau, obrer del Mercadal, per la continuació de les obres dels **murs i valls del Mercadal** (Madurell, 1965, doc. núm. 20, 359-360).
- 583.1386-1, 13 juny. El rei Pere concedeix a Andreu Guerau, de Girona, en recompensa pels seus treballs per la construcció del **mur del Mercadal**, el privilegi de pescar en els seus fossats i el dret d'arrendar la concessió (Pla Cargol 1953, 57).
- 584.1386-2 25 juny. El rei Pere mana al batlle i jurats de la ciutat que obliguin a pagar en dotze mensualitats la quantitat que resta dels 7.000 florins corresponents a la talla aplicada a la construcció dels **murs**. Els habitants del **raval del Mercadal** es queixen de la manca de

recursos i per això el *mur i torres* del raval, que havien de tenir 8 pams de gruix segons la seva ordenació, només en tenien 2'5 en alguns trams (Arnall, 2000, doc. núm. 352).

- 585.1386,-3 3 jul. Pere de Vilanova, moliner de Girona, firma rebut de 70 sous a l'Almoïna per moldre 190 mitgeres de gra als molins de Guillem Llobet (ADG. PA, Èpoques 83).
- 586.1386-4, 22 jul. El primogènit Joan mana a Jaume Beuda, clavari de Girona que pagui les quantitats degudes al seu secretari, desestimant l'al·legació que aquest no havia pagat les talles introduïdes pels jurats amb motiu de la construcció del *mur del Mercadal* (Arnall 2000, doc. núm. 353).
- 587.1386-5, 30 oct. El rei Pere escriu a Andreu Guerau, *obrer* del Mercadal i es plau de la continuació de les obres del *mur i vall del Mercadal* (Madurell, 1965, doc. núm. 20, 359-360).
- 588.1387-1, 10 jun. Antoni Masnou, panyater, ven a Francesc Castelló un hospici en el carrer **Savaneres**, junt amb l'eixida de la part de migdia, per la pabordia de Desembre i Nicolaua, esposa de Narcís Banyils, ferrer. Afronta, a llevant, en un altre hospici propi, a migdia en la *muralla nova del Mercadal* mitjançant el camí o trànsit que allí passa, a ponent, l'hospici i eixida de Pere Aulina, fuster, i a cerç, en el carrer públic (ACSG. PDS. 120).
- 589.1388-1. Fragment de la descripció i població de Girona segons la **talla de 1388**. 402 focs al Mercadal. Hom inclou tot el territori «...des del rec de Figueroles fins l'Hospital Nou...» (Guilleré, 1980, 341).
- 590.1388-1b. Bernat Vila, hostaler, de Castelló, és un dels impositors principals de la talla d'aquell any (id. ant).
- 591.1388-2. Capbreu dels censos de l'**Hospital Nou**, encarregat pels còsols i el procurador del mateix en el seu voltant (AHG PHN, núm. 1081-1090), situats entre el *camí de Caldes* a llevant i el *camí barcelonès* a ponent, incloent-hi el *Camp dels Tiradors*. Son 42 confessions; 24 sobre cases i hospicis, 13 sobre camps i patis al *Camp dels Tiradors* i 5 sobre vergers i horts.
- 592.1388-3, 19 maig. Narcisa, esposa(?) dóna al seu nobot, Pere Cullell, el seu hospici situat a l'**horta de Fontanilles**, alou de la pabordia de Maig i de Pere Loreta (ACSG. PMS).
- 593.1388, 10 gen. La dotació *propter nupcias* del notari Guillem Llobet al seu fill Jaume dóna, entre altres, dos molins *in monario regio* anomenats *Romaguer* i *Corteroll* (Guilleré, 1994, p.433-434).
- 594.1388-4, 3 des. Per la construcció i *vall de la muralla del Mercadal*, del jardí de Pere Clusella, alou de la Sagristia Segona, ha quedat només un cantonet on hi està establert Jaume Clota, boter. Afronta a llevant i migdia, en el carrer entre el vall i dit cantonet, a ponent, en el verger de Ramon de Sàvia, i a cerç, en la carrer passant que hi ha entre dit cantonet i el jardí de Joan Castelló (ACSG. ASS, III, 20).
- 595.1389-1, 16 jul. El rei Joan mana al batlle, jutge, jurats, clavari i obrers de les obres del *mur del Mercadal* que atenguin la reclamació de Blanca, viuda de Jaume Venguí, que encara no ha cobrat les 191 lliures que se li deuen per l'expropiació de peces de terra per la construcció del *mur* del Mercadal (Arnall, 2000, doc. núm. 363).
- 596.1389-2, 25 jul. Època o rebut signat per Pere Ginesta, paraire, Bernat Vila, hostaler i Guillem Banyils, tintorer, com a procuradors i síndics del raval del Mercadal a favor dels jurats de Girona i els obrers de l'obra de les **muralles** de la ciutat, on reconeixen haver rebut de Jaume Beuda, ciutadà, 14.000 sous destinats a l'obra de la *muralla de l'esmentat*

- raval*, procedents de la venda d'un censal de 14.000 sous i pensió anyal de 1000 sous, comprat per Francesc Serra, jurista i ciutadà (AMG. CP, núm. 623-1).
- 597.1389-3, 17 ag. Notícia de la causa portada davant la cúria reial sobre les talles a pagar per les comunitats foranes per la contribució a les obres del *mur del raval del Mercadal*. S'esmenten els obrers Francesc de Santceloni i Bernat Ferrer. (AMG, CP, núm. 623-6).
- 598.1390-1, 24 gen. Sentència judicial en el litigi entre la ciutat de Girona i les universitats i parròquies foranes de la vegueria i batllia de Girona sobre la contribució a les despeses de construcció de les *muralles noves del Mercadal*. Els forans hauran d'aportar en la proporció d'1 sou i 2 d. per cada 3 sous que paguin els habitants de la ciutat (Juliol, 2002, 56)
- 599.1390-2, 4 jul. El rei rebutja l'apel·lació dels forans de la vegueria sobre la seva contribució a les obres del *mur del Mercadal* (Arnall, 2000, doc. núm. 372).
- 600.1391-1, sd. El bisbe nomena una comissió per valorar les terres del Mercadal del benefici de Sant Domènec de la seu, ocupades per la construcció de les *muralles i els fossats* de la ciutat (ADG Lletres bisbe U-80, f.15v). *—el benefici tenia possessió d'un hort a l'horta de Figueroles*. Veure ADG Notularum 1329-1508 G 23, f.196-197-.
- 601.1391-2, 2 abril. Guillem Ramon de Serres i Pere de Fàbregues, procuradors de l'Almoïna, estableixen a Guillem Vidal, sabater, una terra de l'*horta del Güell* situada als establiments d'en Santceloni que afronta amb el riu Ter (?) a cens de 26 sous i entrada de 5 sous (ADG. PA. Girona 195).
- 602.1391-3, 2 jul. Pere de Vilanova, moliner, firma rebut de 6 lliures i 19 sous a l'Almoïna per moldre 278 mitgeres de gra. Altre rebut de 27 lliures i 4 sous per moldre 861 mitgeres de blat i ordi a raó de 8 diners per mitgera (ADG. PA. Apoques 99 i 100).
- 603.1393-1. Guillelma, filla de Berenguer Canadell confessa un hospici per la pabordia de Desembre en el carrer *Savaneres*, àlies de Santa Clara. Afronta a sol ixent, en l'hospici de Guillem Camps sabater, a migdia, en l'honor de Guillem Rotllan bracer, a ponent, en l'hospici de Guillem Vilar teixidor, i a cerç, en la carrera pública (ACSG. PDS, 121).
- 604.1393-2, juny 13. Els procuradors dels aniversaris de Sant Feliu, atès que Bernat Serra i la seva esposa Dolça han venut a Blanca, vídua de Bonanat Ponç pellisser, 25 sous sobre una casa en el carrer de *Canaders* i una altra situada prop de la creu del camí barcelonès i que una de elles ha estat derruïda per bastir el *mur nou* de la ciutat, redueixen el cens a 12 sous (ADG. PSF).
- 605.1393-3, idus set. El batlle general rep de Bonanat de Campllong, ciutadà, Joan Sabrià, ciutadà i Margarida, esposa de Pere Sàtria, ciutadà, 10 sous que feien al rei per nadal per l'aigua que venia al molí de *Figueroles*, que tenia llogat Ramon Sabater (ACA Mulasses Molins Monar nota 33).
- 606.1393-4, 5 des. La capella de Sant Jaume de l'Hospital de Pedret retira 170 sous dels molins expressats i per la *fàbrica* del *Mercadal* que tenia per Bernat Margarit (ACA Mulasses Molins Monar nota 38).
- 607.1394-1, s.d. La reina Maria ordenà una nova talla per les indemnitzacions dels sectors afectats per la construcció de les *muralles* de diversos sectors, entre els quals, el de *Cuguçacs al Mercadal* (Chía. 1888, 227).
- 608.1396-1, 31 gener. Controvèrsia entre Jaume Llobet i Joan Savall, juristes sobre el salt d'aigua del molí de del dit Joan construït en el rec anomenat *rec Petit*, dels molins reials

- del **Mercadal** de Girona, que Jaume demanava fos destruïda o rebaixada la pedra que el provocava a fi de poder tenir més aigua en els dos molins construïts més amunt de l'esmentat, ja que la pedra causava perjudici als mateixos. Dit Joan afirmava que el salt de pedra havia estat sempre així i que, en tot cas, el paviment havia d'aixecar-se fins l'alçada de la pedra. Es resol que dita pedra no sigui demolida sinó que s'arreglerin una sèrie de pedres sense sobresortir del salt, per tal de resoldre el problema de Joan Savall (AMG. CP. núm. 433).
- 609.1396-2, 7 jun. Maria, reina lloctinent, mana als jurats i prohoms de Girona que continuïn les obres de la **muralla del raval** i demana explicacions per no haver complert la inversió promesa de 3000 florins (Arnall, 2000, doc. núm. 414).
- 610.1396-3, 21 jul. Els jurats i el capità de Girona, Guillem de Cartellà, publiquen un ban on, entre altres coses, manen que els habitants del burg del **Mercadal**, emprenguin l'obra d'un dels trams (?) de la **muralla** i aixequin castells de fusta sobre les torres i verdesques els panys de muralla (Chía, 1888, 228).
- 611.1398-1, 22 maig. Caterina esposa de Nicolau Bovera i hereva de Pere Bovera, son fill, ven a Guillem Bofill, picapedrer, un hospici en lo lloc anomenat **Corral** o Fontanilles (*Flassaders?*) que Nicolau comprà a Guillem Carbonell, fuster, en l'alou de la Sagristia Segona. Afronta a llevant, en dit carrer, a migdia en la casa de Nicolau Vilar, mercader, a ponent, part en l'honor de na Antònia, esposa de comprador, i part en l'honor de Francesca Bissanya, a cerç, en l'hospici de Pere Cifred (ACSG. ASS, III, 259-261).
- 612.1398-2, 13 juny. Ramon Provençal, mercader, ven a l'Almoina els censos de les seves cases situades als horts del **Mercadal**. Els propietaris són: Pere Pedra (un hort), Jaume Ferrer (una casa), Pere Pedra (un verger), Arnau Otger (un verger), la Comanda d'Aiguaviva (una casa), Martí de Masmartí (una casa), Bernat Rossell (una casa), Pere d'Illa (una casa), l'hereu de Bernat sa Costa (una casa), Pere Prat (una casa) i Francesca, filla de Pere Rossell (una casa). (ADG, PA. Div.121).
- 613.1398-3, 26 ag. Joan Vellas, assaonador i ciutadà de Barcelona, ven a Francesc Nadal, assaonador, un hospici amb dret i pertinences que tenia al **Mercadal**. Afronta a orient, amb l'hospici dels hereus de Bonanat Dalmell, draper. A migdia, la **plaça del Mercadal**. A ponent, l'hospici d'Arnau mestre, assaonador. A nord, l'hospici de l'hereu d'en Sala, sabater. L'hospici l'havia comprat a Caterina, esposa de Ferrer Aliu, peixater (AMG. CP. núm. 669).
- 614.1399-1, 7 feb. Destrucció d'un verger que limita al nord amb el rec de **Figueroles**, a causa de la construcció de la **muralla del Mercadal** i extinció dels censos lliurats a la seu de Girona (Guilleré 1992, 11)
- 615.1399-2, 5 abril. Guilleuma Canadella deixa en el seu testament casa prop del **portal de Santa Clara**. Afronta a ponent, en la casa de Joan Naspler, i a cerç, en el carrer de **Savaneres** (ADG. PA, Girona 238).
- 616.1399-3, 22 abril. El rei Martí confirma el privilegi que l'infant Pere atorgà als **framenors** en 1334 sobre la prohibició de llençar escombraries, assecar lli i tenir basses a prop del convent; els límits són el rec de Figueroles, al nord, i el rec Daroca-*Cuguçacs*, al sud (Webster, 1988-1989, doc. núm. 60, 180-181).
- 617.1399-4, 24 jul. Margarida, esposa del difunt Pere Quintana, confessa a la pabordia de Desembre l'hospici del seu marit situat en el carrer de **Savaneres**, *àlies de Santa Clara*, que afronta a llevant, en l'hospici de Joan Nesplers, a migdia i ponent, en el pati de la **muralla**, i a cerç, en dit carrer (ACSG. PDS. 123).

- 618.1399-5, 19 set. Guilleuma, esposa d'Arnau Bescanó, confessa a la pabordia de Desembre l'hospici situat en el carrer **Savaneres** que va al monestir de Santa Clara, junt a l'eixida que fou de Bernat Albert. Afronta a llevant, en l'hospici d'en Aulina que també fou de Bernat Albert, a migdia, en dita eixida, a ponent, en l'hospici de Berenguer Riquer, i a cerç, en dit carrer. L'eixida afronta a llevant, en l'hort d'en Aulina, a migdia, part en el camí de la **muralla del Mercadal** en que acostumava esser una feixa de hort de Jaume Gil aventurer, a ponent, part en lo passatge de dita muralla i part en l'eixida d'en Quintana, a cerç, part en dit son hospici i part en l'hospici de Guilleuma Canadella (ACSG. PDS. 124).
- 619.1400-1. Bernat Bosc, procurador d'Antònia, esposa de Guillem Safont, teixidor de llana, ven a Martí Artau tot aquell hospici amb dos portals en lo **Mercadal de Girona prop lo hospici d'en Vila hostaler, en lo carrer anomenat del Born**, en l'alou de la Sagristia Segona i de Guillem Sunyer, que afronta a llevant amb l'Onyar, a migdia en l'hospici de Pere Xexart vidrier, a ponent en l'hospici de Bernat Vila, hostaler, mitjançant *galligà* (galià), i a nord en l'hospici de Joan Valldemià, parayre –salvant el dret de Guillem Domenge (ACSG. ASS, III, 89-90).
- 620.1402-1, 14 març. El comanador de la casa d'Aiguaviva (Hospitalers) dóna a a Ermessenda, filla de Pere de Mallorca, una casa situada al **Mercadal**, als establiments de Ramon Provençal (ADG. PA. 240).
- 621.1402-2, 18 maig. El rei Martí imposa als habitants de la parròquia de Sant Martí Vell l'obligació de contribuir a les despeses de l'obra dels **murs del Mercadal** (Arnall, 2000, doc. núm. 429).
- 622.1403-1, 19 juny. Sentència d'Andreu Urgellès, prevere del capítol de la seu, sobre la dècima dels **molins**, en favor de Guillem Bruguera, sagristà segon de la seu (ACSG ASS VII, 343).
- 623.1404-1, 25 set. Pere Guillem Galí, fuster, ven a Andreu Boix, peixater, un alberg a la **plaça del Mercadal** de Girona, prop de **les fonts**. A orient afronta amb el carrer vers l'Onyar, a migdia, amb altre alberg mitjançant paret comuna, a occident, amb l'alberg de Guillem Barril, a nord, amb la plaça. Salva els drets dels Aniversaris de la seu (AMG, CP. I, núm. 700).
- 624.1405-1, 11 maig. Venda d'un censal atorgada pels procuradors i síndics de Girona, escollits en reunió a la casa dita **hostal del convent de Sant Francesc** (AMG. CP. I, 705).
- 625.1405-2, 14 set. Francesc de Torra d'Horta, ciutadà, reconeix al paborde de l'Almoina un cens de 97 sous pels horts de l'**horta de Girona** dita d'**Albis**, prop del riu Güell i amb el camí reial a migdia (ADG PA. 197), Hi **renúncia** per cens excessiu el 27 juliol 1406 (ADG PA. 198).
- 626.1405-3, 27 nov. Lluís Tort i Bernat Capeller, ciutadans i obrers del **pont de fusta** que es basteix al Mercadal, damunt l'Onyar, firmen rebut per un donatiu de 100 sous (ADG Manuals C. B. sn.).
- 627.1406-1, 19 abril. Ramon de Perer, blanquer, ven a Bernat Pasqual, mercader, un hort de l'**horta d'Algivira**, a domini de l'Almoina, per 30 sous (ADG. PA. 218).
- 628.1406-2, 4 maig. Pere Serir, mercader, ven a Bernat Ferrer una casa i jardí al **Mercadal**, dins els establiments de Jaume Comte, que te per la Candela de Gràcia de Sant Feliu de Girona (ADG. PSF).
- 629.1407-1, 7 abril. Jaume ça Vila, paraire, fa donació a Jaume Prat, ballester, d'un hort situat prop del **portal del Monar** i dins del **Mercadal** que és a directe domini de la candela

- fundada per Guillem de Rovira de Sant Feliu de Girona, a la que fa 2 sous de cens (ADG. PSF).
- 630.1408-1, 20 abril. Pere Net, ciutadà, ven a Berenguer Vilaret, assaonador, un hort situat al **Mercadal** que te per la candela fundada per Arnau de Planes, Sagristà Segon de Sant Feliu, Preu 46 sous (ADG. PSF).
- 631.1408-1412-1. Capbreu de les possessions de la pabordia de Cassà a **Fontanilles, Savaneres i Canaders** fins l'Onyar, a la *plassa de la Font Major* (71 confessions i esment del **mur** a llevant, cap a l'Onyar) (ACSG. Pabordia. Cassà, s.n.).
- 632.1409-1, 9-23 maig. Capbreu a favor de Guillem Sunyer de les cases i censos que té en el **Corral, Cuguçacs i Canaders**, en l'alou de la Sagristia Segona -31 confessions i 51 confessions- (ACSG ASS, III, 343 i ss.) -hom esmenta la **muralla**, a migdia, a sis de les confessions.
- 633.1409-2, 30 maig. Censos de Guillem Sunyer, en l'alou de la Sagristia Segona venuts als procuradors dels Aniversaris Presbiterials de la seu -51 censos-, en el carrer de **Flassaders**, carrer del **Corral**, carrer de **Cuguçacs**, Font de Cuguçacs i carrer **Canaders** (ACSG ASS, III, 394-431).
- 634.1410-1. Capbreu al vestuari de Sant Feliu de les feixes de 4 saions situades a l'**horta del Mercadal** que tenen Nicolau Camps, Bernat Terrades, Narcís Sessa i Joan Jonquera (ADG PSF. Vestuari, núm. 136-139).
- 635.1411-1, 11 maig. Venda en subhasta pública, a favor de Pere Pedrer, d'un alberg situat a la **plaça de les Fonts del Mercadal** (ja havia estat venut en 1398). Orient, l'alberg del difunt Bonanat Calmell, draper i ara de Caterina, vídua d'Arnau Castellà, sud, la plaça, occident, l'alberg de l'hereu del difunt Francesc mestre, nord, l'alberg d'en Sala, sabater. Preu de 67 lliures bcn (AMG, CP. núm. 719).
- 636.1413-1, 6 jul.iol Guillem Sunyer, cavaller, fill de Pere Guillem Sunyer, ven a Sança, esposa de Pere Benet, 91 s. de censos de cases amb eixida i feixa de terra, que té per la Sagristia Segona en *...lo Mercadal de Girona y en el carrer de Canaders* -amb mesures-; -Narcís Gaiant; *largaria* de l'eixida, *medint de las parets de las casas fins a una reguera que es en lo cap de dita feixa de terra*, 37 canes, *amplaria* tres canes i sis pams. Pere Benet; *largaria* 37 canes, *amplaria* 5 canes i un pam. Antoni Vila; *largaria* 37 canes, *amplaria* 7 canes i 5'5 pams. Blanca, esp. Guillem Mont; *largaria* 28 canes, *amplaria* 3 canes i 6 pams. Francesc Carbó; *largaria* 37 canes, *amplaria* 3 canes i 6 pams. Joan Casafranca; *largaria* 16 canes, *amplaria* 3 canes i 7'5 pams. Francesc Rovira; *largaria* 27 canes i dos pams, *amplaria* ...(?). Ramon Pont; *largaria* 22'5 canes, *amplaria* 3 canes i sis pams. Pere Lunell; *largaria* 37 canes, *amplaria* 3 canes i 6'5 pams. Joan Rovira; *largaria* 17 canes, *amplaria* 5 canes i 6 pams. (ACSG. ASS, III, 73 a 88).
- 637.1415, 20 ag. El molí del **Monar** de Girona dit **molí del capellà del Mercadal**, es tenia pel senyor rei i donava un cens de 60 sous i 1/3 de les moltures que també eren del rei (ACA Mulasses. Molins Girona nota 60).
- 638.1415-1, 5 des. El molí i casal situats en la *superiori tira* del rec Monar del **Mercadal**, dit de **Cagafaves**, està sota domini aloer del rei i paga de cens 60 sous (ACA Mulasses. Molins Girona nota 61).
- 639.1416-1, 26 agost. Auda, vídua de Pere de Pont i filla de Francesc de Santdionís, redueix a (...) mercader de Girona, un cens per un hort a l'**horta d'Algivira** -alou de la pabordia de Juny- de 7 sous, a 3 sous i 8 diners (ADG. PA 219).

- 640.1417-1, 27 gen. Pere Camps, sabater i el seu fill Bernat Camps, paraire, venen a Bernat Gilibert, sabater, una casa situada al **Mercadal**, prop del monestir de framenors que afronta al sud amb el rec del molí draper. Preu de 12 lliures (BC, PDM, núm. 96).
- 641.1419-1, 31 agost. Bernat Camps, paraire, ven a Joan de Pla, moner, tres feixes situades a l'**horta Mitjana de Girona**, a directe domini de l'**Almoïna**, que afronten amb el **rec de les Cadiretes**. Preu 15 lliures bcn (ADG. PA. 220).
- 642.1420-1, 3 abril. Guillem de Prat, de Vilablareix, adquireix el dret de les pesqueries des de l'església de Sant Ponç fins al **pont d'en Cardonet** i l'església de Sant Jaume de Pedret (ACA Mulasses. Nolins Girona, nota 63)
- 643.1424-1, 27 set. Sis cases amb censos (69s, 6d) que els seus propietaris fan a Joan Banyils, venuts als Aniversaris Presbiterials de la seu, en el carrer de **Savaneres** del Mercadal (costat sud), alou de la pabordia de Desembre, que paguen; -13s. de Pere Arnau pintaner per un hospici i una eixida. 20 sous de Bonanada, esposa de Pere Pasqual per un hospici amb eixida. 10 sous de Pere Castelló per un hospici que fou de Ramon Xetart. 16 sous de Francesc Olivet per un hospici. 12 sous del mateix Olivet que fou de Ramon Masnou. 12 sous de Narcisa, esposa de Pere de Prat per un hospici. Tenen al nord el carrer públic (ACSG. PDS. 126).
- 644.1425-1, 5 set. Bernat Rossell, domer de Palafrugell i hereu de Bernat Rossell, bracer, renuncia per cens excessiu a una casa als establiments d'en Provençal, al **Mercadal**, sota domini de l'Almoïna (ADG. PA. 260).
- 645.1425-2. Agnès, hereva de Guillem Bofill té una casa que afronta a llevant en el carrer del **Corral** o *den Fontanies* (Flassaders?), alou de la Sagristia Segona de la seu (ACSG ASS III, 21).
- 646.1427-1, 15 feb. La processó per sol·licitar protecció divina davant els terratrèmols va *...per lo carrer de la galea tro al portal del **pont dels framenors** e passant per dit pont dreta via tro a la **font major** axira per lo **portal del areny** e entrera per lo portal den banyoles...* (Freixas, 1980, 400-401).
- 647.1428-1, 10 feb. Els jurats de Girona escriuen al rei Alfons i li expliquen, entre altres coses, que el terratrèmol del 2 de febrer destruï moltes cases de la ciutat, però només morí una dona que sortia de l'**església de framenors** i fou ferida per una pedra (Olivera *et al.*, 2006, doc. núm. 127). *Els forts terratrèmols de febrer de 1428 segueixen les sacsejades de febrer-maig de 1427.*
- 648.1428-2, 2 agost. Francesc Bartra, bossier, ven a Martirià Farrau, cisteller, un verger **on abans hi havia les cases** d'en Illa i altres, al **Mercadal**. Afronta a llevant, sud i nord, amb carrers i a ponent amb altre verger venut a en Farrau (ADG. PA. Div. Cap. Mercadal núm. 29).
- 649.1428-3, 23 ag. Antònia, vídua de Francesc Carbó, ven als Aniversaris de Sant Feliu un censal de 30 sous per 30 lliures i hipoteca una casa del carrer de **Canaders** (ADG. PSF).
- 650.1429-1, 20 abril. El batlle general ordena la reparació del **monar reial del Mercadal** i explica la seva lamentable situació causada pels aiguats, la disminució dels habitants de la ciutat a causa de les mortaldats, la baixada del preu de la molta, la competència dels molins forans i l'increment dels salaris dels moners (Fernandez i Trabal, 1995, 277-278).
- 651.1429-2, sd. Joan Vives, beneficiat de Sant Miquel de l'església parroquial de Flassà – benefici instituit pel venerable Narcís Terrades-, firma a Margarida, esposa de Dalmau Paier, una casa que te per herència del seu pare, Jaume Boïgues, situada al **Mercadal** de

- Girona, en els establiments de Tomas Barrat, prop del **pont dit d'en Barrat**. Afronta a orient, amb l'hospici de l'hereu de Jaume Caldaduc, paraire, al sud, amb carrer públic, a ponent, amb l'hospici de l'hereu de Bernat Torroella, sastre, i a nord, amb l'hospici de Pere Ferrer matalasser. Cens de 9 sous i 6 d. bcn. (ADG. PA núm. 262).
- 652.1430-1, 8 gen. Els jurats de la ciutat destinen 57 lliures i 14 diners per la **reconstrucció del pont Nou, al Mercadal** (AMG. Manual Acords 50/13 r.)
- 653.1430-2, 31 jul. Els jurats de Girona demanen al rei que els eximeixi de contribuir amb homes per a la host, ja que la **ciutat es troba molt disminuïda** de gent i de diners, per morts, terratrèmols i caresties (Olivera *et al.*, 2006, doc. núm. 195).
- 654.1431-1, 8 març. Els jurats assignen 50 lliures per a la **reparació de l'església del monestir de framenors on no s'hi poden celebrar els cultes divins** (AMG. Manual Acords 48/60 v.69v).
- 655.1431-2, 3 nov. Antoni Arrufat, paraire, signa àpoca pels diversos rebuts a compte de fer **reparar pontem constructum ante portalem vocatur de Sancta Clara** (AMG. Àpoques 25/27v.)..
- 656.1432-1, 27 maig. Fra Bernat Isern, signa àpoca per 500 ll. Rebudes del *Clavari* de la ciutat per la **reparació de l'església de framenors** (AMG Àpoques 25/27).
- 657.1433-1, sd. S'esmenten expropiacions de solars per **obres a les muralles** del Mercadal (Fernandez i Trabal, 1995, 278).
- 658.1433-2, sd. Elss jurats de la ciutat organitzen una processó d'expiació **pel terratrèmol** a causa del qual *...se seguissen grans dampmantges en persones e bens e dirruccions de molts alberchs e hedificis* (Fernandez i Trabal, 1995, 276).
- 659.1436-1, maig 19. El testament d'Antònia, vídua de Joan Cavalleria, ciutadà deixa al seu fill Bernat **l'horta d'Algivira** (ADG. PA. Girona 96).
- 660.1437-1, 1 feb. Sentència de la reina Maria a favor de Joan Margarit, cavaller i fill de Bernat, sobre els drets de rebre el *locidum* d'uns molins d'en Bernat Sarriera del **Monar** a la *...fabricam monarii dicte ciuitate*. També recorda que el dret afecta tots els molins del Monar, siguin reials o no; *...omnibus molendinis monarii dicte civitate sive regis sive aliis constructis ex permissione regis in dicto monarii*. (Sobrequés, 1958, 287).
- 661.1438-1, 14 març. Joan Viver, beneficiat de Sant Miquel de Flassà, firma a Margarida, esposa de Dalmau Paier de Girona, una casa que té per heretament del seu pare, Joan Boïgues, al **Mercadal** prop del **pont d'en Barrat** (ADG. PA núm. 262).
- 662.1438-1. 20 ag. S'esmenta la **reconstrucció del portal de l'Àngel** o de Sant Antoni *devant lo areny e la plassa de bestiar* i també davant *de aquell portal de la plassa de vila* (Freixas, 1980, 402-403).
- 663.1438-2, 4 oct. Bernat Comelles, paraire, ven a Lluís Sabater, assaonador, una casa situada al **Mercadal**, prop de l'església de Santa Susanna, a domini de la pabordia de Juny de Sant Feliu. Preu 14 lliures (ADG PSF).
- 664.1439-1, 25 jul. Joan Gili te dues cases el l'alou de la Sagristia Segona, pels Aniversaris Presbiterials de la seu, que afronta al nord amb el carrer públic de **Flassaders** (ACSG ASS., III, 431).
- 665.1441-1, 17 juny. Antoni Aragó té una casa en l'alou de la Sagristia Segona, que afronta a ponent amb el carrer públic de **Flassaders**, que **amenaçava ruïna ...per causa del**

terremoto que per divini judici en aquesta ciutat en los temps no molt ha passats esdevingué molt gran (ACSG. ASS, III, 90).

- 666.1442-1, 21 abril. Bartomeu Ferrer, flassader, té unes cases en l'alou de la Sagristia Segona en lo Mercadal de Gerona en lo carrer dels **Flassaders**, que afronta a ponent en dit carrer públic i ...*necessitan de reparacions perque per causa del terremotu y altrement en breu no se demoliren* (ACSG. ASS, III, 94).
- 667.1442-2, 25 abril. Jaume Dalmau, prevere dels Aniversaris Presbiterials, reconeix al sagristà segon un pati de terra en lo Mercadal de Gerona, en lo lloch anomenat **lo Corral** que afronta a migdia, part en un camí públic i part en *la muralla del Mercadal*, mitjançant camí, i a nord, en l'honor d'Antoni Aragó, tintorer (ACSG, ASS III, 261).
- 668.1442-3, 7 set. Tomàs Mieres, jutge, adjudica a Joan Torrent una casa que havia estat de Francesc Oller, en el carrer de **Fontanilles** (AMG. PHN,, 280).
- 669.1442-4, 7 set. Declaració dels representats de la seu, la ciutat de Girona i la part forana sobre les ...*despeses fetes per la dita ciutat en los dits murs nous de la dita ciutat, Mercadal e burch de Sant Pere... necessaries e utils per ser encuns e defannents* (en condicions de defensa) en l'any 1438. També declaren haver trobat que la ciutat te 1079 focs, probablement mitjançant una talla- (Juliol, 2002, 243-244).
- 670.1444-1, 26 juny. A requeriment de l'abadessa de Santa Clara i de Ramon Sampsó i a fi de precisar els drets de regatge, el lloctinent del batlle general concreta l'extensió de 80 **hortes dites del Manescal**, que després foren de Joan Ros i disposa la construcció d'una nova reguera al Mercadal (ADG. PSF).
- 671.1447-1, 20 juny. Rafael Pou i Pere Llobet, procuradors dels aniversaris de Sant Feliu, venen al paborde de l'Almoina un censal de 24 sous sobre una casa que havia estat d'Antoni Fabregat, ballester, situada al **Mercadal**, davant el molí de blat, per 24 lliures (ADG. PA Girona 283).
- 672.1450-1, 9 gen. Antoni Riera, abaixador de draps de llana, cabreva a Pere Ferrer, obtentor del benefici fundat per Arnau de Planes a Sant Feliu, un hort situat al **Mercadal**, prop del **portal Monar**, que es té per la candela de dit benefici (ADG. PSF).
- 673.1451-1, 27 gen. El sagristà segon compareix davant el jurge ordinari de Girona i demana que li sigui capbrevada la casa o **hostal anomenat d'en Vila o del Capell**, al carrer dels **Canaders**, que **no tenia senyor útil conegut**, i també se li reconeguessin els drets que li pertocaven (AMG. CP. núm. 960).
- 674.1452-1, 21 jul. Nicolaua, vídua de Francesc Andreu, àlies *Florentí*, paraire, ven a Joan Brugada, paraire de draps, un hort situat al **Mercadal** per 110 sous –sense afrontacions- (ADG. PSF).
- 675.1453-1, 10 abril. Reducció de censos a 70 sous atorgada pel sagristà segon de la seu, a favor de Bernat Sitjar, cavaller, pels **sis molins bladers** amb els seus casals situats al **Mercadal**, que **es troben gairebé derruïts**. Són els molins de Sant Narcís, de l'Hospital, d'en Camps – que té al sud les cases de l'abat d'Amer, mitjançant carrer-, d'en Vern, del rector del Mercadal i d'en Venguí o d'en Vinyoles. A les afrontacions també s'esmenten els molins d'en Francesc Sampsó, d'en Cantó, d'en Sitjar, d'en Boixols i d'en Beuda –total 11 molins- (AMG. CP, núm. 945).
- 676.1453-1, 30 oct. El jutge ordinari ordena la valoració d'una casa o alberg de l'heretat d'Arnau Ferrer, al **Mercadal**. Orient, l'alberg de Miquel Martí, moner. Sud, el rec Monar.

Occident, el **pont de pedra** i un pati. Nord, el carrer. La casa es té, a la part nord, meitat pel rei i meitat per Blanca, viuda del jurista Jaume Llobet (AMG, CP, núm. 951).

- 677.1455,-1 3 oct. El **forn de Cuguçacs** està hipotecat per un censal de 110 lliures i 110 sous de pensió (Fernandez i Trabal, 1995, 389).
- 678.1455-2, 4 nov. El bisbe dóna llicència a Joan Andreu, àlies *Florentí*, per aixecar un altar dedicat als sants Victòria i Antoni, a **Santa Susanna del Mercadal** (ADG Lletres bisbe U-156, f.101).
- 679.1456-1, 7 set. Ordinacions del rei Joan de Navarra, lloctinent de Catalunya, per posar fi a les bandositats de Girona, que causen greus perjudicis i el **despoblament** de la ciutat (AMG. CP. núm. 958).
- 680.1456-2, 11 des. Es procedeix en *públic encant* a la venda de la casa amb eixida que havia estat de Bernat Vila al carrer dels **Canaders**. No va trobar comprador (AMG. CP. núm. 960).
- 681.1457-1, 39 feb. Sentència per la qual es condemna a Bernat Sarriera i Sitjar a pagar al Sagristà Segon la 1/3 part dels delmes dels fruites del *molí del Torn*, al **Mercadal**. Per amigable composició, en Sarriera pagarà 15 sous cada any (ACSG. ASS, VII, 329).
- 682.1457, 18 maig. Pere Vendrell, ciutadà, tenia al Monar de Girona dos casals de molins de quatre rodes dit des d'antic de *Cagafaves*, que tenia pel rei i cens de 98 sous al Sagristà Segon de la seu (ACA Mulasses. Molins Girona, nota 68).
- 683.1457-2, 24 des. Sentència arbitral sobre el litigi entre el cavaller Narcís de Santdionís i els seus parents, amb Pere Vendrell, mercader i Maria, la seva esposa, sobre la facultat dels Santdionís per utilitzar l'aigua del **rec reial** per a us dels molins que tenen en el **rec del Portell i de Cagafaves**. La sentència els faculta per prendre'n tanta com en passi per un forat del qual s'estableixen les mides i alçada, sens l'oposició dels Vendrell. També regula la construcció d'una paret de mides i condicions establertes en la qual hauran de deixar l'esmentat forat d'aigua que els Vendrell no podran tapar metre funcionin els molins dels Santdionís (AMG. CP, núm. 964).
- 684.1458-1. Pere Vendrell, mercader, compra **quatre molins bladers** amb llurs casals, en el **Monar reial del Mercadal, antigament derruïts**, amb reserva de les dècimes de la Sagristia Segona de la seu. Són el molí de dues rodes que fou d'Arnau Ferrer, el molí d'en Beuda, el molí d'en Bóixols i el casal de 5 rodes (ACSG ASS VII, 333).
- 685.1459-1. 17 oct. El capítol de Sant Feliu estableix una **casa enderrocada** situada al **Mercadal** que es te per la candela, a Ramon Boix, apotecari, a cens de 8 s. (ADG PSF. Candela 34).
- 686.1462-1, 15 març. Descripció de l'entrada de la reina Joana i l'infant Ferran a Girona *...la senyora reina e lo senyor princep arribaren e trespuntaren a la devallada de la creu, prop lo forn de Cuguçacs. Los Jurats, a bon pas, anaren vers lo pont d'en Guic e a la vora de l'aygua deca, els reberen e los manaren fins al dit cadafal...* (Batlle, 1963, 47-49).
- 687.1462-2. abril-maig. El **cens militar** ordenat el 23 d'abril esmenta 121 homes registrats a tot el Mercadal dels 863 de tota la ciutat –un 14%-. Al sud de Sant Francesc només n'hi havia 41 -4'5%- *...lo carrer de Canaders ab Santa Clara* (Sobrequés, 1951, 193-246).
- 688.1462-3. L'assalt a Girona de les forces de la Generalitat. El 6 de juny ataquen la muralla meridional (el portal del Carme i el Mercadal) i prenen tota la ciutat, excepte la Força. S'en retiren el juliol (Sobrequés i Sobrequés, 1973 a, 145-223).

- 689.1462-4, nov. El baró de Cruïlles, cabdill de la Diputació a l'Empordà, ocupa de nou, sense lluita, el barri del Mercadal i bloquejà estretament la ciutat durant un més. (Sobrequés i Sobrequés, 1973 a, 157).
- 690.1465-1. 18 maig. El privilegi atorgat pel rei Joan a Bernat Margarit, cavaller, li concedeix la restauració de la seva *fábrica* al lloc que vuirgui de Girona, mentre duri l'estat d'abandonament del Mercadal a causa de la guerra ...*Preterea quia causantibus comocionibus et sedicionibus rebellium huiusmodi Mercadale predictum ubi dicta fabrica constructa erat et teneri consueverunt, desertum est et quo sine periculo magno dicta fabrica ibidem esse non posset eam obrem...* (Sobrequés, 1958, 284).
- 691.1468-1, 1 jul. La venda del **forn de Cuguçacs** efectuada per Francesc de Santdionís a Bernat de Bell-lloc, es fa ressò del seu mal estat ...*quod dictus furnus de Cugusach est tali ronech et inhabitatus et a magno tempore citra non coquitur, immo in certa parte dirutus.....* També diu que gran part de les cases del Mercadal estan deshabitades i enderrocades com també als carrers del Carme, del barri de l'Hospital Nou, de Cuguçacs i del monestir de Santa Clara ...*Attento tempore concurrentis guerre occasione cuius **domus et habitaciones predictae Mercatalli sunt pro maiore parte dirrute et inhabitabiles** et hospicia et habitaciones que erant in carrariis monasterii Beate Marie de Carmelo et Hospitalis Novi et sive cruces vulgariter dicte de Cugusach et monasterii Sancte Clare est toto dirrutus, taliter quod nonullo inutile vel deterioratum...* (Fernandez i Trabal, 1995, 280 i 389).
- 692.1468-2, 2 set. Mateu Serra, mestre de cases, signa rebut de 42 lliures i 10 sous pels materials, jornals i labors diverses per la **reconstrucció del forn i les cases de Cuguçacs**, propietat de Bernat de Bell.lloc (Fernandez i Trabal, 1995, 389).
- \$
- 693.1478-1, 15 set. El mercader Pere Vendrell ven a Caterina, vídua de Domènec Castell, sabater de Girona, un censal de 130 sous pel preu de 130 lliures, pel qual hipoteca un **molí** situat al **Mercadal** (ADG. CPJ).
- 694.1486-1, 29 maig. Pere Buch i Pere Riarós, de Sant Martí de Llémèna, venen a Nicolau Masdeu, paborde de l'Almoina una casa situada al carrer dels **Canaders** del Mercadal de Girona, que abans fou d'Arnau Puig, per 20 sous (ADG. PA Girona 295).
- 695.1486-2, 12 oct. Nicolau Masdeu, paborde de l'Almoina, atès que Narcís Cotxa, notari de Girona, ha comprat a Pere Ricard, assaonador, una coberta enrunada amb set tines i dues calsines situada al **Mercadal** de Girona, que feia sis sous de cens, els redueix a tres sous (ADG. PA. Girona 294).
- 696.1489-1, 7 feb. Pere Guerau de Terrades, sagristà major de la seu, estableix a Jaume Pujades, apotecari de Girona, un hort situat al **Mercadal**, on abans hi havia una casa coneguda xom la casa de n'Agustí (ADG. PSF).
- 697.1489-2, 4 maig. Cristòfol Riera, hostaler de Girona i la seva esposa Narcisa, lloguen per set anys a Bartomeu Carrió, traginer, una casa situada al **Mercadal, al carrer de Santa Clara**, per 34 sous (ADG. PSF).
- 698.1490-1 sd. El rei Ferran autoritza una col·lecta a la vegueria de Girona per a la **reconstrucció de les muralles del Mercadal**, malmeses per uns aiguats (Fernandez i Trabal, 1995, 278).
- 699.1491-1, 20 set. Provisió del batlle general a favor de Miquel de Sitjar i Pere Vendrell, senyors útils dels molins del **monar** reial del Mercadal de Girona (ACA Molins n°73).

- 700.1492-1, 3 nov. Pere Guerau de Terrades, sagristà major de la seu, estableix a Pere Anglès, tintorer de Girona, un pati de terra que havia estat casa, enrunada en la darrera guerra, situada al **Mercadal, prop de l'Escorxador** (ADG. PSF).
- 701.1499-1, 5 gen. Miquela, cosina de Bernat Batlle, beneficiat de la seu, ven a Joan Bancells, teixidor de llana de Girona, una casa situada al **Mercadal, al carrer de les Savaneres**, a domini directe de la pabordia de Desembre de la seu, per 40 lliures (ADG. PSF).
- 702.1505-1. 9 oct. Pere Pasqual, corder de Girona, ven a Elionor de Vilanova, abadessa de Cadins, un censal de 51 sous pel preu de 51 lliures sobre una casa situada al **Mercadal**, situada al *vico* de la **Font Major** de Girona.

ADDENDA.

- 703.1257, 2 juny. La Pia Almoina estableix a Guillem Ruixol, sabater, un hort que afronta al nord amb l'església de Santa Susanna, a cens de 20 sous i 200 d'acapte (ADG. PA, Perg.).
- 704.1276 15 març. Arnau Bertran corretger i la seva esposa Ermessenda, venen a Lleoneta una part de la casa que tenen per la Sagristia de la seu al Mercadal, per 200 sous (ADG. PA, Perg.).
- 705.1304, 14 juny. Guillem d'Esparra, draper, ven a Guillem Rigau de Bescanó una casa al Mercadal, alou de la pabordia de Juny de Sant Feliu, que fa 5 sous de cens i fou destruïda per la invasió dels francesos (ADG. PA, Perg.).
- 706.1311, 11 agost. Arnau d'Engelats i Bernat de Perer reconeixen cada un, mitja morabatinada de l'horta del Mercadal per la candela funda per Arnau de Planes, sagristà de Sant Feliu (ADG. PA. Perg.).
- 707.1312, 14 nov. Astruc Ravaia, fill de Mossé, ven a Bernat de Camps, batlle del Monar, els censos de les cases que Pere Roig i altres tenen al Mercadal (ADG. PA, Perg.).
708. 1345, 9 maig. El paborde de Juny de Sant Feliu concedeix a Pere Campaies, mercader, permís per fer establiments a l'horta que té per la pabordia, a $\frac{1}{4}$ dels ingressos (ADG. PA. Perg.).
- 709.1347, 11 des. Antònia, filla de Pere Queixàs, amb consentiment del seu tutor, capbreva a la pabòrdia de Juny unes cases i patis situats al carrer dit d'en Ruixol, a 1 gallina de cens i 12 sous al batlle (ADG. PA, Perg.).
- 710.1353, 7 feb. Guillem Simon, ciutadà, ven a Berenguer Vedruna una casa situada al Mercadal, als establiments de Jaume Comte, que té pel benefici fundat per Arnau de Planes i la seva candela, per 40 sous (ADG. PA, Perg.).
- 711.1353, 28 maig. Bernat de Banyoles, fill d'Andreu de Banyoles, ven a Guillem de Castell el domini directe de les seves cases situades al Mercadal que té per indivís amb Agustí Berenguer, per 4.500 sous (ADG. PA, Perg.).
- 712.1358, 3 gen. Bernat Vilanova i Ermessenda venen a Guillem Cavaller una casa situada al Mercadal, als establiments de Jaume Comte, en l'alou del benefici fundat per Arnau de Planes a l'església de Sant Feliu per a la seva candela (ADG. PA. Perg.).
- 713.1306, sd. Astruc Ravaia, jueu, fill de Mossé, ven per 4000 sous als marmessors d'Arnau de Planes, sagristà de Sant Feliu, 40 morabatinades censals sobre cases i horts al Mercadal (ADG. PA. Perg.).

- 714.1433, 19 gen. Venda -49 lliures- per pagar deutes de la casa que el difunt Joan Pedrer tenia a la **plaça de les Fonts**, al Mercadal, que aquest havia comprat a les hereves de Bonanat Nadal, mort en 1410. Afronta a orient, amb la casa de Caterina, vídua d'en Ferrerons, a migdia, amb la plaça, a occident, amb la casa dels hereus de Francesc Mestre, i al nord, amb la casa d'en Sala, sabater (AMG, CP. núm. 837). *La mateixa casa havia estat venuda a Joan Pedrer en 1411 per 67 lliures (veure doc. núm. 635).*
- 715.1368 (?). Consagració de la nova església del convent de Sant Francesc de Girona pel bisbe Ènnec de Valtierra (AIEG, Webster XXVIII, p.168)